

mi kritika még?

színek és ének

zsigmond andrea (és tsai)

MI KRITIKA MÉG?

színek és ének

KORUNK • KOMP-PRESS

KOLOZSVÁR • 2012

Copyright © Zsigmond Andrea et al., 2012

A kötet megjelenését támogatta
a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet és a Bethlen Gábor Alap

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ZSIGMOND, ANDREA

Mi kritika még? / Zsigmond Andrea. – Cluj-Napoca: Komp-Press, 2012

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-1960-38-8

008(498.4)

(könyvjelző)

(1. FEJEZET)	11
Saviana Stănescu: Infánsnő. Használati utasítás • <i>Mikor a kritikus felcsap fordítónak. Mert beleszeret egy szövegbe, és nem lát más kiutat.</i>	
(2. FEJEZET)	13
Mi fán terem a teatrológus? • <i>Melyben a teatrológus tükröt tart magának. Illetve tükörcserepeket tartanak neki. S ő hátranyalja a haját.</i>	
(3. FEJEZET)	18
Wolfgang Borchert: Az író • <i>A kritikus élőködő. Ugye? Jó: tessék egy lopott ars poetica.</i>	
(4. FEJEZET)	19
Színház a terepen. Főként Bánk Bán, 2000 • <i>Melyben a kritikus az empátiájáról biztosít minden más tollforgatót.</i>	
(5. FEJEZET)	33
Színház a terepen – főként Bánk bán, 2011 • <i>Melyben a kritikus az alkotókat piszkálgatja pálcájával.</i>	
(6. FEJEZET)	39
Hol ülsz • <i>Melyben a kritikus szeretetéről biztosítja az alkotókat.</i>	
(7. FEJEZET)	40
A színész munkája • <i>Mikor a kritikus kalauzt farag a színészből. (Pálffy Tibor szakdolgozatából összeollóz egy színjátszás-kalauzt.)</i>	
(8. FEJEZET)	54
Alternatív színházi szótár • <i>Melyben a kritikus és ifjú társai – Douglas Coupland X generáció című könyvének hatására – tollhegyre tűzik színházi világunk jelenségeit.</i>	

(9. FEJEZET)	60
Jó volt? – színházias egymás színházáról • <i>Melyben a kritikus udvariasan kikéri mások véleményét.</i>	
(10. FEJEZET)	65
Kompozíciók színészre • <i>Melyben a kritikus rájön, hogy nem ő a világ közepe.</i>	
(11. FEJEZET)	71
Körbe fesztivál • <i>Melyben a kritikus a tájékoztatás dicső feladatával próbálkozik.</i>	
(12. FEJEZET)	76
A kulisszák mögül • <i>Melyből rájövünk, hogy a gépezetben csavar is van, nemcsak fogaskerék.</i>	
(13. FEJEZET)	82
Beharang • <i>Mely vezércikk volt, új korában.</i>	
(14. FEJEZET)	84
Quizz Air • <i>Mert jön néha borúra derű, s derűre szívárvány.</i>	
(15. FEJEZET)	88
Bányavirág • <i>Melyben mindenki azon erőlködik, hogy valami okosat mondjon. Van, akinek sikerül is.</i>	
(16. FEJEZET)	98
Kell-e a színház, de miért? • <i>Körülnéztünk, aztán meg magunkba. Most mi vagyunk a színpadon.</i>	
(17. FEJEZET)	105
Gondolatok • <i>Mondunk néha pörgőseket. Főleg egy pörgős fesztiválon.</i>	
(18. FEJEZET)	106
Beszélgünk róla? (A szakmai beszélgetés – például a Deszán)	
• <i>Beszélgetésen gyakran unatkozunk. Miért? Tán mert szórakoztatni akarnak.</i>	
(19. FEJEZET)	110
Gratula! • <i>Formaságok mindenütt vannak. Színházban pláne.</i>	
(20. FEJEZET)	112
Találás kérd. • <i>Az információt színes papírba is lehet csomagolni.</i>	

(21. FEJEZET)	116
Fesztivál-csillámok • <i>Melyben a szerző csak úgy hajlandó írni, ahogy hajlandó. (Szegedi emlékny.)</i>	
(22. FEJEZET)	119
Most én, most ő • <i>Melyben a kritikus kézen fogja a költőt, és sétára indulnak.</i>	
(23. FEJEZET)	121
Belémsajdult, hogy nélkülüm is szépen élsz – Láng Orsolya • <i>A kritikus szétszedi a költő verseit, és legszebb soraikból épít egy legót.</i>	
(24. FEJEZET)	125
Mi teszi Önt boldoggá? Szilágyi N. Sándor • <i>Melyben a kritikus riporternek álcázza magát, és (az élethez) érdeklődő arcot vág.</i>	
(25. FEJEZET)	130
Banul Bánk • <i>A kritikust egyszer odatették, hogy a románajkúak számára kivonatoljon egy előadást. (Erre dramaturgnak képzelte magát.)</i>	
(26. FEJEZET)	135
Értve-értetlenül • <i>Melyből kiderül, hogy a magyar drámaírók szeretnek járni külföldre.</i>	
(27. FEJEZET)	139
Húzzuk fel a rolókat – Európa itt van Kolozsváron • <i>Melyben megbizonyosodhatunk afelől, hogy a kiábrándultság és a remény együttesen csodákra képes.</i>	
(28. FEJEZET)	147
Képregényes • <i>Melyben a kritikusnak eláll a szava, ezért dalban mondja el. Bocsánat, rajzban.</i>	
(29. FEJEZET)	148
Könyvön innen és túl – Matei Vişniec: III. Richárd betiltva • <i>Melyben a kritikus rácsodálkozik a körülötte levő világra.</i>	
(30. FEJEZET)	153
Magyar színház románt ölel – Csendélet Šerbannal, Kolozsvárral • <i>Melyben a kritikus bizonyítja, hogy nagy teret is belát. Bár csak tisztos távolról.</i>	

(31. FEJEZET)	157
És Purcärete átölel – Gianni Schicchi • <i>Melyből kiderül, hogy nemcsak a prózai színész tudhat énekelni, hanem a prózai szöveg is. Csak tele kell rakni jambussal.</i>	
(32. FEJEZET)	160
Mi teszi Önt boldoggá? Horváth Andor • <i>Melynek a végéről elmaradoztak a lovak. De megszólal helyettük a zene.</i>	
(33. FEJEZET)	168
Élet- és író-dalom • <i>Melyben a kritikus a laudáció műfajának próbál megfelelni. Elég sajátosan.</i>	
(34. FEJEZET)	170
A kritikáról • <i>Ebben megpróbáljuk felmérni az igényeket, melyeket aztán úgysem elégítünk ki.</i>	
(35. FEJEZET)	174
A Színikritikusok Díja 2008/2009 • <i>A kritikusok díjazzák a magyar évad legjobb teljesítményeit. Pedig nem az egész évadot látják, csak annyit, amennyit. (Ezt hogy lehet figyelmen kívül hagyni?)</i>	
(36. FEJEZET)	176
Az év legjei a leghitelesebb forrásból • <i>A Transindex is megmondja. Megmondóember segítségével.</i>	
(37. FEJEZET)	178
Megkérdeztük... Zsigmond Andreát • <i>Melyben fény derül arra, honnan kerül a kötetbe a 24. és a 32. fejezet.</i>	
(38. FEJEZET)	181
Szúnyogok, csend, cigaretta • <i>A kritikus portréfestő is. A színházi szerepek nagyon illékonyak... De ő rögzíti őket a töltőtoll-kamerával!</i>	
(39. FEJEZET)	185
Kisvárdai anxi • <i>Sok van, amit a kritikus magáénak érez. Túl sok is. Néhány most kiderül.</i>	
(40. FEJEZET)	194
Színházi sudoku • <i>Ebben megdől a számok elsőbbsége. Hisz a bötű is tudja, amit tud.</i>	

(41. FEJEZET)	196
A kultikus metaforákról • <i>Melyben a kritikus figyelmeztet: nem beszélhetünk úgy, ahogy beszélünk.</i>	
(42. FEJEZET)	202
L. vagy Lulu • <i>Ezzel illusztráljuk, hogy aki színházról ír, filmről is ír, nemcsak irodalomról.</i>	
(43. FEJEZET)	204
Keresztrejtvény, Petőfivel • <i>Egy évkönyvbe készült, felhívandó a figyelmet komoly színházi témákra.</i>	
(44. FEJEZET)	205
A leg-! (?) – Örkény Színház, Bp.: Finito • <i>A kritikus az élő fába is beleköt. Addig, amíg nem kötözik élő fához. (Némelyek szerint kötözni való bolond.)</i>	
(45. FEJEZET)	209
Fault – Bajor Andor: Az ezermester. A Valdemár-kódex • <i>A kritikus elvtve szépírónak képzei magát. Elvétí a szerepét. (?)</i>	
(46. FEJEZET)	215
Nem érdekelnek a következmények. Beszélgetés Zsigmond Andreával (Láng Zsolt) • <i>Szavamat se higgyék! Fikcionálok.</i>	
(47. FEJEZET)	225
„Nekem az a rész tetszett, amikor...” (10–13 éves gyerekek válaszai) • <i>Székelly iskolák, kihangosítva. Mikor az olvasónak adjuk át a szó jogát.</i>	
(48. FEJEZET)	240
Folyóirat menni internet • <i>Azt veri nagydobra, hogy le a papírral! (Teszi ezt papíron.)</i>	
(49. FEJEZET)	245
Ajánlás • <i>A kritikai észrevételek rövidülnek és digitalizálódnak. Ím.</i>	
(50. FEJEZET)	246
Egy kis irodalom • <i>A kritikusról a barátai is tudják, hogy az; és élnek vele (nem a kritikussal, hanem a tudással).</i>	
(51. FEJEZET)	249
A lépcsőn. Temesvári fesztiválnapló 1. • <i>A közegekről is írni kell, ami az előadásokat beburkolja. Főleg, ha fesztiválon.</i>	

(52. FEJEZET)	253
TESZT-teszt 1. Környezeti hatások • <i>Melyben a szerző a magyarság fogyásán sópáncodik. De valójában a színházat félti.</i>	
(53. FEJEZET)	256
TESZT-teszt 2. Vizuális és orál is • <i>A teatrológus más teatrológusokat dicsér. Teret és hangot is.</i>	
(54. FEJEZET)	260
Lánc.kérd • <i>Fesztiválon bárkit leszólítasz. Ha nem teszed, megteszi más! (Nincs messze az újságíró.)</i>	
(55. FEJEZET)	263
Kolli-szótár • <i>Felmérni a terepet, pontosan, szépen. Kritikushoz méltó feladat.</i>	
(56. FEJEZET)	271
Színházi imák • <i>Fesztiválon mindenki lazul. Minden kilazul. De ennyire? Ezen ennyire.</i>	
(57. FEJEZET)	272
Mit csináltak a színházigazgatók a Kerekasztalon • <i>Az igazságot is belesomagoltuk, csak már nem tudjuk, pontosan hová.</i>	
(58. FEJEZET)	273
Az album címe: Kisvárda, avagy fotóblog fotók nélkül • <i>A képriport jó műfaj, csak papíron drága. (Meg kell hozzá fotós.) Így nem!</i>	
(59. FEJEZET)	281
Utána • <i>Arról, hogy mikor tapsolunk, és minek, hogyan. Ugyan!</i>	
(60. FEJEZET)	284
Sárkányeregető – Szász Dániel: Függő	
• <i>Ez táncelőadásról született. Nem baj.</i>	
(KEZET RÁZÁS, BÚCSÚZÁSKÉPP)	287

(I. fejezet)

SAVIANA STĂNESCU: INFÁNSNŐ. HASZNÁLATI UTASÍTÁS

(részlet, fordította: zS.a.)

SZEREPLŐK: egy még fiatalnak mondható nő, vonat/kórus

(A színész *ne* patetikusán, hanem távolságtartással adja elő a nő (N) monológját, legyen játékos, legyen humorérzéke.)

A színész belép a terembe, és fesztelenül beszédbe elegyedik a nézőtéren ülőkkel, hol férfival, hol nővel, ahogy a szöveg kéri. Barátságos és barátkozni vágják, hirtelen tér át egyik nézőről a másikra. A hátán hátizsák, elveszettnek tűnik.

N: Jó estét. ... Örülök, hogy találkoztunk. ... Milyen jó, hogy megismerhetem önöket. ... Apollónia vagyok, és ön? ... Örvendek. ... Mintha már láttalak volna valahol. ... Hogysmint? ... Jól nézel ki ma este. ... Maga, hölgyem, milyen elegáns... Mit is mondott, hogy hívják? ... Köszönöm... Én Winnie vagyok. Dupla v-vel és dupla n-nel. ... Mennyi ember! ... Milyen jó, hogy együtt vagyunk... Mennyi új arc! Jó ez a hely. ... Hogy hívnak? ... Én Nyina vagyok. ... És te? ... Nem érdekes, téged is Nyinának foglak szólítani. Mutasd csak a profilod... Kicsit hasonlítottunk. ... Vársz valakit? Vagy valamit? Á, csomagod van, tehát a vonatra vársz... Vaslogikám van. Különben minden téren jó vagyok. ... Téged hogy szólítanak? ... Nincs beceneved? ... Nekem van, de nem árulom el, hogy mi. ... Üdvözöltem már, uram? ... Josephine vagyok. (Hajlong vagy kezét ráz az emberekkel) ... Örvendek... Nagyon örvendek... (Megáll egy férfi előtt) Bocsánat, kérdezhetek valamit? ... A nevem? – Anna. Nem tudja véletlenül, hol lehet léggömböt kapni? Úgy hallottam, van itt az

állomáson egy bódé, ahol lufikat árulnak. ... Fogalma sincs... Ez van. ... Mit is mondtál, hogy hívnak? ... Nem valami jó a memóriám, annyi arcot látok nap mint nap, annyian bemutatkoznak... sokkal egyszerűbb lenne, ha mindenkit ugyanúgy hívnának, vagy ha legalább a nőket egyféleképpen, s a férfiakat másféleképp. Ha valakit szólítanak, mindannyian megfordulnánk, nem volna más választásunk, s így egész jól összebarátkoznánk... mit szólnak, sikerülne?... *(A mellette ülő nőhöz fordul)* Leszel a barátnóm? ... Jaj, ne félj, nem vagyok lesbikus... Milyen képet vágta!... *(Mindenkire)* Jó estét kívánok, Francesca vagyok. Olasz név, ha jól tudom... De ne vegyék készpénznek, nem néztem utána. ... Szép esténk van, nemdebár? Nem is hűvös, nem is meleg. Langyoska. Ideális este a várakozáshoz. ... *(Felismerésszerűen)* Maguk hallgatnak. Sokan vannak, és csak hallgatnak. Túl sokan vannak, és túl sokat hallgatnak. Egyáltalán nincs kedvük beszélgetni. Társalogni. Pedig mondhatnának néhány semmiséget. Udvariasságból. Mint például... *(Magához beszél)* Izabella, ezer éve nem láttalak. Lefogytál. Kicsit sápadt is vagy. De nem áll rosszul... Olyan... átszellemültnek tűnsz. Mi járatban...? Várok. Mire? *(Ismét a közönséghez)* A vonatra. Természetesen. De nem azért, hogy elutazzam. Két titkos okom van rá. Lehet, hogy el is árulom, mert hamarosan már meg tudom különböztetni magukat egymástól. A következő órában egyre jobban megismerem majd magukat. És, ezt tapasztalatból tudom... egyre ellenszenvesebb lesz mindenki. Nem, nem ez az egyik titok, ez csak egy őszinte vallomás. Empirikus tapasztalaton alapszik. De ne csináljunk belőle gondot. Egyelőre... elfogadhatóak, mondhatni kedvesek. Nem, az első titkom az, hogy imádok a vonatok ablakain át nézelődni. Legjobb dolog a világon. Nem, nem kifele, habár az sem rossz, tájak töredékeit bámulni, hanem fordítva, kintről befele, az a nagy művészet... mert akkor emberek töredékeit látod. Egy fejet, egy könyököt, egy kézre nyomódott arcot, egy tarkót, egy nyakat, kendővel, egy másikat nyakkendővel, cigarettázó száját, jó nagy melleket, aztán kicsiket... emberdarabkákat, -szeltekéket... valódi puzzle... nagyon klassz... nem tudsz igazán különbséget tenni köztük. Megismerni még kevésbé tudod őket. De elképzelheted őket, beszélgethetsz és barátkozhatsz velük. Mindenféle értelmes dologról társaloghattok reggelente...

(2. fejezet)

MI FÁN TEREM A TEATROLÓGUS?

UNGVÁRI Zrínyi Ildikó, *egyetemi docens, Művészeti Egyetem, Marosvásárhely:*

A teatrológusoknak szavuk lehet a színház és a színházi folyamatok ismertté tételében. Lehetnek dramaturgok, színikritikusok, illetve a médiában is sikerül nagyon jól elhelyezkedniük (újságnál, tévénél). A színházat ezekről a támaszpontokról segíteni nagyszerű dolog.

A dramaturg fontosságáról megoszlanak a vélemények. Van olyan színház, ahol nem tartanak igényt a munkájára, mert nem ismerik fel, hogy ez szükséges. Máshol viszont szeretnek dramaturggal dolgozni a rendezők.

Persze a dolognak mindig van egy személyes oldala, s ez abból fakad, hogy a dramaturg kettős lény. Ő ott él az alkotócsapattal együtt, de kívülről is nézi a munkát. A kívülről látás miatt sokszor sajnós az ellenféllel azonosítják. Az alkotás gyötrelmeiből kinézni, és látni, hogy valaki ül, és nagyszerűen látja a dolgokat, nem mindig építő érzés. De ezen nyilván túl kell lépni. Jó, ha felismerjük, hogy szükség van dramaturgra egy előadásnál. Jó, ha van egy külső szem, aki meg tudja mondani, hogy például egy bizonyos szövegrész nem alkalmas arra, hogy fönntartsa a feszültséget. Ennek a szükségét több alkalommal láttam a kollokviumon is.

Beszélgettem mostanában román színházi emberekkel (itt is adódik erre alkalom), és sokszor irigykedve tekintenek ránk, hogy juj, ti dramaturggal dolgoztok.

A színikritikusok kívül esnek az alkotáson. Én persze azt gondolom, s ezt a diákjaimmal is így osztom meg, hogy az a jó, ha a színikritikus utánanéző az előadás történetének, az alkotás körülményeinek, tehát tudja, hogyan született egy

előadás, mik voltak a technikai problémák. Ez persze nem kell hogy elhomályosítsa az ítéletét. De azt hiszem, fontos, hogy a kritikát szeretettel fogalmazza meg, hogy együttérzéssel írjon.

Nem vagyok híve annak az ütő-vágó kritikának, ami meg akar semmisíteni valamit. Azt gondolom, látni kell, hogy a gyenge előadás is színházi alkotásként jött létre. Ha ezt sikerül bebizonyítani a kritikusnak, akkor lehet, hogy nem baj az sem, ha ferde szemmel néznek rá, mert az ő lelkiismerete legalább rendben van.

Dobre Júlia, *művészeti titkár a temesvári színháznál:*

A teatrológus egyértelműen színházi ember. De ezen belül sokféle lehet orientálódni. Az ember beállítottságától meg preferenciájától függ, hogy merre tovább.

Művészeti titkár vagyok, de ez nem volt célom. Valójában nem is indultam céllal ezen a pályán; egyetem után rendezvényszervezésre szerettem volna szakosodni, de közben a temesvári színházhoz szerződtem, és rájöttem, hogy a színháztól semmiképp nem akarok elszakadni, legalábbis nem teljes egészében – színházban nőttem fel, ezért nagyon nehéz lenne ez nekem. Mindenképp szeretném összekötni a kettőt: a színházat és a munkámat. A mostani munkakörömben minden be van sűrítve, ami csak lehetséges, a művészeti titkár munkájától a PR-ig. Nem unatkozom, van mit csinálni. Sajtóval is foglalkozom, írni is kell. De nem elég, ha az ember ember PR-t tanult, és tudja, hogyan kell felépíteni egy sajtóközleményt, a színházhoz is kell értenie. A teatrológusság tehát az én munkakörömben is benne van; ha színházban dolgozik az ember, értenie kell valamennyire a színházhoz, a nyelvezetéhez.

Nagyjából pozitív dolgot jelent számomra ez a szó. Nyilvánvaló, hogy a színházban is van úgy, hogy rosszul mennek a dolgok, és minden kicsúszik az ember keze közül, viszont nagyon fontos, hogyan állunk hozzá. De mindenképp pozitív szó a kis negatívumaival együtt.

Iulia Popovici, *színkritikus, Observator Cultural:*

A színháznak két meghatározó tényezője: a színész és a néző. Csak ez a kettő kötelező. Rendező nélkül, díszlettervező, színházterem stb. nélkül van színház.

A színikritikus közvetítő szerepet vállal nem feltétlenül az alkotók felé, hanem inkább a végtermék és a nézők között. Ő az a felkészült/hivatásos néző, aki tudja, ki a rendező, ismeri korábbi munkáit, ismeri a színészeket, a darabot, a keletkezés történetét, és képes arra, hogy ezen információk alapján elérhetőbbé tegye az előadást a nézők számára, akiknek olybá tűnhet, mintha az előadás a semmiből jött volna létre, míg a kritikus ismeri azokat a mechanizmusokat, amelyek segítségével az a káoszról megszületett.

Duró Győző, dramaturg, színháztörténész:

Magyarországon ezt a szakfogalmat nem nagyon használják. Talán másfél évtizede bukkant fel ez a szó, amikor itt, Erdélyben elkezdték alkalmazni a színháztudományi szakokra a 'teatrológus' kifejezést. Ezt egyébként nyugaton használják, hiszen két görög szóból tevődik össze: a 'teatron'-ból és a 'logosz'-ból. A 'teatron' eredetileg a nézőhelyet jelentette, a 'logosz' kezdetben szót, beszédet jelentett, később a tudomány vagy művelés értelmében használták. A színház tudományos feltérképezéséről beszélünk, aminek vannak elméleti és történelmi vonulatai.

Mivel a tudományos megítélés a lényege, alapvetően egy színházon kívüli látószöveget feltételez. Tehát a teatrológiát nagyon helyesen nem azok művelik, akik általában a színházat csinálják.

Meg lehet tanulni üres tanteremben is, könyvekből meg okos professzortól a színházat, de az sosem lesz igazi színház. Nagyon-nagyon sokat kell színházba járni, nagyon sokat kell gondolkodni azon, hogy egy előadás miért hatott. Másodsorban igen fontos, hogy meg kell ismerkedni a színházcsinálás folyamatával. Tudni kell azt, hogy mennyire sérülékeny műfajról van szó, mennyire kiszolgáltatott, a körülményektől függő.

Nem tudok a román teatrológiáról beszélni. De jelenleg a magyar teatrológia azért van nagyon nehéz helyzetben, mert ahogy ezt Kékesi Kun Árpád nemrég megfogalmazta, a magyar színházi szakma teljesen elméletellenes. Azért elméletellenes, mert jelenleg még csak egy(-két) tanszéken, Veszprémben, illetve ahová átköltözött, a budapesti Károli Gáspár egyetemen oktatnak teatrológiát. Nálunk ezt a szakot színháztudománynak hívják, és ugyan

járatják a növendékeket színházba, ennek ellenére nagyon elvont módon tanítanak nekik színháztörténetet, színházelméletet, teljesen külsődleges szempontokból elemeznek nekik videó-felvételeket. Annyira absztrakt módon értekeznek velük, és ehhez ráadásul olyan szakzsargont használnak, hogy azt még mi, színházi emberek is többnyire csak az idegen szavak szótárának vagy bizonyos szakértelmező szótáraknak a forgatásával tudjuk megérteni. Természetes, hogy ilyen szövegektől az egész színházi szakma nervózus lesz. Szerintem élő és szerves kapcsolatnak kellene lennie a teatrológia és a színházcsinálás között. Mind a kettő nagyon sokat tud tanulni a másiktól.

Patkó Éva, rendező, *Marosvásárhely*:

A teatrológus fogalma nálam összemosódik a dramaturg fogalmával, talán mert eddig főleg ilyenformán találkoztam velük. Ez nálunk még mindig gyerekcipőben jár, és csak most kezdjük megérteni, hogy valójában miért is van szükség még egy szemre, még egy agyra, akivel együtt lehet gondolkodni. Remélem, a tranzíciós időszak nem fog túl sokat tartani. Én eddig minden előadásban dolgoztam dramaturggal. Sokáig szükségem van rájuk. De segédrendezőkkel is nagyon szeretek együttműködni. A szöveggel legtöbbször jómagam dolgozom, viszont szükségem van arra, hogy a dramaturggal, akire partnerként tekintek, meg tudjam beszélni; meg tudjam őt győzni arról, hogy amit a szövegen változtattam, az jó. Mert magamat nagyon könnyű meggyőzni. De őt is meg kell tudnom győzni, illetve győzzön meg ő, hogyha nem jó valami, hogy miért nem jó.

A legfontosabb: megtalálni a jó párost. Nekem eddig semmiféle negatív tapasztalatom nem volt. Egyelőre nem tudok elképzelni olyan munkafolyamatot, ahol azt mondanám, nincs szükségem senki másra. Úgy fejezted ki magad, hogy a rendező *használja* a dramaturgot – én ezzel nagyon nem értek egyet, én ezt csak párosként tudom megélni, az előadás munkafolyamata csak így tud működni. Nem gondolom azt, hogy a rendező a nr. one, a teatrológus, dramaturg a nr. two, a színész... stb., azt gondolom, hogy csak nr. one van, és abba mindenki beletartozik.

Kiss Bora Zsuzsanna, színész, Csíkszereda:

Fontosak a teatrológusok, mert míg mi színészként nézzük az előadásokat, addig ők elméleti szakemberekként. Én néha nem tudom úgy figyelni az előadást, mint néző, mert iszonyúan drukkolok a színésznek.

Nekem színészként az a dolgom, hogy adjak valamit az embereknek, a kritikusnak meg az, hogy értékelje a munkámat, mint néző. Lehet attól a legjobb barátom, de elvárom, hogy őszintén írja le, amit látott.

Fontos, hogy olvassam, amit a teatrológusok írnak, mert kíváncsi vagyok, hogyan gondolkodnak. Ő is társam, partnerem. Voltak a kollokviumon olyan előadások, amikről azt mondtam: igen, ezt így, tízszer le kellett írni, hadd jöjjön rá a színész, hogy mit csinál. Mert ha magától nem jön rá, hogy rossz, amit a színpadon elművel, akkor hadd olvassa el. Hátha...

(anna, hanni, júlia)

(3. fejezet)

WOLFGANG BORCHERT: AZ ÍRÓ

(fordította: z.S.a.)

AZ ÍRÓ feladata: a háznak, amit mások építenek, nevet kell adnia. A különböző szobáknak is. A betegszobát így kell hívnia: „a szomorú szoba”, a padlásszobát: „a széljárta”, a pincét: „a baljóslatú”. A pincét nem hívhatja „a szép szobá”-nak.

Ha elveszik a ceruzáját, a kínok kínját kell kiállnia. Meg kell kísérelnie, hogy egy kanál nyelével a falra karcoljon. Mint a börtönben: „Randa egy odú”. Ha nem teszi meg végszükségében, nem hiteles. Akkor el kell küldeni utcaseprőnek.

Ha leveleit más házakban olvassák, meg kell lehessen tudni belőlük: „Aha. Igen. Szóval így élnek az emberek abban a házban.” Nem számít, hogy kis- vagy nagybetűkkel ír. De olvashatóan kell írnia. A padlásszobában kell laknia. Onnan van a legjobb kilátás. Jó hely a padlásszoba: szép is meg hátborzongató is. Ott fenn egyedül lehet lenni. És ott van a legnagyobb hideg és a legnagyobb meleg.

Ha Wilhelm Schröder, a kőbányász meglátogatja az író a padlásszobában, lehetőleg szédüljön. Az írónak erre ügyet sem szabad vetnie. Szokjon csak hozzá Schröder úr a magassághoz. Jót fog neki tenni.

Éjszakánként kémlelheti az író a csillagokat. De jaj neki, ha nem veszi észre, hogy a háza veszélybe került. Akkor addig kell fújnia a harsonát, amíg elpattan a tüdeje!

(4. fejezet)

SZÍNHÁZ A TEREPEN

FŐKÉNT BÁNK BÁN, 2000.

(Mi az, ami – 1.)

A történet szerint erdőben játszó Csipikének elementáris hatása van igazi fűben. A Csiki Játékszín előadását láttam egyszer egy udvaron. A mesterséges díszletelemek puha anyagból készültek, habszivacs lehetett az alap, vastag, színes textil a rátét. Csipike lakóhelye, egy természetes fatörzs pompásan illett a valódi fák közé. A méteres virág jól mutatott a friss fűben. A természet mint tágas színházi díszlet. Felső határ az ég.

Kisvárdára a vajdasági Tanyaszínház hoz open air-előadásokat. Könnyen idomulnak az új helyszínhez – ez a létmódjuk. A legütösebb ebben a kategóriában mégis a beregszászi Sardaffass, a hímboszorkány volt. Vajdasági szerző darabját adták elő zseniális kárpátaljaiak, ideiglenes magyarországi helyszínen, zömmel erdélyi kollégák előtt. Magától értetődik, hogy a lápvidéken játszó, békakuruttyolással, élő malacal fűszerezett előadás ott zajlik a fák között, a sötétedő udvaron. Elszáll fölöttünk egy repülő, egy szentjánosbogár, megcsíp egy tucát szúnyog: az előadáshoz tartozik.

A helység kalapácsát, a Figuráét a csikszeredai Mikó várban láttam. A gyergyói színészek hihetetlenül tudtak alkalmazkodni az új térhez. A cselekményben egymástól távol eső helyszínek a várudvar különböző pontjain voltak, a színészek fel-le mászkáltak az erkélyeken: lelógó templomkötélen, fa tartóoszlopon. Fergetes lett az ide-oda cikázástól az előadás, plusz a friss esti levegő, plusz az épület zömöksége meg patinája, ami talált a karakterekhez meg a nyelvezethez. A legelevenebb Figura-élmény. Ezek az előadások belajkák helyettünk – s így szimbolikusan mi is birtokba vesszük – környezetünk tereit. A természetet, amivel játékba bonyolódnak, személyessé teszik.

A korábban hűvösen kerülgetett műemlék-épületnek barátságos képe lesz. Otthonszerűvé válik, ami csak látszólag volt miénk.

(Mi az, ami – 2.)

Legyen végre másé a szó. A kritikus ne okoskodjon, és ne érzeleljen itt nekünk. Legyen másról szó. Ne az előadás cselekményét, szereplőinek viszonyát, változásait, díszletét, jelmezeit ecseteljék. Ne a rendezői koncepciót. Ne az előadás és a színházi újságíró édesbús viszonyának szövögetéséhez asszisztáljon az olvasó. Vannak a produkciónak más aspektusai. Vannak a masinériában más emberek. Vannak másfajta szövegek. (Elővigyázatosság kéretik: minden csak az onnan és csak az akkor felől nézve igaz...)

FŐKÉNT BÁNK, FŐKÉNT 2000

Kata, fórumbejegyzés

Elképesztő, hogy az ember nagy nehezen felvergődik a bázisra, beül a rakétasilóba, és arra gondol, baromi kényelmetlen lesz egy kemény padon végigülni az előadást. Aztán elfelejt mindent, mert az előadás olyan, de olyan... Jövök az Éjféltájbanra is, és már azt is tudom, hogy Zsámbék Bicske felőli végénél a „síró-nevető maszkoknál” jobbra Szomor felé, túl a Fejér megye táblán és az újabb sírónevető maszkos tábla után a vastelep feliratnál jobbra fel a hegytetőre.

Sebestyén Rita, dramaturg, napló

Kora tavasszal – talán még márciusban – Mátyás Irén (a Zsámbéki Nyári Színház igazgatónöje) elvitt a romokhoz. Laci, Jócó, Karcsi, Barabás Zsolt (a szentgyörgyi színház fényképésze) és én télikabátban, szélben cirkáltunk a falak körül, kerestük a megfelelő szöveget, rálátást stb. Keveset beszéltünk. Mégis, félórán belül egyetértettünk a leendő játék- és nézőtér beosztásában, arányában. Óvatosan kerülgettük leendő játszótársunkat. Laci nagy ritkán odaszólt egyikünknek-másikunknak az óra

vonatkozó ötlettel, kérdéssel. Mi pedig „emésztettük” a dolgot. Bárcsak már kezdődnének a próbák.

www.port.hu

A Zsámbéki Nyári Színház az 1983 óta működő Zsámbéki Szombatok Kulturális Fesztivál keretében jött létre. A Budapesttől 28 km-re lévő, mindössze 4000 lakosú kis település hangulatát műemlékei teszik egyedivé. Közöttük az egyik legjelentősebb magyarországi kora középkori emlék, a XIII. század elején épült templom romjai, melyet éppen az tesz Európa-szerte ismertté, hogy a múlt század végén először itt végeztek műemlékvédelmi munkákat úgy, hogy nem újjraépítették, hanem romként konzerválták azt.

Így a környezetében működő szabadtéri színház abban tér el más helyektől, hogy a romok közötti terekben és nem állandó épített színpadon zajlanak az előadások. A színház programjában magyarországi és határokon túli magyar színházak előadásainak adaptációit láthatják a nézők nyaranta, melyek az előző kőszínházi évad érdekes előadásai voltak, és amelyek témájuk vagy szemléletük kapcsán ebbe a környezetbe illeszkedhetnek. 1995 óta saját önálló színházi bemutatók is létrejönnek a zsámbéki színházban.

A színház minden év június 3. hetétől augusztus 3. hetéig működik, hetenként más-más előadásokat játszva.

A színházi programhoz minden szombaton más események is kapcsolódnak. A képzőművészeti, népművészeti, iparművészeti kiállítások mellett délutánonként gyerekelőadások vannak a művelődési házban, este 19 órától pedig egyházzenei hangversenysorozat zajlik a barokk plébániatemplomban a gregorián zene és a késő reneszánsz–kora barokk korszak alkotásaiból válogatott programmal. Amatőr színházak fesztiválja és különböző előadóművészeti táborok és workshopok is kapcsolódnak a programhoz.

Sebestyén Rita, dramaturg, napló

Már megint az agyonzsúfolt Kisvárdra. Utolsó simítások a szövegen, az előadások között, a művelődési ház apró video-termében. Közben megérkezik Horváth Karcsi, a zeneszerző. Bocsárdi a büfé sorban elkapja, és lázasan magyarázza az előadás „fő vonalait”. Karcsi bosszankodik, nem tud jegyzetelni.

Laci a szereposztáson morfondírozik. Sok változtatást már nem bír meg. A szöveget a művelődési ház titkárnőjének jóindulatából sikerül helyben gépbe írnom. Túl nagy kilengések már nem engedhetők meg. Jószerivel az előre elgondolt színészek, munkatársak személyére találtatt ki az előadás: nem mindegy, hogy ki honnan érkezik (sokan lesznek Erdélyből és a Vajdaságból, Bukarestből, Budapestről, magyarországi vidéki színházakból), és hogyan gondolkozik. Azok esetében, akiket személyesen ismerünk, nem nehéz megjósolni, hogy körülbelül hogyan fognak gondolkodni és részt venni az előadásban; az általunk csak színpadról ismert színészek esetében Laci ismerkedni igyekszik, több körös megbeszéléseken tapogatózik. Hogyan látjuk a hagyományokat, a történelmünket, a döntéseinket – fontos lenne ezekben a kérdésekben megismernünk egymás véleményét.

Közben nézzük a várdai fesztivál előadásait. Ezek alapján Laci villámgyorsan lecsap a leendő csapat vajdasági „szárnyára”: Szorcsik Krisztára Izidóra, Kovács Frigyesre Simon bán szerepében. Az előadásban négy békétlen lesz, velük szemben pedig a király nevében kegyetlen profizmussal tisztogató négy pengeéles fiatal srác – ezek egyike a szintén vajdasági Kálló Béla. Hármójuk játékát még mi is – akik a román színház csodálatán nőttünk fel – hihetetlen energiákkal telítettnek látjuk. Ha összefognak a bukarestiekkel, letépi a falakat. No igen, a bukarestiek. Maia Morgenstern, a leendő Gertrudis, akinek még a nevét is félve ejtjük ki, hátha mégsem igaz, hogy tényleg eljön; Butuc Zoli, aki Ottó lesz, és akinek – magyar származású lévén – kevésbé faragtuk csontra a szövegét, mint a Maiáét; Claudiu Bleonț, azaz Biberach, aki sok nyelven, sok nyelvvel fog zsonglörködni. Kóstolgatjuk a magyar szövegrészeket,

mondatokat, szófordulatokat. Mennyire ki- és elmondhatók egy más anyanyelvű számára? Szerintem mi ezt képtelenek vagyunk megállapítani. Fort Kriszta (beszédtechnika-tanár, a zsámbéki nyár örökös munkatársa) leutazik Kisvárdára, hogy hangszalagra mondja Gertrudis szövegét. Kicsit megnyugtat, hogy nem találja túl kacifántosnak. Az évek folyamán már egészen pontosan kitapasztalta, mivel birkóznak meg nehezen a román színészek. Kriszta a próbafolyamaton is ott lesz. Biztonságérzetet ad a jelenléte. Szóval most kisvárdai „alapozó”: szöveg, zene, tér és beszélgetés, beszélgetés...

Azután: amíg a mi különítményünk – bizony nehézkes és kínzó helyzet, hogy nem tudunk rögtön átszólni egymásnak nyolcszáz kilométernyi távolságra (Laci Sepsiszentgyörgyön van most) – Budapesten morfondírozik, addig Laci Jocóval, Dobre-Kóthay Jutkával (ő a jelmeztervező) és a bukarestiekkel: Maia Morgensternnel és Butuc Zolival tanácskozik telefonon, faxon, találkozókon. Aztán telefonál Pestre, és oda-vissza közvetítjük legújabb terveinket, ötleteinket. Már külön jegyzeteket vezetek a telefonbeszélgetéseknek, mert a jó öreg széljegyzetek kevésnek bizonyulnak egy ilyen intenzív és helyell-közzel távolsági munkára.

sarkady, fórumbejegyzés

Lassan lehetnének a 2004-es programot.

Játszik-e idén (2007) a Szombatok színház? Az a rakétabázis alkalmatlan színházi előadásra. Zsámbék falu honlapja semmit sem közöl a nyári játékokról. Vajh, miért?

Hisz' ebből él a falu...

Zs. É. B., statisztika

Elsőéves egyetemista voltam. Bocsárdi statisztákat kerestem. Az osztályból hármunkat választott ki, Gizkót, Krisztát és engem. Más színosztályokból is toborzott embereket, és nemcsak tőlünk, Vásárhelyről, hanem Kolozsvárról is.

Minket, statisztákat öt hétre rendelték oda Zsámbékra. Itthon is négy-öt hét alatt készül el egy előadás, úgyhogy kábé ugyanaz.

A körülmények nem rosszabbak, mint egy évadon belüli produkció elkészítésekor, sőt, szerintem sokkal több pénz van egy nyári produkcióban, legalábbis így tűnik most, hogy kezdem átlátni itthon a helyzetet. Annyi volt, hogy fenn kellett tartanod magad; a szállás adott volt, de a kaját saját zsebből álltuk.

Reggeltől estig, non stop az alkotógárdával voltál, ez jó volt, mert sokkal jobban tudtál koncentrálni a munkára, nem volt más gondod, programod. Mondjuk, nehéz oldala is volt az együttlétnek... De arra már nem is emlékszem...

A dolognak abban állt még a nehézsége, hogy próba vagy edzés közben jól meg lehetett fagyni, vagy ha nagyon süttött a nap, akkor is kellett próbálni a várnál, nem volt mese. Mondjuk, otthon is sokszor megfagyunk a színházban, most sem fűtöttek be egészen addig, amíg meg nem volt az első bemutató, hiába, hogy már hetekkel azelőtt ott próbáltunk az épületben. Előadáskor meg az a fura, hogy abszolút nem hallod a saját hangod, pedig kiabálnod is kell, túl kell kiabálnod a forgalmat, mindenféle külső zajokat, a szelet stb. A nézőket különben pont úgy nem látod, ahogy egy kőszínházban sem. Négy vagy hat előadásunk volt. Ez így készült, hogy csak ennyi lesz. Megvolt a helyszín, a vár, arra készült az előadás, máshová nem lehet elvinni. Persze, sajnálsz, hogy nincs több belőle, de így is, úgy is megéri. Egy ilyen nyári produkciónak az a lényege, hogy dolgozol, teljesen más rendezővel, más emberekkel, mint otthon. És elég jó pénzt is kapsz.

Bóta Gábor, Magyar Hírlap

Különös sikertörténet a Mátyás Iréné. A nyolcvanas évek elején rogyadozó művelődési házban kezdte Zsámbékon a munkát. Kitalálta, hogy minden szombaton legyen egész napos program, legyenek gyerekelőadások, kiállítások, délutánonként koncertek, este színházi produkciók. Ügyeskedett, hogy mindehhez előteremtse a pénzt. Amikor például

a nyíregyházi színház kezdett igen jó lenni, akkor Szabolcs megyének fontos volt, hogy Pest környékén is bemutatkozzon a teátrum. Így finanszírozták a színház zsámbéki vendégjátékait. Sikerült pénzt szerezni a határon túli magyar produkciók és más vidéki előadások bemutatásához. De kiderült, hogy egy kis művelődési ház meglehetősen szűkös körben pályázhat, így Mátyás Irén létrehozta Zsámbékon a Tourinform Irodát is, és ettől kezdve idegenforgalmi pénzekre is pályázhatott az intézmény nevében. Zsámbékon jelentős fizetővendég-szolgálat is kialakult, a falu lakosainak tekintélyes része szobát ad ki a fellépő művészeknek, akik között már jó néhány visszatérő vendégük van. És természetesen a Tourinform nyeresége felhasználható a művelődési ház, a színház céljaira. A Tájház pedig úgy került az intézményhez, hogy egy összeomlóban lévő, gyönyörű XVIII. századi sváb házat helyreállítottak. Így a zsámbéki művelődési komplexum sajátos műhellyé vált, ami már hivatásos színházként is működik, önálló produkciókat hoz létre, fesztiválokat szervez. Sokak véleménye szerint nyaranta a legizgalmasabb nyári kulturális kínálatot nyújtja minőségben és mennyiségben egyaránt. Mindez nem zsámbéki támogatásból történik, zsámbéki pénzek csak a helyi művelődési ház működtetését segítik. Ennek ellenére a zsámbéki támogatást, mely például a villany- és a gázszámlát fedezné, az év elejétől 25 százalékkal csökkentették, így pillanatnyilag az intézmény nem tudja kifizetni a villany- és gázszámláit. Ez nem azt jelenti, hogy nincs a bankszámláján pénz; hiszen Magyarországon ezen a területen először a Zsámbéki Nyári Színháznak sikerült komoly összegű uniós támogatást elnyernie, a Pulcinella közlegény című produkció bemutatásához, melyben magyar színészekon kívül olaszok és románok is szerepeltek. A támogatásért cserébe a produkciót idén Olaszországban és Romániában is játszani kell. Ennek költségei megvannak a bankszámlán, de ebből nem fizethető a villany és a gáz. Így az intézmény jelenleg is meglehetősen nehéz helyzetben van, ha pedig esetleg nem Mátyás Irén áll majd az élén, és négy részre „tagozódik”, akkor kétséges, hogy meg tudja-e őrizni eddigi színvonalát, népszerűségét.

Molnár Ferenc, fórumbejegyzés

Kézhez vettük a programot, néhány esetben át is megyünk, ha az időjárás engedi.

Viszont meglepődünk, amikor hozzájutottunk az önkormányzat által kiadott másik programhoz. Ez elkülönülés részükről? Vagy azért mégis a két kiadvány (és rendezvénysorozat!!) között van valami szerves kapcsolat?

Szomorúak lennénk, ha rosszul értelmezett politikai indíttatásból valakiknek érdekük lenne azt a nagy hagyományokkal rendelkező eseménysorozatot kettévágni. Nem kérek választ, Irénkével majd személyesen, ha átmegyünk.

Sok sikert: Molnárék Mányról.

Zs. É. B., statiszta

Olyan színészekkel találkoztam nap mint nap, mint Kulka János, ő volt Bánk bán, vagy Maia Morgenstern, Bogdán Zsolt... Velük együtt dolgozni egy elsőéves színis hallgatónak persze hogy nagy élmény. Látni, hogy Kulka milyen egyszerűen, eszköztelenül dolgozik, hogy Bogdán minden próbán új figurát hoz, hogy Senkálzky Bandi bácsi milyen pedáns, milyen eleganciával viszonyul a többiekhez és a munkához... Egyenrangúnak tekintettek minket. Kialakult egy nagyon vagány viszony, ami szerintem nem akármilyen. Erre büszke lehetett az ember, mert nem biztos, hogy még valamikor lesz ilyen. Bogdánnal és Maiával minden este együtt kocsmáztunk. Meg tényleg, megismerkedtem Dobre-Kóthay Judittal, azóta is, mikor találkozunk, mindig jól tudunk dumálni. Bocsárdival úgyszintén... Maiával is találkoztam később, igaz, ő már keresgélt az emlékezetében... persze ez érthető, hiszen rengeteg helyen megfordul, de a nevem csak bekattant neki is. Bogdán, emlékszem, A helység kalapácsát tanulta közben, s megkért, hogy végszavazzak neki... vagy ha egyedül edzettem bent a várban, ő távolról nézett, s megdicsért, tanácsokat adott. De azóta ismerem Fullajtár Andreát, Szorcsik Krisztát, akik, ha találkoznak, tudják, hogy „Zsámbék, Zsiga”... Egyszer Bocsárdi

éjszaka fényezett, mi meg jöttünk hazafelé a kocsmából. Láttuk, hogy egyedül van, és megkérdeztük, nincs-e szüksége segítségre. Azt mondta, hogy hát, ha beállnánk, akkor könnyebb dolga lenne... Pár órát ott dolgoztunk. Jó hideg volt. Egy idő után felmentem a házba, ahol laktunk, főztem teát, vittem nekik... vagány volt a hangulat, a sznobizmus ki volt zárva.

www.litera.hu

A zsámbéki önkormányzat kulturális bizottsága ... határozatot hozott arról, hogy a Zsámbéki Nyári Színház igazgatónöje, Mátyás Irén fegyelmi felelősségének tekintendő, ha újabb 'nemzetellenes' előadások bemutatására ad lehetőséget (lásd: a tavalyi Krétakör-produkciót, a Hazámházámot), illetve teret enged olyan színdaraboknak, amelyben a szereplők 'csúnyán beszélnek'. Filó Vera szakmai szempontból meglehetősen sikert elért darabja, a Szobalánynak Londonban bemutatása után a helyi lapban Domonkos Kázmér alpolgármester a falu lakossága nevében kérte ki és nevezte minősíthetetlennek, ami az előadáson zajlott.

Sebestyén Rita, dramaturg, napló

Zsámbék, július 4. Délelőtt a művelődési házban nyüzsgünk Irénke irodájában. Szállingóznak a színészek: Butuc Zoli, Kovács Frici, Szorcsik Kriszta, Béci (vagyis Kálló Béla) és a számunkra még csak távolról ismert magyarországiak: Kulka János, Fullajtár Andrea és a többiek. Laci szervezkedik, hogy a Kolozsvárról ma este érkező Senkálzsky Endréért bemennek kocsival Budapestre. Amint kifordulok az irodából, szemközt állok magával Senkálzsky Bandi bácsival... Az első olvasópróbán még mindenki csak emészti a hallottakat, nem derül ki, hogy valójában egyetértenek-e a szöveggel és az elgondolással, vagy nem. A lámpalázam elnapolódik. Laci viszont legyűri a magáét, és a sepsiszentgyörgyi próbákhoz hasonlatos meghittség kezd kialakulni – kb. harminc, részben egymást nem ismerő ember körében.

banyaszbeka, fórumbejegyzés

Zsámbéki Nyári Színház nincs többé, van helyette Zsámbéki Színházi és Művészeti Bázis. Az önkormányzat kiszállt, az előadások nagy része a rakétabázison.

Koltai Tamás, Magyar Hírlap

Zsámbék hosszú évek óta a legjobb színház a nagy magyar nyári sivatagban.

Mondhatnám egyszerűen: színház. Szemben a kolbászsütő szélesvásznú hacacárékkal és az előszezonai haknikkal. Zsámbékra büszkék lehetnek a zsámbékiak, és tudom, hogy azok is, szeretik a színházukat. Akár a kaposváriak, akik tudják, hogy ők ringatták a legújabb kori magyar színház bölcsőjét. De ne legyünk egyoldalúak! Meg lehet kérdezni: miért ne csinálhatna más másféle színházat Zsámbékon? Körvonalazódik is, milyet. Melocco Miklós, egyike a derék, becsületes férfiaknak, akiket a polgármester delegált az elfogulatlan zsűribe, nyíltan kijelentette, hogy hírneves, nagy színészeket kell meghívni játszani, például Tolnay Klárit. Úgy is van. Meg Törzs Jenőt, Csontos Gyulát, Somlay Artúrt, Bajor Gizit, Timár Józsefet, Dayka Margitot, Kiss Manyit, Pécsi Sándort, Gobbi Hildát, Latinovits Zoltánt, Ruttkai Évát. Istenem, micsoda előadás lesz! És még a gázsit is meg lehet spórolni.

Sebestyén Rita, dramaturg, napló

Kicsi a művelődési ház előadóterme, ahol próbálunk – a díszletelemeket esetlen megoldásokkal igyekszünk pótolni –, és nem utolsósorban zárt. Röviden: teljesen más jellegű, mint ahol majd játszani kell. A helyzetek, viszonyok kibontása befőttesüvegben. ...

A romoknál: minden széthull. Pánik. Hatalmas a tér, többszörösen tagolt: a romfalak fentebbi szintje; a lépcső, ami lefut a gyepre – az alsó szintre –, újabb két részre osztja a játékteret; ráadásul két lejárati afféle katakombákba. És ez csak a praktikus része az akadályoknak, ugyanis ezek a XIII. századbéli romok olyan őserővel bírnak, hogy majdnem

elképzelhetetlen emberi erővel „lejátszani” őket. Egyelőre vagy elvesznek a háttérben a szereplők, vagy kétségbeesésükben megpróbálják harsánysággal felülmúlni azt. A kis, finom játékok bizony kicsúsztak a kezünk közül. Minden egyes momentummal meg kell küzdeni, félmondatonként, gesztusonként megállni, és kitalálni a módját, hogy érvényes legyen ebben a konstellációban. Az első roham azt eredményezi, hogy minden egyes jelenetben a teljes teret szeretnénk nagy bőszen elfoglalni, mintegy válaszként kezdeti agresszivitására. Aztán rájövünk, hogy ez tulajdonképpen egy szimultánszínpad, és egy-egy töredéke kiváló önálló életet élő egység.

Zs. É. B., *statiszta*

A színpadi mozgás tervezője Liviu Pancu volt. Pantomimszerű mozgásokat végeztünk, *commedia dell'arte* stílusban. Maszkos emberek voltunk, s maszkban nyilván jellegzetesen kell mozogni. Minket Bocsárdi nem nagyon rendezett, inkább Liviu, aztán Bocsárdi megnézte, hol tartunk, s átrendezte az egészet. Munka volt végig, semmi szabadidő, reggel 10-től edzés: bemelegítő, erőgyakorlatok, izmok fejlesztése, hiszen három méter magas falakon játszottunk, kellett oda a stabilitás. Tigrisugrásokat csináltunk a várfalon, az egyik szintről a másik szintre, ahhoz kell erő, kell biztonság. Ahhoz, hogy ilyen mutatványokat végezz, nagyon kell ismerned a saját testedet. Ott van nemtudomhány ember, égő fáklyák, s az ugrást meg kell csinálnod. Persze, voltak balesetek is, volt olyan, hogy a srácoknak, amikor leugrottak a három méter magas falról, a töküik visszaugrott. Nekem is volt egy elég durva balesetem. Gyakorlatoztunk, az volt a feladat, hogy a csapat egy asztal köré guggol, és az asztalon lévő ember őket vagy fel kell húzza maga mellé, vagy el kell lökje őket. Mind ezt azért, hogy egymás erejét és koncentrációját fejlesszük. De mivel a román nyelvtudásom nem valami jó, nem értettem a feladatot, erre a vezető meg akarta mutatni... és én ráléptem valakinek a kezére, reflexből megugrottam magam, egy szaltóval a többiek feje fölött repültem, majd puff, a fejemre érkeztem. Akkor folytattam a próbát, de később le

kellett állnom, mert szédültem, nem láttam, elég rosszul voltam. Aztán pár napig nem is tudtam járni a próbákra, rám parancsoltak, hogy maradjak a házban. Az volt a gond, hogy nem volt egészségügyi biztosításom, ezért nem vihettek orvoshoz. De aztán Seress Zoli, aki II. Endrét játszotta, a királyt, egyszer csak megfogott, betett a kocsiba, és elvitt egy ismerős állatorvoshoz. Az megnézett, nagyon rendes volt, adott is valamit. Ő mondta, hogy pihennem kell, mert agyrázkódásom van.

Judit, fórumbejegyzés

Zsámbékra a Széna térről indulnak a buszok. Pátyon vagy Perbálon át 30–40 percenként van járat. Zsámbék főterénél kell leszállni. Onnan 100 méter a művelődési ház. Előadáskezdés előtt félórával lehet onnan mikrobuszokkal feljutni a bázisra. Az előadások után közvetlenül a bázisról indul vissza a Volán járat a Széna térre.

A Színikritikusok Díja, 2002/2003

Különdíj: Mátyás Irénnek a Zsámbéki Nyári Színházért

Bóta Gábor, Magyar Hírlap

Különös döntést hozott Zsámbék nagyközség önkormányzatának képviselőtestülete: a költségek csökkentésére hivatkozva arról döntöttek, hogy szétválasztják az eddig közös kulturális intézményként jól működő, sőt országos hírnevet szerzett Zsámbéki Szombatok Nyári Színházat és Művelődési Házat, a Tourinform Irodát, valamint a Tájházat. Az elképzelés szerint 2004. január 1-jétől a nyári színház kht. formájában működik tovább, a művelődési ház hagyományos feladatait látja el, megszüntetve önálló gazdálkodási tevékenységét. A Tourinform Irodát a polgármesteri hivatal működteti tovább, a tájházat pedig a német nemzetiségi önkormányzat. Józan paraszti ésszel nehéz elképzelni, hogy ha négy részre szabdalnak egy intézményt, akkor annak üzemeltetése olcsóbb lesz, mint ha a különböző részlegek egymást kiegészítve, szerves egységben működnek. Felvetődhet a gyanú, hogy másról szól a történet. Bizonyos,

a jobboldalhoz köthető politikai erők már régóta megpróbálták eltávolítani a közművelődési és színházi szakmában komoly elismerést szerzett – legutóbb a színházkritikusok különdíját is kiérdemlő – Mátyás Irént az intézmény éléről. Korábban a meglehetősen hosszúra nyúlt pályázati procedúra után kapta csak meg Mátyás Irén 2006. március végéig újra az igazgatói megbízatást. Az ügygel tele volt a sajtó, mert egyedülálló módon a négyezer fős Zsámbékon hatszáz aláírást gyűjtöttek Mátyás Irén mellett, és a választópolgárok alig fértek be a testületi ülésre, kifejezve szolidaritásukat az igazgatónővel. Több pályázati forduló volt 2000 és 2001 között, mert formai okokra hivatkozva újra kiírták a pályázatot, de a helyi lakosok és színházi, illetve közművelődési szakma második alkalommal is teljes mellszélességgel kiállt Mátyás Irén mellett, akinek a programját végül elfogadták. Most viszont többek fejében megfordult, hogy azért annyira fontos az intézmény felszabdalása, azért lényeges kht.-vá alakítani a nyári színházat, mert ekkor már nem kötelező a pályázat. A tulajdonossá váló önkormányzat szabadon dönthet az igazgató személyéről, így Mátyás Irén bármikor elmozdítható.

Koltai Tamás, ÉS

Nem tudok kritikát írni a zsámbéki Bánk bán utolsó előadásáról, mert csak a felét láttam, a szünet utáni részt elmosta a vihar. A torzó végső húsz perce felséges volt. Körös-körül vészjóslóan sötétlett az ég, villámok cikáztak a négy égtáj felé, Bánk kétségbeesett kiáltását a menny sokszoros hangerővel dörögte vissza. Kulka versenyre kelt a természettel, mögötte fenyegető fényben magasodott a romtemplom, ő maga elvesztetten kóválygott a füves lapályon, törpe lény a leszakadni készülő irdatlan boltozat alatt. Még nem mondhatta el, hogy a tető mindjárt rászakad, de már nem volt a teremtésben vesztes, csak ő: homo moralis az ellenséges, nagy magyar ugaron.

Ez a húsz perc egyszerű volt és megismételhetetlen. A legdrámaibb Bánk bán, amit valaha láttam. Bocsárdi László rendezésébe belesegített az úristen. Csak egy kicsit túlrendezte, mondta Kulka János az esőben és

a nagyúr jelmezében. Ezt is, mint annyi mást. De azért megérte. Ritkán adódik ilyen díszlet és ilyen színpadi effekt ehhez a kilátástalanul komor, eljátszhatatlan magyar szomorújátékhoz, amelyben a történelmi kiútatlanság tragikuma vetekszik az abszurd drámák komikus képtelenségével.

Zs. É. B., *statiszta*

Olyan is volt, hogy előadás közben eleredt az eső, és sárban birkóztunk. Féldőben Bocsárdi leállította az előadást, a közönség viszont nem akart elmenni. Mondták, hogy megvárják, míg eláll az eső, s kértek, hogy folytassuk az előadást. Mert ugye Bocsárdi előadására nem a falubeliek jöttek el, hanem Budapestről mindenféle szakmai ember, s azok azt mondták, ha már felutaztak ide, megvárják az eső végét, meg akarják nézni az előadást. Volt egy óra is, vagy másfél, amíg tudtuk folytatni.

Még egy érdekesség: épp akkor volt a huszadik születésnapom. Igazából úgy volt, hogy előző este, hatodikán kezdődött az előadás, de az eső miatt éjfél után ért véget. Arra nagyon emlékszem. Álltam fenn a várfalon tapsrendkor, s arra gondoltam: milyen fenségesen kezdődik a 20. születésnapom, hogy engem tapsolnak, egy Bocsárdi-előadásban...

www.zsambekiszinhazibazis.hu

A programokról felvilágosítás kérhető a Zsámbéki Művelődési Házban, tel.: 23-342-318 és a zsambek@tourinform.hu és info@zsambekinfo.hu e-mail címen. Jegyek válthatók a Zsámbéki Művelődési Ház és Tourinform Irodában (Zsámbék, Etyeki u. 2. Tel: 06-23/342-318) és a helyszínen.

A rendezvények előtt fél órával *színházi buszjárat* indul a Zsámbéki Művelődési Ház elől (Etyeki utca 2.) a Színházi Bázisra, majd az előadások után a Színházi Bázisról indul vissza Budapestre Perbálon és Pátyon át.

A Zsámbéki Színházi Bázis GPS koordinátái: N 47° 33,429' E 18° 42,030'.

SZÍNHÁZ A TEREPEN – FÓKÉNT BÁNK BÁN, 2011

ZSÁMBÉKON, 2000-ben Bocsárdi László Bánk bánt rendezett. A Látóban megjelent róla egy írás, Színház a terepen címmel. Magam jegyeztem.

Sepsiszentgyörgyön, 2011-ben Bocsárdi László Bánk bánt rendezett. A Korunkban megjelentek róla egy írás, Színház a terepen címmel. Magam jegyzem.

Színház a terepen – mit akar jelenteni a cím? Azt, hogy nem egy röpké (háromórás) találkozás lenyomata következik. Inkább egy jegyzőkönyv, ami az előadás tág környezetét akarja megrajzolni.

A Látó-beli írás – 2008. július – különböző szövegeket ollózott egybe. Bocsárdi László dramaturgjának jegyzeteit az előkészületekről. Egy statisztika utólagos beszámolóját. A zsámbéki honlapról kiemelt méltatlanokodó kommenteket, amiket a nyári programok felelőseihez intéztek. A zsámbéki honlapról kiemelt lelkesítő kommenteket, amiket a nyári programok játékosaihoz intéztek. Kritikusok beszámolóit az időjárásról – ami tönkrevágtá az utolsó előadást. Újságírók beszámolóit a politikai hercehurcákról – amik mindig is tönkrevágtak mindent.

A Korunk-beli írás – 2011. november – megint csak nem a kész előadásról szól. Hanem felvillantja azt a sokszínű és általában csendre ítélt szövegfelhőt, ami az előadás előkészítését kíséri.

A színház és a szavak – de milyen szavak, és konkrétan hol is?

Van először is a Katona-féle darab, a Bánk bán szövege. Aztán van annak a rendező és a dramaturg által csontra vágott változata. Vannak a filmes bejátszások, amelyeken Anonymus Gestájából meg Bethlen Gábor Testamentumból hangzanak el részletek. Vannak a vendégszövegek, mint József Attila

Altatója, amellyel Bánk a gyereket altatja el, vagy az Erkel-féle opera sorai, amiket Bánk Tiborral szegez szembe. Vannak egyéb énekelt sorok is. (Meg a belső monológok.) S ez még csak az előadás szövege. Nagy vonalakban.

Vannak a próbákon elhangzó szövegek: a rendezői instrukciók, a snúrok utáni kiértékelők. A snúr, járás, változás, szűrő- és kísérfény terminus technikusok... A rendező által kiöltött hasonlatok, amelyekkel a szereplőt vagy a helyzetet teszi kézzelfoghatóvá. Szaktekintélyekre történő hivatkozásai, spontán vagy előkészített szitkozódásai, a burkolt bocsánatkérések. Egymás ugratása. A világosító mondatai, amiket üresebb óráiban ír cseten. A színész nyílt értetlenkedése és rejtett pusmogása. A sötétben odakinált pudingos palacsinta. (Meg a belső monológok.) S ez még csak a próbák szövege. Nagy vonalakban.

Van még a színlap, a sajtóközlemény, a műsorfüzet, az előcsarnokban kiállított 77/78-as Bánk bán ajánlója meg fotói, feliratokkal. Van még az öltöző, a büfé, az utcai, a kocsmái meg a telefonbeszélgetés, ahol az ember kér, kérdez, vigasztal, pocskondiáz, visszajelez, felülír, megtámaszt, változtatást javasol, értelmez, értékkel, védekezik, kontextusba helyez és ajánl. Van sok beszámoló kifele, távolra.

Mi történik ilyenkor? Mi ez a sok szöveg? Miért (volna) érdemes beszélni róluk?

Ezekben a szövegekben a színház leírásai valósulnak meg. Sokféle leírás: a rendező víziója az előadásról, egyes színészekről. A színészek víziói az előadásról, a rendezőről, önmagukról, egymásról. A műszak víziója az előadásról, a rendezőről, önmagáról stb. Megannyi vízió a színházról mint olyanról. Megannyi történet, megannyi szereplővel, megannyi viszonyal, konfliktussal. Részben fedik egymást, részben ellentmondanak egymásnak. Részben igazak.

A narratívumoknak mind van főszereplőjük. Általában az ideális színház, vagy maga a beszélő az. Mindenki, minden részlet a beszélőhöz képest értelmeződik, az ő szemszögéből az, ami. Cél, ellenfél, segítőtárs, eszköz, akadály. S a próbafolyamat előtt, közben és után narratívumok harca zajlik. Ez nem direktben történik, a beszélgetések ritkán összecsapások. Egy társalgásban a két beszélő narratívuma (látszólag) egymásnak simul. De a beszélők

legközelebb, egy másik beszélgetésben már más narratívumot produkálnak. Minél inkább egymásnak simult két narratívum, annál nagyobb a szükséglet, hogy kiegyenlítőképp ellenkező narratívumot is működtessenek egymásról a beszélők. Sok narratívum él sok beszélgetésben, és ezek keresztmetszete az, ami beszélőnként az igazságot fedi. Ami vagy van, vagy nincs, vagy keressük, vagy nem. De történetek róla, az „igazságról” – vannak. Csak azok vannak.

Egy próbafolyamat során szükségszerűen elkezdődnek ezek a történetgenerálások. Történetek elevenednek meg a színházról mint olyanról, a színházcsinálásról, egyesek helyéről ebben a történetben – és mindenki jó helyet szeretne magának. Egyes történetek megerősödnek, mondjuk a rendezői önkényről vagy egyes színészek inkompetenciájáról. Ha egy történet elég erős ahhoz, hogy a többieket legyőzze, vagy ötvözze, magába építse őket, nagyobb az esély arra, hogy jó (rossz) hangulatú munka, illetve jó (rossz) előadás szülessen. Ha ez a fő történet a rendezőé, akkor nincs baj (jó eséllyel). Ha nem a rendezőé, hanem egy vezető színészé mondjuk, akkor baj van (jó eséllyel).

A rendezőnek, a vezetőnek tehát erős történetet kell létrehoznia. A színház általános értelméről, a készülő előadás értelméről, a társulat munkájának értelméről, egyes alkotók munkájának értelméről. Értékekről szóló történetet kell összeraknia, amely elég koherens, elég nagyívú, ugyanakkor eléggé komplexisszunkész ahhoz, hogy mindenki beleférjen, és értékes helyre kerüljön benne.

Bocsárdinak erős története van. Pedig épp keresgél – felvállaltan. A kortárs német színház az, amiben megtalálni véli, ahogyan ma színházat kell csinálni. Michael Thalheimer Faustját nézeti meg a színészekkel, meg az Emilia Galottit. Ilyesmit akar. Az övéivel, a szentgyörgyiekkel, mert máshol még annyira sem kísérletezhet, még annyira sem fogadják el a történetét. „A németek a szöveget precízen mondják, azon keresztül fejezik ki az állapotot. A mieinknél csak állapot van (az állapotszínészek a jó színészek), de nem figyelnek a szövegre. Magyarországon fordítva, van szöveg, de nincs állapot.”

Bocsárdi történetének legmélyebb rétege, további felszínre bukkanó mondatokban:

„a Bánk bán önismereti dráma – nemzeti önismereti is, ezt precízen kell megcsinálni –: az ember vergődését mutatja meg a maga idejében”;

„hogy konkrét térben állunk és beszélgetünk – az az időszak lejárt a színházban”;

„nem nagy ívek, ma már inkább keménységek kellene, az élet a nézőnek feszíteni”;

„a darab idejéből, tempójából néha kilépni, ilyenkor az idő leáll s az igazság felizzik, aztán gyorsan visszalépni az előadás tempójába”;

„nem cél a mondat, a gondolat a cél, ezért hát ne színezzük a mondatot; a gondolatnak pontosan ki kell jönnie”;

„a néző a szöveggel, a tartalommal találkozzon, azt ne a színész élje meg”;

„jelenidejűség: bármi megtörténhessen – A mizantrópban sikerült, A velencei kalmárban nem annyira –; ne végeredményt játszunk”;

„jelenlét legyen, ne mintha – az elkent beszéd formálissá teheti”;

„mindegyik szereplő egy-egy téma, mindegyik téma őszintén bontakozzon ki, mindenki harcoljon önmagáért – nem a történetvezetés a fontos, ez ma nem érdekes; nem pörgethetjük a pièce bien faite felé, nem kell atmoszférát csinálni, rátenni egy gyorsított mese-időt, hogy legyen ritmusa”;

„ha hiszel benne, megkérdőjelezhetetlen az igazsága”;

„szűnjön meg a test, alávetve az állapotnak”;

„testtel, hanggal, légzéssel új és új variációkat csinálj, különben egyetlen dolgot nyújtasz”;

„ne tudd előre, látom, hogy készülsz rá; az életben sem tudod előre”;

„bízz a szövegben, ne csináld meg játékban is – gesztust és nyelvet különválasztani”;

„Biberach kimegy, Ottó be – közös zajjal, érjen egybe a léptek hangja”;

„ez nem irodalom, ezek szituációk, amit a szövegek hordoznak”;

„az üres térben nem lehetsz teátrális”;

„ne érezzem a színészt, ne színezd”;

„minden, amit eldugni akarsz a színházban, az rossz; ha határozottan csinálod, ha te uralod az idejét, az jó”;

„ne legyen polgári, anekdotikus”;

„pillanatonkénti, jelenetenkénti izzás kell, regiszterek, feszültségek váltakozzanak”;

„egy-egy érzés kitágítása színpadi dimenziójúvá; az érzés a szóban ölt testet és abban áll, az egyszerű szövegmondás halál”;

„a néző szűnjön meg nézni az előadást, az kebelezzze be, a cimbalom fel-szusszanási lehetőség legyen a nézőnek”;

„minden egyes szót újra fel kell fedezni és megtölteni valamivel, amit csak te érzel”;

„a mikrofonnal való együttlétezés természetessége fontos – különben formalista leszel”;

„egyetlen cél: hogy megérintse a nézőt a problematika; nem a modernség a cél, az nem kötelező”;

„itt a színész-ember beszél: ne Melinda szenvedjen, hanem a hús-vér igazságba Gyöngyi, a színész remegjen bele, ebben áll a színész ereje, ez a típusú színház ezt tudja”.

A történet tehát elkezdődött. Íme, ki is van hangosítva. Nekünk figyel-nünk kell, tovább.

(Segít talán, hogy újrafogalmazzuk mi is a miénket. A színházról szóló történetünket. Legalább.)

(6. fejezet)

HOL ÜLSZ

TRANZIT Ház, lent. Székek, széksorok, emberek, ülnek szépen. Átellenben velük nagy asztal, előtte üres tér, az asztalon mikrofon, reflektorfény, Visky és Bocsárdi könyöke.

Áldogálok a szakmai beszélgetésen az ajtó mellett. Támaszkodom, forogódom, guggolok. Ülhetnék székre is, mert van néhány, de melyik az enyém? Hol van a hely, amelyik az enyém?

Egyszer csak tudom, hogy ott. Dió mellett. Hátul, ahonnan belátni mindent. Kívül vagyok itt is, de már belül. Mert Dió kapocs. Lesz tőle egy közege. Van. Közelség, közös akarás, tágas kör, origóval.

Ott ül melletted a színész. Egy közülük. Akik megjöttek, és buli lett. Amíg itt voltak, buli volt. Együttlét, forgatag, mi van veled, gyere, ülj már ide. Nincs több szék Frédiéknél, az asztalra telepszem. Később eszik a szendvicsemből, és ettől minden rendbe jön. Hobó borából hármat kortyolok, a lépcsőházban ücsörgünk, egyformán fázunk, egyformán tartjuk lábunk és kezünk, és ő veszi kézbe a mikrofont, nem én. Azt mondja, nem nézi, melyik kolléga hogy játszik, a helyzetre figyel, abban együtt kell lélegezniük. Ő csak egy fogaskerék, maximum több olajat tesz a gépezetbe, ha érzi, hogy valami csikorog. Ma túlfeszítette a húrt, egy jelenetben bodyguardként egy néző táskáját bombát keresve felemelte. Mert mindig kitolja a határt. De ha már meglepte a nézőt, általában visszavonja a gesztust, lepje meg ezzel is.

Marika rám villantja mosolyát. Ágica mondja, hogy a kulisszákból ők is végig nézték az Yvonne-t. Beugrása nem volt mechanikus, nem kellett Gyöngyikével azonosnak lennie, hiszen nem az. Golyót lekapcsolom, mondja már, jól látom, más lett a figurája? Korábban szelíd volt, most meg ő is vadbarom,

ez persze jó, mert tisztább lett a szembenállás, a világ versus Yvonne. Igen, mondja, Bocsárdi kérte egyszercsak, ez csiszoltabb Yvonne hát, mint amit régen láttam. Változott, igen, mondom Gizkónak is, hogy ez most tiszta volt, erős, értettem, hogy ki ő, éreztem is. Éreztem, főként a végén, ennyi ideig még sosem ültem csendben, mint egy szigeten, míg zajlott körülöttem a taps. Előtte persze kacarásztam, biztosan hülye helyeken, mert hallom, Bocsárdiékat bosszantotta, hogy összevissza reagálunk.

Hóbó metaforája Bocsárdira, hogy gyepelőt tart a kezében. Nézem tapsrendkor a lovakat – gyönyörű négyesfogata van, vagy hatos-! Akik ezúttal ügetéssel kezdtek, de vágta lett belőle, s jó-jó messzire elröpítettek minket. Már megint.

(7. fejezet)

A SZÍNÉSZ MUNKÁJA

*írta: Pálffy Tibor
(szerkesztette: zS.a.)*

...

BESZÉLNI a színházról

Régebben zavart, ha beszélnem kellett egy szerep „megformálásáról”. Hogy is lehet beszélni arról, amiről már mindent elmondtam az előadásban. Aztán mégis születtek megfogalmazások – elsősorban a magam számára. Később meg, egy-egy workshop alkalmával mások számára is rendszerbe kellett foglalnom az elgondolásaimat. Többek között ilyen címszavak kerültek gyakori használatra, mint: rendszer, természetesség/természetszerűség, fel- és megmutatás, igazság, viszony, derű, gondolat, tartalom, forma, ritmus. Ezek szorosan összefüggnek egymással, és mind kellenek, ha a színházról akarunk beszélni.

rendszer

A rendszer a forma és a tartalom közti viszony, vagy ahogy Irsai Zsolt képzőművész fogalmazott: egy jelrendszerbeli koherencia. Minden, ami az előadásban történik, ennek a viszonyoknak rendelődik alá. Kötelező módon. Következésképp a rendszer zárt. Az előadás zárt rendszerén belül minden alkotó elem önmagában egy-egy külön rendszer: a hang, a fény, a díszlet, a kellék, a színész és nem utolsósorban a közönség. A színészi munka legizgalmasabb része talán az, amikor a saját kis rendszerünket működtetve alárendeljük azt nagyobb összefüggésekben az előadás zárt rendszerének,

valamint még nagyobb összefüggésekben társadalmunk zárt rendszerének, és folytathatjuk a rendszerek sorát, határ a csillagos ég. Minél tágabb rendszerre mutatunk rá, annál izgalmasabb a színészi feladatunk, annál nagyobb felismerésekben van részünk, önmagunk felismerésében – hiszen csakis saját zárt rendszerünkől kiindulva tudunk eljutni oda, hogy nagy, tágas rendszerekben legyünk képesek szervesen működni.

A rendszernek határai vannak. Viszont azt, hogy ezek a határok pontosan hol húzódnak, nem lehet előre megszabni. Még utólag sem. A próbafolyamat alatt párhuzamosan több síkon történik a kísérletezés. Egyrészt maga a rendszer megteremtése, másrészt határainak kitapasztalása zajlik. A struktúra megteremtésében a rendező vállal oroszlánrészét, a határok kitapogatásában viszont a színész.

a színész feladata

Egyszer, egy baráti csevegésben felmerült a kérdés: mi is a színész legfontosabb feladata? Éjszakába nyúló vitát eredményezett. Két napra rá ezt fogalmaztam meg magamban: a színész legfontosabb feladata, hogy feszegetse az előadás rendszerének határait.

olvasópróba

A kezdő lépés többnyire a rendezőé. Ő hordozza a gondolatot, ami köré a rendszer szerveződik. Az olvasópróbák szükségszerűsége éppen ebben áll, hogy a gondolatnak ad irányvonalakat. Az olvasópróbának minimális köze van a majdani, határokkal körülzárt rendszerhez, szerepe viszont a rendező–színész viszonyban nagyon fontos. Itt rakódnak le bizonyos alapkövek, gondolati, elméleti kövek a majd későbbi adok-kapok játékhoz, amely az ösztönök, érzékek szintjén történő kísérletezés.

adok-kapok

Kristálytisztán nem lehet és nem is szabad szétválasztani a rendezőt a színésztől, mint ahogy a rendszert sem lehet elválasztani saját határaitól. Egyik a másik nélkül nem teremthet. Kapcsolatban állnak egymással, sőt, egymásra

utaltak. Gondolom, ezért annyira fontos viszonyukban a bizalom. Az ideális színész–rendező viszony az adok-kapok elméleten alapszik. A leglényegesebb játékszabály a reakciós idő lerövidítése és az ajánlat elfogadása. Azt az ajánlatot, amit a rendező felkínál, fenntartások nélkül kell elfogadni, a lehető legrövidebb időn belül átengedni magadon, és hagyni, hogy figyelmed reagáljon, megtörténtté tenni a gesztust, a mozdulatot, kimondani a szót, kiadni a hangot stb., ezáltal megtéve a magad ajánlatát a rendező felé, aki átengedi ezt bonyolult szűrőrendszerén, s a lehető legrövidebb úton válaszol majd újabb ajánlattal. Kapok, adok.

Természetesen jelentkezhetnek kételyek, sőt, ellentétes vélemények e két alkotó közös munkájában, de ez rendben is van. Jó esetben alkalom adódik ezek tisztázására.

instrukció

„A rendező instrukciót ad a színésznek”, „rendezői instrukció”... Én kerülöm a szót, nem fedi egészen a valóságot, főképp nem azt, ahogy én értem ezt a gesztust, szívesebben használok helyette az „ajánl”-t.

határ

Mondottam korábban, hogy a határok felfedezése a színész munkájához fűződik leginkább. Mit is értek ezen, hogy határ? Határvonal: azon pontok halmaza, ahol az előadás rendszerének még igazsága van. Vagy amettől kezdve a rendszer elveszti az igazságát. A felelősség óriási. A színésznek kötelessége ezt a határt idegrendszerének minden idegvégződésével keresni, megtalálni és feszegetni, anélkül, hogy azt átlépje. Mintha húrokat hangolnánk, keresve azt a határt, amikor a feszítendő húr még nem pattan el, ám hordozza azt a lehetőséget, hogy akármelyik pillanatban elpattanhat. Ennek a határvonalnak a közelében mindig feszültség keletkezik.

természetszerű

Az érvényes színpadi létezésre van néhány fogalmunk, melyek rokon értelmük miatt gyakran kavargást okoznak. Ezek: hitelesség, természetesség,

természetszerűség, igazság, valóság. Külön-külön elengedhetetlenül részei a színpad törvényszerűségeinek. Viszont nem beszélhetünk érvényes művészi alkotásról, ha együttesen nincsenek jelen. Egy gesztus, ha csupán természetes, de nem természetes, nem érvényes. Ugyanakkor ha a gesztus természetes, ám nem természetes, nem érvényes. Kétségkívül mindig az adott rendszeren belül beszélhetünk természetességről, természetességéről, igazságról. Az a tény, hogy Othello egy falra akasztott széken állva várja Desdemonát, csakis és kizárólagosan az előadás rendszerében tud természetes és legfőképpen természetes lenni. Vagy Admétosz és Alkésztisz várakozása, hogy a kávéfőző gép elinduljon, csakis ott és akkor természetes és természetes. A valóságnak meg, a színpadi valóságnak – mely egyáltalán nem azonos a színházon kívüli valósággal – akkor van igazsága, ha az adott/felállított rendszerben természetes. És természetes: természetes. Viszont nem előre kiszámítható. Azt hiszem, akkor járunk a megfelelő úton, ha gesztusaink vagy színpadi eszközeink a meglepetés erejével bírnak. A használt eszköz természetességét a nézőnek, a befogadónak kell felismernie. Így tudjuk igazán fenntartani a néző figyelmét, így tudjuk vezetni őt, és eljuttatni oda, hogy az általunk közvetített gondolatot befogadja. Megadva neki a természetesség felismerésének örömét és élvezetét.

a test szabadsága

A test szabadságát sokféle színészi technikával lehet fejleszteni, tömördek szakirodalom áll a rendelkezésünkre, a maga nemében mindegyik érvényes, én mégis azt gondolom, hogy mindenkinek a saját idegrendszerének megfelelően kell kialakítania az utat arra, hogy testét megtanítsa arra a figyelemre és fegyelemre, hogy eszközként használhassa az adott rendszeren belül. Természetesen minél több technikával találkozik az ember, annál könnyebben találja meg saját testhangját. Számomra a leghatározottabb irányvonalat egy intenzív kontakttánc-workshop adta, Goda Gábor vezetésével, ami a fájdalom keresztül vezetett rá arra, hogy hogyan figyeljek a testemre. Az izomláz mellett a konkrét testi sérülések, szó szerint a nyílt sebek voltak a

figyelmeztető, figyelemkeltő jegyek. Igenis, „a sebek formáln(á)tak”, mert a fájdalom miatt egy folyamatos testfigyelem alakult ki, egy belső fegyelmi rendszer. Ez csak egy folyamat kezdete volt, viszont a továbbiakban meghatározó volt a test-szabadság keresésének útján. No meg a belső figyelem fontosságának a felfedezésében.

belső figyelem

A belső figyelem funkciója: hogy a test szabadságát megadja, szabályozza az érzelmek, érzések összefüggéseiben, és megteremse a készenléti állapotot, ill. a lehetőségét annak, hogy a külső figyelem zavartalanul működhessen, valamint: hogy a létezés ritmusát optimálisan szabályozza.

Gyakran vitáztam kollégákkal, akik azt nehezményezték némely produkció kapcsán, hogy meg vannak fosztva színészi szabadságuktól, ha a forma nagyon erőteljes, ha a mozdulatok, hangok szinte kottázott formában rögzítve vannak. Szerintem pontosan a belső figyelem, s ezen belül a belső ritmusra való összpontosítás erősödik fel ezáltal, megadva a színésznek a maximális alkotói szabadságot, hogy az adott rendszer, az előadás határait kutassa és feszegetse.

Ennek a gondolatnak a felismeréséhez Tompa Gábor Godot-ra várójában jutottam el, pontosabban az előadás elkészítésének folyamatában. A próbafolyamat inkább hasonlított egy hangverseny előkészítéséhez, jelentős részében (a kezdéstől talán az utolsó hétig) semmilyen mélyre menő helyzet-értelmezés nem történt, csupán a szöveget mondtuk, rögzítettük, ismételtük, újra meg újra. Hálátlan s keserves folyamat volt. Egészen addig, míg lassan, de nagyon alaposan Beckett belém költözött, és már gondolkodás nélkül jöttek elő szövegidézetek, még akkor is, ha nem a színpadon voltam. Ekkor lépett elő Gábor, s mint egy karmester, megteremtette az előadást. Felállította a rendszert. Formailag nagyon zárt struktúrát. És mégis, színészileg végtelenül szabadnak éreztem magam, pontosan azért, hogy tudatosult bennem: az előadás lényege a színészek belső figyelmének feszültsége. Erre épült az egész rendszer: a belső figyelemre, a belső ritmusra.

belső ritmus

A színész jelenlétének ritmusa képes arra, hogy megteremtse azt a feszültséget, melyet a néző, a befogadó érez, de nem ért, észlel, de tudatosan nem köt semmi olyanhoz, amit lát vagy hall. A belső ritmus a titok része, a színész titkának egyik alappillére. A nó színház mesterei birtokolják ennek tudományát páratlanul magas szinten – nem véletlenül, mert azt tapasztaltam, hogy minél kötöttebb formailag egy rendszer, annál nagyobb szerepet tölt be benne a színész belső ritmusa.

meglepetés

Lényegesen fontos az a fajta színpadi jelenlét, amely lehetővé teszi a meglepetés természetszerűségét. Ennek meg alapvető feltétele a színész testének maximális szabadsága, a rendszer működésének, működési elvének tökéletes birtoklása, valamint a belső és külső figyelem maximálisan koncentrált megteremtése.

Annak ellenére, hogy használt eszközeink az adott rendszerben a legtermészetesebbek, ha hiányzik a meglepetés, elveszítik érvényességüket. A meglepetés működési elvét boncolgatva jutunk el a visszavonhatóság fogalmához.

Számomra nagyon izgalmasak azok a lehetőségek, melyek alkalmat adnak a leleplezésre. Állítani valamit és a következő pillanatban egy gesztusértékkel bíró eszközzel megmutatni az állított téma ellenkezőjét, egy másik megvilágításba helyezni egy amúgy érvényes gondolatot, egy pillanatra a feje tetejére állítani egy rendszert, amiben egy karakter, egy figura létezik. Természetesen mindezt csak úgy lehet és szabad csinálni, hogy magában az előadás rendszerében ne keletkezzen repedés, és csak akkor, ha a színész magát a leleplezés pillanatát is alá tudja rendelni nagyobb összefüggésben a mindenkori problémának.

külső figyelem

A külső figyelemhez a mentális nyitottság a kulcs. Nem egyszer tapasztaltam, hogy az emberi agy milyen sok funkciót képes egyidőben végrehajtani,

valamint azt is, hogy milyen hasznos és élvezetes is ugyanakkor, ha ezt tudatosan használom. Figyelmi tereket lehet létrehozni, többértelműsíteni lehet gesztusokat, dimenziókat tágítani, pontosan azáltal, hogy a jelenidejűséget teremtjük meg. A külső figyelem a jelenidejűség.

jelenlét

Tudjuk, a színház az itt és most művészete. Az „itt és most” meg viszonyítás kérdése. Mindig valamihez képest létezőnk, a partnerhez képest, a díszlethez, a minket körülzáró falakhoz, a nézőhöz. Tér és idő. Minél több viszonyítási pontot használunk, minél nagyobb teret fogunk be figyelmünkkel és minél részletesebben, annál pontosabban fogalmazzuk meg magunkat térben és időben, annál erőteljesebb a jelenidejűségünk. Mindez megerősíti a nézőt abban, hogy ő nem csak szemlélője az eseményeknek, hanem közvetlen résztvevője. Mint minden egyébként, amit észreveszünk a mindenkori pillanatban. Lehet az a beázott tetőről hulló esőcsepp, harangzúgás, megcsörrenő maroktelefon, köhögés, felháborodott távozás a nézőtérről, szúnyog röpködése, zajos léptek a színpalak mögött, a partnered eddig még nem használt körömlakkja vagy a padló recsegése lépteid alatt. És minden egy potenciális eszköz, amit alárendelhetünk a közvetítendő gondolatnak, természetesen kizárólagosan a már létező struktúrán belül.

színész-rendező

Bocsárdi László fogalmazta meg és hangoztatja folyamatosan, hogy a színésznek rendezőnek is kell lennie. Éppen ezért elengedhetetlen feltétel a rendszer működési elvének tökéletes birtoklása. Igen, a modern kor színházában a színésznek összességében kell látnia, éreznie a rendszert és ennek alárendelve saját szerepét, szerepének minden mozzanatát. Ezen belül tudja csak hatékonyan használni szabadságát, belső/külső figyelmét és jelenidejűségét igazolandó eszközeit. Hogy miként, az maga a csoda.

ihlet

A koordináció nagymértékben az idegrendszer működésével függ össze, de nem csak, fontos tényező ebben az esetben még az ihlet. Az igazi színházi pillanatok születésénél nem lehet tetten érni, mi is történt valójában. Annyit érez az ember, hogy tér és idő megszűnik egy pillanatra, és egy addig ismeretlen dimenzióban megtörténik egy gesztus, előjön egy hang, egy szó új értelmezést kap, és az abszolút értelemben vett igazság elemi erővel tör a felszínre. Sajnos (vagy szerencsére) csak kiváltságos helyzetekben adatik meg ezeknek a pillanatoknak a születése, növelve bennünk, kereső emberekben ezeknek értékét.

Craiován játszottuk a Romeo és Júlia előadásunkat, s Mercutio meghalásának jelenetében történt meg egy ilyen értékkel bíró színházi pillanat (amelyre ma is szeretettel gondolok). Előadásunk szövegét feliratozva fordították román nyelvre, és a monológom közepén, felfigyelve arra, hogy a közönség figyelve a felíratra összpontosul, váratlanul leálltam, és én magam is ránéztem az írott szövegre, teljesen kívül helyezve Mercutiót önnön helyzetén. A hatás döbbenetes volt, számomra is, partnereim számára is, a néző számára is. Tér és idő megszűnt, a gondolat viszont, a halál problematikája tisztán, elemi erővel tört felszínre. Vegytiszta színházi pillanat volt. A megszületése váratlan volt és meglepő. Nem volt előre megtervezett, tudatos gesztus. A pillanat szülte, s a gondolati összefüggések találkozása.

kommunikáció

A jelek észrevételére készen kell állni. Ez a készenléti állapot teremt meg a vertikális kommunikáció lehetőségét, ami nélkül nem beszélhetünk művészi alkotásról. A színésznek a nézővel való kapcsolata nem direkt. Pontosabban, a gondolat nem síkban terjed, hanem térben, a befogadóban éppen ezért a közvetített energiák, impulzusok lecsapódnak, egyazon időben hatva tudatára és érzelmeire. A visszajelzéseket, melyeket a néző az őt ért impulzusok hatására bocsát ki, a színész már közvetlen módon kapja, így az energia körforgása rövidre záródik.

hit

A hit lényegbevágóan fontos a színész és a néző közötti körforgásnak, ennek a dimenzióknak a megteremtésében. Engem az Istenben való hitem nagymértékben segít, de lényegében nem is erről a hitről akarok beszélni, hanem a mindenkori előadás, a rendszer Problémájába vetett hitről. Ez a hit szabályozza a színész intenzitását a térben, ez a hit mozgatja, irányítja és közvetíti a színészen keresztül a Problémát.

karakter

A német színészeknél teljes mértékben hiányzik a karakterben való gondolkodás. Egy karakterhez vezető út ott és a mi színházunkban is nem a karakter építése, hanem ellenkezőleg, a lecsupaszítás, a Probléma nyers valóságáig. S ha már hordozzuk, magunkévá tettük ezt, készen állunk arra, hogy a probléma közvetítéséhez megtaláljanak a megfelelő eszközök.

eszköz

Nem a színész találja meg az eszközt, hanem az eszköz találja meg a színészt. Magából a problémából, és nem az állapotból például. Ez utóbbi így esz-közzé minősül át.

generátor

Ha az állapotot generátornak használjuk, mint ahogy ez gyakorta előfordul közvetlen színházi kultúránkban, korlátozzuk önmagunkat. Viszont ha eszközként használjuk, szabadok maradunk, sokkal könnyebben kiléphetünk belőle, és sokkal könnyebben kerülhetünk egy új állapotba, meghagyva a generátor szerepét a Problémának.

német iskola

Volt szerencsém élőben látni Thalheimer két előadását, Goethe Faustját Budapesten, a Nemzeti Színházban, valamint a Sepsiszentgyörgyön megrendezett Reflex Nemzetközi Színházi Biennálén az Oresztiát. Lenyűgöző volt bennük a színészi játék, és utólag is sokat elemeztük magát a stílust, a

színész működési elvét, a forma és tartalom viszonyát játékkukban, színpadi jelenlétükben, eszközeikben, eszköztelenségükben. Játékuk reprezentáló, felidéző, hihetetlen intenzív állapotokkal, erőteljes gesztusokkal. Benne minden természetes, meglepő és természetyszerű. A német színészeket figyelve megerősödött bennem a hit, hogy az a fajta kutatómunka, amit a szentgyörgyi társulatnál folytatunk, hogy az a színházi nyelv, melyet folyamatosan, előadásról előadásra használunk és keresünk, a kor szellemében nagyon is érvényes, izgalmas és mindenekelőtt nyers igazsággal bír.

mintha

A német színészeknél minden az, ami. Pillanatokra sem lehet tetten érni a színészt, hogy úgy tesz: mintha. Gyökeresen kiirtanak minden olyan attitűdöt, ami a minthára utalna. Pontosan az fogalmazódott meg bennünk, hogy a színész nem játssza, hanem hordozza a problémát. Hogy egész lénye ennek van alávetve: állapota, a gesztusai, a beszéde, a viszonya mindenhez, ami őt körülveszi, nem utolsósorban a közönséghez.

a színházi alaphelyzet

A tér, amit egy német színész betölt lényével, nem korlátozódik a színpadra – kiterjed az egész teremre. Bátran használják a színház alaphelyzetét, és pedíg azt, hogy a néző eljön a színházba, hogy tanúja legyen mindannak, amit az előadás képvisel, hogy az alkotókkal együtt közösen részesüljön egy gondolatból, egy problémából, létünk alapkérdéseinek viszonylatában.

visszavonhatóság

A német színészek és a szentgyörgyi színészek játékmódjának egyik közös jegye a visszavonhatóság. Olyan jelenlétről van szó, amely lehetővé teszi, hogy bármelyik pillanatban az ellenkezőjét állíthassuk annak, amit előzőleg megteremtettünk. Azaz úgy kell megteremteni egy gondolatot, egy érzést, egy állapotot, hogy közben lehetőséget biztosítunk magunknak, hogy visszavonhassuk vagy idézőjelbe tegyük, egy gesztussal, egy hangszínnel, egy váratlan szünettel, egy ritmusváltással. A folyamat egyik leglényegesebb

mozzanata a váltás pillanatának előkészítése. És mivel egész jelenlétünk ilyen pillanatoknak az összessége, folyamatosan a következő pillanat függvényében létezőnk. Ilyen összefüggésben tehát a színészi jelenidejűség szubjektív.

időbeli eltolódás

Továbbmenve ezen a gondolatmeneten: a Jelenünk csak a Jövőnk viszonyában érvényes. A pillanat igazságát csakis a következő pillanat igazsága igazolja le. A színész tehát mindig egy időbeli eltolódásban létezik a befogadóhoz képest. A néző a pillanat igazságát akkor éli meg, amikor a színész már a következő pillanat igazságát teremtette meg.

Megfigyeltem, hogy ott, ahol a néző utoléri a színészt, energiavesztés történik, s az előadás leáll. S ez független az előadás ritmusától. Bármennyire pörgő is legyen egy jelenet, ha a színész előre olvasható, játékában kiismerhető, a figyelem lankad, s az előadás veszít értékéből.

bármí megtörténhet

Viszont, ha a színész megőrzi titkát, ha jelenlétében, játékában erőteljesen hordozza a „bármí megtörténhet” elvét, a néző figyelme éber marad, és élvezetet nyújt számára a megtörténtté tett gesztus felismerése. Például: tételezzük fel, hogy a játéktérben van egy szék és egy színész. Ha én mint néző előre látom, hogy a színész le fog ülni a székre, a színésznek a székig megtett útja holt idő, energiavesztés. Viszont ha a színész a székhez vezető utat a visszavonhatóság figyelmével teszi meg, érdeklődésemet folyamatosan fenntartja, és amikor leül, bár tudtam, hogy meg fogja tenni, mégis meglepődöm.

humor

Azt figyeltem meg, hogy ha az adott munkafolyamatban jelen van a derű, egy adott problémáról mélyebben, összetettebben és nagyobb összefüggésekben tudok beszélni. Éppen ezért nagyon fontos – számomra legalábbis – a jó értelemben vett humor. Az a fajta humor, ami belülről fakad, ami az adott struktúra belső feszültségéből születik, ritmusváltásból, váratlan színhasználatból, a meglepetésből, a színház leleplezéséből, derűből, aminek

energiája van, ami nevette, de nem szórakoztat, ami feszültséget, de nem oldódást szül, ami lázít, de nem lazít.

mérték

A mérték sok esetben döntően befolyásolja a humor minőségét. Természetesen nem csak a humorét, hiszen a mérték alappillér a művészetekben, viszont a humor működésében nagyon is tetten érhető, olvasható a jelenléte. A megfelelő hatás eléréséhez mérnöki pontosság szükségeltetik.

előkészítés

S ebben a folyamatban legfontosabb szakasz az előkészítés. Ahhoz, hogy egy megfelelő hangsúly megkapja a kívánt értéket, az előkészítés folyamatának rendkívüli figyelmet kell szentelni. A hangsúly minősége az előkészítés minőségében rejlik. Mert ahogy a zenében is, léteznek fő és kíséző hangok.

hangsúly

Minap egy világhírű zongoraművésszel készített interjút hallottam. Megkérdezték tőle, hogy szokott-e koncertezés közben tévedésből melléütni. Meglepődtem a válaszában, mert a világ legtermészetesebb módján mondta, hogy igen, előfordul; de sohasem a főhangoknál, hanem a kíséző hangoknál, a főhang előkészítésének folyamatában. Senki sem veszi észre ezeket az apró „hibákat”, esetleg vajtfüllű melománok, viszont tévedni emberi tulajdonság, és így teljes az alkotás, értékeinkkel és hibáinkkal együtt. Amikor az interjút hallgattam, épp a mizantrópon dolgoztunk, és nagyon megörvendtem ennek a gondolatnak, mert az előadás szövegkezeléséhez adott megközelítési támpontot. Ha megtalálom a gondolatbeli hangsúlyokat, rendszerint tudok létrehozni, építkezni az amúgy nagy terjedelmű monológokban.

zeneiség

Minden előadásnak megvan a maga zeneisége, hiszen minden előadásnak van egy adott ritmusa. A ritmus zene, hiszen a zene ritmus.

Hogy milyen eszközt használunk egy-egy előadás zeneiségének a megteremtéséhez, változó. Van, ahol a testek fizikai mozgása adja meg ezt. Ilyen volt például a Várnász, melyet a Háromszék Táncegyüttessel közösen készítettünk, s amire nagy szeretettel gondolok a mai napig. Ebben Leonardót játsztam teljesen szövegtelenül, ellenben nagyon intenzív jelenléttel és mozgásrendszerrel.

Van, ahol a zeneiséget a jelenetek dramaturgiája adja. Ilyen volt például a Kasimir és Karoline.

És van, ahol a szöveg, ezen belül a szöveg prezentálása a zeneiség kulcsa. Ilyen volt A mizantróp. Ebben a produkcióban a szöveg energiájára, a vers verstelenségére épült a zeneiség. Izgalmas volt elmélyülni a molière-i szöveg rejtelmeiben, keresni az eszközöket a vers szétbombázásához és újraalkotásához, megkeresni egy-egy monológon belül a hangsúlyos hangoikat, szavakat, felépíteni az előkészítő részeket, egymáshoz illeszteni ezeket, egyszóval érvényes zenét alkotni a szavakból s a szavak által közvetített gondolatokból.

összhang

Természetesen a használt eszközök mindenkének szolgálnia kell a kiválasztott, kialakult zeneiséget. Mozcásrendszerünkkel nem mondhatunk ellent szövegkezelési formának, és fordítva, de még a fényváltások zenéjéhez is igazodnunk kell, vagy cipőnk kopogásához a padlón, ha szerves részei akarunk maradni a mindenkori előadásnak.

megszüntette-megőrzés

Talán ez a legnemesebb cél, megszüntetni személyünket, személyiségünket egy magasabb cél érdekében, ami nem más, mint az előadás gondolatának (a problémának) a közvetítése. Lemondani önmagunkról úgy, hogy önmagunkat, személyiségünket prezentáljuk, de mindig és kizárólagosan az adott rendszeren belül.

Bocsárdi László

Visszatekintve az elmúlt húsz év alatti színészi kalandjaimra, örömmel tölt el a felismerés, hogy már az indulástól ugyanazt a színháznyelvi utat járom, s ez nagymértékben annak tulajdonítható, hogy ez a húsz év szoros együttműködésben telt Bocsárdi László rendezővel. Ez idő alatt természetesen más rendezőkkel is alkalmam volt dolgozni, némelyükkel többször, több produkcióban is, és szerencsésnek tartom magam, hogy ez így történt, mert a színházról alkotott nézeteim bővültek, és fel tudtam mérni, hogy mindaz, amit Bocsárdival megtapasztaltam, más összefüggésben hogyan is működik.

alázat

Ami soha nem változhat, bármilyen helyzetben, bárkivel is dolgozzon az ember, az az alázat alkotótársaink iránt, a mindenkori szerző-költő iránt és az általa megfogalmazott probléma iránt.

értékek

Azt hiszem, a fentiek mind olyan értékek, melyekre fokozottan figyelni kell, és melyeket nélkülözve nem is lenne értelme művészetünknek.

...

(8. fejezet)

ALTERNATÍV SZÍNHÁZI SZÓTÁR

(összeállították: zS.a. és diákjai)

ANTERIT – Előadások előtt a próbára, bemelegítésre, ráhangolódásra szánt idő, melynek leggyakoribb megnyilvánulási formái a diákoknál: seprés, felmosás, takarás-kötés, emelvény-átszerelés.

állati energia – Amikor egy állat van a színpadon, és elvonja a figyelmet a nála unalmasabb színésről.

bb-zavar (bb = büfé-beszégetés) – Minimum 2 ember, maximum 3-4 ember esetében lép fel, amikor azok nagy tömegben a büfé egyik asztalánál beszélgetnek, de tulajdonképpen nem egymásra figyelnek, hanem az őket körülvevő emberekre, mert azok kisugárzásukkal, megjelenésükkel óhatatlanul magukra vonják a figyelmet.

black out – Amikor a színész az alkotás magányában, például monológ közben egyszer csak mindent elfelejt, és nincs az a mentőöv, ami ki tudná húzni a csávából.

Brecht-szagú – Amikor a színész kijön a színpad szélére és úgy tesz, mintha a néző szemébe nézne vagy hozzá beszélne, de valójában üresbe néz.

hajlomás – A színésznek az a hajlama, hogy egyéniségére szabott meghajlási

formát válasszon magának. A ~ formái a minimális fejbólintástól a „lógtott kéz-nyelv a padlón” stílusig terjednek.

hantalógia – Azon színházelméleti és -történeti írások, amelyek előzőleg már megemésztett kutatásokból építkezve, azokat újra-, össze- és visszaszerkesztve olyan bonyolultsági fokon mutatják be a már ismert témákat, mint ennek a mondatnak a felépítése.

hümm-nyelv – Két válfaja ismeretes, a rövid és a hosszú hümm. Különböző vélemények ki-nem-mondását jelenti egy-egy előadás után. A rövid legtöbbször negatív hozzáállást jelent, amelyet sértődés elkerülése végett nem fejtenek ki, a hosszú hümm ezzel ellentétben egy még ki nem forrott véleményt takar, és a másik fél nézőpontját hivatott előcsalogatni.

kiértékelő – A rendezőnek/irányító tanárnak az a megnyilvánulása, amikor a munka javítása végett „építő jellegű kritikát” szolgáltat a színésznek/diáknak, minek következtében utóbbi végképp görcsössé és munkaképtelenné válik.

köznyelv-undor – A színházi szakmabeliek azon megnyilvánulása, hogy elítélően tekintenek az emberre (vagy figyelembe se veszik), ha köznyelven fejezi ki magát és nem használ semmilyen művészi, szakirodalmi terminust.

közönség – Az a balesetveszélyes jelenség, amikor a színházat elárasztják a nézők. Gyakori az örvény kialakulása ott, ahol valaki elfoglalta valaki más helyét. Az előadás végét a közönség felszívódása jelzi. Az árvíz okozta kár helyrehozása a takarítógárda feladata.

manuáldebitálás – Olyan agyi, illetve fizikai rendellenesség, melynek hatására a játszó színész képtelen megfelelő erővel arcul ütni kollégáját.

másodikfelvonás-néző – Azok a nézők (leginkább diákok), akik a szünetben lógnak be.

ministránsjáték – Az előadás egészét tekintve díszletelem vagy kellék funkciót betöltő, rendszerint pályakezdő vagy amatőr színészekre kiosztott színpadi feladat.

művészi ráadás – Két vagy több művész jeleneten belül – a szövegtudás hiánya miatt – új jelenettel ajándékozta meg a publikumot, melyet helyben rögtönöz, és aminek semmi köze nincs a darabhoz. Idősebb színészpárosok esetében gyakori.

nekriszáfes (Negatív Kritikából Származó Fekélyes Seb) – Az ezt okozó fegyver hevenyében előkapott, rendszerint általánosságokat felvonultató, a minősítő által vak meggyőződéssel ismételtetett kifejezés. A seb az ejtés után begyógyulni látszik, de rendszerint alattomosan kiújul, valahányszor az illető szó, bármilyen kontextusban, elhangzik.

protokoll-taps – A kevésbé sikeres előadást követő taps.

Fázisai:

1. tiszteletbeli taps (jellemzői: érzelemmentesség, szárazság)
2. egyszeri visszataps (a sajnálat jellemzi; főként a színészkedvencek miatt történik)
3. ex abrupto tapsvég (a tapsnak már akkor vége szakad, amikor a színészgárda fele még színpadon van)

Pylades Club – Szélsőséges statisztá-csoportosulás; 2006-ban alakult Kolumbán Csongor (Érdemtelen művész), Csepei Zsolt (Pylades-díjas 2007) és ifj. Visky András (Univer-díjas 2006, 2007) alapító tagok kezdeményezésére. Nevét a legnagyobb görög statisztáról kapta: Pylades több mint négy görög drámában szerepel, replikái számának összege mégsem

éri el a tízet. A klub harcol a statiszták jogaiért, elhatárolódik a nagy szerepektől, a jó beszédtechnikától, a fényben állástól és a sikertől. Az ilyen ambiciózus művészi törekvések helyett a statisztálásra és a kis szerepekre fókuszál. 2009-es statisztikák szerint a klub már több mint száz (nem aktív) tagot számlál, akik nagy sikerrel bujkálnak Erdély színpadain. A Pylades Club jelmondata: „A fényből az árnyékba!”

pyramidális ösztönérvet – A színházépület területén mozgó populációnak kifinomult ösztöne, mely abban segíti az egyedeket, hogy természetes körülmények között megérezzék és megtalálják társaságukat, hovatartozásukat bármilyen szituációban, a pyramidális ranglétra függvényében.

rendezői kis égő – Ami a rendező fejében felvillan, és ettől egy pillanat alatt átrendezi az egész előadást.

súgójel – Extrémebb esetekben a súgó kénytelen egyéni jelrendszert kidolgozni a művészkollégák számára, melyek jelölhetik a belépést, vagy más leponozott színpadi mozzanatot. (Nem csak idősebb társulati tagok kényszerülnek ilyen segédeszközök használatára.)

rögt-görccs – Az a gyomorszorító, szédüléssel, általános elgyengüléssel és az ember magába vetett bizalmának éterhez hasonló gyorsaságú elillanásával járó, a test minden részében jelentkező sajátos érzés, amellyel a színinövendék a rögtönzésre való felkéréstől az annak elkezdéséig terjedő intervallumban találja szembe magát.

szakmai szocializálódás – Cigaretta, kávé vagy alkoholos italok fölös mennyiségben való fogyasztása szakmai berkekben.

színésztétika – Tehetségtelen színész. Szerepe kimerül abban, hogy emeli a színpadi látványt.

színházi kommunikáció – Miután a néző hosszasan kereste csörgő telefonját, felveszi és idegesen elsutyorogja a vonal másik végére, hogy épp nem tudja felvenni.

szín(i)biózis – A színészhallgatók próbájuk befejeztével képtelenek megválni egymás társaságától.

színis főpróbaszak – A bemutatandó előadás kaliberétől függően a bemutató előtti egy-két hét, mialatt a színészhallgatók legyártják a díszletet.

színhilizmus – Az előadás sikerébe vetett hit hiánya, mely sajnos előadás közben sugárzik a nézőtérre.

színköz-imádat – Amikor egyidőben valósul meg az a két jelenség, hogy a színész szerelmes a színjátásba, és a közönség rajong a színészért.

szerepálmom – Egy jobb jövőbe vetett hit. Kevésbé foglalkoztatott színészek naiv reményének kifejeződése, hogy végre normális szerepet kapnak.

székenlét – Az a pár perc, mialatt a néző a székével ismerkedik. A testünk és a szék közötti harmónia keresése néha az egész előadás időtartamára kiterjed.

tapo-kapkodás fázisa – Egy előadás próbafolyamatának azon kezdeti, jó esetben 4-5 próbával lezáruló szakasza, mely alatt a színész úgy érzi: sehol egy biztos pont, amiben megkapaszkodva elindulhat, a szerep és ő fényévekre lebegnek egymástól, és most derül ki végérvényesen, hogy tehetségtelen.

vízagyeffektus – Adott darabon dolgozó egy vagy több alkotó egymásnak ellentmondó rendelkezései révén létrejövő, hullámszerűen továbbterjedő bizonytalanságérzet a munkafolyamat résztvevőiben.

végzős színészhallgató – Az az egyén, aki nemsokára kétségbeesetten szabadúszhat a színházi mélyvíz boldogságában.

(9. fejezet)

JÓ VOLT? SZÍNHÁZIAK EGYMÁS SZÍNHÁZÁRÓL

NYÁRON megkértünk jópár színházi embert, mondanák el, mi szépet-jót láttak mostanában. Természetesen a színházban. Hátha megjön a kedvünk az új évadhoz. És lám:

Évad közben olyannyira elfoglaltak vagyunk, hogy kevés lehetőségünk adódik megtekinteni más színházak előadásait. Az erdélyi társulatok általában keveset is turnéznak. Az idén Kisvárdra felé menet sikerült végre megnézni a kolozsvári színház *Ványa bácsiját* Andrei Şerban rendezésében. Jó előadás volt...

Pál Ferenczi Gyöngyi, színész, Sepsiszentgyörgy

Nem tudok a közelmúltból hihetetlenül izgalmas előadást mondani, blöffölni pedig nem akarok. Régebben igazán katartikus élményt nyújtott Moszkvában Vasziljev színháza, vagy a Katona József Színházban Silviu Purcărete rendezése. (*A Troilus és Cressida* – szerk. megj.)

Trill Zsolt, színész, Beregszász/Debrecen

Az előadás, ami most dolgozik a lelkemben, a kolozsvári *Ördögök*, amit Albu István rendezett. Azért tetszett, mert mindegyik színész helyzetbe volt hozva, a rendezés által is, valamint eljátsszák, és nem csak elmondják azt, amit kell.

Fehérvári Péter, (volt) színész/táncos, Sepsiszentgyörgy

A *Figaro házassága* a legfrissebb legjobb előadásélményünk.

Szabó Tamás és **Fazekas Annamária**, frissen végzett színészek, Kolozsvár

Ebben az évadban nem volt nézői katarziszom.

Tóth Tibor, színész/igazgató, Komárom

Mohácsi *Képzelt betegek* Pécssett, Aschertől a *Jógyerekek képeskönyve* az Örkényben, és még volt néhány.

Brestyánszky Boros Rozália, dramaturg, Szabadka

A Piatra Neamț-i színház a tél folyamán Gyergyószentmiklóson vendégeskedett az Alexandru Dabija rendezte *OO!* című komédiával. Az előadás a frissességével, lendületességével és ötletességével mély nyomot hagyott bennem, úgy is, mint rendezőben vagy mint szakmabeliben, de úgy is, mint nézőben.

Béres László, rendező/igazgató, Gyergyószentmiklós

Két komolyabb előadásélményem volt az elmúlt időszakban, mindkettő a temesvári TESZT keretén belül: az újvidékiektől *Az ember tragédiája*, amit már másodszor láttam, és még mindig nagyon szerettem, meg a Bárka Színház *Mulatság* című előadása, amit szintén nem először láttam – szerintem az sokat elmond, ha az ember többedjére lát egy előadást, és még akkor is szeretni tudja.

Gálovits Zoltán, művészeti titkár, Temesvár

A szentgyörgyi Reflex-fesztiválon láttam a Deutsches Theater *Oreszteia*-ját, az nagyon tetszett.

Pál Kata, (volt) PR manager, M Studio

A szentgyörgyi évad elég gyenge volt, azt hiszem... De *A mizantróp* azért tetszett. Csak most, hogy ide, Kisvárdára eljöttünk, tudtam meg, hogy ilyen jók vagyunk.

Csernáttoni Lóránd, ügyelő, M Studio

A Duna Táncműhely *Tizedik vőlegény* című előadása volt az egyik legjobb, amit az utóbbi időben láttam.

Kőmíves Csongor, színész, Gyergyószentmiklós

Ostermeier *Hamletje*. Nagyon jó előadás. A technikai bravúrokon túl nagy hatással volt rám, hogy a színészek szabadon, játékosan bántak a szöveggel, mégis sokkal jobban hatottak a helyzetek. Több lehetőségét vetették fel az egyes megszólalásoknak, és így például a monológok visszakapták a töprengés-jellegüket, azt, hogy újra lehet gondolni: hogyan tovább.

Fekete Bernadetta, színész, Csíkszereda

A legutóbbi a *Figaro házassága* volt, előtte lehet emlegetni az udvarhelyi *Csellót*, vagy *A mizantrópot* is. Amit ezek előtt láttam, és jó élmény volt, az a Szputynik Hajózási Társaság *Kockavetője*: bizonyosságot tett az alkotásban való szabad gondolkodás felette szükséges voltáról.

Dimény Levente és Tóth Tünde, színészek, Nagyvárad

Budapesten a Pincészházban láttam nemrég Leonyid Zorin *Varsói melódia* című darabját. Azért fogott meg, mert a színészi játék olyan problémában adott új nézőpontot, amellyel az utóbbi időben sokat foglalkoztam: színpadi természetesség, színpadi civilség.

Csepei Zsolt, színész, Váróterem Projekt

A *Suttogások és sikolyok*at láttam Kolozsváron. Ékszernek tartom. Persze késélen áll a dolog, ha egy kicsit több, akkor már sok, ha egy kicsit kevesebb, az sem jó. A színészek kötéltáncosok.

Diószegi Attila, színész, Sepsiszentgyörgy

A Tavasz Fesztiválon láttam a dán Hotel Pro Forma társulat *Operation Orfeo* előadását. Teljesen új volt számomra ez a csak énekelt-ritualisztikus opera-forma, talán ezért hatott rám olyan erősen.

Balázs Nóra, közönségszervező, M Studio

Voltam a POSZT-on, kizárólag mint néző. Két előadást említenék. A *Fodrásznő* a debreceniektől, amit egy orosz rendező rendezett beregszászi színészekkel (sic!). Én épp az ilyen színházat keresem, szeretem, mostanában az ilyen érdekel. A másik, ami nagyon izgalmas volt, az a *Kasimir és Karoline*, a budapesti Örkény Színházról. Ezt ugye mi is játszottuk, de az előadás elfeledette velem a sajátunkat.

Pálffy Tibor, színész, Sepsiszentgyörgy

Ebben az évadban színházunk tagjai számára a legemlékezetesebb előadások az Aradi Kamaraszínház *Lovak az ablakban* című előadása, a bukaresti Act Színházban készült *Ameli sóhaja*, Cristina Casian előadásában, valamint a Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház Beaumarchais *Figaro házassága* című előadása voltak.

Csomós Tünde Timea, (volt) irodalmi titkár, Székelyudvarhely

Olyan előadások tudnak rám hatni, amelyekben színészek, rendezők, dramaturgok, tervezők, koreográfusok, zenészek lenyűgöznek a mesterségbeli tudásukkal. Ilyet szerencsére a saját próbáinkon és előadásainkon is tapasztalok. Tetszett a temesvári *Ájlvájú*, mert öröm volt hallgatni, ahogy énekelnek, hogy milyen gazdag zenét játszott a kislétszámú zenekar, és „bezzeg jól” is szólt a hangosítás. Hibátlan előadásnak tartom a debreceni *Fodrásznőt* és a budapesti Örkény Színház *Kasimirjét*, amit Pécsen láttam. Vándor Éva előadására is szívesen meghívnék mindenkit – őt a *Shirley Valentine* c. monodrámában láttam. Hiteles és élvezetes játékaival folyamatos reagálásra készítette hallgatóságát.

Budaházi Attila, dramaturg, Csíkszereda

Rosencrantz és Guildenstern halott, Temesvár. De nem azért, mert Uniter-díjat kapott.

Sokszínű, összetett és bonyolult előadás, talán meg sem lehet egyben érteni. Nem is kell. Apró, de tartalmas játékaiban élvezet elmerülni.

Demeter Kata, irodalmi titkár, Székelyudvarhely

A székelyudvarhelyi *Cselló* tetszett, egységes volt, tisztán és jól eljátszott előadás, amilyennel egyre ritkábban találkozok az ember. Nagy élmény volt Londonban, a Globe Színházban megnézni a *Macbethet*, idén májusban, mert ha nem is volt egyértelműen nagyon jó, mégis jó volt ott lenni a megelevenedett színháztörténeti kurzuson.

Dálnoky Csilla, színész, Csíkszereda

Tavasszal láttam egy előadást a pécsi JESZ társulattól. Arthur Schnitzler *Körtánc* című darabját Vargyas Márta, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem harmadéves hallgatója rendezte. Magával ragadott! A rendezőt nyomban felkértem egy nagyszínpadi bemutató létrehozására. (Jevgenyij Svarc–Parti Nagy Lajos: *A sárkány* – szerk. megj.)

Parászka Miklós, rendező, igazgató, Csíkszereda

Örülök, hogy megnézhettem Craiován a Thomas Ostermeier által rendezett *Hamletet*. Tetszett, hogy lazán kezelték Hamlet történetét, hogy a játékmód végig lebegtette annak a lehetőségét, hogy a történet másfajta fordulatot vehet, a szerepösszevonások révén is képlékenynek tűnt az anyag. Kevesen játszották, talán összesen öten, és a sok vendégszöveg ellenére is koherensebben érvényesült a történet, a karakterformálás, a szándékok és az egész.

Benedek Ágnes, színész, Sepsiszentgyörgy

Az elmúlt évadban nem sikerült agyonmérgeznem magam színházi élményekkel, azon kívül, hogy önnönmagam gyötörtem a deszkákon. Amilyen előadásokat meg sikerült elcsípnem, könnyen feledhetőek voltak. Jó időben, jó helyen... hát, nem mindig jön össze az embernek.

Magyar Attila, színész, Újvidék/igazgató, Tanyaszínház

KOMPOZÍCIÓK SZÍNÉSZRE

HA ÖSSZE kellene foglalni egyetlen gondolatban, hogy mi történt a TAM-perz előadásai alatt, hát ez történt: be kellett látni, hogy a színész – isten. Hogy a jó színész igenis isten. Korábban ugyan felütötte fejét mindenféle körökben a kétely: lehet, hogy ő is csak ember. Csak olyan ember a színész is, mint a többi. Ez a foglalkozása – foglalkozása mindenkinek van –, na és, így alakult. Téves beidegződés, hogy kijárna neki a tömjénezés.

Na, de... Aki ott volt, aki megnézte a *Sirájt* és a *hamlet.ws*-t, nem kételkedik többé. Egy darabig. Új isteneket avat, és a kultikus viszonyulás bájjátalát kortyolja. (A szemfülesebbek például tudni vélik, hogy felbukkan még a Krétakör Sepsiszentgyörgyön. Látták Bocsárdit Schillinggel sutyorászni. Hamarosan elő lehet szedni újra a házi Olümposzokat.)

Sepsiszentgyörgy néhány napra a világ közepe volt. Na jó, Székelyföld közepe. Budapestről, Kolozsvárról, Bukarestből kritikusok, újságírók tódultak oda; de hát ez a dolguk. Fontosabb, hogy Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Brassó vakmerőbb lakóinak volt miért találkát adniuk itt egymásnak. Leginkább a Krétakör hírneve vonzotta a társaságot, de azért, hogy a TAM, a Teatrul Andrei Mureșanu jóvoltából két rendező, két színházi iskola közti párbajra mutatkozott kilátás, a másik fél árfolyama is rendszeresen megnőtt. Az emberek olyan összegeket voltak hajlandók kifizetni egyetlen előadásért, és román színházi előadásért, amit máskor egész éves bérletre is fogcsikorgatva kotortak elő. Elképzelhető, hogy olvasták a plakáton: Radu Afrim idén és tavaly is elnyerte Románia többi rendezője elől a legjobb színházi rendezés díját. Mondjuk, ha van magukhoz való eszük, tudják: ami a

kritikusoknak tetszik, az kellemes előadás nem lehet. De nem volt baj; jöttek, és nem bánták meg nagyon.

De kicsit megbánták, mert a bukaresti Odeon-beli előadás, ha Uniter-díjas is, nem tudta feledtetni, milyen színészek játsszák. Az elvárásokat felszófolta az is, hogy előző két nap a Krétakörrel lélegzett együtt a közönység; és a *joi.megaJoy* cím is fiatalos hangoltságra engedett következtetni, ami enyhén szólva átejtsének mutatkozott. Nem a rendező (Afrim) részéről, ő hozta a formáját, a hiperrealista térben a semmiből megjelent egy koponyaszerűség, hatalmas pávatollakkal, meg félelmetesen groteszk csecsemő volt a babakocsiban, szóval voltak ott truvájok; még ha bosszantó is volt, hogy az előadás elején horrorisztikus hatású maszkokban táncikáló szereplők átmennek réalba, legalábbis megpróbálnak, s aztán sehol semmi extra, semmi Afrimtől megszokott vetítés hatalmas vászonra, vagy csillogó nájlónvilág, hip-hop vagy legalább valami furcsaság. Ehelyett az előadás végén az egyik szereplő nagyon valószínűen arról monologizál, hogy mi, bölcsesek, éhen halhatunk, ha nem megyünk el sztriptízbárba táncolni, márpedig föl kell nevelnünk a gyerekünket. Az a monológ kicsavart azért néhány könnyecseppet a hip-hopra, extrákra berendezkedett fiatalok szeméből. S miután az Uniter-díj is jóindulatra hangolta a kételkedőket, ki lehetett fundálni, hogy Afrim bizonyára lejtős szerkezetűre tervezte az előadást, vagyis hogy kezdetben tompagáboros groteszk világgal kecsegtet bennünket, azután román színészekről megszokott harsány – vagy ha munkál még bennünk a jóindulat: a stilizáció felé tartó – realizmust látunk, hogy végül a Krétakörét megközelítő, a valóságosra hajazó beszédmódot üssön meg az asztal tetején a lelkéből kivetkőző lány. (Hogy ne okozzunk félreértést: az összehasonlításban a „Krétakör” a fesztiválon szereplő két előadását hivatott csupán képviselni; mi magunk is tudjuk, hogy ezek a színházi lények elképesztően különböző dolgok elkövetésére képesek.)

Na, de elkeztük szidni az előadást, az Odeonét, mégpedig a színészek okán. Ami késik, ne múljék, gyorsan megnevezzük a kivégzésre leginkább megérett egyedtet, hogy végre kiadhassuk mérgünket, ami az illető színpadra lépése óta csak forr bennünk és növekszik. Nos... Virgil Andriescu.

Igen. Virgil Andriescu, aki Sándort játsza, ezennel tudja meg, hogy pocskék volt a *Csütörtökünnepben*. Mindent elrontott. (Belátható persze, hogy ez így erős túlzás, mármint hogy nélküle tökéletes lett volna az előadás, de a szerző reménykedik abban, hogy a színész nem olvassa ezt, s a szerző így teljesen, kétségbeesetten őszinte és túlradó lehet.) Elszomorító, hogy a hat darabbéli öreglány erotikus áhítattal (ha van ilyen) áradozik róla több mint félórát, s erre mikor megjelenik, kong. Nem a szereplő; a színész. Annyira eltartja magától a szerepet, hogy el is ejti. S a színésznők kicsiben ugyanezt hozzák: alig egyikén-másikon üt át a szereplő, akit visel. A színészt látod a színpadon, ahogy ágál. A nagy kivétel: Rodica Mandache, azaz Adél, ez a totyogó, fehérre meszelt arcú, babaképzű öregasszony, aki enyhe fennhangon és komolyan darálja szenilitásából fakadóan nem egyszer téves megállapításait. Túlzások nélküli, könnyed játékában hallgatás és beszéd, hülyeség és helytálló mondatok minden szögletesség nélkül hajlanak egymásba.

Persze vannak még értékes alakítások az előadásban, például a Zsuzsít alakító Dorina Lazăre, akinek elhiszem talpraesettséget, pragmatizmusát, az Évát játszó Crina Mureșané, akitől távol áll a középkorúak merev, málló játékstílus, vagy Virginia Roginé, Böske megformálójáé, aki hitelesen hozza az alig zakkant nő figuráját (mondjuk, nála jócskán rásegít a festék meg a frizura).

Furcsa lehet, hogy ez az írás a „két rendező összecsapását” beharangozó fesztivál kapcsán a színészi alakításokat részletezi. Teszi ezt azért, mert a nézői percepció a szervezői szándéktól szerencsére független; s mert ugyanez a percepció az alakításoktól, most úgy alakult, hanyatt vágódott. Vagy teszi recenziós azért, mert a rendezői elgondolás sokszor a rossz vagy rosszul vezetett színészen bukik el. Vagy azért, mert némely rendezés a színészt tolja előtérbe, ha ezerral segíti is a színészt a viszonyok, a szándékok kibontásában, majd összegubancolásában. Vagy azért, mert a színház több, más, mint zene plusz irodalom plusz mozgás- meg képzőművészet.

Mindkét rendező, Schilling Árpád és Radu Afrim is színészpárti. Előbbi a színház lényegét keresve jutott el oda, hogy díszlet nélkül, utcai ruhában beszélgeti a színészeket, miközben maximálisan kielemezi és a legmaibban mondatja a szöveget. A helyzet, a viszony igazságát keresi, odáig elmenően, hogy

a megkerülhetetlen színész–néző viszony, illetve a 21. sz.-i ember igazsága is a lehető legtöbbször megmutatkozik. A *Siráj*ban sokszor érzed úgy, hogy nem Nyina vagy Arkagyna beszél a partneréhez, hanem Láng Annamária vagy Csákányi Eszter beszél hozzád. Hogy nem Trigorin szól Nyinához, hanem Tilo Werner mondja el helyetted, mit érzel, mikor a szakmádban látszólag sikeres vagy, de valamiért mégis mélységesen boldogtalan.

Ahhoz, hogy a mondatok igazként csengjenek, a stúdiótérben olyan színészeknek kell mozogniuk, akik könnyedén reagálnak a néző mobiltelefonjára, helyzetbe hozzák a nézőt, ha kell, s legfőképpen tudják, mit mekkora, és hová helyezett rezdülésekkel adjanak elő, hogy a való élettel kokettálhassanak. Más szóval irgalmatlanul jó színészek. Nélkülük sem a *Siráj*, sem a *hamlet.ws* nem lenne az, ami, lüktető televény, csak ügyes rendezői szándék vázlatos kiállítása. Amilyen a kőszínházakban rendező Afrim *joi.megaJoya* vagy néhol az *Algákja* és a *Plasztilin*.

Afrimnak is nagyon kell az igazán jó színész, de nem mindig jut hozzá, hiszen Schillingtől eltérően vendégszínházakban, szabvány munkaidőben dolgozik. Neki a nagybetűs színész arra kell, hogy az hitelesítse, amit Afrim az érző emberről mondani akar. Hogy süssön belőle: érzi, amiről szó van; hogy mi, nézők is érezhessük és belőlünk is süthessen ugyanaz. Afrim színháza a szív, a közösségi érzékenység színháza – Schillinggel ellentétben, aki az értelem elsőbbségét, a hasítóan őszinte gondolatokat, a póre én felszabdálásának izgalmát keresi.

Ahhoz, hogy egybeolvadjunk a figurával, és Afrimnál ez a cél, a színészen mindenek fókuszálódnia kell: a szereplő igazságának, a rendező értelmezésének, a színész érzékenységének, a néző figyelmének és rokonszenvének. És vannak ilyen színészei: Elena Popa, a harmincéves nagymama, illetve nagymamák (szeretnivaló, magában zsumutoló alakját a ploiesti-i *Plasztilin*-ben és a szentgyörgyi *Algák. Bernarda's House Remix*ben is felnagyítja Afrim); vagy Alin Teglaş, a *Plasztilin* gyújtópontja, aki minél többet van a színen, annál jobban beleszeretünk. A pedofil és gyilkosan embertelen tanárnő, a szenvedő, iszákos anya, a tehetetlen vőlegény, a pszichésen meggyötört igazgató, „a szex a fontos” elvű nő, a lassú kegyetlenséggel erőszakoló macsó, a saját

igazukat gépiesre növesztő emberek világában a kazánházban lakó Maxim és egy kicsi zöld gyurmaemberrel bakalódó, rongyos nagymamája az emberieség tág dimenzióit mutatják meg nekünk. Maxim józanságával, nyíltságával, sportos, ízléses, bár szakadt öltözetével, embernagyságú fotóival, melyek repülésszerű ugrásait ábrázolják a színpad terét lezáró tűzfalon, és miért tagadjuk, arányos, rugalmas alkatával az eltiport értéket, jobb esetben a fel nem ismert szépség megtestesítője (de szó szerint). Csodáltnivalóan normális nagymamája időnként csodáltnivaló mesevilágban él, csakúgy, mint ikertestvére a *Bernarda Alba házában*, aki két halott nagypapával enyeleg és bakalódik: három fehér csipkébe öltözött, hatalmas, selyemhernyógubó-szerű szarvakkal megáldott bohóc.

A *joi.megaJoy* legöregebb asszonyai is a valósággal párhuzamos valóságba járnak át meg át; ez, akár a *Plasztilin* hősenek folyamatos játékigénye metaszínházi utalásként is olvasható. Ezekben a világokban, ahol a kicsit zakkantak és a szenilisek a leginkább boldogok, és ahol halottak járnak ki meg be, felfüggesztődik a szigorú koherencia elve. A pornófilm részlete valójában bábelőadás, a koszlott mosdókagyló fölött egy sor patinás csillár lóg, Bernarda peep show girl, lányai manökenek, a nagymamán poros menyasszonyi ruha lóg, Pepe teniszütővel, sportszerkóban jár.

A Krétakör *hamlet.ws*-e is ezt teszi. A három briliáns színész, Gyabronka József, Nagy Zsolt, Rába Roland mindent elkövet, amit csak bír. Egyikük Hamlet, másikuk Szellem, harmadikuk Gertrúd, majd csere, majd újabb váltás, és így tovább. Szóba elegyednek egy nézővel, aki épp Ophélia, tanárként magyaráznak, rappelnek, lézerkardoznak, mesélnek arról, milyen volt látni a lepuffantott Ceaușescu, és a mellettük ülő néző térdére teszik kezüket: kérlek, fordítsd ezt le románra, mondják. József Attilát szavalnak két párbeszéd között, Beatlest énekelnek, és kvázi barokk operát.

Ez a szabadság, ez a pimasz bátorság több mint rendben van. Nem számít, miért ez és ez a forma jelent meg, és miért épp itt és itt. Hiszen honlapon vagyunk: *hamlet.ws*, linkekkel, képekkel, zenékkal. Van az a mondás a kor ütőerével meg a művészetekkel, emlékeznek rá. Korunk, miért ne, a videoklip, a gyors váltások, a csattanók, az effektek kora. Lehet egy *Siráj* abszolút

hagyományos, a szövegűség értelmében (bár a fordítás új, a Morcsányié), ugyanakkor teljesen elszállt, a színrevitel értelmében. Felforgatóan, valóban realista, napi valóságunk ordító lenyomata, mert hisz a színészek a nézők között, ugyanolyan farmerben ülnek, ugyanolyan szavakkal, ugyanarról beszélnek (Medvegyenko felpanaszolja a 44000-es fizetést), ugyanúgy téblábolnak, ugyanolyan szerencsétlenül vallanak szerelmet, mint mi. Nem fontos már, hogy Arkagyina szavain néhol azért nevetünk, mert simán vonatkozhatnak Csákányi Eszterre, máskor meg azért, mert nagyon nem. Így is, úgy is megtörtént az, hogy a szereplő eltűnt, s a helyén Csákányi Eszter ült.

Ha az előadásban kemény a fősodor, ha néző rábizhatja jól magát, nem fog apróságokon pepecselni. Nekilát inkább, hogy begyűjtson minél több mélyen igaz részletet. Csákányi-Arkagyina szemezését Terhes Sándor-Dornnal. Kokettálását egy fiatal nézővel, és az őszinte szájpusztit. Gyabronka-Szozin esetlen, már-már gusztustalan vonzalmát az évtizedekkel fiatalabb Nyina iránt. Láng Annamária, a kicsit naiv, nagyon okos Nyina összes jelenetét. Kiváltképpen azt, amikben Tilo Werner, az író a partnere. Werner akadozó magyarsággal is hasító monológját. Mása-Sárosdi Lilla és megkeseredett anyja, Polina-Péterfy Borbála párhuzamát. Néző lelkesen begyűjti Rába Roland, Nagy Zsolt, Gyabronka Hamlet-remixének rezdülésekkel teli levegőjét. Begyűjti az *Algákból* Fatma Mohamed táncát, a meg-megrezzenő Angustias-loana Costeának a húga elleni árulását, a riadt Adela-Nadia Samarghitan erejét, a nagy burleszkes-szelíd nászát a halott álnagyapával, s azt, hogy nincs végül halál. Begyűjti továbbá a *Plasztilimból* Andrei Vasluianu eszköztelen és szép agresszivitását, a szomszéd bácsi, Alecsandru Pandele öregesen szelíd jóindulatát, Spira nagymamája, Lucia Ștefănescu plasztikus, erős figuráját, a figura derűjét és határozottságát.

Ki tudja, jók lesznek valamire.

(II. fejezet)

KÖRBE FESZTIVÁL

AZ ELMÚLT néhány évben sok színházi fesztiválon felbukkantam. Elsősorban magyar nyelvterületen. Ez érdekelt. Feltérképezni, milyen ez a mi terepünk. Milyen színházat csinálunk, és azok köré milyen fesztivált.

Először a **Szegedi Alternatív Színházi Szemlén** néztem körül, ami akkoriban még egybeesett a **Thealter**rel – mindkettő alternatív/független társulatok szemléje, a **SZASZSZ** a magyaroké, a Thealter a külföldieké. A szegedi magyar szemle a támogatások megcsappanásával előbb Debrecenbe, majd Budapestre költözött. Hasonlóan járt a dunajvárosi **Monotánc Fesztivál**, ahol kortárs táncelőadásokat lehetett látni, szülő-koreográfákat. A vidéki városok nehezen tartják meg fesztiváljaikat... Kivétel Debrecen, ahová évek óta visszajárok. Volt egy nagyszerű **JEL-fesztivál**juk, de mostanság a **DESZKA-fesztiválok** otthonaként ismert. A Deszkán a kortárs magyar drámaírók aktuális bemutatóiból szemléznek évente egyszer, február-márciusban. Ez, a Drámaírói Kerekasztalból kinőtt fesztivál is évekig kereste a helyét, amíg megállapodott Debrecenben...

Aztán van a **Kortárs Drámafesztivál** Pesten, ami csak nevében hasonlít a debrecenihez, valójában semmi köze az írott darabokhoz, sőt, a nagyon másféle, nagyon korszerű előadások szemléje és külföldre-ajánlója akar lenni. Elsősorban a meghívott külföldi előadásokért nézzük. Pesten még **Bárka (mini) Fesztiválon** voltam, ahol nagyon kevés, de nagyon jó külföldi előadás volt jelen – míg volt rá pénz... Erős külföldi rendezéseket mutat fel a magyarok mellett a **Gyulai Shakespeare Fesztivál** is. Van ezeken kívül a tízéves **POSZT**, azaz a Pécsi Országos Színházi Találkozó, ahová válogatás útján kerülnek be az évad legjobb magyar előadásai, és aminek a díjai is

nagy port vernek fel. Utolsóként említem a számunkra legfontosabb **Kisvárdát**, ahol a Magyarország határain kívüli társulatok „kapnak” „bemutakozási” „lehetőséget”...

Nem minden magyarországi fesztivált soroltam itt fel, gyerekszínházi szemlékre például csak nagy ritkán vetődtem el. Ugyanígy adós vagyok vajdasági fesztiválokkal, pl. a **Désirével**, amit a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház rendez meg pár éve. Na, de következzen az erdélyi színházi fesztiválok felsorolása, s velük már szívéroghat lassan egy kis minősítés. Itt sem sorolok fel mindent, csak azokat, ahová eljutottam, mert hívtak, vagy mert érdemesnek tűnt. Hiszen csak ezekről a fesztiválokról tudok hitelesen véleményt mondani...

Kolozsváron előbb **Harag György Emléknapokat** rendeztek, kettőt is, majd **Interferenciák Fesztivált**, három év alatt szintén kettőt, a második most ért véget, december közepén. A két – köznapi nevén – „Interferi” között volt egy **UTE-** vagy **UP-feszt**, azaz az Európai Színházi Unió fesztiválja, ami abban különbözött az Interferiktől, hogy mindegyik meghívott színház az ESZU tagja volt, és hogy Bukarest volt a társszervező, legtöbb előadás csak ott volt látható. Székelyföldön a fentiekhez hasonló fesztivál volt a sepsiszentgyörgyi **Reflex**, aminek a második kiadását idénre várjuk, epedve. Annyiban különbözött a kolozsváriaktól, hogy igyekezett a válogatási szempontjait láthatóvá tenni (az adott országokban a szakma által a „legjobb” jelzővel kitüntetett előadást hívta meg), és elsőként valódi nagyjágyúkat is elhozott a magyar nézőknek, például a német Michael Thalheimer és a lengyel Jan Klata rendezőket.

Szentgyörgyön a román színháznak is volt korábban egy roppant szimpatikus kezdeményezése: a **TAMper2** találkozó. A TAM (a Teatrul Andrei Mureșanu), abból indulva ki, hogy kevés a román néző Szentgyörgyön, a város magyar lakossága meg nem kíváncsi rájuk, meg akarta mutatni, hogy olyan izgalmakat generál, mint még senki. És lőn, és vertük le egymást az ajtók előtt. Mert két nagynevű színházi alkotó köré szervezte a rendezvényét, egy-egy neves fiatal magyar és román rendező köré, akiknek az

előadásaiért emberek hónapokig próbálkoznak a helyfoglalással és km-eket utaznak boldogan. Schilling Árpád volt az egyik ilyen figura – a Krétakör-előadásokra Pesten is nehéz volt jegyet szerezni, és egyszer csak itt termettek Székelyföldön! Ugyanez a helyzet Bodó Viktossal és első nagysikerű előadásával, a Ledarálnakeltűntemmel például. Schilling Radu Afrimmal, Bodó Viktor Gianina Cărbunariuval volt párbajra hívva, ők ugyanannyira izgalmas és Székelyföldről elérhetetlen figurái a román színháznak, mint az előzőek a magyarnak. Egyszóval sikeres kezdeményezés volt, ilyenből kéne még jó néhány.

Gyergyószentmikós hasonlóképpen minden második évben csodálkozásra készítet **dance.movement.theater** fesztiváljával. Hogyan tudja ez a tudvalevőleg kevés pénzü színház mindig elhozni Pintér Bélát és társulatát, Bozsik Yvette-et, és még arra is jó szimata van, hogy a nálunkfelé alig ismert Szabó Réka és társulata is helyet kapjon a repertoárján? Gyergyó másik fesztiválja viszont egészen más jellegű: jópár éve (Sepsiszentgyörgytől véve át a stafétát) ők szervezik szintén kétévente a **Romániai Kisebbségi Színházak Kollokviumát**. A kollokvium seregszemle-jellegű, vagyis minden egyes romániai, de nem román nyelven játszó színház alanyi jogon részt vehet rajta (a magyarok mellett két német – Szeben, Temesvár – és egy zsidó színház – Bukarest). Az ilyen típusú fesztiválnak is van haszna, hiszen áttekintést nyújt egy évadról, az ember képbe kerül a gyengébb színházakkal is, ami fontos ahhoz, hogy reálisan lásson. A gyergyói kollokvium társfesztiválja az **Interetnikai Színházi Fesztivál** – ez vándorfesztivál, minden második évben rendezik meg, és mindig máshol, legutóbb az Aradi Kamaraszínház adott neki teret. Különbön ugyanolyan, mint a kollokvium.

Hasonló típusú a kisvárdai fesztivál is, ahol, bár válogatás van, szintén minden társulat bekerül egy-egy előadásával a versenyprogramba – ritka, hogy csak a szórakoztató programba fogadjanak valakit. Kisvárdában azt szeretjük nagyon, hogy megismerhetjük a szabadkai, újvidéki, beregszászi, komáromi társulatok munkáját. Velük az évek során így sokkal szorosabb kötelék alakult ki, mint a magyarországi vagy a romániai román vidéki

társulatokkal. Hasonlóan seregszemle-jellegű fesztivál a Deszka, ahol, előre tudjuk, a kortárs drámának nemcsak a színe-java lesz ott. De hát így vagyunk rá kíváncsiak.

Temesváron rendezik meg pár éve, évad végén az **Eurorégiós Színházi Találkozót**, a **TESZT**-et. Ennek az az érdekessége, hogy felmutatja a Bánságban jelen lévő színházi kapcsolódásokat: Temesvárnak évek óta szorosabb a kapcsolata Szabadkával vagy Újvidékkel, mint mondjuk a hozzá viszonylag közel levő Nagyváraddal. A fesztivál kapcsán egy harmadik válogatási aspektusra figyelhetünk fel: arra, hogy a házigazdának többnyire nem egy előadása szerepel a fesztivál repertoárján. Azaz minievad van a találkozóba rejtve. Ami nem baj: többnyire kíváncsiak is vagyunk a fesztivált szervező színházra, és meg is szoktuk már ezt, mind Kolozsvár, mind Debrecen, mind Gyergyó, illetve a legtöbb helyszín részéről.

Láthatjuk tehát, hogy a fesztiválok többnyire háromfélék, a válogatás szempontjából. A legsikeresebb (és legköltségesebb a szervezőknek) az, ha a régió nézőinek friss, különös, korszerű előadásokat hozunk külföldről. Ezzel tiszteljük meg leginkább a nézőt. Másodsorban fontos, hogy a fesztiválnak legyen stabil koncepciója; lehet seregszemle jellegű is, de nagy / teljes lefedettséget ígérjen. Legjobb az első kettő együtt, akár sorozatokban, és ez tudta volna a TAMper2, ha életben marad. A harmadik elemet, a helyi előadásokat nehéz úgy belopni a találkozó repertoárjába, hogy ne lógjanak ki belőle – néha arra gyanakszik a néző, hogy szándékosan gyenge a válogatás, hogy jól pozicionálódjanak a saját produkciók. Ez viszont veszélyes: egyszer még elmegyek egy szimatom szerint közepes vagy gyenge előadásokat felvonultató fesztiválra, de következő évben már lovakkal sem tudnak odavontatni...

Nagyon fontos tehát, hogy bizalom alakuljon ki a nézőben, elsősorban a kínálat, a válogatás alapján. Ne azt érezze, hogy ő csak egy eszköz, díszletelem, ami azt szolgálja, hogy az igazgató, a társulat a fesztiválra oda-gyűlő szakma előtt villoghasson, illetve jól kamatozó külföldi kapcsolatokat alakítson ki magának. Azt kell érezze, hogy érte, a nézőért van ez a fesztivál, minden jó akar lenni, és neki akar jó lenni.

Érvényes ez a fesztivál egyéb területeire is. Mert a fesztivál nemcsak előadásokból áll, sőt! Érdekes szelete például a fesztiváloknak például a színházról való beszéd. Megteremtődnek benne a beszéd terepei. Az előadások kielemezése nyilvános szakmai beszélgetéseken, vagy a fesztiválújság cikkeiben. Roppant izgalmas lehetőségek vannak ebben, és találkoztam is felszabadult, őszinte vitákkal, jellemzően inkább kis, családasabb fesztiválon: Temesváron, Gyergyóban, Debrecenben, Szegeden, Szentgyörgyön, Kisvárdán. A lapban bemutatkozhatnak ifjú tollforgató titánok, a vitán egymásnak feszülhetnek különböző pozíciókból érkező megközelítések...

Találkozási terek, bulik, beszélgetések, kísérő rendezvények (workshopok, konferenciák) – mindez legyen színes, barátságos, egy kívánatos burok, amibe elvonulhat az egyszeri néző, és ahol mindegyre kiteljesedhet a színházzal való újszerű találkozása.

(12. fejezet)

A KULISSZÁK MÖGÜL

1. TÖREDÉKEK A FESZTIVÁLSZERVEZÉS

HALVÁNY LILA GŐZÉBŐL

MÁR HETEK, sőt, hónapok óta (de már szinte éveknél tűnik) gőzerővel folyik a munka. S még nincs befejezve a nagy mű, nem. A gép forog, az alkotó (még mindig nem) pihen...

Társulati gyűlés, önkéntes-gyűlés, irodai gyűlés, megbeszélés, elbeszélés, e-mail, telefon, kiállítás, fotók, szövegek, nyomtatás, DVD- és CD-halmok, papírtornyok és plakát-rengeteg, weboldal-feltöltés, nevek, helyek, dátumok és címek, fordítások, korrektúra, a korrektúra korrektúrája, a szövegek külön élete az irodák és számítógépek között, e-mailek, telefonok az összes létező nyelven... Egy kávé, hogy jobban menjen, ki kit keres és miért? Dobozok, papírok és emberek jönnek-mennek – Úristen, ma megint nem ettem semmit! Végleges verzió, a végleges verzió javítása, legújabb verzió, legújabb utáni verzió, legvéglegesebb verzió... Kész, többet nem állja javítani, elment a nyomdába! – Ki mikor jön? Mi mennyi? Egy számla, két számla, lista a számlákról, lista a vendégekről, lista az érkezésekről, lista a stábról, lista a listákról...

– Hol van a...? – Hová tettem a...? – Ki intézi a...? – Mikor jön a...? – Mikor?! – Minek? Miért? Ki? Hol?! – Felhívom, hogy hívja fel, hogy felhívta-e. – Azt mondta, hogy neki azt mondták, hogy...

Ki fordít?... Román, angol, magyar, francia, spanyol, héber, holland... Mit és mikor? Jegyek, meghívók, teremrajz, díszlet befér-e? Hova? Hány napra? Kommuniké, korrektúra... – Szerintem? – Szerinted?

A halvány lila gőz egyre sűrűsödik, lassan mindenki csak a számítógépek monitorjáig és a telefon kijelzőjéig lát. Aztán láss csodát – a köd oszlani kezd (muszáj neki), és kezdetét veszi a nagybetűs FESZTIVÁL. Már csak az időjárással kellene kiegyezni. Egy lemondott repülőjárat nem tehet keresztbe. Nem, s kész!

(demKata)

2. ÁGYAKKAL ÁLMODOM!

– bodorEmókéét kérdeztük –

– In medias res: Csöpi azzal jött be az irodába, hogy a horvát Shadow Casters Társulat Vacation from History előadására kell 35 darab kórházi ágy. Neki-fogtunk telefonálni ezerfelé: a Vöröskereszthez, kórházakhoz, viszont ők sajnos nem tudtak felajánlani egyetlen szabad ágyat sem. Nagyon sokat gondolkodtunk és érdeklődtünk ismerősöktől is arról, hogy hol lehetne szabad, kölcsönkérhető ágyakat találni. Így hívtunk fel több öregotthont és diakóniai központot is.

– És sikerült találnom ágyakat. Igaz, nem egy helyről tudtuk elhozni mind a 35-öt, hanem a Diakóniai Központtól 9 ágyat, míg a nagyobbik hányadot, 26 darabot pedig a Tóközi gyülekezettől sikerült megszereznünk.

– Az ágyak pincékbe voltak „beépítve”. Nehéz volt elhozni őket. Nem férték be egyszerre a teherautóba, így többször kellett fordulni. Ezt még megnehezítette a sötétség és a díszletezők fáradtsága.

– Nem volt matrac az ágyakon, ezért az iskoláktól kértünk: a Báthorytól és az Apáczaitól kaptunk is elegendő mennyiséget. Egy matrac sokkal kisebb méretű, így sokkal könnyebb volt beszerezni is.

– Viszont később kiderült, hogy túl sok az ágy. Mind a 35 darab nem fért be a játszóhelyre, a Transzit Házba. Természetesen az ágyak mérete is meghatározta azt, hogy nem volt elegendő hely.

– De akkor is örülünk, hogy sikerült ágyakat szerezni, és hogy ennyi segítő ember áldozott az idejéből és energiájából. Jut eszembe, kell is telefonálnom nekik, hiszen az ágyakat holnap reggel vissza kell majd vinnünk.

– Már három hete az ágyakkal álmodom. De egyáltalán nem szabad ennek az ágyas kalandnak negatív kicsengésűnek lennie. Én nagyon örülök annak is, hogy csak ennyi fért be, mert így legalább nem kell reggelig pakolni.

– Az előadásukat sajnos nem láthattam, de megismerhettem a horvát társulat tagjait, akik nagyon közvetlenek voltak. A rendező még egy kávéra is meghívott, és én úgy éreztem, hogy ezt akkor mindenképpen meg kell innom, annak ellenére, hogy soha nem kávézom. De tudtam, hogy utána még el kell mennem az ágyakért...

(bakkÁgi)

3. HOGY HOGYAN NÉZ KI EGY NAPUNK?

Pecka (Albu István) szerint:

Éjjel 00 óra: Általában ekkorra megérkezik egy társulat és elkezdődik a díszletállításuk.

Éjjel 01 óra: Eddigre kb. lepakoljuk a díszletet, következhet a díszletállítás, világítás, szerelés, hangszerelés. Ez általában a társulat igényeitől függ. Eltart hat akár reggel négyig is. **Aztán kb. 3 óra alvás.**

Reggel 9 óra: Ekörül kezdünk, folytatódik a munka. Általában minden társulat kér egy próbát délre.

Dél: Ha már minden megvan, és nincs több dolga az embernek, megpróbál keresni egy sarkot és aludni. Délután amúgy is próba van. Zugot sem nehéz találni, tágas ez a színház, például az öltözőknél van egy társalgó, amelynek ha az ember behajtja az ajtaját, ott nyugodtan tud aludni.

Este 7 óra: Előadás. Én meg szoktam nézni. A többiek közül is sokan meg-
nézik, hiszen mégiscsak ők is benne voltak, szerelték, de az is előfordul, hogy
már nincs kedvük hozzá, mert egy napon keresztül dolgoznak vele, és annyi
már bőven elég.

Este, előadás után: Le kell bontani az előadást. És kezdődik minden előről.

(Szerk. megjegyzése: megkérdeztük volna a műszakosok közül mások
véleményét is, de meccs volt...)

(bakkÁgi)

4. A TÖBBIEK:

Terschánszky Éva, öltöztető: A női öltöztetőnek fáradtságos ez a fesztivál,
elsősorban azért, mert előadások nem csak egy helyen zajlanak, hanem egy-
szerre mind a Transzit házban, mind a nagyszínpadon, mind a stúdióban. Ez
igénybe veszi az időnket, huszonnégy órából mondhatni tizenkét órát bent
vagyunk, ami azt jelenti, hogy nagyon oda kell figyeljünk a ruhákra, hogy min-
den egyes előadásban meglegyen a legkisebb darabtól egészen a bonyolult
kosztümökig minden, pontos órára. Ez pedig rohanást jelent, mert két-három
előadás is van egy nap. Nekem is idegfeszültség, ugyanakkor a színészeknek,
színésznőknek is, és kölcsönösen meg kellett értenünk egymás fáradtságát és
idegkimerültségét. Ők is észrevették, hogy most már ezt nem bírom tovább,
és besegítettek a munkámba. Reméljük, hogy a hátralevő napok most már
gördülékenyebbek lesznek, mert belejöttünk a ritmusba, meg hát a vendég-
előadásoknak a nagy része már lement. Még hozzáténném, hogy nagyon
sokat számít, ha valaki egy idegen nyelvet tud, mert a spanyolokkal ango-
lul lehetett beszélni, a franciákkal is angolul, annak ellenére, hogy nekik nem
nagyon felelt ez meg, de azért megértettük egymást. Mikor este elbúcsúztunk
a társulatoktól, akkor a mosolyukról és a köszönetekből azt éreztem, hogy

meg voltak elégedve, hogy például mint öltöztető, hozzájárultam az ő darabjuk jó lefolyásához.

Nagy Alpár, fénytechnikus: Általában minden előadásnál együtt dolgozunk a díszítőkkel, mindegyik előadásnak saját világítása van. Ez azt jelenti, lámpafelszerelés szempontjából, hogy azon kívül, ami mindig fel van szerelve, még trégerekre [a zsinórpadlás terében levő lámpatartó rudak], állványokra kell pakolni lámpákat, az összeset lekábelezni, és utána beállítani. Minden előadásnál tudjuk, hogy mennyi időre van szükség ehhez. Most, fesztivál ideje alatt ezt nehezebben tudtuk megcsinálni, mivel több olyan helyszín van, ahol nemigen van felszerelés, oda át kellett vinni. Mikor egyszerre voltak előadások, akkor fel voltunk osztva – amennyire lehetett, mivel kevesen vagyunk.

Terschánszky Hunor, jegyszédő: Jegyszédés... mit is lehet mondani róla? Függ a naptól: sokan vannak, vagy nincsenek sokan; attól is, hogy az embereknek milyen a kedve, főleg itt bent, a színházban. A munka laza, az egész csak annyi, hogy állnom kell az ajtóban, s a jegyet ellenőriznem. De amikor késés vagy egyéb probléma van, akkor katasztrófa, mivel mind stresszelük, hogy meglegyen a néző kényelme. A fesztivál mindenkinek kész bolondokháza; amit végigrendezett itt mindenki, mind mi, itt bent, mind a nézők, az leírhatatlan. Olyan, hogy négy ember szembeállt velem, és átrohant rajtam, még nem történt az életemben, kész élmény volt. Most már körülbelül tudom, hogy hogyan lehet kezelni az embereket. Nem láttam, inkább éreztem a lábamon, hogy végigrohant rajtam negyven ember [a Dabija-előadáskor], és hiába szólaltam meg, hogy ügyeljenek, nehogy felmenjenek, mert már megy az előadás, azért mindenki felment. De az a fontos, hogy semmi baj nem történt, mindenki megnyugodott, az előadás is véget ért, és mindenki boldog volt. Szerintem fontos, hogy a nézők megértsék és el tudják képzelni, hogy egy fesztiválhoz mennyi munka kell. Reméljük, hogy a végére érünk, és minden jó lesz.

(szémanERóza)

5. HOMMAGE À RUHATÁROS NÉNIK

„Meghalt ez a kapszáló!” „Még ötvenet nyomtassatok a maiból, mert fogyóban van.” „Hol van már a sofőr? Indulnia kell a reptérre!” „Lyukad ki a gyomrom, hozzak még valakinek kaját?” „Ki ír a mai szakmai beszélgetésről?” „Miket tegyek a meghívottak tasakjaiba?” „Látta valaki Esztert? Hol van Eszter?!” „Előadás előtt szeretnék aludni picit, mert kinyiffanok.” „Hova vágjam be ezt a képet?” „Tud jönni néhány önkéntes újságot hajtogatni?” „Van üres gép?” „Hol vannak a meghívók?”

Kész csoda, ha nem jön elő az emberből az állat.

A jegyszedő-kabátlerakó-büfés néniknél szintén nagy a pörgés. Szinte várjuk, hogy elveszítsék a türelmüket. De milyen hangulatot tudnak ébreszteni a ruhatáros nénik! Soha nem volt velük rossz tapasztalatom, ami más intézmény ruhatárában szinte elképzelhetetlen. Ott vannak például a számok elvesztéséből adódó cirkuszok az önmagukat felsőbb státuszba képzelő ruhatárosokkal. Ebben a színházban ilyen nem fordul elő. Hasonló helyzetben segítőkészek. Pontos leírást kérnek a kabátról, s a nézővel együtt próbálják megtalálni a delikvenst. Bár van rizikó ebben a nagy felelősséggel járó munkakörben, a nénik csodálatos módon mindvégig megőrzik szelídségüket.

A legjobban a bizalomért szeretem őket, amit tőlük kapok – kapunk –, vagyis hogy bármikor be s ki futkorászhatunk a kis lengőajtón, lepakolhatunk bárhová táskát, kabátot, könyvet, ők tudják, hogy nem bántanánk senki cucát. A nap bármelyik szakaszában mosolyogva, köszönéssel fogadnak, s lehet bármilyen rossz hangulatom, egy kicsit feldobják a kedvem.

Szép lenne, ha minden ajtónálló, rohangáló, kiszolgáló, szolgálatteljesítő színházi „katona” türelemmel és szelídséggel bírná végigszaltózni a fesztivált.

Tudom, kissé elcsépelet, de leírom: olyanok vagyunk ebben a fesztivál idejére gigantikusra nőtt színházban, mint egy nagy család. Szinte. Olyan kevésen múlik, hogy csupa-csupa jó élményt gyűjtsünk be a fesztiválról. Tényleg olyan kevésen.

(szilágyiKati)

(13. fejezet)

BEHARANG

TEGYÜNK egymás mellé egy irodalmi, egy színházi és egy filmes folyóiratot: különbözőni fognak egymástól. Az irodalmi lap a tudományossággal kacérkodik, a filmes lap a népszerűséggel. A színházi egyikkel sem.

De mi lenne, ha megpróbálná? A könnyebbik utat. Nem azt, amit írni könnyű, hanem amit olvasni.

Mert mi a dolga egy fesztiválújságnak? Sokan sokfélét gondolnak erről.

Induljunk ki abból, miről szól egy fesztivál. Összegyűl jó pár ember. Mind kíváncsiak. Egymásra, magukra – legfőképp a színházra. Hogy az milyenfajta itt meg ott, mi derül ki róla ebből meg abból a megközelítésből, de leginkább szemtől szembe. A fesztivállap ekkor a szakmai beszélgetés terepe tud lenni. A jó színház iránti ragaszkodásunk lenyomata, a színháziság ág-bogainak megértését célzó kísérletek helye.

De nyár van, pörgés, és roppant kevés idő. A lapszámok pár óra alatt készülnek – míg az előadásokban több hónapnyi munka van. Nem lehet hát célunk a metsző ítékezés. Hogyan is lehetne? Volna rá alapunk? Hisz tudjuk, hogy a szakírók sokszor egymással is ellenkező véleményen vannak...

Szerzőink tehát csupán a gondolataikat mondják el egy-egy színházi eseményről vagy jelenségről. Lesznek köztük – a rosszabbfajta elitizmust elkerülendő – egyetemi hallgatók (a színházi szótár szerzői), alkotók (magam, magam), nézők, és mindezek vegyesen (lánc.kérd, kör.kérd). Vannak rovataink, melyekbe bárki könnyen bekapcsolódhat (találós.kérd, lánc.kérd, színházi szótár), de bármilyen ötletet, kommentet szívesen veszünk. Erre a célra igénybe vehetik első emeleti postaládánkat, vagy Sőregi Melinda kolléganőnkét, aki direkt ezért egy diktafonnal a nyakában fog közlekedni.

Ha egy téma a sörátorban elkezdődik, miért ne folytatódhatna a **kisvárdai.lapok**ban; ami itt kezdődik, miért ne folytatódhatna a szakmai beszélgetésen; ami meg ott kezdődik, miért ne folytatódhatna újfent a sörátorban?

Újságunk nem véletlenül örülne annak, ha a sátor „nyúlványa” tudna lenni: a fesztivál a szakmaiság mellett/előtt a jóleső együttlétek színtere. A színház amúgy is alkalmas az óvatlan megszeretésekre... Lapunkba ez az öröm is be szeretné fészkelni magát. Vidámkodásunk ha talán túlbuzog – bocsássák meg nekünk. Ha szertelenkedünk is, egy dolog biztosra vehető: bántani senkit sem akarunk.

(14. fejezet)

QUIZZ AIR 1.

Mit csináltak a színház udvarával a fesztiválmegnyitó előtti napon?

- a. Felseperték
- b. Feldíszítették
- c. Felmosták

Hol tartja a jegypénztáros hölgy a fesztivál jegyeit?

- a. Páncélszekrényben
- b. A háta mögötti szekrény második polcán
- c. Kéznel

Hány rovata van a fesztiválújságnak?

- a. 2
- b. 9
- c. Amennyit akarunk

Mi a címe a KÁMSZ-ban színre vitt legújabb Visky András-darabnak?

- d. Alkoholisták

Melyik a kakuktktozás?

- a. Vacation from History
- b. Ex-position
- c. Process_In_Progress
- d. Ruins True

Hányszor térítette el Clovot távozási szándékától Hamm A játszma végében?

- a. Egyszer
- b. N+1 szer
- c. Na, ez az

Mi a színház lényege?

- a. Hm
- b. Hmm
- c. Hhhmm

Mi a jelentése az „Interferancier” (ejtsd: interferanszije) szónak?

- a. Olasz-francia futballcsapat
- b. A fesztiválon konferáló személy
- c. Ez egy fizikai mérőműszer

Ki mondta: „Ha volna pezsgő, ihatnál a cipőmből... és ha volna cipőm, ihatnál a pezsgőmből”?

- a. Visky András
- b. Kézdi Imola
- c. Éva
- d. Mária

Mit kiáltott Papp Timi Koltai Tamás után, akit a horvát színészről be akart vinni a sötétbe?

- a. Semmit
- b. Mit mondjak a feleségednek?
- c. Kire hagyod a Színházat?

Hogyan találhatóunk rá az Interferenciák fesztiválújságának on-line verziójára?

- a. Google keresőben
- b. A KÁMSZ honlapján található link segítségével
- c. A www.hanyora.blogspot.com címen (mert minden út oda vezet)

QUIZZ AIR 2.

(Tizenhat mondat keres egy-egy szerzőt)

- A. „... a jehovák, az akárhovák...”
- B. „... a lelkem beteszem a színészbe”
- C. „... és látszott a fenéke. Fehér volt, tiszta”
- D. „Ha így folytatjuk, megfeszülünk”
- E. „Kezdjünk el tapsolni, hátha befejezik”
- F. „Rinyálok már hónapok óta, kezdem szégyellni”
- G. „Tomba irodája elé járok pisilni. Olyan felszabadító!”
- H. „Mostanában az a problémám, hogy mekkora ember vagyok”
- I. „Most kezdődik a verekedés”
- J. „Szarok a világegyetemre”
- K. „... poszt-poszt-, vagyis neodramatikus színház”
- L. „Tomba Gábor a legkíváncsibb ember, akit ismerek”
- M. „George Banu egy jazzman”
- N. „Úgy zárjuk le, hogy ne legyen lezárva”
- O. „Annyit beszélnek az emberek, most már egyre inkább beszélnek”
- P. „Megmondtam a frankót, s elmegyek”

1. Biró Eszter
2. Cristina Modreanu
3. Csepei Zsolt
4. George Banu
5. Hamm (A játszma vége)
6. Kézdi Imola
7. Majoros Csilla
8. Mátray László
9. Mihai Măniuțiu
10. Nagy József
11. Patrice Pavis
12. Samuel Beckett
13. Zsigmond Andrea

(csepeiZsolt & co.)

(15. fejezet)

BÁNYAVIRÁG

YORICK STÚDIÓ – MAROSVÁSÁRHELYI
NEMZETI SZÍNHÁZ, TOMPA MIKLÓS TÁRSULAT

A DARAB nemrég íródott. Minden karakter jól megírt és jól megformált. Külön örülök, hogy végre játszanak friss darabot is hazánkban, olyant, ami az itt élő emberek életét, „hagyományait” eleveníti meg. A tér kihasználása nagy-szerű. Az ablakokon bekukkantanak, mikor valaki a kert mögül érkezik, vagy éppen amikor nem találják a kulcsot az ajtóhoz, részegségből kifolyólag, fél órán keresztül próbálnak bejutni az ablakon.

biborka

Megalike ennek az előadásnak, megalike Székely Csabának. A poénokkal teletömött szöveg tényleg sűrített leképezése annak a világnak, amelyeknek minden egyes szereplője egy bányavirág a maga módján. Végig jelen van az önreflexió: nagyokat nevetünk saját magunkon, azon is, hogy Erdély mit jelent egy anyaországának, azon is, hogy mekkora álom Székelyföld autonómiája. És mégisincs politika-íze semminek, ez a kérdés szépen összesűrül a plazmatévé képernyőjében. Inkább góbé-vicc íze van az egész Bányavirágnak, amelyet nagyon jól életre keltenek a színészek. A rendező figyelme arra is kiterjedt, hogy alkatilag összecengjenek az alkotók a megformált karakterekkel, ugyan-ilyen harmóniát figyelhetünk meg a jelmezeket illetően is.

Az előadás legnagyobb erénye az a természetesség, amelyet a szöveg és a színészek játéka nyújt. Ugyanígy valódi az összes kellék és díszletlem: a pálinkát tényleg nájlönflakonban tartják, a kompótot borkánban és a blokk az blokk, na, meg hagymát esznek szalonnával. Az ablak funkcióba léptetése (ismervén a darabot) szerintem zseniális rendezői megoldás.

Kelemen Barninak egyik leghitelesebb alakítását láthattam, ugyanennyire lenyűgöz Kovács Boti is Illés szerepében, Viola „gyerevelemahargitára” Gábor bajszot sem kell pödörjön, és a gulyást sem tagadhatja le magáról.

A nagy röhögések mögött pedig végig ott van a nagy fricska: ameddig tiszteljük a „hagyományokat”, lehet, hogy a jobb életvitel megreked az álom szintjén.

szaffi

Igen jelentős színfolt a Yorick Stúdió.

KovácsLevente

A szó legszorosabb értelmében vérüket adták a színészek az előadásért. A körülmények tekintetében hatalmas lélekjelenlétről tettek tanúbizonyságot. Nagyon erős előadást láthattunk, a szöveg már önmagában is fenomenális, és ezt csak még jobban megdobja a színészek hiteles és élvezhető játéka. Olyan előadás ez, amin néha könnyesre kacagjuk magunkat, de mindvégig tudatában vagyunk annak, hogy emögött egy meglehetősen mély lélektaniség búvik meg és egy véresen kegyetlen, zárt világ képe, ahonnan az egyetlen kiút az öngyilkosságon keresztül vezet.

kicsien

Egy idő után már tudom, hogy minden elkezdett mondat, minden elindított mozdulat poénba torkollik, és menthetetlenül nevetés lesz a dolog vége.

fanni

Éjszakai próbákra, éhezve, fázva bemennek a színészek. Ez igazi hősiesség.

KovácsLevente

Lájk: az előadás „fejlődésének”. Eleinte csak a szöveg élt, majd szép lassan elkezdtek „háromdimenzióssá” válni a karakterek. Számomra legigazabb az Iván–Irma kettős záró pillanata, ahogy az addig üvöltő Iván hirtelen megszelídülve átöleli, majd kitessékeli az asszonyt. Ekkor elhiszem neki, hogy tényleg szereti.

balázsnoóra

Számomra a zene volt az, ami a szentséget, a hagyományt hordozza, de a szereplő nem énekelhet népdalt, mert tényleg azt énekelné, hogy Gyere velem a Hargitára!

sebestyénAba

Úgy próbáltam összeállítani a nyelvét, hogy bárhol eljátszhassák.

székegyCsaba

Iván és az orvos szinte végig részeg, mégsem zavaró a sok dülöngélés, morgás, káromkodás, idétlenkedés. Sikerült megtalálniuk a módot arra, hogy egyszerre legyenek hitelesek, igaziak és nagyon viccesek. Az előadás egy másik nagy erénye, hogy mindenik szereplőt rendkívül szerethetővé teszi. Különösen érvényes ez Illésre, az örökké boldog, békés, naiv férfirra, aki mindenkitől megkapja a magáét, mégsem üt soha vissza. Ő az előadás angyala, de nagyon örvendetes, hogy nem válik mártírrá. A túhegyen táncolás egyébként is jellemző az előadásra: látszólag mindenből túl sok van (káromkodás, ivás, fűnek-fának a szidása stb.), de a színészek ügyesen visszafogják magukat, és soha nem válnak magamutogatókká. Így működik igazán az előadás humora, és emögött kegyetlen és komor igazsága.

panna

(1) A díszletet teljes mértékben kihasználják, az ablak nem csak úgy ott van, hanem tényleg ott van! (2) A szöveg jelenidejűségével nem lehet betelni,

azok a kérdések, amelyeket az előadás pedzeget, megvakarják az ember hátát, nem szivaccsal mossák a nézőt, hanem drótkéfével.

lőrinczági

A kitartott pillanatok még inkább kiemelték a darab zsenialitását.

bréka

Mindenképpen gratulálnék a színészeknek, a jelenlét olyan szintjét hozták, hogy nem éreztem a megcsináltságot. Letisztult volt.

budaháziAttila

Ízes, élethű, olyan volt, mintha fel lennék akasztva egy falra, és nézném az életüket. Mindenki eltalálta a szerepét, természetesek voltak.

néző 1

Érdekesen adták elő, humoros volt, és drámai is. A viccekre alapoztak.

néző 2

Szeretem a két főszereplőt (Viola Gábor és Bányai Kelemen Barni), de a lányok is csinosak.

néző 3

Már volt szerencsém látni ezt a szöveget színpadon, ezért azzal a félelemmel ültem be, hogy számon fogok kérni dolgokat, keresni fogom a másik előadásból bennem élő sikeres jeleneteket. Az elején még be-bevillantak képek, de ahogy egyre jobban haladtunk előre a „bányában”, annál inkább elsötétültek az emlékek.

Az előadás végére teljesen elfelejtettem azt az első Bányavirágomat. Egy köztes térbe lépek be, ahonnan van bennebb és kintebb. Árad a pálinkaszag. Szeretem az olyan előadásokat, amelyek megtalálják a formáját annak, hogy hogyan lépjenek túl a vizuális és auditív érzékeimen. Ez a szag az előadás

szaga. Rengeteg apró finomságot, játékoságot láthatunk a színpadon: hányféle módon lehet megtölteni az üres poharat, evés közben a doktor megtörli a bajszát a kenyérrrel, a csúcspont pedig a házba való bejutás (gondolom, ezzel nagyjából mindenki egyetért). A szüneteket, a kifelé beszéléseket jó helyen használták, pontosan. Feszés az előadás.

Témáját tekintve jónak tartom, hogy a kicsi emberi problémákon kívül felvet általánosabb, társadalmat érintő gondokat: az öngyilkossági „ráta” növekedése, hagyományörzés (mint képmutatás), alkoholizmus. Mindezeket az öt szereplő szemüvegén keresztül látjuk. Meg persze Székely Csaba tollvonásának a nyomán. Kellenek még ilyen darabok. Remélem, ezt el fogod olvasni, Csaba!

csillala

CSAK EGY kicsivel kellene rövidebb legyen az utolsó vetítés. Néhol nem következtesek a cselekvések: Ilonka megmossa a kezét abban a vederben, amibe előzőleg Iván kiürítette a kacsát, majd ezután enni ad a doktornak.

csillala

Úgy gondolom, hogy egy aktuális téma feldolgozásakor nem válik az előadás előnyére, ha teljesen poénra vesszük a szöveg vezérgondolatát, és a hangsúlyt teljesen áttesszük a szereplők közti viszonyokra. Akármilyen briliáns is egy szöveg nyelvezete, akármennyi erőt, frappáns fordulatot és kifejezést tartalmaz, nem képes mindig hátán cipelni egy előadást. Egy jól megírt darab sok esetben megmentheti a színészi játékot, a rendezést, viszont az is megtörténik, hogy egy jó alakítás, egy határozott rendezés kioltja a szöveg energiáit.

Számomra ez esetben az utóbbi történt, a szövegben rejlő titkok nem bontakoztak ki, a gondolat elveszett, s ami mellbe kellett volna vágjon, elfelejtődött.

bréka

A furulyás civilisége folyton kizökkent. Ahogy a zenéje is. Lehet, hogy csak számomra voltak unalomig ismertek a több tájegységből összeválogatott dal-
lamok, melyek témája, szövege egyszer sem talált az éppen látottakkal. A
„Piros az ostorom nyele, nem sárga” és hasonlók dallamára nehezen tudtam
hinni a színpadon feszülő indulatoknak.

balázsnoira

(1) Az orvos, miután berúgott, néha megfélekedezett erről az állapotáról,
és kilépett belőle. Ennek ellenére alakítása hiteles, meggyőző karakterének
léttjogosultságáról. (Szóval ez a meglátás nem is biztos, hogy a diszlájk
kategóriába tartozik!) (2) Illés levelének felolvasása sok, Irma nem kellene
eljátssza a férje szavait. Ha egyhangúan mondaná el a sorokat, működőképe-
sebb lenne. (3) Elgondolkodtat a férfiak sírása, eleinte nem hiszek nekik,
aztán ráébredek arra, hogy nem láttam elég seggrészeg férfit sírni, és igazából
zavarba hoznak. Ennek ellenére mégsem győznek meg teljesen.

lőrinczági

Inkább észrevétel, de a produkció ritmusa nehezen indult be; tudom, hogy ez
előadásonként változik.

szaffi

Ha nincs csend a teremben, akkor nem indul el az előadás. A beavatás sajnos
nem történt meg a tegnapi este.

sebestyénAba

Az előadás elemeinek sokfélesége és azok hossza egyenlenséget sugall. A
lányok túl kitérten játszanak, már az első jelenetben elvesztik minden titkukat.

zsandi

Az ablakon át történő bejövétel után lelassult az előadás, úgy érzem, sok volt a két földön fetrengő férfiből.

biborka

Olykor eltúlzottnak éreztem a reakciókat. Hangosak, erőszakosak voltak, még ehhez a világhoz is.

kicsien

Pálinkaszag volt a nézőtéren. A beavatás megtörtént, csak számomra fordítva: azt hittem, hogy ott is ittak éjjel, mint a büfében, és nem szellőztették ki a termet utána.

budaháziAttila

Megengedhetetlen, hogy kintről zene szivároгjon be a stúdióterbe. Fesztiválon ilyent...

zsandi

„Elvették az áramot”-jelenet. Az ötlet nagyon jó, becsapós, és kiváló játéklehetőségeket tartalmaz. Mégsincsenek játékok. Irma közelít Illéshez, kikapcsolja először a saját, majd Iván fejre köthető bányászlámpáját, egy kicsit beszélgetnek a sötétben, aztán visszakapcsolják a lámpákat, és folytatódik a párbeszéd. Aztán visszajön az áram. Iván nem reagálja le sem a közeledést, sem a lámpa kikapcsolását. Az arca talán elárulhatta volna, hogy mi történik benne, de a hangjában semmit nem éreztem. A teljes sötétségnek ugyanolyan „világosnak” kellene lennie, mint a rendesen bevilágított színpadnak, nem pedig fekete lyuknak az előadásban. Vagy ha mégis, akkor értenem kell, hogy miért van a titok.

panna

Az előadás hosszúsága a bohóc-jelenettől függ.

sebestyénAba

A Bányavirágot „hallhatóan” nagyon szerette a közönség. Ez azt jelenti, hogy végre hajlandóak vagyunk őszintén és áltatások nélkül szembenézni gyarlóságainkkal és hazugságainkkal?

panna

Nem kimondotta a székelységről szól a történet.

sebestyénAba

Az előadásban elhangzik, hogy fél éve halt meg Ilonka férje. Arra számítok, hogy egy gyászoló nő lép a színre, de nem ez történik. Ilonka életvidáman mosolyog, színes ruhákat hord. Persze, lehet örülni annak, hogy megszabadultunk egy nyűgtől, de azt hiszem, ebben a világban másképp működnek a dolgok. A falunak, bocsánat, községnek elvárásai vannak az emberekkel szemben, és ennek ők általában meg is szoktak felelni.

Vajon Iván tényleg szerelmes Irmába? Ha igen, akkor miért játszik el a gondolattal, hogy akár a testvérét is megkaphatná?

csillala

Nekem Tompa Gábor megígérte, hogy jön rendezni a Yorickba! / El is hitted?

sebestyénAba, Zseka

Vajon akkor is működne, ha nem erdélyi színészek játszanák?

biborka

Irma és Illés idős párnak van megírva, de szerintem tragikusabb húszévesen belesavanyodni az életbe, mint ötvenévesen.

sebestyénAba

Három-négy évet falun éltem, ahol bezárt a bánya. Ezekkel az emberekkel én az utcán találkoztam.

sebestyénAba

Fordított dramaturgia érvényesül az előadásban: ahogy halad előre, nem egyre összeszedettebb lesz, hanem fokozatosan lassul.

Zseka

Miért nem születnek drámák Erdélyben? Nem lenne, amiről beszélni, vagy nincs, aki írjon?

bréka

Leáll(hat)-e egy előadás egy színpadon történt baleset miatt? Elhivatottság vagy józan ész a döntő szempont ilyenkor?

fanni

Miután Iván bement a késsel apja szobájába, hogy meggyilkolja, egy vállfával tért vissza. Próbálok, de nem értem...

kicsien

Tamási ha benne van, az nem azért van, mert olvastam Tamásit.

székegyCsaba

Az, akiről szól, érzik-e ennek a darabnak a súlyát, megsértődnek vagy nem?

szaffi

Miért nem íródik több ilyen szöveg? Miért menekülünk néha olyan színházi nyelvezetbe, formákba, amelyekhez semmi közünk? Nem találom a

magyarázatot arra, hogy miért nem akarunk gondolkodni olyan dolgokról, amelyeknek homálya zavaró.

lőrinczági

Ha a színházban találkozom először egy addig ismeretlen szöveggel, kíváncsiságom a dráma vagy az előadás történéseire irányul?

balázsnoira

A népzeneét játszó zenész jelenléte ellentmondani látszik a darab „mondandójának”... Mintha a hagyományokat őrizné. Eleinte idegesít, de egy idő után reflektálnak tűnik a jelenléte. Mintha az előadás ugyanazt tenné az emberi sorsokkal, mint ez a zenész a népzenevel. Kiemel egy világdarabkát a saját közegéből, és átülteti egy művibe. S mivel nincs más opció a szereplőink számára (a magyarországi tévés megkereséssel valójában a külső világ odafordulása tűnik elégtelennek, mond csődöt), lehet, hogy mégiscsak jobb lenne odafordulni valamilyen saját – vitrinben őrzött, egy Iván-monológ, egy orvos-monológ által leporolt – hagyományhoz?

zsandi

(16. fejezet)

KELL-E A SZÍNHÁZ, DE MIÉRT?

AZ EMBER az egyetlen emlős, aki a valós életénél többet, mást is el tud képzelni. Ez a képesség döbbenetesen tragikus hatású, és rengeteg művészeti terméket hoz létre. Minden törekvésünket a halhatatlanságért, az abszolútért, valamiféle absztrakt abszolútért való küzdelem hatja át.

Gágyor Péter, Komáromi SZEVASZ Vándorszínház

Arra is rájöttem, és ez borzasztóan szomorú a színházba-járásban, hogy ettől az én életem ugyanolyan véges marad, és én ugyanolyan picike maradok benne. De ahogyan a végességhez vagy önmagam jelentőségéhez viszonyulok, azt a színháznak is köszönhetem.

Gergely Zsuzsa, rádiós szerkesztő

Színpadon másképp lehet megnyilvánulni, mint az életben, sok dolgot ki lehet próbálni. A színpad szabadságot ad a színésznek és a nézőnek is.

Farkas Lóránd, színész

A színház játék, ahol a színész játszik, a néző pedig benne van a játékban. Komolyan veszi, sőt, átéli, amit lát. A közönség gyermeki lélekkel fordul a játsszók felé. Védtelen. A színész felelőssége, hogy ne éljen vissza ezzel. A kritikus dolga, hogy felhívja a figyelmet a visszaélésekre.

Az esetek többségében erőltetettnek, kontraproduktívnak érzem az igyekezetet, hogy az előadásba még sokkal jobban bevonják a nézőket. A közös játék öröméhez ennél sokkal kevesebb is elég.

Féltem a színházat, a játékot a gépies megoldásoktól. Az egykaptafás rutintól éppúgy, mint a színpadi masinériák túltengésétől, vagy a marketing-hazugságoktól.

Szabó István, OSZMI, igazgatóhelyettes

A színházról beszélni annyi, mint a Gépezetről beszélni. Ezért történhetett meg néhány évszázaddal ezelőtt, hogy a különböző gépezetekről szóló könyvek borítóján a *Theatrum machinarum* cím díszelgetett. A gépek közé néha egy-egy emberalakot is berajzoltak a szerzők. Ezek az emberalakok hihetetlen mértékben hasonlítanak korunk színészeire. De a színész mégsem gép, a színház sem gépezet csupán. Elég ha csak rágondolunk a Színházra, Ő azonnal mozgásba lendül.

Karácsonyi Zsolt, költő, színikritikus

Nem járok sűrűn színházba, de itt olyan élményeim vannak, mint sehol máshol. Ilyen volt Schilling előadása, *A csillagász álma*, amit a Művészetek Völgyében láttam. Minden ízében megmozgatta a nézőt, vetítettek, bevonták a közönséget, fantasztikus volt. Azt, hogy testileg is ennyire benne lehet lenni valamiben, ami másnak a gondolata, a színháznál jobban semmi nem adja vissza.

Karcagi Klára, diák

A színházat jelentős, aktuális gondolati tartalmakat koherens formában közvetítő, a közönségét érzelmi és értelmi szinten is megszólító művészi formának szeretném látni.

Hizsnyan Géza, kritikus

A színházat matematikailag, méterben is ki lehet fejezni: az a kérdés, hogy ha kijövök egy előadásról, hány méter után felejttem el. A jó színházat kilométerekben lehet mérni, vannak száz kilométeres, sőt olyan színházi élményeim is,

amiket a mai napig magamban hordozok, például Ascher Tamás Katona-beli Három nővére.

Tóth Tibor színész, igazgató

Néhányszor ki akartam lépni a színház közegéből, hogy életszagúbb dolgokkal foglalkozzam. Azt hiszem, azért maradtam, mert valahányszor visszaléptem a valódi világba, az oly kevésbé tűnt vonzóknak, hogy úgy láttam, jobb a színházban, annak minden gyengeségével, nehézségével együtt. A színház területe valamilyen módon védve van a mindennapi élet szemetétől – ami olykor mégis beszüremlik a színház világába, néha még a színpadra is. Mégis, itt az emberek közti rivalizáció nem egy nagyobb házért, egy jobb autóért, vagy egy felsőbb pozícióért folyik, hanem egy jobb szerepért, vagyis azért, hogy több ideig másvalakiként mutakozhass. Ez végső soron annyira anyagtalan és idealista dolog, hogy a színházban még a vétkek is enyhébbek, játékosabbak.

Alice Georgescu, színikritikus

A színházban nagy tétet látok. A színházban közel kerülhetünk ahhoz, ami emberi, ami személyes. És ezt sokféleképpen tehetjük. A kultúra más területei már nemigen alkalmasak erre.

Visky András, író, dramaturg

Milyen színházat szeretek? Azt, ami nem természetes, hanem természetszerű. Ami igaz is, de költői is. Ami idézőjelbe van téve.

Pálffy Tibor, színész

A volt magyartanáromnak, Boldizsár tanár úrnak köszönhetően szerettem meg a színházat. Kötelezett arra, hogy megvegyük a színházbérletet, így elmentünk a Csíki Játékszín évente négy előadására. Olyasmivel ismerkedtem meg, amiről manapság sok fiatal lemarad. Nekem nagy élmény volt minden egyes alkalom, és emiatt Kolozsváron is megnézem az előadásokat.

Társasággal jönni a legélvezetesebb. Olyan a színház, mint egy gyorstalpaló, mintha egy társaság gyorstalpalóval, két óra alatt kiolvasna egy könyvet, ugyanakkor lehetőség van rá, hogy utána beszélgessenek erről.

Fecske Nándor, egyetemi hallgató

A merészség és a tiszta gondolat keveredését csodálom leginkább a színpadon. Ezek szélsőséges színházi formákhoz vezetnek, így az avantgárd mozgalmak idején született színház áll a legközelebb ahhoz, amit szeretek. Sztaniszlavszkij színháza teljesen hidegen hagy, érteni vélem és elfogadom, de megmozgatni nem képes.

Bíró Réka, teatrológus hallgató

Why theatre? Because I can watch people without asking them for permission.

Patrice Pavis, színházelmélet-író

A kérdés így szólt: „Miért érdekli Önt a színház?” Ez igen megérintett, ritkán vagyok Ön. Hátaltemen válaszolok. Én: Ön! Megbabonáz a szép, kerek, pötytyös bötűjű Ön. A bennem létező idegen.

Azt mondják, hogy a két legdrámaibb művészet a rajz és a zene. Érteni vélem, miért nem a színház áll az első helyen. Nyilván nemcsak azért, mert a mondás a festő Paul Klee-től való, hanem mert mind a rajz, mind a zene létrejöttének formája a dráma. A színház dráma nélkül is létezni tud. De mi is a dráma?

Az ógörög-német nagyszótár szerint a szó cselekvést jelent, ám korábban 'megmutatkozás', 'kilépés a rejtett állapotból', 'el nem rejtettség', 'leleplezés' értelemben is használták. Nem áll messze az igazságtól, ha azt mondjuk, a dráma az, amikor valaminek a lényege megmutatkozik. A rajz is, a zene is létrejöttékor láthatóvá teszi a rejtettet, vagyis azt, ami rejtettként létezik. És rejtettként mutatja meg. Hallottak már olyan hangot, amelynek 400 hertz a rezgésszáma? Láttak már olyan vöröst, amelynek 666 nanométer a hullámhossza? Igen, még ha nem is tudnak róla. Amikor a portré egyik fele árnyékban marad, na, ez már egészen frenetikus láttatás. Vagy ahogy a

Trisztán-akkordban felfedi magát a szerelem. Ilyen szerelemről soha senki nem hallott beszélni.

A színházban megmutatkozik-e az elrejtettként létező? A színpad-e az a tisztás, ahol megjelenik?

Mostanában az foglalkoztat, hogy a belénk nevelt, a ránk szabott én mennyiben az énünk. Foglalkoztat a nem sziklaszilárd, nem időtálló, nem alkalmazkodó én. Lenyűgöz, hogy egyik pillanatban „ez” vagyok, másikkban „az”. Egyik nap Isten szeretete igazítja lépéseimet, következő nap nem hiszek sem Istenben, sem a szeretetben. Lehet ezt? Egyik nap rendpárti vagyok, és várom, hogy jöjjön valaki, aki helyrepofozza az országot, másnap fityiszt mutatva a jobbra-hajtsnak, direkt a baloldali sávban autózom be a szerkesztőségbe. És ha túlélem, megint megkérdezem, lehet-e az én boldog, amennyiben nem igazodik az énekhez, vagyis a sok-sok énhez, amely az átgondolatlan önisméltódeést nevezi identitása magvának. Láttam egyszer Berlinben egy bonyolult Hamletet, Zürichben pedig egy delejező Izoldát. Meglehet, mostanában miattuk érdekel annyira Shakespeare Hamletje és Wagner Trisztán és Izoldája. Meg persze azért, mert Hamlet alakjában megjelenik a színpadon az emberi lény egyszerűsége. Mert Trisztán hűbéres énjét levetve, magára ölti az Értelhetetlen, az Ismeretlen, az Idegen alakját. Ettől emberi a létezése. Egy fa soha nem lehet szerelmes, mert egy fa képtelen megvakulni. Itt a vakság nem a látás megszűnését jelenti, dehog. Tudták-e, hogy Oidipusz királynak eggyel több szeme volt?

Az embert, ahogy ide-oda elvetődve megnéz sok-sok fantáziátlan, átko-pírozott előadást, egyre kevésbé nyűgözi le a színház. Talán ezért is kezd az énnel annyit foglalkozni.

Jaj, közben kigondoltam a helyes választ. Miért érdekel engem a színház? A színpadon megjelenő Ön miatt.

Láng Zsolt, író

amikor a színház egyfajta életjátékká válik / amikor a színésznek nem kell átlé-nyegülnie karakterre, mivel nincs is hagyományos értelemben vett szerepe / amikor nincs is szükség a „nézés” cselekvésére, amely a színházban (állítólag)

elengedhetetlen / amikor a képiség, az írás megszűnik, és minden gesztussá alakul át, belső, lelki történéssé / amikor mozgósítják a néző tapasztalatait és reakcióra készítetik

Szabó Réka, teatrológus hallgató

Mostanában elég sokat zsűrizek és válogatok, és ha azt mondanám, nem tudom, milyen a jó színház, felvetődne a kérdés, hogy mit keresek ezeken a posztokon... Úgy gondolom, hogy ma, a 21. században talán az a színház jó, amelyik képes hatni. Valaki azt mondta a POSZT-on, hogy a színháznak nem az a feladata, hogy tanítsa vagy nevelje a közönséget. Szerintem azonban igenis komoly erkölcsi felelősség terheli a művészeket, akik kiállnak az emberek elé, azzal a szándékkal, hogy mondjanak valamit. A jó színház – szerintem – azon múlik, hogy mit akarnak mondani és mit mondanak.

Bicskei István, színész

A színház olyan, mint egy nagy dinnye. Kicsit elbíbelődsz vele, amíg kinyílik, de akkor kapod meg a lédús bensőt. Aztán ott vannak a magok. Azokat ki kell köpni. Amelyikben sok van, az nem jó. Amelyikben kevesebb, az jobban ízlik. Amelyikben nincs egyetlen mag sem, az gyanús.

Csepei Zsolt, színész

A színház párhuzamba állítja az életet önmagával. Kiléptet mindennapjainkból úgy, hogy közben saját, tágasabbá vált – vagy tágasabbnak érzett – életünkbe lépünk vissza.

Bakk Miklós, politológus

Oricărui copil îi plac personajele. Pe urmă, pe măsură ce crește, începe să se regăsească în conflictele pe care le trăiesc personajele, condamnă sau compătimentește faptele acestora. Teatrul a fost și rămâne o expresie umană ce poate să miște și să emoționeze, ce spune lucrurilor pe șleau sau, dimpotrivă, le maschează fie că le descoperim ca pe o comoară sau rămășițe umane.

Ceea ce e specific numai teatrului e întâlnirea trupezască dintre personaj, actor și spectator.

Rafael Oros, teatrolog

Művészettörténész vagyok. Ezért is, elsőre a látvány felől közelíték, utána áll össze a kerek egész. Nyilván az előadás irodalmi, dramatikai alapja, a színészi játék, minden kerek egészzé tud összeállni, de ami számomra elsősorban fontos, az mégiscsak a látvány egysége.

Dr. Ács Piroska, a budapesti OSZMI igazgatója

Izgalmas folyamat, ahogyan a játéktér világa leképeződik a fotográfia terében, ahol aztán új képi „történetekben” él tovább. Szakmai ártalom, hogy a fotós az elkészíthető képek függvényében méricskél nagyjából mindent, ezt nehéz kikapcsolni. Mégis, színházi élményeimnek nem a fotóim a mércéjük, a legszembek eddig a fényképezhetetlenek voltak.

Biró István, színházi fotós

Gyakran álmodom a következőt: premier, mindenki ügyesen tesz-vesz a színpadon, nincs probléma. A közönséget teljesen leköti a gördülékeny, feszes előadás. Igen ám, de én is ott vagyok, és lassan jelenésem lesz. Beszélnem kell. Fogalmam sincs se a társ végszaváról, se arról, mi a darab, és ugyan „miről szól” a figurám. Dadogni fogok, vagy halk leszek, száz százalék. Az utolsó pillanatban felébredek, csuromvizesen, mint akit megkínóztak. Aprócska álom, nem is olyan különleges, és talán megmagyarázni sem nehéz, de százszor viszontatért, hosszú éveken át. Számomra ezt is jelenti a színház.

Darvasi Ferenc, kritikus, a Bárka szerkesztője

(17. fejezet)

GONDOLATOK

AZ EMBEREK gondolkodnak, és ez nem jó."

„Engem érdekel az, amit gondolok.”

„Gondolkodtam, Iván.
Te is most már?”

„Gondolkodunk, tehát nem élünk.”

„Ha egyedül maradsz, túl sokat gondolkodsz.”

„Ma rám szóltak, hogy ne gondolkodjak.
Miért, gondolkodtál?”

„Hát, más a dolga neki, mint hogy gondolkodjon.”

„Most már mindent csináljak? Gondolkozzak is?”

(18. fejezet)

BESZÉLJÜNK RÓLA? (A SZAKMAI BESZÉLGETÉS – PÉLDÁUL A DESZKÁN)

A MŰALKOTÁSOK mindenféle buzdítanak bennünket – Rilke, Brecht, Gadamer és mások szerint is ezt teszik. Rendben, legyen. Ez a műalkotások dolga. Azaz... várjunk csak! Nem durva és tapintatlan ez a viselkedés? Hogy a műalkotások csak úgy felszólítanak bennünket mindenféle; hogy megmondják nekünk, hogyan kellene élni?

A helyzet, valljuk be, kényelmetlen. Még akkor is, ha kijön a jó eredmény, azaz megér(in)teni véljük az alkotást és általa magunkat, ha úgy érezzük, megrázkódtatásban volt részünk, és kimozdítva pozícióinkból, tényleg felülbíráljuk addig nyomorult önfeledtségben vagy önrejtettségben tengetett életünket. Egyszerűen megtörténik velünk, aminek megtörténnie kell.

Akkor is – csak úgy ideszólt nekünk a műalkotás, hogy figyelj, valamit rosszul csinálsz...? Ráadásul nyilvánosan tette. Ezek mégiscsak személyes dolgok, sőt: intimek. Vagyunk mi annyira jóban?

A műalkotás nem törődik ezzel, csak odajön, és a szemedbe mondja. Illetve egy idő után te mész oda, hogy a szemedbe mondja. Ráadásul tömegeesen. Ezt hívod színháznak.

Van ebben valami különös. Hogy hagyod magad. Hogy egyszercsak eldobod a lepled. Úgy látszik, szükséged van erre a pimaszra. Halmozottan – mert fesztiválra is elmész. Ahol tényleg dömping van műalkotásból, azaz folyamatos lemeztelenedés várható. Ráadásul majdhogynem nyilvánosan – mert mégiscsak ott ül körülötted egy csomó másik ember...

A műalkotás tapintatlan támadásaival szemben az idők során többféle stratégiát fejlesztettünk ki. 1. Eleve hárártóan viszonyulunk hozzá, így

tökéletesen védve vagyunk. 2. Olyan szűkre állítjuk a sávot, melyen a találkozás létrejöhetne, hogy az előadás nagy eséllyel kívül esik rajta. 3. Kritikus álláspontra helyezkedünk, vagyis a lehető legmagasabbra tesszük a mércét. 4. Hagyjuk, hogy a műalkotás hozzáérjen csupasz önmagunkhoz de könnyeinket a tapsrend előtti vaksötétben egy sunyi mozdulattal letöröljük. 5. Kitarjuk karunkat a műalkotás felé, sőt, e találkozás tanúit, a többi nézőt is bevesszük az ölelésbe. Tettünk, imígyen megsokszorozódva, igazolást nyer, ráadásul egyúttal megszüntettük a fürkésző idegenek táborát.

Az előző bekezdésben megpróbálkoztunk a tisztába tevással – de valljuk be, a számok nem tudnak rendet hazudni a köztünk és a műalkotások között lévő bonyolult viszonyba. Bonyolult, ezért folyton megérteni próbáljuk. Leírásokat, magyarázatokat gyártunk hozzá; kritikát írunk belőle, esszét, tanulmányt. Boncolgatjuk e viszonyt otthon vagy a kocsmaasztalnál, ketten vagy többen, az alkotók előtt vagy a hátuk mögött. A fesztiválok ráadásul formalizált keretet is biztosítanak ehhez. Beszélgessünk, mondják, tessék, fejtűsük meg e kusza terep összefüggéseit. Üljünk szembe egymással vagy üljünk körbe, és öntsünk tiszta vizet poharainkba.

E beszélgetések igénye tehát abból fakadt, hogy találtunk valamit, ami életbevágó. Mert hát akármiről nem szervezünk beszélgetéseket. De a művészet, az fontos dolog. Mert segít abban, hogy megértsük magunkat. Ám a beszélgetések többnyire nem erről szólnak, dehogya! Szemérmesek vagyunk, magunkról hallgatunk, tisztán csak a kontinuum másik végéről, a művekről lehet szó, kvázi-objektíven. (De míg azokról beszélünk, valójában azt mérlegeljük: mi ez a valami, ami az életembe tör? Megérdemli ezt a kegyet? Felér hozzám?)

A művekről, művek csoportjáról teszünk tehát kijelentéseket. Debrecenben, a kortárs magyar drámák köre szervezett Deszka fesztiválon például ilyeneket hallhattunk: „A novella a legveszélyesebb csúszda a dráma felé” – Szörényi László; „A színházban muszáj hatásvadásznak lenni – Shakespeare és Csehov is a legprimitívebb hatásokkal élt, amit költőként vagy prózaíróként soha nem csináltak” – Spiró György; „Irodalom az, amit kiadnak könyvben” – Verebes Ernő; „Magyarországon nincs idealizmus, csak tét nélküli ironizálás,

így nem lehet” – Kiss Csaba; „Lehet, hogy ötven-száz év múlva csak egyszemélyes színházak lesznek, közönség se lesz, mindenki színész lesz” – Verebes Ernő; „A színháznak kötelező politizálnia” – Jászay Tamás.

Az ilyen nagyívű kijelentések izgalmasak, mert egyetemes érvénynyel kecsegtetnek: az egyedi esetekre, a hallgatóság fejében cikázó példákra mind érvényesnek mutatkoznak. Az elvont és az egyedi, az egy és a sok közötti feszültség munkál bennük. Ráadásul ott van az Ember, a vátesz, aki az igazságot meglátta, kimondja. Meg az Ember, aki megérti az eszmét, vagy szembeszegül vele; aki én vagyok. Tömerdek nagyszerűség.

Más kijelentések azért izgatóak, mert az általánost egy alannyal kötik össze. Az igazság és a másik ember viszonyáról, mindkettejük titkáról fellebben a fátyol ilyenkor, vagyis a pletyka öröme, a bulvár szele is megcsap minket. „Azt mondta nekem egyszer Keresztury Dezső, hogy Németh Lászlót Molnár Ferencsel kellett volna keresztezni” – Szakonyi Károly; „Petőfi boldogan otthagyta volna a költői pályát a színésziért” – Szörényi László; „A Móricz-trilógia segített nekem jobban érzékelni a világot” – Csizmadia Tibor; „A kaméliás hölgy-ben meg akartam fogalmazni a női lelket. A darab felénél rájöttem, hogy ez a nő én vagyok” – Kiss Csaba; „A szöveg vágása intim dolog; mindig éjszaka csinálom, egyedül” – Vidnyánszky Attila; „Báthory Zsigmond utolsó monológját abból csináltam meg, hogy én hogyan fogok az egri színház éléről elmenni” – Csizmadia Tibor.

Ilyenkor már rendesen érzékeljük a tragikumot vagy a komikumot: „Vidéki városban elfogy a közönség” – Csizmadia Tibor. Élvezzük, valljuk be! A következő kijelentésekben is, mivel bennük nem egy, hanem már több alkotó személye bukkan fel, tapsikolva a viszonyítás, az összecsapás lehetőségét sejtjük: „Gothár Péter türelmes rendező volt, sokszor megmondta, hogy én mit is akartam írni” – Vinnai András; „Amikor nem dolgozunk együtt, akkor is együtt dolgozunk” – Vinnai András Bodó Viktorról, „a Motelt az infantilizmus hajtotta, most kezdünk normálisak lenni”; „Egy örült hajsza” – mondta Tasnádi István Bodó Viktorról, majd: „akkor térjünk vissza a rendes drámához”; „A legnagyobb drámákat színészek írták, Shakespeare, Molière, mert ők ismerték a szakmát” – Spiró György; „Az élő szerző a jó szerző”,

„Rossz sűgő voltál, mert a szűnpadot nűzted, nem a pűldányt” – Csizmadia Tibor Műrton Lászlóról; „Ki vagyok őr? A halott szerzű szeműyes ismerűse” – Műrton Lászlű; „Hogű bírűk az írűk a szűveg vűgűsűt?! Hubay Miklűs azt monda: tűbbet nem jűvűk prűbűra. El lehet menni cigarettűzni olyankor” – Vidnyűnszky Attila.

Lűtjuk tehűt, hogű majdhogynem szűnhűzi elűdűdűsűű fajul a beszélgetűs, az anekdotűk koműdiűűvű vűltűzűtatűűk. A beszélgetűűk hajlamosak a humor mezűbe rejtűzűni, a hallgatűk hajlamosak őrveteg magatartűsba burkolűzűni. Elveszűdűdik a beszélgetűs tűtűje: eredetileg a megűrtűsre tűrekedűnk. Az igazsűgot kerestűk, mindannűyan. A műűlkűtűsűűal vűlű talűlkűzűs őrmenűyűt akartuk meghosszabbítűni, a talűlkűzűsűt, ami elvezet valahovű; ami a megűrtűs őrűtűl megvűltűzűtat. Ami eseműnyserűű – mondanű Visky Andrűs. Amiben nem sablonokat isműtelgetűnk, hanem a beszélgetűsben szűletik meg valami – mondanű Lűng Zsolt. Őtű őr akkor. Itt őr most.

A beszélgetűsben őrű szembesűljűnk egyműssal, mintha műűlkűtűsűűkűl őrűnűnk szemben. Szűp kűrben. Ebben a keresűsben ne legyenek leosztva a szerepek jűtsűűkűra őr nűzűkűre – mindannűyan jűtsűűkű őr nűzűkű legyenek. Keresűűk, akik e keresűshez lemeztelenedűnk.

Nűgyszemkűzűti beszélgetűsűekben hangzűt el a Deszűkűn, a tűműűkűt belűlrűl ismerű szeműyek kűzűtű: „őr tudom azt, hogű rűsűe vagyok az elitnek, de azt műlyűsűgesen lenűzem”; „a vűsűrhelyi egyetem: őrűllűdű dicsűret-felhűbe burkult lustasűg”; „a kolozsvűri egyetemenűl szűtesettebbet meg nem lűttam, a munkaműrűl őr a kűpzűtűtsűg szűntűjűn”; „őr őrűn vagyok igazűbűl, nagyon kicsi őr nagyon szomorűű”.

Azt hiszem, ennyire őrűzűtűn kellene beszélgetűnk. Olyankor is, amikor tűbben vagyunk.

A gratulációk nagy hányada hamis. Megszokták az emberek, s talán még negyedét sem hiszik. Ha őszintén gondolta az illető, hogy tetszett neki, amit aznap este látott, akkor igenis gratuláljon, mondja el a véleményét őszintén, ha meg nem, akkor álgatulációknak nincs helye. Azaz nem kellene legyen helye, de sajnos sokszor előfordul. Ez hazugság. Természetesen jólesik a színészeknek, mert elég exhibicionisták vagyunk...

Bandi András Zsolt, Temesvár

Nekem akkor ér igazán véget egy előadás, amikor elhangzik az első vélemény. Elvárni nem várok el semmit, csak az őszinteséget. De sajnos az emberek nem tudnak őszintén véleményt nyilvánítani. Mindig hiányolom a visszajelzéseket, nem azért, hogy rólam beszéljenek, hanem hogy lássam, kiben hogyan csapódik le a munkám. Ha azt mondják, „tetszettél”, az csak a hiúságnak esik jól, de abból semmit nem tanulok...

Gergely Katalin, kolozsvári színés

(demKata)

(20. fejezet)

[TALÁLÓS.KÉRD]

KITŐL származik Szepesi Kriszta Eastwicki boszorkányokról írt kritikájának első mondata?

- Huszta Dánieltől.
- *Mi osztja meg a szakmát Kisvárdán?*
- A várdakeserű. Egyesek szerint finom, olcsó és hasonlít az íze az Unicumhoz, mások szerint ezt nem lehet lenyelni.
- *Mit „felejtettek” otthon a turnéra indult váradi világosítók?*
- A generálsötétet.
- *Mit csináltak a Színházi horoszkóp szerzői?*
- Bakot lóttak. Lóttak a Baknak.
- *Miben játszik Zayzon Zsolt Kaposváron?*
- A színház kosárcsapatában.
- *Hol tartották Váradon a kihelyezett társulati gyűléseket?*
- Az Almában. Meg is szűnt azóta.
- *Hogyan szerveznek Magyarországon fesztivált?*
- Kisvárdatva.

- *Mitől olyan profi Zsiga feneké A két madárban?*
- A profis szatyroktól.

- *Sugó Erzsébetnek mi foglalkozása?*
- Sűgó. :) (Vásárhelyen.)

- *Ivott ecetet Pap Tibor a csíki Fekete Péterben?*
- Szerinted?

- *Mi az? Se keze, se lába, s határon túl jött a világra?*
- Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja.

- *Hogyan beszélt Forgách András Trill Zsoltról a POSZT-on?*
- Trillázva.

- *Kinek volt jó reflexe a Reflexen?*
- Nagy B. Sanyinak. Mikrofonelkapásban. S ő még csak az irodalmi titkár...

- *Melyik társulat ügyelője ír filmkritikát?*
- A váradié.

- *Ki lopta el Váradon Árkosi Árpád pénzét?*
- Na, ez az.

- *Melyik művésznek pár szem rozs a honorárium?*
- A függetlenek. Konkrétabban a Fajok eredete tyúkjának.

- *Mi a közös az újvidéki és a temesvári színészen?*
- Leginkább a Pelinkovác.

- *Melyik erdélyi rendező könyvéből készült kalózkiadás?*
- Kovács Ildikó Báboskönyvéből.

- *Hány nyelvet beszél Traian, a temesvári színház büfése?*
- Senki nem tudja, de mindenki szót ért vele.

- *Mikor váltják le a határon túli társulatvezetőket?*
- Kit előbb, kit utóbb.

- *Hogy jut el az Amor omnia a szebeni fesztiválra?*
- Székely furfanggal.

- *Hol található rugó a gyergyói Leonce és Léna testén?*
- A bal lábuk kisujja alatt.

- *Mi ébred a legkorábban Temesváron?*
- A testtudat.

- *Ki szeretne színészek nélküli színházat?*
- A váradi műszak.

- *Mi a közös a színészen és a kritikusban?*
- Mindkettőt karakterre fizetik.

- *Mit jelentenek a számok: 4 nap, 5 helyszín, 12 előadás, 8 jármű (1 lerobbant)?*
- A temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház Erdélyi Turnéja.

- *Kivel táncolt Pepe az emeleten?*
- Mikor kivel.

- *Mit keres egy unitárius lelkész a stúdióteremben?*
- A basszusgitárját.

- *Melyik előadáson került Köllő Kata jó barátságba az Unicummal?*
- A Fajok eredetén.

- *Mit irigyeltek meg Kapáék a temesvári színháztól?*
- *Az Ahogy tetszik-et. Ők is meg fogják csinálni.*

- *Ki mondta? „A színház templom, a színész pedig pásztor, aki a juhaira vigyáz.
Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a nézők juhok lennének. Az is lehet, hogy
a rendező a pásztor, és a színész a juhokat terelő kutya.”*
- *Kónya Ütő Bence.*

- *Hát ezt? „Olyan ütésem van, hogy még én sem tudom kivédeni.”*
- *Bobby.*

(zS.a. & co.)

(21. fejezet)

FESZTIVÁL-CSILLÁMOK

ALTERNATÍV színház vs. kőszínház: Tiszában fürödni vagy medencében. Klór legyen a vízben vagy homok, halak, hullák.

Papír, olló, ventilátor: „gyermek játéka”-bábjáték.

Vízbe bukott hullócsillag. Köréje gyűlnek szelíden, s nézik tengeri csillagok.

A Gergye-előadás a születésről szól – így Hegedűs. Szerintem meg a halálról. Élvezetbűnfáj. Rosszjó. Éva beetetett minket.

A legjobb előadás díját a Minden blöff varieté kapta.

Nézem a bőgóst. Bőgös nézi a koncertközönséget. Koncertközönség nézi Lajkót. Lajkó szeme csukva, szája nem.

Élményeink: megannyi alma, kiszáradt fák hegyén. Begyűjti őket komótosan öreg gazdánk, a halál.

Szúnyog elleni spray-vel befújt testek Szúnyog performanszán. A levelek zöldek, a föld föld, a szerzetessel repülők fikáznak. Csöndnyi önmagaság.

Két eltérő hangoltságú színész duója egy előadásban. Mikor lehet jó?

Korszakos előadás: elképzelni, hogy Oleg Zsukovszkij Ivo Dimcsevel játszik.

Szeretem. Szeretem. Szeret M? Szeret L?

Legyünk személyesek. De személyeskedés nélkül.

Ahogy BakóTamás az énekes előtt ágál, donkihotéskedik. Ilyenek volnánk, mindenkori koncertközönség? Brrr.

Miért mind azt meséled, mit éreztél előadás közben, hol, mi működött számodra. Nem néző, kritikus vagy.

Belégz. Bemenni víz. Várni fulladás. Ki ment ki ment ki ment kimentki

Pillangó űz pillangót. Körbe-karikába. Körbe-karikába. Körbe-karikába.

Lajkó Félix, piros hegedűtok, botorkálás, mosoly. Vajdasági színészek karéja körülé.

Ha látjuk, mi lesz a kifutása annak, amit épp csinálunk, rögtön másfele térünk

Peer Krisztián a színpadon lányoknak kínálja föl magát. Bájos őszinteség, a játék peremén.

Amikor a valóság tere és a játéka mint olyan felszámolódik. Nem ez a kettő van többé. Köztes terek vannak, jelenlétek vannak, móduszok.

Aki mondja, amit mond, ahogy. Hólyagcirkusz.

A semmi ágán fekszik szívem. Még hozzá függőlegesen.

Akit megsebeztek, megsebezhet. A félelem, hogy kimászik ketrecéből.

Cserbenhagytad, ezért átkozod. Így talán elmúlik tőled? A nézőkre borítod.
Öntvény.

Felelősség. Felelőtlenység. Felelősség. Felelőtlenység. Fele-fele.

Tenyérféltetés sorskönyvéből. Tenyérféltetés. Nem látom jól a betűket, ne lapozz.

Csiperózsika csiperéből. A rózsákak vörös tépőzárak.

A tánc, a tánc, tisztán a tánc. Erő-tűz-mozdulat.

Ágy 1, ágy 1, ágy 2, fűzőnyeg a lepedő. De mi a francért?

A kabátujjak sárkány fejei, két-két gomb a szem. A narancs a kéknek telefonál.
Howdoyoudo?

Ne csináljátok ezt, lányok a divatbemutatón. Ne csináld, Hudi. Ne, tisztelt
férfitaggjai a zsűrinek.

Elrajzolja, hogy lássam. Túllötözés, túlhajlás, túlnyafog. Van.

36 fokon égő HajdukKaresz. Szaválni ahogy érdemes.

Spilák Lajos. Spilák Lajos. Rác Attila. Nádasi.

Vékony, piros fonál. Bohóckodik velem, beleakad, kijátssza, táncba hívja. Élet.

Oleg nadrágja kiszakad. Véletlen vagy a játék része? Melyikben lenne több
adag spiritusz?

Hogyan kimenni. Hogyan meghalni. Elbújtam, tehát nem vagyok.

(22. fejezet)

MOST ÉN, MOST Ő

A CÍM lehetett volna: Lázmérő a szívben. Vagy: Kiterítenek úgyszólván. Bizonytalanabbul: Félrecsúszott nyakkendő. Sopotnik-parafrázisok. Nem számít, melyik versre utalnak, hadd ne soroljak se vers-, se ciklus-címeket, a kötet vékony, meg lehet őket keresni. *Ma tényleg csak a lényegre akarok koncentrálni.* Nem fontosak a címek, mert nagy hömpölygés a kötet, s az áradatból inkább szótársítások, tulajdonnevek, gondolatok, mondatok állnak ki. *Az őszinteség közepe, az etika nyugalma, a pátosz eltörik, az események széle, gyerekkorom spárgája, legalsó bánat.* Ilyeneket mond Sopotnik, összerakja az elvontat a konkrétal, úgy, hogy idegesít. (Mi az, hogy *legalsó bánat*?) Idegesít, mert őszintén durva, ilyeneket is mond, *őszintén durva, intellektuális agresszió, gyanús metafora.* Idegesít, de hiszek neki, rábíznom az életem.

Rábíznom, mert általa kerülök magamhoz közelebb. És ez a cél, ezt mondja: *magamhoz közelebb.* Lázmérőt lógatni a szívbe. – *Apropó, az őszinteségről jut eszembe Kovács Lajos színész, ahogyan egy dokumentumfilmben mutatja a kamerának a teljesen kifacsart sportkrémet, halott barátja utolsó ajándékát. Abban a mozdulatban benne volt a szépirodalom.*

Nem jelölöm, hol töri szét sorokra, így jobban látszik, milyen könnyed az egész. Elhiteti velem, hogy a nyelv nem akadály, a nyelv szeret minket, ne agresszáljunk, minek. Nem fontos a rím, az időmérték, itt nem tényező. Fontosabb, hogy *a tekintetek alapján vannak a mondatok. A költő egy ékkel a kezében adja vissza a nyelvnek (is), amit lehet.*

A verseskötet mintha napló. *Ez és ez vagyok, nő, egy gyermek apja, itt és itt lakom. A dolgok klasszikus értelmében lázadó alkat vagyok, azt hiszem, ezért nem mentem egyetemre. Emlékszem, jót mulattam, mikor nem terítették meg nekem*

a vasárnapi ebédnél, „egy sofőrnek nem” – hangzott el, s röpiült fejemnek a mondat, alig tudtam elhajolni előle, végül széttört a zongorán. Az elvont szilárd formát ölt, az őszinteség ereje, mágnes-mondat. Talaj mégis a valóságvonalatkozás, efelé irányít normál szórend és normál szóhasználat. A bizalom felé irányít a halálosan pontos fogalmazás. Ezen a talajon jöhet a kicsavarodás: *A múltkor nagyon megijedtem, belenéztem a visszapillantóba, és láttam, hogy a hátam mögötti autó sofőrjének szitkozódó feje egyszercsak körbefordul. Teljesen körbe, mint a Twin Peaksben.* De alapvetően nyugi van. *A fülkében halkán szól a Rammstein.*

Bravó Sopotnik. Lírai én azonosnak deklarálja magát a szerzővel. Az összeolvasás meghökkent, de tetszik is, a név beszippant, én is azonos vagyok. És nemcsak én. *Reflektálni kell nagy műre, szerzőre, meg hivatkozni, azt mondják, Zoltán, ezt magának is alkalmazni kell.* Szerző, ifjú költő, második verseskötet, hivatkozik is. Kiteríti a hálót, amelyen fennakadt, amelyen fennakaszt. Kemény István, Petri, Kukorelly, Térey, Marno, Pollágh Péter, Tóth Krisztina, Forgách András, József Attila, Pilinszky, Goethe. Mindenki azonos. *Én, akit egykor Franz Kafkának hívtak, belebújok hát ebbe a valószínűtlen világba, megkeresem tiltott repedéseit és kísérteti foglak téged, ember.*

A verseskötet mintha az Irodalmi Élet nevű társasjáték szabályzata. *Irodalmi újság első oldalán szerepelni a profik szerint felér egy Forma 1-es győzelemmel.* Két csapat játszik egymás ellen. Az egyik társaság: *soraik alján évszázadok csontjai zörögnek. Nem állítanak semmit, csak káosz van, és a hülyeség tömjénillata terjed.* Az ilyen szerző mikor bepillantást enged hétköznapjaiba, az a legveszélyesebb, mert *tahó szomszéd módjára zavar el az ablak elől, mihegyt rájön, túlságosan elindult a keze, nincs meg a kontroll.* A tökök író füvet nyír, és körbenéz, *hogy nézik-e.* De Sopotnikot nem veri át, nála ez személyes, az egy ne legyen kettő, a kétszer kettő legyen négy. *Mindig izgalmas kérdés számomra, hogy a szövegekből milyen ember áll össze a képzeletemben, és ezt hogy tudom rápasszítani arra a másikra, akit a tévéinterjúk vagy jobb esetben személyes találkozás alkalmával tapasztalok, és hogy a kettő között hol vannak a legnagyobb különbségek, milyen ponton sérülnek erkölcsi normák.*

A verseskötet mintha olvasónapló. Olvasni mit érdemes. Írni hogyan érdemes. *A Parnasszus az nincs is! Éjszaka a pátosz lovai hiába dobognak.* (Az csak

a mosógép zaja a hatodikról). Máshol: Bizony ott van a Cicák a költészeken vers, vers-szerű írás, amitől az érzékeny embernek libabőrös lesz a keze meg a háta, hogy na, végre, igazi, bátor, kreatív szélet a műből, ahol nincs udvariaskodás meg láthatatlan negatív erővonalak. Önmaga reflexiója. Nincs bennem semmi vonzalom a tökéletes iránt, a félbehagyott dolgok érdekelnek. Máshol: Az írás nyugtat, vigasztal. Van benne valami érezhető jóindulat a szomorúság elviselésére, valami elfogadható céltalanság, meg az idegen város iránt érzett alázat.

A verseskötet mintha kritika. Mintha önmaga recenziója. Társszerzőm, bevettem, ugye látszik? Figyelek, hogy a margóig ne jussak el. Nem jut el. Egyre idegesebb leszek, hogy szétesnek az épületeim, a hídjaim agyondíszítettek. Nem esnek szét, csak kicsit. Félek, hogy nem lesz vers abból, amiből szeretném. Lesz; bárha itt prózára ejtem szét. Az ajánlások is megvannak ennek-annak, mesterek előtti kötelező tisztelgések. Valóban. Minden mozdulatom egy nagy mozdulat része, amivel egy szórakozott intellektüel veri le a gyertyatartót szertartás közben. Jól beszél. Különböző mondaköröket gyúrok szerves egésszé a mostani világgal. Igen, megidéződik Goethe, akinek képét Sopotnik a Spar oldalára képzei, és várja: bár megajándékozna egy síppal, amivel mindig hívhatom. Van itt filmbéli angyal (Michael), aki cigarettára gyújt, és halkan odaszól a szociális munkatárshoz; szerző máskor meg szedegetni kénytelen a gyerek falhoz vágott Ferrarijának alkatrészeit. A Keresztapa című film is megidéződik a kötetben. Ezeket meg az írást mint témát szerves egésszé gyúrja össze Sopotnik: Felhívom telefonon és versekről mesélek neki; a mátyásmadarak félreviszik az értelmezést.

Bár az írás kérdésköre tűnik kulcsfontosságúnak a kötetben – olyannyira, hogy az a gyötrelem is többször megéneklésre kerül, hogyan tehetne szert egy kezdő költő ismertségre –, a legfontosabb mégis másvalami: a tekintetek mögé nyúlni. (Ha az olvasó tekintetével is számolunk: a szöveg által.) Elérni az események szélére és onnan görgetni fel mindent, akár a megunt perzsaszőnyeget. Hanyag mozdulat, elharapott ajkak, és ami különösen hátborzongató: kiabáló fejek a mintában.

A könyv jól összeráz és szétterít. Bátor leszel tőle, és tudni mered, amit tudsz. És nem félsz már a közhelyektől. Van mitől félni, más. Sopotnik látja ezt, szorong. Te csak figyeld. Nem baj, hogy kulcslyukon keresztül, mert ez

van a borítón, méghozzá középre komponálva, s nem baj, hogy bentről süt a fény. *Arra gondolok, nem véletlen, hogy kedvesem mostanában kulcslyukat fest; amin ha keresztül- és nyilván visszanézek, nem működik hírhedt iróniám.*

Nincs bennem semmi vonzalom a tökéletes iránt. Egyre kevésbé higgyenek neki. Olvassanak idei Sopotnikot a Telepen.

(23. fejezet)

BELÉMSAJDULT, HOGY NÉLKÜLEM IS SZÉPEN ÉLSZ

Mi a te címered, Láng Orsohya?

Plakátot cserélt a reggel,
s az ár ajtódig hozta testemet.

A visszajáró a pulton maradt,
párkányon tovagörget a szél
egy áttetsző póktetemet.

A szemcsés magány, mint a dörzspapír,
szívemen szállkákat tarol.
Protéziseiből kivedlik a torzó.
Szíve sarkában még kis morzsa a tél,
de dunnává dagad.
Kapt fel, seregély!

tudom, hogy velem jössz,
s már én is tudni kezdtem
(hiszen ballonkabát lobogott rajtad nyomatéku),
én meg egyszercsak ott álltam vetkezetten

Holott a valóságban nincs is ajkad,
csak a beszéd flastroma szád emlékére tapasztva.
Szövege alatt behegedt mosolyod.

Kettéoszlik minden, válik, vérezni kezd.

Nincsen bennünk szeretet, csak kőomlások és kéken villódzó szirénák vannak.

Két szememben két hal úszkál,
bogárszárny a képzelet,
az oroszlanokat kihajtom,
falják fel azt, amit lehet.
E holdbéli tájon az ember öl, vagy ír.

helyet cserélt egymással néhány pont (a szegek helye),
felfüggesztette magát néhány vessző (korbácsnyomok) –

s a táskád mellé ejted szemüvedet.
Csattanása úgy jár át a hűvös falak között,
mint gerincen a hideglelés.
Lencséjén szétszórt repedések,
szemed sarkából oda tűnt
a mosoly gyúrte szarkalábcsozor.

Mégsem veszíthetünk el annyira semmit,
mint amiről kiderül, hogy soha nem is volt a miénk.

Úgy fekszünk mozdulatlan a csend két oldalán
– önnön menetelésében süllyed el a tevekaraván –
szinte már mindegy: itt vagy ott.
Amit tenni tudunk, hogy készségesen állunk egy pillanatra,
amíg késeivel körüldobál egy másikunk.

(24. fejezet)

MI TESZI ÖNT BOLDOGGÁ? SZILÁGYI N. SÁNDOR KOGNITÍV NYELVÉSZ

(kérdezett: z.S.a)

RÖVIDEN: engem az tesz boldoggá, ha azt látom, hogy körülöttem az emberek boldogok. Ha valakit szomorkodni látunk, meg kell kérdezni tőle, mi bántja, mert sokszor azon múlik, hogy valaki boldogtalan, hogy senki sem kérdi meg tőle, mi baja.

A szakma? Nem, a tudományt nem szabad túlbecsülni, az nem valami szentséges, nagy dolog, hogy az ember attól tegye függővé a boldogságát. Az embernek nagyon sokféle más elégtétele van. Teszem azt, megjavít egy villanykapcsolót. Ezzel a világ is jobb lett, mert az is benne volt a világban, hogy rossz a villanykapcsoló. Vagy ha én valakinek meg tudtam tanítani valamit, amit addig nem tudott, azzal is jobb lett a világ. Érti...

Része vagyunk egy nagy kalandnak: van egy valamilyen világunk, kérdés, hogy hogyan lehet ezen javítani. Végül is, ha az ember úgy fekszik le, hogy tudja: ami ma rajta múlt, hogy ez a világ jobb legyen, az el van végezve, már jól van. Mert körülötte mindenki egy jobb világban fog élni. És ez nem nagy bölcsesség. Érti...

Nem szoktunk erről így beszélni, mert azt hisszük, hogy a fontos dolgok bonyolultak. Az elmélet túl komplikált szokott lenni ahhoz, hogy az ember nagyon könnyen el ne rontsa. Van úgy, hogy attól, hogy keresi a boldogságát, az ember nem ér rá olyasmit csinálni, amitől boldog lehetne.

Ezek nem nagy dolgok, tudja. De a nagy dolgok sokszor a jelentéktelennek tűnő dolgokban vannak. Ott volt például Martin Luther King és a Civil Rights Movement – mert ne gondolja, hogy Amerikában mindig ilyen

fenenagy demokrácia volt; én hallottam 56-ból egyik állam kormányzójának olyan beszédét, hogy Funar elmehetne hozzá óvodásnak.

Martin Luther King úgy gondolta, hogy túrhetetlen, milyen rosszul bának a négerekkel, s akkor a polgári mozgalom élén azzal kezdte, hogy nevelni kezdte a négereket. Megmondta, hogy ahhoz, hogy őket elfogadják, mindenben nagy embernek kell lenniük. Ha valaki nagy ember, az nem azt jelenti, hogy valahol valami pozíciója van, nem. Hanem ha valaki utcaseprő, legyen a legjobb utcaseprő. Magának is csak ezt tudom mondani: akármivel foglalkozik, abban maga legyen a legjobb, ha boldog akar lenni. És nem kell az valami nagy dolog legyen.

Minden nagy változás úgy történik, hogy akad egy ember, aki azt mondja, hogy mától kezdve ezt az általánosan elfogadott rossz dolgot nem fogom csinálni. Mert hiába várjuk, hogy mindenki egyszerre lépjen. A Civil Rights Movement például egy Rosa Parks nevű néger asszonnyal kezdődött, aki leült az autóbuszban a fehéreknek fenntartott helyre, mert nagyon fájta a lába, és máshol már nem volt hely. Nagy botrány lett ebből, hiszen érvényben volt a szegregációs törvény.

Elkezdődött az alabamai autóbusz-bojkott: a feketék nem vették többé igénybe a buszokat, gyalogoltak, 384 napig (megszervezték: ha valakinek volt autója, a szomszédait is elvitte a munkahelyükre). Teljesen erőszakmentes akció volt. Több mint egy évig gyalogoltak. Azt mondták, a fehérekért teszik, hogy megmutassák nekik, milyen szörnyű világban is éltek eddig, ahol Isten ugyanolyan teremtményeit, mint ők, ennyire megalázzák. Egyre több fehér ember jött el a tüntetésekre, végül már ők voltak többségben. A szövetségi alkotmányt megváltoztatták.

Gyönyörű mozgalom volt. Mindenki a maga helyén megpróbált egy kicsit javítani a világon. És Amerika e nélkül ma nem lenne az, ami. Martin Luther King sokat tanult Mahátma Gandhitól és az Evangéliumból. (Az egész mozgalom az amerikai baptista egyház támogatásával folyt.)

A mozgalom végén a feketék kézzel másolták és adták tovább egymásnak azt a tizenegynéhány pontból álló felhívást, mely a mozgalom szépségét volt hivatott megőrizni. A szöveg felszólította a feketéket arra, hogy ne

viselkedjenek kihívóan; ha van máshol hely a buszban, ne fehér ember mellé üljenek. Tudatosította bennük azt is, hogy ez közös amerikai győzelem, hiszen a fehérek támogatása nélkül ez az akció sohasem sikerült volna. Az utolsó pont pedig felkéri azokat, akikben nem fér a győzelem tudata, hogy gyalogoljanak még néhány napig, amíg a mozgalom szépségéhez méltó szelidséggel tudnak majd viselkedni.

Tudja, nekem az a tapasztalatom, hogy az emberek a normalitásra sokkal fogékonyabbak, mint a hülyeségre, az erőszakra. Az ember már biológiai determináltságánál fogva széles szociális viselkedésre van berendezkedve. Az emberek együtt tudnak hatékonyak lenni, ha ki-k csinálja a maga dolgát, a többiekre való tekintettel.

Az emberek nagyon sokféleképpen boldogtalanná tudják tenni magukat. Ma nem divat boldognak lenni, főként ha az ember filosz: a szocializáció-jához hozzátartozik, hogy megtanulja: a világ szörnyű és semminek nincs értelme. (Milyen jó, addig se kell semmit csinálni.) És ebben főként az irodalomtanárok a hibásak, akik, hogy fontosnak tüntessék fel a tantárgyukat, azt tanítják, hogy a világ olyan, amilyennek az irodalom mutatja. Pedig a kettő nem ugyanaz, az irodalom nem arra való, hogy az ember beleköltözzék, és benne lakjon.

Ha valaki meg akarja tudni, milyen a világ, menjen ki az utcára és nézzen széjjel. Mert ha az irodalminak elfogadott mélabús és világfájdalmas verseken keresztül nézi a világot, az régen rossz. S azokon a műveken keresztül, melyek sosem végződhetnek happy end-del, mert az már ugye nem lenne szépirodalom. Így történhetett meg, hogy valamelyik évben egy sepsiszentgyörgyi középiskolás fiú öngyilkos lett, miután elolvasta Schopenhauer műveit. Ez megengedhetetlen.

És mi van, ha valaki nem érzi jól magát ebben a légkörben? Volt egy tanítványom, akit egyszer magamhoz hívtam, mert láttam a dolgozatán, hogy valami bántja. És valóban, kiderült, hogy nem találja a helyét, fél, hogy mi lesz vele, és nagyon szomorú. Elbeszélgettünk, mondtam neki, hogy nézze meg, az élet, a világ milyen szép. Néhány év múlva kaptam tőle két fényképet. Az egyik egy virág, a másikon egy csiga volt. Nem írt a borítéokra semmit,

de tudtam, hogy tőle jött. És tudtam, hogy most már rendbejött. Na, látja, ez a dolog akkor nagyon boldoggá tudott tenni.

A művészi alkotás elsősorban jobb agyféltekés munkát jelent, szemben a matematikai, deduktív műveletekkel, melyek bal agyféltekéséek. E két féltekének nagyon különböző a hangoltsága. Az ember tarkójában van két vérér, s az egyikbe adott injekcióval el lehet altatni csak az egyik agyféltekét, míg a másik ébren van. Amikor csak a jobb agyfélteke működik, akkor valami iszonyatos depresszió, szorongás, félelem jön elő, a másik agyfélteke meg indokolatlanul, a helyzethez képest aránytalanul eufórikus, feldobott állapotot idéz elő.

Hajlamosak vagyunk a kultúrát egyértelműen pozitívnak tekinteni, pedig az olyan, mint az internet, ott is vannak hasznos dolgok, de tele van szeméttel, mert minden belefér. A boldogtalanságnak egy abszolút bevált receptje az, hogy az ember költözzön bele az irodalomba, és az egész világot az illető szerző/mű szemszögén keresztül próbálja nézni. Mert a magyartanár úgy tanította, hogy az irodalom az, ami a valóságot a maga valójában kifejezi.

Ilyent mondani ebben az épületben (BBTE, Bölcsészkar) felér a botrány. De engem nagyon zavar, hogy a filológusok szocializációja úgy történik, hogy megpróbálják őket felvértezni azzal a tudással, amit ő majd érvrendszerként fog tudni hasznosítani saját fontosságának az alátámasztására. És engem ez nagyon bosszant. Mert engem sokkal jobban érdekel, hogy ha maga ezt az egyetemet elvégzi, hogyan fogja érezni magát a világban, mint hogy milyen formában tudja a saját fontosságát nem helytálló érvekkel alátámasztani.

Attól tart, hogyha egyszer mást mond, mint amit szoktak, akkor azt fogják mondani, hogy maga nem is igazi. De ha van az embernek egy jól megalapozott világnézete, akkor azzal jól el tud boldogulni. Más kérdés, hogy a konfliktusait hogyan oldja meg.

A konfliktus mindig valaminek a tünete. Megmutatja, hol rossz a világ, hol kell javítani rajta. Ám konfliktus-megoldásainkban sokszor összetévesztjük az egyetértést a megértéssel. Nem kell egyetérteni a másikkal, csak megérteni, hogy ő mit miért tesz és gondol. Az értékkonfliktusok nem alkudhatóak.

Az érdekkonfliktus esetében lehet keresni egy köztes megoldást, amely mindkét fél érdekét figyelembe veszi. Ez lehetőleg ne kompromisszumos,

hanem konszenzusos megoldás legyen, mely két nyertessel végződik. A ketőnek más a kimunkálási folyamata, és más az emberek hozzáállása: a másik kedvéért változtatom meg az álláspontomat, és nem kényszerből.

Az ember jó erőtalálékait könnyebb mozgósítani, mint a rosszakat, még ha az újságokból az ellenkezője tetszik is ki. Lám, mennyi energiát befektetnek abba, hogy a magyarokat és a románokat egymásnak uszítsák, és mégsem verték még szét egymást. Pedig a békítésért semmit sem tettünk. Miért csodálkozik, hogy ismét Funar lett a polgármester? Mikor a románok tájékoztatását rábíztuk a Nagy Románia Pártra.

A sajtó már 90-ben is igen értett hozzá, hogyan kell az embereket boldogtalanná tenni. Akkor Radu Ciontea, a Nagy Románia Párt tulajdonképpen megalapítója volt a fő vezérszónok, és az újságban mindennap benne volt, hogy megint mit mondott Ciontea a magyarok ellen. Általános levertség, elkeseredés lett úrrá az embereken, szörnyű volt látni. Megbeszéltük Bányai Péterrel, aki a bukaresti tévé magyar adásánál dolgozott (akkor ezt nagyon nézték az emberek, a Duna Tévé nem volt még), hogy tenni kell valamit, hogy az emberek ne legyenek ennyire szomorúak. Nem állhattam ki oda a román–magyar kérdésről papolni, így hát interjú formában csináltuk meg, négy részben, hogy az embereknek legyen idejük feldolgozni a hallottakat. Ott elmondtam, hogy inkább sajnálni kellene Cionteát, hogy ennyire veszélyeztetve, frusztrálva érzi magát általunk, biztosan nem boldog ember. Haragvás helyett kívánjuk inkább, hogy ne bántsa ez a kérdés annyira ezt a szegény embert, legyen toleránsabb, hogy élete könnyebb, nyugodtabb lehessen.

Értetlenkedő reakciók is érkeztek, de sokan meg is köszönték nekem az emberséges szavakat. Egy néni megállított az utcán, és elmondta, hogy imádkozott a Ciontea lelkéért. Nem tudni, hogy ő maga látta-e az adást vagy hallott-e róla, de tény, hogy magyarelles kifakadásaival nemsokára eltűnt a színről, és azóta se nagyon lehet hallani róla.

(25. fejezet)

BANUL BÁNK – UN FEL DE REZUMAT AL SPECTACOLULUI –

ACTUL 1

filmul 1: Se fredonează un cântec de jale despre soldații maghiari căzuți în primul război mondial.

scena 1:

banul Bánk (Benedict): – De ce m-ai chemat acasă din vizita mea oficială prin țară? Și în taină?!...

banul Petur: – La curtea regală se întâmplă multe lucruri... Dar aici nu pot vorbi. Vino în noaptea asta la mine acasă. Parola va fi: Melinda.

banul Bánk: – Melinda?! Numele neîntinat al soției mele?

scena 2:

Tiborț: – Tu aici, Bánk? Am venit la palat să fur... Soția și copiii mei n-au ce să mănânce.

banul Bánk: – Primesc atâtea îndatoriri ca prim ban, ca între timp să mi se fure fericirea?... Ești gelos, Bánk?... Bine, mă duc la cei ce se ascund în întuneric.

Tiborț: – Bánk, nu ești atent la mine...

filmul 2: Se enumerează nume și pământuri ale strămoșilor maghiari – parte dintr-un text canonic din Evul Mediu.

scena 3:

Tiborț: – Câtă bogăție... Ai cui sunt toți banii ăștia?!...

Biberach vine

scena 4:

Otto – Spune-mi, va veni la întâlnire? Melinda va fi oare a mea?

Biberach – Mi-a spus că vine. Dar nu cred că o vei putea cuceri. Sau poate...

Ești prinț și episcop, sora-ți e regină, ai bijuterii. Dar ea are soț! Care e doar un soț...

Otto – Nu vorbi așa pe două înțeleșuri!

Gertrudis vine – Otto, nu mai suport viața pe care o duci, mâine pleci din țară!

scena 5:

Biberach – Ce prinț... Bánk e deci acasă. Poate mă duc la el și-i spun ce se întâmplă. Acolo îmi e locul, unde-mi găsesc norocul.

scena 6:

Izidora – Otto mă iubește? Sau o vrea pe... Melinda?

Biberach – Cum de-ai ghicit...? Ia-o după ea. Și dacă-l vrei pe Otto, nu-i arăta ce simți. (Fată prostuță...)

filmul 3: Reguli despre proprietățile și moștenirile nobililor – din decretul regelui Ștefan, fondatorul Ungariei (cca. din 1000).

scena 7:

Otto – Inima ta curată mi-a dat viere. Data trecută ai plâns când ți-am povestit soarta vitregă... Așa-i că simți ceva pentru mine?

Melinda – Cum îndrăznești...! Îl iubesc numai pe Bánk. El nu a căzut în genunchi când m-a cerut de soție!

Gertrudis – Ce se întâmplă aici?!

Melinda – Îți mulțumesc, regină, că m-ai chemat la curte ca fratele tău să poată să se distreze!

scena 8:

Gertrudis – Ce-ți veni s-o vrei chiar pe soția primului ban? Și, dacă e să fie așa, cum de nu poți s-o cucerești? Doar te-ai născut, ca și mine, în Merania...

Otto – Ce vrei să fac?! Dă-mi un sfat, surioară. Nu pleca! *Gertrudis pleacă*

Biberach vine – Uite aici: un praf care ar face-o pe Melinda să-i fiarbă sângele... Iar aici: un praf care ar face-o pe regină somnoroasă.

Otto: – O să le pun praful astă seară în paharele lor de vin... Sfat diavolesc.
Dar mulțumesc!

scena 9:

Bánk: – Ce fel de regină avem? De ce am îmbrățișat întreaga lume în tine, Melinda? Ce se întâmplă aici?! O să-mi rup lanțurile care m-au legat de rege, de soție, de copil. Lumină!!

filmul 4: Regulament: *a)* despre proprietăți, care nu se dau străinilor, *b)* despre îndatoririle primului ban, care e locțiitorul regelui. Tot din anii 1000.

scena 10:

banul Mikhal: – Ar trebui să ne ducem acasă în Boioth, Spania...

banul Simon: – Țara noastră e muribundă... Dar în curând, frate, ne vom întoarce acolo!

banul Petur vine: – Da, da, ce ce căutați aici, în Ungaria? Măcar... dacă m-ați ajuta să-l convingem pe Bánk. Prin sora voastră Melinda!

banul Bánk vine: – Ce complotați? Nu e lucru curat!

banul Petur: – Eu îl respect pe rege. Dar nu și pe regină. E străină, nouă ne ia totul și i-l dă alor ei. Eu apăr ce-i al meu. Jos cu regina! Trăiască libertatea!

banul Mikhal: – S-o ucidem pe regină cât regele nostru luptă departe de țară? Nu-i frumos.

banul Bánk: – Să curgă sângele compatrioților noștri inocenți? Nu. Petur, te arestez, în numele regelui.

Biberach vine: – Bánk, nu știi că liniștea ta e furată pentru totdeauna chiar în acest moment? Otto și Melinda, în noaptea asta...

banul Bánk: – Cum?! Du-mă la ei, acum! De n-ar fi prea târziu...

banul Petur: – Așa, dormi în continuare, sentiment patriot...

ACTUL 2

scena 1:

Melinda: – Ucide-mă, Bánk! Eu sunt nevinovată... Regina a fost somnoroasă...

banul Bánk: – Sunt pierdut. Nu te cred, te-ai bucurat și tu... Copil blestemat!

Regina... oare...

Melinda: – Nu-mi blestema copilul, n-are nici o vină!

scena 2:

Izidora: – Cum de m-ai încuiat în cameră? Nu știi cine sunt eu? Bánk, ce-i cu tine?

banul Bánk: – Uită-te la umbră: nu e leu, e numai umbră. Izidora, după cină a mai vorbit mult regina cu episcopul Otto?...

scena 3:

Tiborț: – Banul Bánk, am încercat să fur... Familia mea e înfometată, toată țara e săracă. Și mai vin și nobilii, din Merania aduși de regină și ne iau totul.

Și tot ei de condamnă pe noi!

banul Bánk: – Mi-e milă de tine. Ia banii ăștia...

Tiborț: – Ți-e milă? Întâi ar trebui să ne cunoști soarta...! – Poți să dai la toți nevoiașii?! Eu nu sunt hoț...

banul Bánk: – Ia-mi, te rog, copilul de aici din curte, du-l acasă... Și spune-le oamenilor că Bánk mai trăiește!

scena 4:

Otto: – Sora mea mă caută... Bánk e aici... Ce să fac? Dă-mi un sfat.

Biberach: – Fă ce vrei, nu-mi pasă. Eu plec, sunt un om liber. Dar să știi că doar eu știu cine l-a ucis pe regele Filip...

Otto îl ucide

filmul 1: Testamentul unui voievod din Transilvania. Îi vorbește lui Dumnezeu, ca și când s-ar ruga.

scena 5:

Izidora: – Lasă-mă să mă duc acasă în Spania, unde am copilărit! L-am iubit pe Otto. Dar el... Biberach mi-a spus tot. Aseară l-am urmărit pe Otto

peste tot. L-am văzut cu Melinda... I-a văzut și Bánk. Otto l-a omorât apoi pe Biberach... Acum văd prea bine cum ți-e curtea!

Gertrudis: – Otto, ce-ai făcut?! Să vină Melinda!

scena 6:

Melinda: – Acesta este regina?! Dă-mi înapoi soțul, frații, copilul! Dacă n-ai fi regină, te-aș blestema!

Gertrudis: – Ești nebună! Trebuie să părăsești curtea. În liniște...

banul Mikhal: – Ce s-a întâmplat cu sora mea? De ce fugi de la mine?

Melinda: – Nu-l lăsa să mă vadă așa! Regină!

banul Mikhal: – M-au trimis cei ce vor să vadă țara liberă. Ar înainta o cerere către tine... Nu pot să-ți spun numele lor.

Gertrudis: – La închisoare cu tine, și cu fratele tău, Simon. Poate el îmi va spune cine sunt trădătorii.

scena 7:

banul Bánk: – Regină, m-ai chemat.

Gertrudis: – Dă-i înapoi soției tale copilul ei.

banul Bánk: – Eu n-am soție. Melinda! Fratele tău e la închisoare...

Gertrudis: – Plecați! Tu rămâi, Bánk. Nu era cinstit să vii înapoi în curte, în taină!

banul Bánk: – Cinstea mea s-a pierdut împreună cu Melinda. Ce a mai rămas din ea, e împărțit între săracii din țară. Dă-mi înapoi cinstea și te cruț. Degeaba îți chemi oamenii, le-am interzis să intre. Eu, regele Ungariei. – Otto, fii blestemat... Să fie blestemată țara de unde provii!

Gertrudis: – Nu-mi blestema țara!

Bánk o ucide pe regină

filmul 2: Scene dintr-un război (mondial), în timp ce Bánk cântă versurile cu care a început spectacolul.

ÉRTVE-ÉRTETLENÜL
MAGYAR DRÁMÁK KÜLFÖLDÖN

A DESZKA-FESZTIVÁL programjait rengetegen látogatják: tavaly mintha fele ennyi néző lett volna kíváncsi az előadásokra. A beszélgetések is legalább háromnegyed házzal mennek, pedig naponta hat-hét esemény zajlik egymás után. Mégis: népszerűbb is lehetne a fesztivál. Például a szakma, a színházi szakemberek, drámaírók körében. Akiknek a zöme vagy el sem jön Debrecenbe, vagy lezavarja a rá eső egy darab beszélgetést, és már itt sem volt.

Érthető ez a magatartás: aki végighallgatott néhány szakmai beszélgetést, tudja, hogy ezek nem váltják meg a világot. De ha nem sorsdöntő válaszokra várunk, hanem a különböző kérdésirányok is érdekelnek, érdemes belehallgatnunk egynémely beszélgetésbe. Például abba a csütörtökibe, amely a magyar drámák külföldi jelenlétét hivatott méltatni.

A moderátor hozzáállása volt benne a leginkább megnyerő. Akadt ugyanis olyan eset a fesztiválon, amikor az előadó a szakmai kérdésektől távol eső életrajziségot helyezte előtérbe, és gondolatok cseréje helyett adatok pozitivista jellegű felhalmozásaként fogta fel a beszélgetést. Németh Ákos ezzel szemben arra törekedett, hogy lehetőség szerint a lényegyet érintő kérdéseket vessen fel. Például kényes területre invitálta beszélgetőtársait azzal, hogy felvetette: az illusztrisan hangzó „külföldi szereplés” sok esetben hatodrangú társulatnak egy iskola termében létrehozott produkcióját jelenti.

Békés Pál saját példával kapcsolódott a témához: egyik darabja, talán A női partórség szeme láttára, San Francisco-i (francia nyelvű!) bemutató előtt

áll. Amikor utána nézett, mi is ez a Rinocérosz Színház, kiderült, hogy a helyi homoszexuálisok társulata. Amitől lehet még persze jó színház.

Békés Pál elmondta, hogy ezt a darabját húsz éve nem játsszák Magyarországon, francia nyelvterületen viszont többször is elővették. Abban látja a dolog nyitját, hogy a franciák a darab egy filozofikusabb, költőibb rétegére voltak fogékonyak, amitől az hirtelen működőképesé vált.

Más szerzők is tapasztaltak hasonlót, azaz hogy külföldön fogékonyabbak a darabjaikra, mint Magyarországon. Thuróczy Katalinnak például több ősbemutatója is romániai színházhoz kötődik. A legutóbbi most volt, februárban – a Szandroszé a gyergyói Figuránál –, és készülöben van egy Underfuckinggroundja Bukarestben. Szereti a román színjátszást, úgy gondolja, egy hullámhosszon van a fiatal Radu Afrimmal, illetve Sorin Militarával, akik rendezik. A sikert egyrészt a román szakma nyitottságával, kíváncsiságával magyarázza; felemlíti, hogy több mint ötven kritika született a Csütörtökünnepről, azaz a joi.megaJoy című előadásról. Azt hozzá kell azonban tenni, hogy a kritika érdeklődése valószínűleg inkább Radu Afrimnak szól, aki ezzel az előadásával is legjobb rendezés díjat nyert az országos Uniterdíjazáson. A siker tényezői közül nem zárható ki a két régió hasonlóságából fakadó közös értés érvénye sem: egy néző feltette ugyanis a kérdést Thuróczyinak, ugyan honnan ismeri ilyen jól a bukaresti öregasszonyokat.

Egressy Zoltán is hasonló cipőben jár: neki a csehek szerették meg a darabjait. De annyira, hogy azt találták mondani Egressyről, hogy ő igazából cseh drámaíró, a Portugál meg cseh színdarab. (Más magyar szerzőnek, például Hamvai Kornélnak nincs ekkora sikere Csehországban.)

Németh Ákos kérdésére arról is beszélt Egressy, hogy ő tulajdonképpen nem két népszerű darabjára, a Portugálra meg a Sóska, sült krumplira a legbüszkébb. Hogy mégis ezek kellenek a külföldnek, azzal magyarázható, hogy a magyar vendéglátékok, például a Katona pilseni szereplése ezeket népszerűsítik. Hogy magyarul miért épp ezek kellenek? Fene tudja. Lutri.

A beszélgetők nem egyszer lyukadtak ki a véletlennél meg a szerencsénél mint „magyarázó oknál”. A kortárs darabok hullámzó karrierjében még mindig sokkal nagyobb a kiszámíthatatlansági tényező, mint az, amit előre jelezni,

netán okosan befolyásolni lehet. Van persze néhány biztosabb pont: jót tesz tehát egy darab népszerűségének egy sikeres magyar előadás külhoni fesztiválszereplése. A jó előadás az első idegen nyelvű bemutatóknál is javallt: ez alapján kaphatnak kedvet hozzá mások is. (A fesztivál egyik alapkérdésénél járunk tehát: a dráma és a színház egymásra utaltságánál. Mert érdekes például, hogy bár a kortárs magyar *dráma* fesztiváljának hívják, a debreceni műhelyen inkább *előadások* seregszemléje zajlik. Ki vannak bár állítva a darabok szövegei, de még senkit sem láttam elmélyülni bennük.)

A siker másik kulcsa a (jó) fordítás. Thuróczy Katalinnál ez vált be. Anamaria Pop ugyanakkor nemcsak jól fordít, de jól is mozog a román színházi életben...

Legtöbb drámaíró ott akad el, és ezt más beszélgetésen is hallottuk, hogy nem talál, egész pontosan nem keres fordítót a darabjaihoz. Mintha szégyellnivaló lenne az önmenedzselés. Az alkotó arra vár, hogy felfedezzék; nem tudja összeegyeztetni a művész szerepét a kufáréval. Ezért lehet hasznos az intézményesülés: a kerekasztal, az ösztöndíj-kiírás, a fesztivál, a műfordító pályázatok, a kulturális évad.

Németh Ákos, Egressy Zoltán, Thuróczy Katalin és Békés Pál kulturális évadbeli szereplésről is beszámolt. A duplán lefordított (enyhén adaptált), felolvasószínházi bemutatót megért és antológiában megjelentetett művek nem valószínű, hogy egetrengető karriert futnak be, egy angol, illetve francia nyelvű közlés mindazonáltal más anyanyelvű színházi alkotók felé is kapu lehet. Németh Ákost ugyanakkor londoni szereplése alapján kereste meg a Schaubühne, és Molnár Ferenc, az „örök kortárs” ezután lett igazán ismert Franciaországban.

Németh Ákos a wiesbadeni biennálé magyar kurátoraként a nemzetközi kortárs drámafesztivál tapasztalatairól is beszélt. Az általa előválogatott magyar darabok közül ha egy is bekerül a fesztiválra, az már sikernek számít (az orosz és angol dömpinget úgysem érjük utó!). A „drámapiac” azonban megint nem garancia semmire: könnyen előfordul, hogy egy magyar sikerdarab, mondjuk a Nibelung-lakópark, a Csirkefej, A Gézagyerek vagy a Frankenstein-terv visszhangtalan marad.

Az ellenkezőjét mutatja az a tapasztalat, hogy míg itthon a legtöbb kortárs darab, például a Müller táncosai csak stúdióban él meg, külföldön megelőlegezik nekik a nagyszínpadot, és az többnyire be is jön.

Szakonyi Károly imponálás listával rendelkezik: a többi jelenlevő drámaíró is megmutatkozott már öt-hat nyelven, neki viszont tízes-húszas listája van. Legnépszerűbb darabját, az Adáshibát finn, svéd, török, görög, orosz, francia, német stb., talán még kínai nyelven is játszották. Erre a népszerűsége a darab érényei mellett a rendszerváltás előtti kultúrpolitikai helyzet is magyarázatul szolgál: a baráti országokban bevált gyakorlat volt a „börtönközösség” országai közötti kulturális cserebere. A rendszerváltással ez a helyzet az ellenkezőjébe váltott. A folyamat mára kezdett újra megfordulni, ma egyre jobban érdekli a szomszédokat egymás kultúrája. A másik iránti kíváncsiság sokszor válságról, a másság termékenyítő ereje iránti vágyról árulkodik. Ahol pedig ez a változásra való hajlandóság megvan, ott nincs minden veszve. Ott élétszag van.

HÚZZUK FEL A ROLÓKAT –
EURÓPA ITT VAN KOLOZSVÁRON

KOLOZSVÁRON európai színházi találkozó zajlott november-decemberben, francia, olasz, spanyol, portugál, román és magyar színházak részvételével (a részleteket lásd: www.huntheater.ro/upfest). Az alábbi beszélgetés a fesztiválzárás apropójából történt a találkozót szervező színház igazgatója, Tompa Gábor, a művészeti aligazgató, Visky András és a marketingiroda vezetője, Nagy Noémi Krisztina részvételével.

Zs. A.: A kolozsvári magyar színház 2008 tavaszán felvételt nyert az Európai Színházi Unióba. Miért tartottátok fontosnak ezt a lépést, mit reméltetek tőle?

T. G.: A színház felvétele az UTE-be másfél évtizedes művészi programunk igazolása. A regionalizmus felszámolására, nemzetközi együttműködésekre, a vérkeringés felfrissítésére törekvő színház itt találja meg leginkább az otthonát, hiszen az UTE célkitűzése az, amit mi régóta a magunkénak vallunk. A fesztivál talán felkészületlenül érte a kolozsvári közönséget, aki a kicsit hosszúra nyúlt időszak alatt sokkolva érezhette magát az európai színház által, de lassanként természetessé kell válnia számára, hogy nem csak egyféle színházat lát, nem egy nyelven, hanem igenis az európai kultúra része lehet. Ez a seregszemle mindig annak a városnak jelent sokat, ahol éppen megrendezik. Ezért fontos, hogy mint vándorfesztivál a tagszínházak mindegyikéhez eljusson. Vannak olyan tagszínházak, amelyek még nem rendezték meg, például Madrid, Barcelona vagy Belgrád – úgy tűnik, Belgrád és Graz között dől el, hogy jövőre hol lesz a fesztivál. Vannak különben jelentős alkotók és színházak az unión kívül is, akiket fontos lenne meggyőzni,

hogy belépjenek, vagy kizárni azokat, akiknek már nincs kedvük vállalni az uniós célkitűzéseket. Mert olyan időszakban léptünk be, amikor bizony az Uniónak is fel kell tennie a hogyan tovább kérdését, túllépve bizonyos kulisz-szák mögötti hatalmi harcokon, amik egy-két évvel ezelőtt zajlottak. Ránk vár például régi uniós tervek felfrissítése, mint amilyen a nyári akadémia, ami arra hivatott, hogy ellenpontozza az európai színházi oktatás színvonalának elsekélyesedését – ehhez hasonló workshopot itt a fesztiválon is rendeztünk, Gombrovicz köré, de sajnos kevés tagszínházból jöttek el alkotók. A kolozsvári magyar színház úgy is hozzájárulhat a megújuláshoz, hogy kedvet csinál rangos színházi embereknek, hogy nálunk dolgozzanak: a fesztivál alatt többször is kifejtette Matthias Langhoff – mivel látta produkcióinkat, és azt is, hogyan fogadja a közönség az előadásokat –, hogy a mi színházunkban meg tudna újulni.

V. A.: Az együttműködésre való hajlandóságot mindegyik színház jelezte: a belgrádiak például, akik nincsenek is túl messze tőlünk, nagyon szeretnének egy magától értetődőbb átjárást Kolozsvár és Belgrád között. Roger Planchon is kifejezte azt a szándékát, hogy szívesen dolgozna a társulattal, és nyilván megmutatná máshol is, hogy mire jutott Kolozsvárral. Úgy gondolom különben, hogy nem a Messiás érkezett meg Kolozsvárra ezzel a tagsággal. Nekünk kell kitalálni és véghezvinni mindazt, ami lehetőségként előttünk áll. A fesztivál ebből a nézőpontból számomra egy zéró pontot eredményezett, ahogy ezt a színészoktatásban mondják. Most sokminden múlik azon, hogy hogyan értékeljük ki mindazt, ami a fesztiválon történt, és milyen feladatlistát állítunk össze a magunk számára konkrétan, mondjuk egy évadra vonatkozóan.

T. G.: Ne felejtjük el, hogy az UTE-felvétel tulajdonképpen tizennégy éves késéssel történt meg, hiszen annak idején, '94-ben személyesen tárgyaltam Strehlerrel a lehetőségről, de miután ő eltávozott közülünk, ez évekig elodázódott. A tagság elnyerése azért is jelenti különben egy korszak lezárását, mert más eséllyel jöhettek volna létre az előadásaink, ha meghordozhattuk volna őket a világban. Az európai előadások ugyanígy késéssel érkeztek meg

Kolozsvárra, a közönség különben már korábban hozzászokhatott volna az európai színjátszás különböző törekvéseihez.

N. N. K.: A szervezéssel foglalkozó munkatársak számára a fesztivál komoly tapasztalat volt, amit nem lehetett volna másképp megszerezni. Azt is remélem, hogy ez a további pályázatoknál számítani fog, mert igazolja, hogy elindítottunk egy folyamatot, azaz nem a nulláról akarjuk kezdeni azt a majdani projektet, hanem igenis van ilyen előéletünk. Azt kell most kitalálni, hogy a fesztivál által elkezdett irány a következőkben hogyan folytatódjon, tehát semmiképp se az legyen, hogy volt egy fesztivál, és aztán csend, hanem mini-évadok formájában elhozni mondjuk azokat a tagszínházakat, akik nem tudtak eljönni a fesztiválra.

Zs. A.: A tagsággal anyagi támogatottság is könnyebben kerül az előadások cseréjéhez?

T. G.: Nem, nem jelenti ezt közvetlenül, sőt, egyre nehezebb lesz megszerezni azokat a támogatásokat, amik szükségesek ahhoz, hogy aktív taggá váljunk, hiszen gazdasági válság van világszerte. Az Unióba éves tagságdíjat kell befizetnünk, ami nagy összeg, de összeg: végül is egy közepes költségvetésű produkciónak az ára. Természetesen pályázatok sorozatába kerül majd, hogy elhozhassunk előadásokat vagy kolozsvári helyszínnel létrejövő-jenek projektek. Változott a kormány, változott a művelődési minisztérium – amely még mindig a mi elsődleges szubvencionáló fórumunk, s ez nagyobb szerencse, mintha az önkormányzathoz tartoznánk, ahol mindenféle kiskirályok beavatkozni szeretnének a színház műsorpolitikájába. Az is tény, hogy az elmúlt években a támogatottságunk igenis arányban volt azokkal az értékekkel, amiket létrehoztunk, és számított, hogy nemzetközi fesztivált szerveztünk tavaly mintegy főpróbájaként az uniós fesztiválnak. Viszont el kell mondanom, hogy a támogatások nagy részét romániai orgánumoktól kaptuk, míg magyarországi forrásból szinte jelentéktelennek mondható anyagi támogatás érkezett. Ez, ha úgy vesszük, hogy a romániai színjátszás része vagyunk, természetes, ha meg úgy tekintjük, ahogy bizonyos szolamok állítják, hogy az egyetemes magyar színjátszásnak vagyunk része, és jelen pillanatban a Katona

József Színház kilépése után az egyetlen magyar nyelvű színház vagyunk az Unióban, már kevésbé természetes.

Uniói szabályok szerint egy előadásért jár egy bizonyos összeg, és abból az összegből a társulatoknak fedezniük kell az utazás, a díszletszállítás, a napidíj és esetleges honoráriumok költségeit is, tehát csupán a szállásköltség nem tartozik bele. Ez pedig nem egy nagy összeg, de duplázódik, ha kétszer játszanak egy előadást, ami meg is történt minden esetben. Ugyanakkor ez erőpróba volt számunkra, hiszen nem könnyű egy ekkora városban, egy kisebbségi színházban ennyiszor megtölteni a nézőteret, ami, ne feledjük, 900 férőhelyes, amikor a Katona 200 férőhelyes egy kétmillió városban! De úgy látom, hogy minden előadásnak megvolt az egy teltháznyi közönsége a kettőből, tehát átlagban 450 néző látott egy előadást, ami nem rossz arány. Összesen tízezer néző körül tartunk.

N. N. K.: Az sem jó, ha erőltetjük, hogy bejöjjenek. Aki magától nem jönne be, az lehet, hogy zavarná is az előadást. A közönség kiválogatta magának, hogy mennyit bír meg...

T. G.: De talán többet kellett volna szervezni, jobban tudatosítani országszerte, hogy jöjjenek... Nagyon hiányolom az erdélyi magyar szakma jelenlétét, annak ellenére, hogy tudom, mindenhol zajlik az évad.

A másik dolog, ami szomorúsággal tölt el, bár nem meglepő számomra: hogy a helyi magyar nyelvű sajtó erre a rendezvényre is középszerűen reagált. Nagyon sok fanyalgó szöveg jelent meg, legtöbbjüket felkészületlennek és felületesnek is mondanám. Mintha a szerzők nem tanultak volna meg úgy színházat nézni, hogy ne egy valamilyen kézikönyvből elsajátított előzetes elvárással üljenek be egy olyan előadásra, ami egészen más színházesztétikai mércét vall magáénak, mint az, ahogyan mi csinálunk színházat vagy mások... Nem tudták, nem akarták követni ezt a sokféleséget színpadi nyelvben, reper-toárban és előadásban. Nem azt mondom, hogy az előadások egytől egyig remekművek voltak, de mindegyik profi színvonalú volt, nem voltak itt igazán gyenge előadások. Ez az értetlenség (szokás szerint) kevésbé volt észlelhető a román nyelvű írásokban.

V. A.: Ami történt, az végül is hű képe annak, amik vagyunk. A fesztivál számomra ilyen értelemben is hivatkozási pont: azt jelenti, hogy a színházi intézményrendszer nincs felkészülve arra a kihívásra, amit egy ilyen fesztivál jelent, beleértve természetesen a kritikát vagy a színházi intézmények, intézetek jelenlétét. Nem vagyunk kortársai önmagunknak, vagy annak a képnek, amit önmagunkról táplálni szeretnénk. Igenis nagyon sokféle provinciális reakciónak lehettünk tanúi, és a legerőteljesebb ezek közül nem az, hogy ítéleteket hozunk, hanem az, hogy nem vagyunk tanulékonyak.

Én magam ki is használtam annak a lehetőségét, hogy Planchonnal, Langhoffal, Ducu Dariével és a színészekkel beszélgethettem, amikor csak lehetett, nyilvánosan is, és minden előadást annyiszor néztem meg, amennyiszer meg lehetett. Ez is egy szakmai attitűd, önmagam mérlegelése is a tekintetben, ha egy előadás kivet engem, miközben látom és felkészülök belőle, hogy milyen elemzések jelentek meg róla az európai sajtóban. Mert érdemes megfigyelni azt az elképesztő bátorságot, amelynek a talaján bizonyos előadások létrejönnek. Úgy fogalmaztam meg másutt, ez a fesztivál arra is jó volt, hogy elveszítettük a szüzességünket. Tehát Európa nem ott van valahol, hanem itt van, és látva látjuk azt, hogy nem vagyunk kortársai színházi tudás tekintetében önmagunknak.

Zs. A.: De azt is érzékelték a nézők, hogy a kolozsvári színháznak valóban ott a helye a többi jelentős európai színház mellett...

T. G.: Egy ilyen összehasonlítás, bár óhatatlanul megtörténik, nem tétje a fesztiválnak. Mert egy színház, ami itt egy kevésbé kiemelkedő produkcióval volt jelen, lehet, hogy máskor egy igazán jelentős produkcióval rukkol elő. Azzal volna e tekintetben problémám, ha valaki úgy állna hozzá, hogy hát igen, Kolozsvár a világ közepe. Mert ezekből a reakciókból sajnos azt érzem, hogy itt az alternatíva nem az, hogy Kolozsvár versus Abadía vagy bármelyik, hanem Kolozsvár versus Tamás Gábor...

Zs. A.: Épp ebben segíthet a fesztivál, hogy ne ahhoz mérjék, hanem ezekhez...

V. A.: De ha ehhez hozzászámítod, hogy ezért a közlész ellenében kellett dolgozni éveken át, vállalni kellett azokat harcokat, feszültségeket,

amelyekben megjelenődtek a közízlés ilyen elemei, mint az önelégültség... Látni kell, hogy hosszú évek szellemi befektetése az a tény, hogy mi magától értetődően jelen tudunk lenni egy fesztiválon. Mindenképp le kell számolnunk olyasfajta önszemléleti félreértésekkel, hogy mi volnánk itt a műveltség utolsó bástyája, hogy mindenki más, aki idejön mondjuk a tengeren túlról, az per definitionem műveletlen.

Egy szemléleti kérdést is látok itt. Mi egy olyan kultúrában élünk, ahol valamilyen kényelmesség nézőpontjából gondolkodunk el egy kulturális termék létrejöttéről. Na, most tessék elbeszélgetni a Garibaldi színészeivel, tessék elbeszélgetni egy akkora alkotóval, mint Planchon, Langhoff, a bulandrás színészekkel a Kordonszkij-féle próbafolyamatról... Mindenkit a nyilvánosság előtt is megkérdeztem a háttéréről, mert program részemről, hogy ezt értsük meg. Nos, azt tapasztaljuk mindenki részéről, a nyugatiak közül, hogy minden műalkotás létrejötte hatalmas befektetés, küzdelmet, finánciális szigorúságot igényel. Mi és a kritikai tudat is helytelenül képzeljük azt, hogy ezek az emberek jönnek a nagy kényelmes kulturális viszonyokból, és piha, a mi ízlésünknek nem felelnek meg ezek az előadások. Nem, komoly gondolatok megfogalmazásával beszélgetéseket indítanak el a saját kultúrájukban, ezek a beszélgetések lecsapódnak nagyon sok irányba... Jelentős ügynek tartom, hogy Tadeusz Bradecki, aki a Sary Teatrben töltötte alkotó éveit jelentős időszakát, most a katowice-i színházat választja, mert van egy művészi terve, nagyon izgatja a helynek az öröksége, beleértve a dialektust is, ami ott van, és a kulturális sokszínűséget ezen a helyen. Valamiféle komolyságot tapasztalok. Ugyanazt a komolyságot kell hozzátennünk a megértés vonatkozásában. Az elgondolkodás, az ottlét totalitása, önmagunk odaadásának kalandja olyan nézői kaland, amiből nagyon sokat nyerhetünk. Sajnos itt számot kell vetnünk azzal, hogy a magyar színházi örökség operettörökség. Nincs nagyobb szentség a magyar színházban a poénnál.

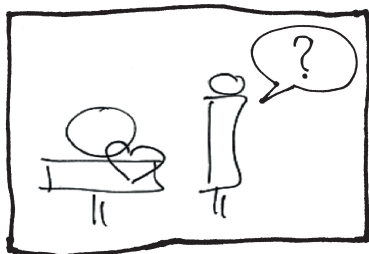
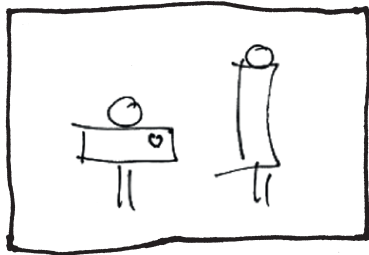
T. G.: Egy másik jelenség is tapasztalható a magyar színházi recepció szintjén. A legtöbb szakmabeli – az átlagközönség talán jobban átengedi magát az élményszerűségnek – nehezen fogadja el vagy érti meg, amit nem tud leképezni az utcára, a napi politikára. Nehezebben értik meg a színház

szakrális, metafizikus, metaforikus réteget, azt, ami mégiscsak elengedhetetlen a nagy művek esetében. Hogyha ezek a rétegek nincsenek meg, akkor a színház, még ha egy másik típusú színházzal próbál is megvalósítani, nem tükröt tart, hanem ő maga akarja helyettesíteni a valóságot, ami nem lehetséges. Akkor az utcával fogunk versengeni, ami egy másik dimenzió. Ez a magyar nyelvű színházzal örökös problémája marad.

V. A.: Hasonlóan tűnhet az a jelenség, amit a fesztiválon tapasztaltunk, mégsem az: ezek a színházak látható módon erőteljesen jelen vannak abban a kulturális, társadalmi közegben, amelyben élnek, érzékenyen reagálnak rá. De nem azonnali zszurnalisztikus reakcióra gondolok, hanem arra, ahogy egy-egy előadás valóban átgondol egy komoly kérdésfelvetést. Gondolok a palermóiak előadására, A szív belsejében-re, amely valós történetet dolgoz fel, sok dokumentatív elemet is használva, és egyúttal fölveti azokat az éles kérdéseket is, hogy mi is tulajdonképpen a színháznak a feladata abban a társadalomban, ahol élnek. Több előadás is hangsúlyozta annak a majd-hogynem imperatívuszát, hogy talán most megint egy olyan korban kezdünk élni, ahol a színház nem fordulhat el valamiféle esztétikai különállás magasából a saját világának a gondjaitól, és itt világ alatt nem egy szűk közösséget értek elsősorban, hiszen épp ezek szűntek meg. Gondoljunk csak az ebben az értelemben is rendkívül izgalmas előadásra, amit az Abadía hozott el nekünk, Az örök béke címűre. Alkalmunk volt ugye az alkotók mindegyikével nyilvánosan is beszélgetni, és azt láthattuk, hogy egy előadás létrehozása nem önmagában vett célkitűzés, hiszen ez magától értetődő, a célkitűzés tulajdonképpen az, hogy elképesztő komolysággal mérlegeljük a világban való létünk kérdéseit, például a marginalitás kérdését. Ez érvényes A velencei kalmárra, Egon Savin belgrádi rendezésére, és érvényes arra, amit Matthias Langhoff képvisel, aki színházi nyelvén is megjeleníti ezt az elképesztő feszültséget, amit szerintem mindannyian érzékelünk, hogy a kultúra igenis marginális vonatkozásává válik a társadalmi életnek, egyetlen kérdésfeltevésé létezik lassan, ez pedig finánciális természetű. Holott a kultúra mint kérdésfeltevés nem ilyen értelemben releváns. Nem azt állítom itt, hogy az előadások egyszerűen elköteleződnek a társadalmi aktivitás vonatkozásában,

hiszen az Európai Színházi Unió abban a tekintetben megkerülhetetlen, hogy esztétikai értelemben rendkívül fontos előadásokat hoz létre. Ám ezek az előadások nem állnak meg itt, továbbmennek etikai gesztusokig, érzékennyé akarják tenni a nézőt, azt a közösséget, amelyben él és alkot, olyan kérdések iránt, amelyek talán a mi társadalmunkban még nincsenek jelen akkora élességgel, mint az érintett társulatok környezetében, gondolok a terrorizmusra vagy a marginalitásnak arra a rendkívül finom szemléletére, ami a Lautreamont-előadást, az Isten mint páciens-t jellemzi. Abban mintha istenmonológok hangzanának el, mint hogyha egy tehetetlen isten küzdelmét látnánk a színpadon olykor-olykor egy tehetetlen angyal képviselésében, aki leveti a szárnyait, mert igazából nincs feladata a világban. A komolyságot hangsúlyoznám, a művészi aktus komolyságát, és amennyiben az UTE, túl az intézményes vonatkozásokon, ezt képviseli számomra, akkor én alkotó emberként jól érzem magam.

(28. fejezet)

(29. fejezet)

MAGYAR SZÍNHÁZ ROMÁNT ÖLEL (CSENDÉLET ŐERBANNAL, KOLOZSVÁRRAL)

MERT összefonódnak mindenek. Mondhatnánk, ha mondjuk a kolozsvári színházi történeésekre nézünk. Előadásba, könyvbe, Tompa Gábor szemébe. S a Visky Andráséba. Miért épp az övébe? Mert őáltala, ővele és őbenne – ill. rajta keresztül is történnek egy-s-mások, kulturális megnyilvánulások. Fesztiválbeszélgetések, könyvkiadások, színpadi (és színpadias) szövegek.

Persze nemcsak vele, hanem velünk is – akiknek kezébe nyomja a műsorfüzetet, szemmagasságába helyezi a színházi könyvet. Melyiket? Hát a Koinónia kiadóét! Előbb csak hébe-korba egy-egy könyvet, s aztán elindít egy egész sorozatot, aminek ő a koordinálója, a feje.

Kiadott a sorozatban: a) drámákat – magyart, Visky- és Láng Zsolt-kötetet; valamint románt: kortársdráma-antológiát, és Matei Vişniecet. Erdélyi magyart, és románt tehát, ezt jó lesz megjegyezni. Kiadott benne: b) esszéket is, a színházi esszék a sorozat gerince, mintha az lenne a fő sodor, hogy: Gondolatok a színházról. A gondolatok viszont már szinte csak román szerzőkéi, vagy még külföldibbeké, a magyarországiak közölnek, közöljenek otthon, hát nem?

Az esszék terén George Banu vezet, elnézést, Georges Banu, a franciás változatot preferálja szerző és borító, az ember már csak ilyen, szeret nyugatiasodni, meg hát kell is neki. Főleg, ha otthon lenni nem annyira jó. Mert hát igen, nemcsak Ionescu-/Ionescónak kellett elmenni, de elment Matei Vişniec is, francia honba, ahova Georges Banu; és Andrei Őerban is a Nyugat lakója, ill. bebarangolója, New York az ő második (nem, már első számú) otthona. Tompa és Visky is amerikázik... Mennek el a provinciából, s jönnek haza, ez

az ingázás van. Andrei Șerban is mind hazajön, először Bukarestbe járt haza, de most már inkább Kolozsvárra, a magyar színházba szeret.

A magyar színházi ember meg őt szereti. Nemcsak konkrétan őt, mármint Șerbant, de érdeklí a román alkotó, a román gondolkodó, lát benne fantáziát. Sok színész a magyarnál szívesebben olvas román kritikát. Rendezőkben is: a kolozsvári színházat a román Mănuțiu érdeklí meg Șerban, de a külföldi(bb) rendezők is mind jönnek és próbálkoznak. Csak az utóbbi évadokból, a kolozsvári magyar színházban: Alain Timar (*Übü király*), Robert Woodruff (*Születésnap*), Tom Dugdale (*Az ügynök halála*), Robert Raponja (*Dundo Maroje*), Elie Malka (*Téli temetés*), Dominique Serrand (*Lüszisztraté*), Matthias Langhoff (*Mértéket mértékkel*) – neki még sikere is volt.

A Koinónia könyvsorozatában egyelőre David Zinder a kakukktojás, duplán az. Ő az egyetlen igazán külföldi szerző, azaz semennyire sem magyar vagy román (hanem izraeli), a könyve ráadásul gyakorlati: színészképzési módszerről szól. A *Test – hang – képzelet*-et Hatházi András színész fordította, aki gyakorlatban is kipróbálta a Zinder-módszert – utóbb a diákjaival, előbb a rendezővel. Bár többé nemigen fog dolgozni vele: Zinder harmadik kolozsvári rendezése megbukott (a *Dybbuk* és a *Bakkhánsnök* után a *Peer Gynt*, amit nagyon emlegettek, illetve nagyon elhallgattak a színháziak.)

Azért mégsem annyira kakukktojás a könyv: Mihai Mănuțiu rendező, a kolozsvári román színház igazgatója *Aktus és utánczás* c. könyvében – igaz, nem a képzés, de – a színházi alkotómunka elvontságaival foglalkozik. Kevésbé elvont kötetre is számíthatunk Mănuțiuától, már idén: Visky András mikrofonja előtt saját előadásait elemzi szépen sorban. Másik kötet, ami idénre várható: Charles Mee *Tökéletes menyegző* c. drámája (színrevitelét is tervezi a színház), tehát Zinder mellett más külföldi szerző is felbukkan a sorozatban.¹ Illetve volt még egy: Myriam Bloedé, csak mivel Nagy József

1 Ehhez hasonló kötet volt még egy a sorozatban, de azt maga a kiadó is ki-kifelejtí a felsorolásokból – Nathalie Sarraute: *Pour un oui ou pour un non / Pentru un da sau pentru un nu* (dráma – amit szintén játszott a magyar színház). A kiadó „hanyag-sága” másban is megmutatkozik: a kötetekben, jellemzően a füleken elütéseket

életművével foglalkozott, nem is úgy marad meg az emberben, mint aki idegen. (*Nagy József síremlékei*. Róla juthat eszünkbe, hogy újvidékit is hívtak meg idén rendezni Kolozsvárra, Puskás Zoltán épp most viszi színre az *Óz, a nagy varázslót*. Magyarországi alkotók nemigen járnak Kolozsvárra, legföljebb a Vígsház, ha vendégszerepel. Hm.)

George(s) Banutól három könyv jelent meg eddig a sorozatban: a *Színházunk*, a *Cseresznyéskert*, *A felügyelt színpad*, valamint *Peter Brook és az egyszerű formák színháza*. Mindhárom valamifajta teljességre törekszik, és jóleső, esszé-szerű hangvétele van. Ilyen Andrei Șerban *Életrajza* is.

Andrei Șerban a harmadik olyan román rendező, aki mondhatni ciklust hozott létre a kolozsvári színházban – *Ványa bácsija* és a *Suttogások és sikolyok* után idén *Hedda Gablerét* rohamozzák meg a nézők. Előtte Mihai Măniuțiu-nak volt egy hosszú szériája, melynek sikeres (*Doktor Faustus*, *Woyzeck*) és kevésbé sikeres darabjai (*Énekek éneke*, *Danton halála*) egyaránt voltak. Még előtte Vlad Mugurnak élvezhettük finoman szőtt előadásait (a szépséges és igaz-ságos *Cseresznyéskertet* pl.). A többiek (Silviu Purcărete, Mona Chirilă, Dragoș Galgoțiu, Radu-Alexandru Nica, Gianina Cărbunariu) csak egy-két előadásnyit vendégeskedtek a kolozsvári színházban.

Andrei Șerban könyve nem érinti a kolozsvári előadásokat (a budapesti *Három nővér*ről sem beszél). Az életutat áttekinti, de csak 2006-ig, ekkor volt a román kiadás (a magyar 2010-ben). De íráskedve azóta sem lankadt, a *Hedda Gabler* kapcsán például Ibsenhez címzett levelét hozták le a román lapok. Az előadás műsorfüzete is közli ugyanezt; közöl még életrajzokat az alkotókról, és igen érdekes: Șerbanról a megszokott dicshimnuszok vannak, díjai felsorolása, meg hogy Románia őt nem érdemli meg. A többi alkotó szerényebb, sőt, Bogdán Zsolt utolsó mondata mintha e „tömjénezős”

találunk (az egyik könyv fülén Nagy „József” például), és a fordítások sem tökéletesek – a Șerban-könyv fordítója, nem ismervén a színházi szaknyelvet (sem a magyarországit, sem az erdélyit) következetesen „műszakiakról” beszél. De ez még rendben van, nem ez a fordítás a legnehézkesebb a sorozatban.

hagyományra reflektálna: „Sikereimet mások tartják számon (www.huntheater.ro), bukásaimat csak én.”

Andrei Șerban könyve, az *Életrajz* nem egyéb, mint egy műsorfüzetbeli életút-csinnadratta meg díjfelsorolás emberibbé, élményszerűvé tétele. A bukásairól mondjuk itt is keveset beszél, de előfordul azért. A depressziós hullámvölgyek mellett a szalag- (bocsánat, fejezet-)címeke olyasmikről tudósítanak, hogy a New York-i La MaMa színházban majdnem ő lett a La Papa... vagy: „Találkozás Grotowskival”, „Első utazásom Japánba”, „Egyiptomban a láthatatlanra szegzem a tekintetem”. A hiúságát felvállalja, bár szerényen – ha egy próbafolyamat után megkérdezzük a színészeket, ők többre taksálják e gyengeségét.

A többi könnyű mese: mikor mi történt és miért, kikkel és hol dolgozott, és milyen jól. Bizonytalanságok az amsterdami reptéren, hová repüljön inkább, Bukarestbe vagy New Yorkba. Találkozások nagy alkotókkal, mint Brook, akinek színházi kutatóintézetében egy évig dolgozott. Bulvár-izgalmak: mikor ült unottan John Lennon mellett, Warhol barátai milyen furán néztek ki. Csetlés-botlások operában, de végső soron ott is kitörő siker, hiába, van zenei érzéke. Az ógörög nyelvű előadások, amikkel többször is megváltotta a színházat (de elárulja, hogy a dolog gyökerei Brooknál keresendők). Aforizmák, amikben megfogalmazódik a színház lényege.

A könyv tehát nemcsak Șerbanról szól, de az ő alakja mentén építkezik: valójában egy könnyed színházi kalauz, ami izgalmas gondolatokkal is kecs eget. „Bevezetés a színházba”, a szerethetőbb fajtából – mi, magyarok az ilyenhez túl tudálékosak vagyunk. Șerban nem az: nála belefér, hogy időnként beszélgetőpartner is megszólaljon a vallomásszerű kötetben (és csak az első harmadban). Ő nagyvonalú. Hiszen ilyen hasonlatai vannak: „Ahogy ezzel a társulattal dolgoztam, többször is elképzeltem, hogy olyan csapatot edzek itt, amely színvonalában azzal hasonlítható össze, amit a fociban a Barcelona képvisel.”

Ezt már nem a könyvben, hanem az Ibsennek szóló levélben írja. Ír neki a kolozsvári magyar színházról! Az ő ügyükben, mondjuk, már az Uniternek, a román színházi szövetségnek is írt, mennydörögve, hogy miért nem díjazták

még nagyobb számban ezeket a színészeket, mint ahogy. És valóban, Şerban keze alatt megtálosodnak: Kató Emőke a *Suttogásokban* ért igazán jó színészsé, Bogdán Zsolt és Kézdi Imola messze jobb formáját hozza a *Hedda Gabler*ben, mint a korábbi pár bemutatón. Tud valamit ez a Şerban, még ha élénkzöld műanyag padlót és falat terveztet is az előadásához.

Mihez ért Şerban? A derűhöz, az árnyalatokhoz, az összetettséghez. A harsánysághoz: nagy tükröt tesz az egyik falra, középebe meg festményt, a tábornokét – direkt, de most legalább vesszük a lapot Hedda apa-komplexusáról, mert azt néhány éve Tompa Gábor *Három nővér*ében a lányokról nem vettük.

Şerban felébreszt és elandalít. Merész: senki nem rakott még stúdió-térbe ilyen elrajzolt figurákat. A karikatúrák viszont hirtelen váltásokkal életük finoman szőtt tragédiáját sejtetik meg (Bogdán Zsolt, Györgyjakab Enikő). Kézdi Imola emellett végig a tökéletes, hűvös-szenvedélyes „heddaságot” hozza, ahogy Hatházi András is tökéletesen simulékony és veszélyesen több-arcú Brack.

Ez a 21. század eleji *Hedda Gabler* kisszerű nagyravágásunk, esendő hűségek és kongó nagyszerűségünk pontos foglalata. Olyan örömteli és hányaveti játék, amilyen csak román rendező érintése nyomán születik.

(Megszólal a popzene. Şerban táncba hívja a magyar színészeket. A *Ványabeli* tangó helyett ezúttal rock-and-roll van, de olyan, hogy mi is beleszédülünk. Kit érdekel, hogy néha meginog egy-egy magas sarok?)

KÖNYVÖN INNEN ÉS TÚL
(MATEI VIȘNIEC: III. RICHÁRD BETILTVA)

WORKSHOP felolvasószínház, szakmai beszélgetés, könyvkiállítás, színházi rendezés, e-mailek, fordítás, rádiójáték, kötet, felolvasás, folyóiratközlés, színházi formanyelvek, könyvbemutató, doktori dolgozat, fesztivál, vendégjáték, konferencia – a közös nevező mindebben Matei Vișniec. Mert nemcsak színház a színház, és nemcsak könyv a könyv: körülveszi egy s más.

Radóc, Bukarest, Párizs, Târgoviste, Arad, Beszterce, Székelyudvarhely, Szabadka, Debrecen, Tokió, Temesvár, Kolozsvár. Nicolae Scarlat, Anna Scarlat, Samuel Beckett, Seprődi Kiss Attila, Visky András, Vszevolod Mejerhold, Patkó Éva... Meg még sokkal tovább.

Mindenki köré hálók fonódnak, csomóik események, személyek, időintervallumok. Nézzük a hálókat innen vagy onnan, más-más rétegeik látszanak. A Vișniec-háló fenti (és lenti) részlete a recenzens szemszögéből rajzolódott ki.

Lássuk: workshop, Beszterce? Patkó Éva rendezőhallgató korában Besztercén dolgozott két tanárral és néhány másik diákkal pár Vișniec-jeleneten, a *Paparazziból* – a vége az lett, hogy Éva beleszeretett, a szerzőbe is mint szerzőbe, de főként a darabba mint darabba. (Vagy a darabba is, de főként a szerzőbe?) Fordítás? Utánanézett, megvan-e a szöveg magyarul. Nem volt. Hát elkövette. Utána három másikat is. Meg még egyet; s még egyet. E-mailek? A szerző barátságosan kommunikált vele mindahányszor. Kötet? A Koinónia kiadta a színdarabokat. Szám szerint öt van a majdhogynem virítózöld kötetben, de a folyamat végtelen (ötvenig simán fel lehetne menni), a hatodik darab is megjelent azóta, a Székelyföld áprilisi, „román” számában, s a fordító a Helikonnak is hasonlókat jósol. Színházi rendezés? A sors

íróniája, hogy miután a *Paparazzit* lefordította magyarra, Éva azt mégis románul rendezte meg, Târgovişten. Az előadásra egyszer csak eljött a szerző is, Franciaországból, volt körülötte csinnadratta, vagyis konferencia, meg könyvkiállítás a színház előcsarnokában – impozáns a román nyelvű könyvei (vers, regény, de főként színdarab) mennyisége! S a francia nyelvűeket még nem is mondtuk. Úgyhogy ezek vannak; ja, s még a rádiójáték, amit a kolozsvári rádióban vettek fel, székelyföldi színészekkel, a *Madox*; aztán a felolvasószínház, amit a *III. Richárd betiltva* című darabból rendezett szintén Patkó Éva, és ami könyvbemutatóval meg a szerzővel való beszélgetéssel volt egy csokorban... ami után kocsmázás következett az íróval, és ott megint a barátságos, őszinte arcát láthattuk, mint korábban a nyilvános beszélgetésen, számunkra talán szokatlanul is. Nem volt elég merev, elég hatalmi az a beszéd.

Miért is sorolom mindezt? Mert egy könyvhöz sosem egyből jutunk, szerzők és olvasók, hanem kis állomásokon át, és ha ezt tudjuk, talán jobban odafigyelünk az állomásépületekre. Hogy jól érezze magát bennük az utazó.

Én mint utazó az egyik Deszka fesztiválon kerültem először „szembe” Vişniec-kel. Szakmai beszélgetés volt ott (Debrecenben) a szerzőről, Scarlet Anna és Visky András vezetésével. Scarlet Anna elmondta, hogy az ő férje sokszor rendezte a Radócon, az ukrán határ közelében született és Bukarestben tanult férfi darabjait, gyakorlatilag családi barátok voltak. Az utolsót is, 87-ben, amit betiltottak, és aminek hatására Vişniec kint maradt Franciaországban, hogy anyanyelvet váltva – és nemcsak ezért – egy második Ionescóként tekinthessünk rá. Scarlet Anna elkezdte magyarra fordítani a darabjait (most biztos haragszik Patkó Évára, hogy az elette a kenyerét), kötetet is szerkeszt a darabjaiból, egy ideje, de azt még nem láttuk... – Vannak még magyar kötetei Vişniecnek, a google és a Korunk szerint legalábbis: „Matei Vişniec Párizsban élő román írónak három kötete jelent meg (*Lavinában harsonával*, 1992, *Fordulatra várva*, 1997 és *Vendégfogadó*, 2004), mindháromat Szlaffkay Attila fordította és Vácott adták ki”, de élő ember azokat még nem látta – mitől szerethetőek az ironikus túlzások?... –, vagy legalábbis nehéz kideríteni róluk bármit is.

No, azon a Deszka fesztiválon diákok felolvasták Višniecnek *Az utolsó Godot* című jelenetét. Izgalmasan hatott a realizmusból kievickélni nem bíró közegben (közegben? pocsolyában) azt látni, hogy Godot, aki a *Godot-ra várásban* nem jelenik meg, és Beckett, aki a *Godot-ra várásban* szintén nem jelenik meg, ezúttal, Višniec megjelenítésében megjelenik, mit megjelenik, szomorog, mégpedig a színház halálán, már amikor a civakodástól jut erre ideje. Helyesbíték: Višniec, valamint két középiskolás megjelenítésében – mert a debreceni színház régóta nyitott feljűk, plakátjait is művészeti sulisok tervezik... (Ezt csak úgy, szintén nem mellékesen sorolom.)

Attól kezdve már vártam a Višniec-vel való találkozást, mármint virtuálisan, meg is kerestem *Az utolsó Godot*-t, amit Seprődi Kiss Attila fordított a Látónak (google), be is vittem a diákjaimhoz órára, lelkesített is bennünket, ahogy kell. Ahogy az elmúlt évekbeli előadásai is: a *Lovak az ablakban* Aradon, amit Tapasztó Ernő fordított és rendezett (lám, fordításra is elszánt rendezőink vannak, bizonyára elszántak vagyunk mi magunk is), vagy az *És a csellóval mi legyen?*, amit Zakariás Zalán rendezett Székelyudvarhelyen (a fordítója nem fontos, legalábbis a honlap, ill. a színlap szerint). Habár – habár ez utóbinál kiütközött pár nem lelkesítő tényező is.

Az abszurdba hajló darabok ugyanis addig viccesek, amíg rá nem jövünk, mi bennük a csavar, azután már leginkább csak unalmasak. Mert a csavarok elfogynak, s a darabnak még nincs vége. Ez megtörténik a kötetben is párszor, pl. a *Kenyérrel a zsebben* c. darabbal, ami szintén egy Godot-átírás, legalábbis a két szereplő erősen hajaz Vladimirre és Estragonra. Ugyanezt érezzük a *Paparazzinál*, azzal súlyosbítva, hogy már a cím közhelyesnek tűnik. Patkó Éva a román rendezésében vissza tudta ezt fogni az előadás elején, be tudott tenni még pár csavart, de a lassan kibontakozó világvége-téma már jogosan hozza ki belőlünk az ásitást, hiába, hogy épp ezért akar megróni bennünket az előadás. Több kakaót, több rock-koncertet bele! A *Madox: három éjszaka*, a kötet másik darabja szintén kiszámíthatóvá válik, a *III. Richárd betiltva* és a *Vándor az esőben* szintén (ez utóbbi a kedvencem! még ha Éva szerint színpadszerűtlenül lírai is, még ha igaza van is).

A Višniec-darabokról eddig tehát elmondtuk, hogy elrugaszkodottak, szerencsére, illetve hogy elvontságuk néha sematizmusba csúszik át, sajnos. De egy erőskezű rendező meg elszánt társulat a višniec-i didaxist talán korábban tudja tartani. Megéri birkózni vele, hiszen nyereség van kilátásban: 1. örültség, vagyis éles váltások, meglepetések sziporkái, 2. a pszichologizálást sutba dobva stilizált, friss játékmódokat tudunk felmutatni, amit a román közegben élők megértenek majd és tapsikolnak hozzá, Magyarországon viszont pislogni fognak és kioktatni minket. De hát ezzel együtt tudunk élni. Nemdebár.

A játék elrajzoltága érdekes ajándék a szövegtől. Azt szoktuk mondani, a dráma a színházat visszahúzza, magának kér teret, a rögzös valóság talajához tapaszt bennünket, szárnyalást csak így enged, a talaj mentén. Hát sutba a szöveggel! Na, az abszurdnál ez nincs így, a vizuális hatások, a hangzás dimenziója, a játékosság ez esetben kibontakozhat. Csak a nemes egyszerűséget kerüljük, lehetőleg.

A drámát vissza kéne szorítani a felolvasószínház keretébe. Ott nagyszerűen megmutatkoznak a helyzetek, a karakterek, a motivációk, kihozható a szöveg humora. Nagyszerű hatásokat lehet vele elérni. De a szövegnek az előadást békén kéne már hagynia. A színház hadd csatangoljon mindenfelé, póráz nélkül. Hadd burjánozzanak a szavak helyett/körül az egyebek. Virágozzanak, bocsánat. (Ezzel a szóval meggyőzőbb?)

Hosszú póráz: ehhez érdemes román drámákat olvasni. Nemcsak Višniecet: a Koinónia *Stop the tempo* címmel korábban is adott már ki romándráma-kötetet.

(31. fejezet)

ÉS PURCÄRETE ÁTÖLEL GIACOMO PUCCINI: *GIANNI SCHICCHI*

LIBBEN, nevet, röpül a néző, forog, dalol. Mondták neki, legyél a párom, s lett. A partnere, ni, ott a színpadon, nem disznóláb, azt mondta, a kezem. – Az érzés kábé ez, jól táncba hívnak, és hagyod. Tudod, hogy tudja, mi a jó, és jó bizony. Itt nincs tapos, itt nincs tapiz, se rángatás, fogak nem csikorog. Pedig a társ ibóktalan, van neki harminc pár keze, de szó szerint. És harminc szája, mely van, hogy hallgat, vagy beszól, de sokszor mégis énekel.

Két hang papíron is operai, a Gianni Schicchié, mely ugye címszerep, ezért muszáj sokat s jól énekelnie, s az ifjúé, ki veje lesz, Rinuccio név szerint. A kolozsvári opera két énekesé játssza őket. Színészek mind a többiek, úgyszintén kolozsváriak, a fikció szerint a haldokló Donati rokonsága, többnyire.

Az énekhanggal jól állnak, és nemcsak a már mondottak, *Árpád Sándor*, *Adorján Pataki* – a szóróláp, amit szereztem, románul van, előre rakja a keresztnévet. S mivel jobban kijön a jambus így... Na, de említsünk még jó énekeseket – bár aki kimarad, az nem örül, és ilyen mindig van, de hát... *Kató Emő* kivágja a rezet, jóhangú Lauretta, aztán itt van *Salat Lehel*, *Laczkó Robi*, *Szűcs Ervin*, *Bogdán Zsolt*, *Balla Szabolcs*... Egy-egy rokon duplán, triplán is jelen van, így biztosabb a hang – s a látvány is groteszkebb így, ha huszonegyen várják, hogy már örökséghez jussanak.

Jó szeme van a rendezőnek: olyan karakterek vannak itt csokorékban, hogy csuda. A példa legyen *Skovrán Tünde*. A magas, szép leánya *Purcärete* olyan vénasszonyt lát bele, hogy eláll száz-szemed. *Lia Mançoc*, a jelmeztervező nagy masnit tesz Skovrán fejére, szürkére festi arcát, fekete, libbenékeny ruhával vonja be, és kész a hórihorgas öreglány. Alteregója, Zita 1, vagyis hát

Vindis Andrea hangjával tűnik ki, mely karcosabb, s így egész jó átvezetés a groteszk színjáték s a kopár színpadkép felé, ahol különb-s-különb dolgok történnek.

Hátul hatalmas tömbök állnak, sötét, fénylő papírú csomagok: a bútorok már készen állnak elvitelre, csak szóljon már az a végrendelet. A középső „hegyen” egy kanapé, ezt osztja meg majd a ravasz Gianni Schicchi Buosóval, a halottal, ki helyett flottul végrendelezik, s kinek a lába épp a legrosszabbkor égnék áll. Ugyanezen a kanapén (!) ül később az az ifjú pár, ki jó néven veszi, hogy Gianni, bár ezért pokolra jut, ölükbe teszi azt a jussot, amire mindenki vár; de addig is, míg ez bejön, szorgosan etetik a tömött madarat.

A kavalkádban – melyben minden torz, habár szelíden az, mondjuk úgy, stilizált – az ímént mondott happy end a leggroteszkebb. Mert hihetetlen, nem igaz, hogy két naiv gyerek kapja meg a vagyont, amire ennyi kópé nem tudott lecsapni. Az élheteretlen ifjú pár egyrészt mivel érdemelné ki ezt, aztán meg féltő, elveszítik, ha ennyire nem járnak lent a földön.

Szóval a végén kissé meginog (ha tanulásra vágyva néztük) az az épület, amely harmonikusan épült addig – s tudták, hogy mindezt olaszul...? Különb-ben áttekinthető a játék és vidám, s bár sok szokatlan dolgot látunk, olyant is bőven, mi morális normáink ellen beszél, mosollyal nézzük végig az előadást. Megértjük azt, hogy balfelől bár halott van az asztalon, a hosszú asztal másik téréfélén a tornak kell már folyania, és mivel népes a sereg, szegény Buoso cipő-jéig tart a lakoma. A dolgok persze elfajulnak, egy kisgyerek, ki régóta egy piros pettyes labdát hajigál, egyszer csak azt a hulla tar fején próbálja ki. Egy asszony részegen a holtra mászik, csókot kér. Buosót azután a földre ejtik, és helyén, az asztalon szinte beindul egy szülés. *Bíró József* Buosója a földön úgy hever, úgy ül, mint hogyha élne, és derűsen szemlélné profán tetteiket. Még eszik is saját torán: egy furcsa nő, parókás és hideg, ölbe veszi, és eteti, mint egy babát.

Erre az új alakra hárul a legfőbb elidegenítő szerep. Gunyoros arca azt mutatja, tudna ő egy s más igen komoly dolgot mondani. Ha megszólalna. Így viszont a tetteire figyelünk, és azok mintha azt mondják, memento mori.

Ja, kisbaba még van „Buosón” kívül is, nem egy, dupla ez is (vagy tripla lenne?), a ravatalnál ringanak, oldalt, egy csipkés kocsiiban. Látjuk tehát, evés, halál, pénzéhség, szerelem, játék, butaság, születés mind együtt áll a színpadon. Életkorok és típusok is teljes képben felvonulnak: kamaszt is látunk, s az a furcsa nő, ki kívül állt mindig és mindenben, kiderül – fiú volt, kopasz, mint a halott.

A társaság mind szép, sötét ruhában, távolról tüllök, csipkék és szatén, ilyenek tűnnek. Világos ruha is akad, azon, ki nem rokon; az orvoson, mindkettőn, öltöny, vajszínű. A jegyzőn vastag pápaszem, a két tanú meg vak – ez talán túlzás egy kicsit, szimbolikája túl erős. Habár... kezdéskor is volt hasonló poén, az orvosok tevékenysége nagyrészt abból állt, hogy felkötték állát a haldoklónak, és levágták lába körmeit.

Burleszkes hangütés, egymáshoz edzett stílus és a fegyelmezett ottlét percei. Más színháznál azt látjuk, sok színész nem hisz abban, ami feladata, eltolja magától a játékot, tudva, tudatlanul. A Gianni Schicchiben más az irány, a legkisebb szereplő is összpontosít, és alázattal – hittel? – dolgozik.

Az előadás nagyon emberi. Nemcsak a harminc színésztől van ez, aki mind él és egyként sugárzik a színpadon. S nemcsak a zenészekről, akikkel soha nem gondolunk. Ott vannak még a „csomagolt hegyek”. Azok néha előre jönnek lomhán, mint a Weöres-versben társaik (*Egy hegy meggy...* és tovább). Ügyes mechanika, elámulunk; valami mégis idegen. De közben kiderül, s ez jólesik, hogy látni lehet lent a mozgatók, azaz emberek lábait.

(32. fejezet)

**MI TESZI ÖNT BOLDOGGÁ?
HORVÁTH ANDOR**

(kérdézt: z.S.a)

1.

AZ ÉN ÉLETEMBEN a zene jelenti azt, amire minden kétséget kizáróan azt mondhatom, hogy a legnagyobb mértékben a boldogságom forrása. Elsőként arról beszélnék tehát, hogy ez miért van így, milyen viszonyban állok, milyen viszonyban élek a zenével.

Nem telik el nap, hogy ne hallgatnék olykor több órán át zenét. Szól a lemez, nézem a televízió zenei csatornáját vagy – magamban zenélek. Örömmel fedeztem fel, hogy ebben a dologban legalább tökéletesen hasonlítok egy olyan nagy művészhez, amilyen Arthur Rubinstein, aki egy televíziós dokumentumfilmben arról beszél, hogy ő a zenével él, a zenében él függetlenül attól, hogy éppen zenél-e vagy sem. Valószínűleg minden igazi zenehallgatónak vagy zenebarátnak a legalapvetőbb élménye, hogy akkor is zene veszi körül, amikor nem hallgat éppen zenét, mert a zene benne is megszólal.

Kell egy bizonyos zenei memória, kell egy bizonyos gyakorlat ahhoz, hogy az ember ne csak akkor hallja, vagyis élje a zenét, mikor éppen forog a lemezjátszó vagy szól a rádió, televízió, hanem saját maga is zenéljen magának. Én, jóllehet soha életemben nem voltam zenész, zenei tanulmányaim is nagyon alacsonyak (tehát nem vagyok a szó szakmai értelmében képzett zenehallgató), ilyen szempontból nagy zenehallgató vagyok a szónak mennyiségi, másrészt az én számomra minőségi értelmében.

Döntően klasszikus zenét hallgatok, elég nagy érzékenységgel a dzsezz felé is. Hozzátenném, hogy ez az érzékenység kiterjedhet a népi zenére, annak nyilvánvalóan az autentikus, és nem feltétlenül valamely nemzethez kötődő

formáira. Sajnálatos, hogy európai emberként nekünk – nekem legalábbis – elég kevés a jártasságom a nem európai zenékben (itt a népi, nemzeti zenékre gondolok). Bár ezek ma már fülhangzanak tévében/rádióban, tehát valamenynyire a fül hozzászokhat. De én valószínűnek tartom, hogy a zeneértés és a zeneélvezet olyan erősen a nevelésnek, a szocializációnak a függvénye, hogy amit az ember nem tesz magáévá egy bizonyos életkorig, az nem válik igazán alkalmassá arra, hogy zenei élményévé váljon.

Amikor a zenéről beszélek, akkor nemcsak a zenéhez való viszonyról van szó, hanem általában valamiről, amit úgy neveznék, hogy érzékenység és hajlam azokra a dolgokra, amelyeket általában asszociálni szoktunk a boldogsággal. Mert ha számomra a legnagyobb öröm forrása a zene, szerencsére ez nem vége, hanem kezdete mindazon dolgok sorának, amelyek nekem örömet szereznek, mert ide tartozik az irodalom és más művészetek, továbbá olyan, az élet mindennapi eseményeihez tartozó élmények, amilyen a napfény, a színek látványa, a természet világa és amilyen lényegében az emberek társasága is. Jóllehet – és szerintem ez a dolognak a legnagyobb paradoxona – az emberi boldogságnak épp az emberek relációiban van ugyan a leginkább helye, a dolog mégis pont itt működik a legnehezebben.

Azt akarom mondani, hogy minden ember számára a másik ember a legnagyobb boldogság forrása, miközben az emberi viszonyokban oly nehezen birtokolható és őrizhető meg a harmónia. Hogy valakinek van-e erre hajlama, érzékenysége, az nem főképpen attól függ, hogy a többiek milyenek, hanem attól, hogy ő milyen, tehát engem a természet sem azért tesz boldoggá, mert ez a természetnek egy adománya, én úgy találom, hogy azért tesz boldoggá, mert ez nekem adományom vagy képességem.

Tehát minden művészet és általában minden, amit szépnek találunk vagy alkalmasnak arra, hogy az emberben egyfajta boldogságérzést ébresszen, alkalmas lehet bizonyos módon erre, ha van az átélésnek egy olyan intenzívebb, teljesebb foka vagy állapota, amelyik az én számomra ennek a dolognak az értelméhez kötődik. Ehhez kell egyfajta képzettség is – én a képzettséget, mivel, mint mondtam, a zenével kapcsolatosan másképp nem birtokolom, a hallásnak és az átélésnek a képzettségére értem.

A zene köztudottan rendezett hangok harmóniája, azonban az, ahogyan ez megvalósul, egyszerűen kimeríthetetlen mind magukban a művekben, mind azok előadásában. A formai szépség a zenében hangzó világgént válik átélhetővé. A zene sajátos módon megmozgatja, mozgásba hozza az embert. Nem is egyszerűen azt hozza mozgásba, amit úgy nevezünk, hogy lélek, hanem a testet is: összefüggést teremt az emberi test belső ritmusa (ezen a szívverést, a vérkeringést, a légzést értem) és annak egy nagyon magasán művészi alkalmazása vagy kiaknázása közt.

A zene elementáris hatása voltaképpen abból ered, hogy az emberi életnek ezt az alaptulajdonságát – hogy ő maga mozgás, ő maga ritmus, vagyis belső harmónia és ekként: zene – fordítja vissza az ember felé egy hangzó világ formájában, amelyik természetesen rengeteg más tulajdonságot is hordoz; ezek nyilván a zenei fejlődésnek az eredményeképp vannak a zeneműben.

Hasonló jelenségek persze máshol is vannak; nem véletlen, hogy beszél a szakirodalom a festmény vagy a költői mű ritmusáról. Tehát a ritmikusság, a mozgás élményét mint a szépségnek az egyik összetevőjét – ha éppen erről beszélünk most – ezek a művészetek is birtokolják és megadják, de valószínű, hogy ebben a legelementárisabb és ezért a legellenállhatatlanabb a zene.

2.

A BOLDOGSÁG-MEGHATÁROZÁSOKBAN gyakran azon van a hangsúly, hogy mit kell kizárni az emberi életből ahhoz, hogy az ember boldognak mondhassa magát. Az antik világ nagy hangsúlyt fektetett erre. Tehát boldog mindenki, aki nem szenved, boldog mindenki, akinek nincsenek fájdalmai – jellegzetesen a negatívval szemben, a negatív hiányával meghatározott boldogság-fogalom ez. E megközelítés egyáltalán nem megalapozatlan és nem is véletlen, az emberi életet végül is annyira körülveszi rengeteg, fájdalmat vagy szenvedést előidéző veszély, fenyegetés, hogy azt állítani, hogy az boldog, aki nem szenved, nem félrebeszélés, tehát nem a dolognak a megkerülése.

Ezzel szemben a modern nyugati világ egyre inkább pozitívan próbálta és próbálja meghatározni a boldogságot, úgy, hogy az abban lehesen leírható, ami benne van. Hogy mi kell hozzá: tehát a javaknak és nyilván

az élvezeteknek az a köre, amely egyenként vagy együtt az embert boldoggá teheti. Jó ez vagy rossz – nem könnyű erre válaszolni.

Ha erről gondolkodunk, talán indokolt különbséget tenni – úgy, ahogy a platóni gondolkodás teszi a szerelem két fajtája (az égi és a földi Erósz) között –, és azt mondani, hogy a boldogságnak is lehet egy alacsonyabb, hétköznapi, közönségesebb formája, és lehet egy magasabb változata. Az ember biológiai lény, s a legtöbb örömeztet elválaszthatatlan ettől. Másfelől át tud élni szellemi, művészi természetű élvezeteket is. Ezt nem szeretném olyan antropológiai különbségként beállítani, mint hogyha az emberek egyik csoportja az egyikre, a másik a másikra volna alkalmas, de kétségtelen, hogy az emberek számára elérhető örömök egy része erőteljesebben biológiai, anyagi meghatározottságú (egész egyszerűen amiatt, mert az ember biológiai lényként úgy van programozva, hogy a táplálkozás vagy a nemiség igen fontos örömforrás a számára).

A másik fajta boldogság igénye nem alkalmi, nem ugyanúgy van köze a pillanathoz, ami azt jelenti, hogy az idő másféle élményéhez, átéléséhez kapcsolódik. Az egyik és a másik valójában más-más válasz az emberi életre, az élet és a halál kérdésére. Az, hogy az ember miben keresi a boldogságot, elválaszthatatlan attól, hogy mivel tud a mulandóság ellenében hatni, mi az, amit – az élet egészében gondolkodva – a vég általi meghatározottság tudatában, a halál ellenében állítani tud.

Ókori bölcselek nyomdokain járva a 16. sz.-ban élt Montaigne úgy vélte, a halálra való gondolás nem akadályozza annak, hogy az ember szabad és egyúttal boldog is legyen. Ez egy sztoikus gondolkodónál szinte magától értetődő; a halál nem zavarja meg azt az emberi tudatot, amelyik olyan bölcselelőkön nevelkedett, akik a kérdést megoldották.

Az ember akár zárójelbe teszi, akár nem, a kérdésre mindenképpen az a válasz, hogy az emberi élet véges. Erre a kérdésre persze hogy kínál egyféle választ a számunkra adott keresztényi felfogás a halhatatlanság, tehát a túlvilági élet formájában (más kultúrában más hasonló válaszok vannak), de ez sem változtat azon, hogy maga az élet véges, és mindegyik emberi élet úgy

ér véget, amit, bármely filozófia fogalmaiban gondolkodjunk, úgy szoktunk nevezni, hogy halál.

A modern gondolkodás, amely az utóbbi két-három századot jelölheti, a földi létnek erre a végességére úgy reagált – belevéve ebbe természetesen azt, hogy az emberi személyiség, az individuum értéke mindenki számára felértékelődött –, a modernitás tehát úgy gondolja, hogy a boldogságnak döntően földi terminusokban kell eldőlnie. Nagyon sok ember számára a modernitás tulajdonképpen azt jelenti, amit én korábban a platóni fogalmak szerint úgy neveztem, hogy a boldogság alacsonyabb változata. Ennek egyrészt az az oka, hogy az emberek nagyobb része számára ez könnyebben hozzáférhető, másrészt pedig valóban ezt kínálja a modern társadalom.

A modern társadalom nem arra tanítja az embereket, hogy szemlélődjenek, a művészetek vagy az erkölcs szépsége formájában jussanak közel valami olyan emberképhez, embereszményhez, önképhez, amely megfelelhet egy magasabb rendű boldogságigénynek vagy boldogságesezménynek, hanem arra, hogy mit jelent mondjuk a birtoklás formájában a boldogság. A bölcse-lők öröktől fogva azt mondták, hogy nem a birtoklás adja a hiteles emberi lét megalapozását, hanem az, hogy az ember maga mi, ő maga ki, őbenne mi él, nem pedig ő miben él vagy mivel él. Ezeket a viszonyokat a modernitás átala-kította, és tömegmérétekben, világmérétekben az antik embereszményhez mérten hátrányosan formálta át. Az hiszem, ez mindenki számára világos, már aki gondolkodik.

3.

AZ EMBERI ÉLETBEN két biológiai alapmozgás van, az ismétlődés és az újulás – tehát egyszerre van jelen benne a régi és az új, a monoton és ellentéte, a nem-monoton, a régi hang és az új hang igénye. Biológiai léténél fogva az ember számára egyrészt a meghatározottság, a megszokás adott (soha nem ver a szíve másként és nem lélegzik máshogyan, mint ahogy elkezdte – ezt most nyilván elvontan értem), másfelől viszont készen áll a változásra, mozgásra, az újra, vagyis szabadon választ. Azt, hogy én hol élek, Athénban, Chicagóban vagy Kuala Lumpurban, ha más egyébtől nem függ, én döntöm el. Ugyanúgy én dönthetek el rengeteg egyéb dolgot, beleértve azt is, hogy szegény vagyok

vagy gazdag, nyilván a lehetőségek szerint. Tehát abban az alapvető dologban, hogy az életét úgy éli le, mint amelyben a dolgok döntően állandóak és ismétlődnek, vagy úgy, hogy döntően változóak és nem ismétlődnek, az ember elég nagy határok között szabad.

Tehát ha valaki azt mondja, hogy ő az élete során tízszer el akarja olvasni Homéroszt, akkor megteheti, de ha valaki mindennap valami újat akar Homérosz helyett, azt is megteheti. Ezek alapvető opciók. Ugyanakkor a modern világ abból él, azt tartja fenn, hogy a dolgokat állandóan kisöprik, elviszik a szemétdombra, és helyettük új dolgokat visznek be a házakba, az életekbe, mindenhatóvá. Tehát olyan történelmi opciók döntöttek el, hogy az embernek ez az oldala vagy a másik kap inkább hangsúlyt egyik vagy másik történelmi korszakban, amelyik messze meghaladja az egyes embernek az opcióját.

Arról, hogy a monogám házasság jó vagy nem jó, lehet vitatkozni; és arról is, hogy annak pont a keresztényi változata mennyire ideális vagy nem – ahol tehát az ember eskü alatt vállalja, hogy soha senki mást nem fog szeretni, mint azt, akivel házasságot köt. Ugyanúgy lehet vitatkozni a fordítottjáról is, hogy jó-e, ha az ember a partnereit rendszeresen cseréli. Arról viszont nem lehet vitatkozni, ami a szemünk előtt van: hogy ez a két opció az emberek számára jelenleg egyformán adott, méghozzá inkább úgy adott, hogy az egyiknek a tekintélye és a jelentősége süllyedőben van, ez a monogám házasság, a másiknak ha nem is a tekintélye, de a gyakorisága és a gyakoroltsága pedig emelkedőben.

Valóban, a modernitás egyfelől eldönt bizonyos opciókat az emberek számára (pl. hogy az ismétlődőben éljenek vagy pedig a nem ismétlődőben), másrészt szabaddá teszi – már amennyire az ember általában szabad lehet – és föl-szólítja őket arra, hogy tisztázzák az opciójukat, mert ha nem, akkor öntudatlanul gyakorolják annak a – nevezzük így – paradigmának a műveleteit, melybe őket a történelem helyezte. Ez a paradigma pedig, ismétlem, arról szól, hogy a dolgokat állandóan cserélni kell, mert örömjellegük pont a cserében és az újdonságban rejlik.

Ehhez mérten létezik a másik opció, amelyekben a boldogság az állandóban és az ismétlődőben rejlik. Egy Bach-fúga – mindenki tudja – már magában

véve úgy épül föl, hogy ismét. Az ismétlődésnek és a variációnak valami olyan együttese, amelyek sokak számára eleve unalmassá teszi. Ha valakinek az a szenvedélye, hogy Bach-zeneműveket hallgat ismétlődően, az valahol ebben az értelemben az ismétlődésnek az abszolútumát közelíti meg, de ugyanúgy ismétlődésre szavaz az is, aki általában egy bizonyos zenetípust, zenefajtát hallgat. Egyáltalán, aki klasszikus zenét hallgat, az eleve ebbe a sorba helyezi be a létét.

Hát nézze, az ismétlődés a fennmaradásnak az alapja a szó ősi, eredeti értelmében; hisz az ember addig él, ameddig a szívverése ismétlődik. Ennek az ismétlődésnek a megszűnésével mint személy, mint egyedi lény ő maga is megszűnik. Ilyen értelemben a repetitívitas nemhogy nem ellentétes az étellel, az embernek az antropológiai – mondjuk így – kódjával, alkatával, hanem annak a legbelsőbb lényege.

Persze hogy az antropológiai kódban az is benne van, hogy az ember fogékony minden újra, ez természetes. Aki úgy akarna radikális lenni, hogy ezt tagadja, az nyilván abszurditást művel, mert ez azt jelentené, hogy ha valaki az alföldön nőtt föl, akkor neki nem tetszhet a hegy és fordítva, ami természetesen abszurditás, mert az emberben szintén antropológiai adottságainál fogva megvan nemcsak a hajlam, hanem egyenesen az igény arra, hogy ha valami van neki, akkor lehessen más is neki, vagyis a régi, a meglévő mellett kívánja az újat is, kíváncsi rá, meg akarja ismerni. Itt a kérdés mindössze az, hogy ez a kettő milyen viszonyba kerül egymással.

Valaki például abban látja a boldogságot, és ilyenek vannak, hogy minden héten más fővárosnak más szállodájában aludjék. Ez ma emberek tízezrei számára nemcsak lehetséges, hanem állandó életforma, mások pedig nagyon vágyanak rá, hogy legalább egyszer egy évben megtehessék. Ilyen értelemben ez a dolog van és működik, vannak emberek, valószínűleg milliók vagy tán százmilliók, akik már nem tudnak másképpen boldogok lenni, csak úgy, hogyha az életükben állandóan változások követik egymást, az egyik új, tehát a mai új állandóan kiszorítja a tegnapi újat.

Amennyire meg tudom ítélni – nyilván magam is egyfajta alkati adottság szerint beszélek –, ez nem a legjobb változata az emberek kultúra általi determináltságának. Ennek az egyik bizonyossága, hogy voltaképpen egyre kevesebben

élnék a kultúrában. Mert a kultúrában élni nem azt jelenti, hogy az ember felke-
rekedik, évente egy-egy félórás túrával megszemléli a nagy katedrálisokat, s így
ötven év alatt ötszáz katedrális előtt tölt el egy-egy félórát. A kultúra egészen
mást jelent. Egyetlen katedrálisban le lehet élni ötven évet a kultúrában.

(33. fejezet)

ÉLET- ÉS ÍRÓ-DALOM

ENNEK a Székelyföld-díjnak, hogy kitűnjön a többi közül, hogy villogjon, adjunk fedőnevet – vegyünk egy egyszerűt, amit már kitaláltak helyettünk –: „debütdíj”.

A „debüt” szó itt nem „á, beginner”-t jelent, ellenkezőleg, irigységünket burkoltuk bele. Arra vagyunk irigyek, hogy íme, egy leány, aki rettenetesen fiatal (s mindaz, ami ezzel jár, elképzelni is felállaszór), aki úgy adja elő magát, úgy jár, úgy öltöz, úgy ír, úgy van, hogy az ember csak elálmél, mert közben tudja, hogy ez mind épp így van a legjobban. Egy leány, akiből még ki tudja mi is lehetne. Aki ki tudja, kit hogyan talál meg, s megáll-e valahol.

Azzal, hogy díjat aggatunk reá, Orbók Ilonát (vagy családiasabban, hisz ez az alkalom most kebelre ölelésnek is kiválóan beváló, direkt ezért csináljuk, szóval Loncit) be szeretnénk hálózni, láncra verni, kötelezni, hogy írjon még, írjon kritikákat, ne nézze, hogy nincs kinek (ez különben nem igaz, én például teljesen, de totál véletlenül a minap olvastam újra a Demeter Szilárd könyvéről írtját, kacarásztam is tőle rendszeren). Szóval ne nézze, hogy a kritikának nem nagy a becsülete – majd ő meghozza. Hagyja a Csíki Hírlap-korrektúrát másra; na, jó, egy-két angolórát még megtarthat, de csak hogy edzésben maradjon, hogy hihetetlenül fiatal és bátor diákemberek előtt gyakorolhassa a lehengerlést, az eleganciába burkolt balegyenest, a hűvös szeretést s további ily kívánatos dolgokat, hogy aztán minket, olvasóit a Székelyföldben is a gyönyörűségbe kergessen acélos retorikájával.

Szóval az van, mármint Loncival, hogy tetszik nekünk. Ahogy figyel. Ahogy a perceket bepezsgzi. Ahogy lazázik. Itt egy Schlegel, ott egy vágy, amott egy kis E. A. Poe, egy összeérés, egy kinyílás, egy rettentően átlátható

párhuzamos szerkezet. Ahogy megenged, ahogy felépít, ahogy belengi, amit. Hogy ezt most hagyjuk, és ja, hogy ez talán, hm, érdekes. Egy könnyed mondat, s az oldalunkból szivárogni kezd a vér, vagy valami más.

Életrevaló kötet legyen a talpán, amit a kezébe vesz. Nem lehet semmi egy sízás és egy biliárd-játszma között lenni könyvnek a kezében. Egy kirándulással, három csókkal és két sörrrel érni fel. Hogy bár az első pár oldalnak esélye legyen.

Tetszik nekünk az a kritikus, aki úgy él, ahogy jólesik, úgy olvas, ahogy él, s úgy ír, ahogy olvas.

Az is van Loncival, hogy van neki olyanja, hogy kultúra. Amiben lakozik, amiből kinéz, s amiből azt mondja a szembejövő kultúrának, hogy helló. Egy-másra mosoly, s aztán ki-ki a dolgára. Ha úgy van. Ha nem úgy van, akkor meg úgy van jól.

És ezt a kultúrát Csíkban lengeti ki magából. Élhető város. Azt állítja ezzel. Ezért most rá hálából masnit kötünk.

De ravaszak vagyunk ám. Azzal, hogy a debütálást mint tényt megállapítjuk, a kezdettel együtt egy történetet is előrejelzünk. Mert a kezdet ugye mindig valamié. Valami nélkül nincs. Ennek a valaminek a kényszerét, nevezük folytatásnak, most jól Loncira bogozzuk. S kívánjuk hozzá szeretettel, neki és maga-magunknak, hogy életes gondolatait adja továbbra is a *Székegyföld*nek és senkinek se másnak. Különben is, nem lefizettük? Ezennel, tanúk előtt.

(34. fejezet)

A KRITIKÁRÓL

NEM KÉNE a kritikának leírnia, hogy mi történt a színpadon, hiszen a néző is látja. Azt kéne a kritikusnak papírra vetnie, hogy mit indított el benne az előadás aznap. Mert előfordulhat, hogy ő is rossz passzban van. Nem kötelező mindig írni, még akkor sem, ha az illető kritikus. Ha valóban nyújtott valamit az előadás, legyen az pozitív vagy negatív – csak akkor írjon!”

Trill Zsolt színész, Beregszász/Debrecen

„Jó, ha érti a kritikus, amit néz, és nem utolsósorban azt is, amit ír. Idegesítő, hogy egyesek megírják a véleményüket bizonyos iskolai mércékre alapozva, akár negatívát is, mert az előadás nem olyan, ahogyan őket tanították, ezen felül érteni meg nem képesek.”

Urbán András rendező, Szabadka

„Akkor kapnánk pontos képet egy előadásról, ha különböző társadalmi helyzetű, gondolkodású, ízlésű emberek nyilatkoznának. Bizonyára sok egymásnak ellentmondó gondolat születne, mert a kritika nem egységes, kompakt valami. Egyik kritikus sem csálthatatlan, egyik vélemény sem szentírás. Ami pedig nem csálthatatlan, attól nekem nem szabad sem túlságosan boldognak lenni, sem elkeseredni. Haragudnom végképp nem szabad.”

Nemes Levente színész, Sepsiszentgyörgy

„A kritikára egyre nagyobb a szükség, hiszen folyamatosan bővül a színházi kínálat, egyre nehezebb kiszűrni a jót, az értékeset.”

Gálovits Zoltán művészeti titkár, Temesvár

„A színházi sajtót többnyire a szakmabeliek olvassák, de sokszor olyan »szakemberek« írlják, akik nem ismerik a színház gyakorlati oldalát. Kevés olyan kritikát olvastam, amivel színészként tudtam volna kezdeni valamit, bár talán ezt nem is kell elvárni.”

Nagy Alfréd színész, Sepsiszentgyörgy

„A színész ki van szolgáltatva a kritikának. A színház időművészet, húsz év múlva nem fognak újraértelmezni egy mai teljesítményt. Talán ez az oka annak, hogy más művészeti területekhez képest itt gyakoribbak a sértődések, ritkább a laza, dialogikus viszony alkotó és kritikus között.”

Varga Anikó kritikus, Budapest

„A kritikus munkájának csak akkor van értelme, ha ő is keresi az igazságot. Ha érdeklődő és keresgélő, nem ítélkező. Ha szenvedélyes, és nem csak azért dolgozik, hogy letegyen egy cikket, hanem tényleg érdekli annak a bizonyos előadásnak a sorsa. Ugy kellene megfogalmaznia a hiányérzetét, hogy a célhoz mérje, amit el lehet érn.

Az előadás nem csak egy ember ügye; van szerzője, rendezője, színésze, díszlet- és jelmeztervezője, zeneszerzője, koreográfusa, fénytechnikusa és így tovább. És miután már megvan a konspiráció ennyi ember között, a kritika úgysem tud annyira elbizonytalanítani. Rosszul eshet, de a véleményed ritkán változik meg tőle.

Fontos, hogy a kritikus ragaszkodjon az objektivitáshoz, ha ítélkezik, az lehetőleg ne csak egy ember ügye legyen. A jó kritikusnak szét kell bontania a személyiségét, és egy kicsit benne kell lennie az előadás minden nézőjében, mert ha valamit kimond a nyilvánosság előtt, valamennyire a nyilvánosságot kell képviselnie.

Tulajdonképpen nem nekünk, színészeknek szól a kritika, hanem az olvasóknak. Rólunk szól, de nem nekünk. A cél az, hogy a néző megtalálja a hidat az előadáshoz, a kritikus pedig idegenvezető, akinek segítenie kell ebben.”

Mátray László színész, Sepsiszentgyörgy

„Nagyobb érdeklődést várnék el az újságíróktól: fontos lenne, hogy folyamatosan figyelemfelhívó anyagok jelenjenek meg a színházról. Bár tapasztalataink szerint nem nő a nézőszám a kritika megjelenésének következtében... Ezeket a kritikákat gyakran csak mi magunk olvassuk, pedig jó lenne, ha az írások hatnának a közönségre is.

Az előadásainkról szóló írásokat szinte mind elolvassuk, de nagyon kevés az, amit meg tudunk szívlelni. A kritikát elfogadom, ha érdemben szól az előadásról és nem csak a tetszés/nem tetszés kinyilvánításánál reked meg. A kritikán mindig érződik az attitűd, a kritikus magatartása, átjön, hogy az miből születik. Az elemző kritikát tartom a legfontosabbnak, ami a gyakorló színház javára válik. Ennek része az is, hogy rámutat az előadás hibáira (de nem feltétlenül dorgáló módon), miáltal több odafigyelésre ösztönzi az alkotókat.

Ebből kevés van nálunk, ahhoz képest, amennyi színház van. Általában ugyanazok írnak az előadásainkról, ami nem feltétlenül baj, csak egy idő után bezárul a kör. Szükségünk lenne néha friss szemekre.”

Gyarmati Kata dramaturg, Újvidéki Színház

„A jó színházi sajtó konstruktív, s benne az író egyazon csapatban érzi magát azokkal, akik létrehozzák az előadásokat. Együtt halad az alkotókkal a színházi kultúra kultúra világszínvonalú törekvéseihez való felzárkózás irányába. Ez nyilván nem azt jelenti, hogy nem kritizál. Kritizál, de kritikája konstruktív, és elsősorban megpróbálja megérteni, hogy mi történik a színpadon.”

Bocsárdi László rendező, Sepsiszentgyörgy

„Mindig mondom a végzős dramaturgoknak, hogy írjanak színházkritikát, mert itt, Erdélyben nincs kellőképpen kiteljesedve a színházi sajtó.”

Váta Loránd színész, Kolozsvár

„Ha én színházi sajtós lennék, az alternatív színházat, a vásári komédiát és a halálosan komoly drámát egyformán pártatlanul értékelném.”

Gombos Dániel színész, Újvidék

„Nem az érdekel, hogy a kritika dicsér vagy nem dicsér... Az olyan kritikát szeretem, amelyikben találok egy érvényes gondolatot – akár olyant, aminek látszólag nincs is köze az előadáshoz. Érdekel, hogy az, amit mi létrehozunk, elindít-e a kritikusban valamit. Mert a nézővel is ezt akarom elérni: hogy elinduljon benne egy gondolatsor.

Az az igazán gyönyörűség, hogyha bennem is elindít valamit a kritika. A kritikának is legyen költészete. Egyre több mindennek legyen költészete, ez a cél. A létezésünknek legyen költészete. De ez lehetetlen, mert a világ nem erre tart. A világ arra törekszik, hogy mindent racionalizáljon.

A román kritikát szeretem; főleg a szakmai megbeszéléseket. Nem osztják ki az előadást. Román színházi közegben a szakmai megbeszélések arról szólnak, hogy beszélnek a színházról, egy gondolatról, amit az előadás előidézett. Azt mondani, hogy te rossz voltál, te jó voltál, a rendező rosszul gondolja vagy jól gondolja – ez igazából nem lényeges. Lényeges az, hogy én beszéljek a halálról az előadásban, és a kritikus elmondja, ha benne megszületik valami a halál kapcsán. Ennek van értelme.”

Pálffy Tibor színész, Sepsiszentgyörgy

„Ha nincs olvasói igény, se szerkesztői-kiadói akarat, se szakírói kapacitás, és a színházak sem sürgetik egy dinamikus és szókimondó színházi fórum megjelenését, miért is kellene siránkoznunk az erdélyi színházi sajtó hiánya felett?”

Boros Kinga kritikus, Csíkszereda

„Tegyetek meg nekem egy szívességet. Ígérjétek meg, hogy odajösztek előadás után, leülünk sörözni és elmondjátok, mit gondoltok az előadásról. De rendesen, nem köntörfalazva. Mert meg kell mondani, hogyha rossz egy színész vagy egy előadás. A kritikák a lapokban nem mondják meg, úgy általában véve és a **kisvárdai.lapok** sem... Nem kell óvatoskodni. Úgy kell tenni, mint Nánay a szakmain, aki ma egyszer csak azt mondta, elég a simogatásokból, jöjjön az erős ítélet! Nem minden előadással tették ezt meg a szakmaikon. Pedig meg kell...”

Veres Előd, színész, Kézdivásárhely

(35. fejezet)

A SZÍNIKRITIKUSOK DÍJA 2008/2009

(Zsigmond Andrea jelölései)

A LEGJOBB új magyar dráma: VINNAI ANDRÁS: VAKOND – VISKY ANDRÁS: ALKOHOLISTÁK – ZALÁN TIBOR: RETTENTŐ GÖRÖG VITÉZ

A legjobb előadás: OBLOM-OFF (Debrecen, rendezte: Andrzej Buben) – ISTENÍTÉLET (Pécs, rendezte: Mohácsi János) – A GÉZAGYEREK (Szabadkai Népszínház, rendezte: Bérczes László)

A legjobb rendezés: A VELENCEI KALMÁR (Eger, rendezte: Zsótér Sándor) – HALOTTI POMPA (Debrecen, rendezte: Vidnyánszky Attila) – KÖNYÖKKANYAR, TURBO PARADISO (Szabadkai Kosztolányi Dezső Színház, mindkettőt rendezte: Urbán András)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: JÓGYEREKEK KÉPES-KÖNYVE, Örkény Színház

A legjobb független színházi előadás: BÉRHÁZTÖRTÉNETEK o.1 (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor) – A SOHA VISZ-SZA NEM TÉRŐ (Pintér Béla és Társulata, rendezte: Pintér Béla) – HŰ, DE MESSZE VAN PETUSKI! (Stúdió „K”, rendezte: Tamási Zoltán)

A legjobb gyerekelőadás: RETTENTŐ GÖRÖG VITÉZ (Stúdió „K”, rendezte: Fodor Tamás) – A TALIZMÁN (Debrecen, rendezte: Szász Zsolt) – A FÉLŐLÉNY (Székelyudvarhely, rendezte: Szilágyi Regina)

A legjobb női főszereplő: CSÁKÁNYI ESZTER (*Fédra Fitness*, KoMa-ALKA.T) – NÁDASY ERIKA (*Alkoholisták*, Eger) – VICEI NATÁLIA (*A Gézagyerek*, Szabadkai Népszínház)

A legjobb férfi főszereplő: TRILL ZSOLT (*Oblom-off*, Debrecen) – BOGDÁN ZSOLT (*III. Richárd*, Kolozsvár) – NAGY PÉTER (*Hamlet*, Zalaegerszeg)

A legjobb női mellékszereplő: BÖRCÖK ENIKŐ (*Augusztus Oklahomában*, Vígyszínház) – HOMONNAI KATALIN–KAKASY DÓRA (*Hű, de messze van Petuski!*, Stúdió „K”) – MEZEI GABRIELLA (*Mesél a bécsi erdő*, Székelyudvarhely)

A legjobb férfi mellékszereplő: SZABÓ TIBOR (*Leonce és Léna*, Gyergyószentmiklós) – VENCZEL VALENTIN (*Alkoholisták*, Eger) – MOLNÁR LEVENTE–SZÚCS ERVIN (*III. Richárd*, Kolozsvár)

A legjobb díszlet: KÖNYÖKKANYAR (Szabadkai Kosztolányi Dezső Színház, tervezte: Perovics Zoltán) – LÁNY, KERTBEN, illetve ISTEN-ÍTÉLET (Katona Kamra, illetve Pécs, mindkettőt tervezte: Khell Zsolt) – JÓGYEREKEK KÉPESKÖNYVE (Örkény Színház, tervezte: Izsák Lili)

A legjobb jelmez: JÓGYEREKEK KÉPESKÖNYVE (Örkény Színház, tervezte: Nagy Fruzsina) – A KÉK MADÁR (Csíki Játékszín, tervezte: Adriana Grand) – ORÁL MORÁL (Dunaszerdahelyi Epopteia Színházi Társulás, tervezte: Óry Katalin)

A legjobb pályakezdő: JAKAB ORSOLYA (*Mesél a bécsi erdő*, Székelyudvarhely) – TÁBOROSI MARGARÉTA (*Tavaszi Újvidék*, rendező) – ÖTVÖS ANDRÁS (*A velencei kalmár*, Eger)

Különdíj (más kategóriába nem sorolható): DUNASZERDAHELYI EPOPTeia SZÍNHÁZI TÁRSULÁS ÉS MŰHELY (a színházi nyelv megújítását célzó kísérleteiért) – CÁRI TIBOR (a csíkszeredai *A kék madár* és a temesvári *Amor omnia* zenéjéért) – VARGA-JÁRÓ ILONA (a kolozsvári *III. Richárd* maszkjaiért)

(36. fejezet)

AZ ÉV LEGJEI A LEGHITELESEBB FORRÁSBÓL

www.transindex.ro

AZ ÉV SZÍNHÁZI ELŐADÁSA: *Platonov*, Marosvásárhely

Azért, mert a fajsúlyos társulattal rendelkező Marosvásárhelyen született végre egy fajsúlyos előadás. Azért, mert ilyen már régen volt, és még sokáig nem lesz – ha népszínházzá válik. Azért, mert végre a díszlet is alkotó része az előadásnak. Azért, mert egy fiatal rendezőnk beérett: megbirkózott Csehovval és maga alá gyűrte. (Harsányi Zsolt forever.) Azért, mert megmutatta, hogy szenvedni lehet üdén és vidáman is.

Futottak még: a csíkszeredai *Finito*, a kolozsvári, várótermes *Mit csináltál három évig?*, a vásárhelyi, yorickos *Bányavirág*, a sepsiszentgyörgyi *Bánk bán*, a kolozsvári *Születésnap*.

Az év színésznője: *Tokai Andrea* (Mellékhatások, Temesvár). Az év színésze: *Czintos József* (Vaknyugat, Csíkszereda), valamint *Bányai Kelemen Barna* (Platonov és *Bányavirág*, Marosvásárhely).

AZ ÉV KÖNYVE: Lövetei Lázár László – *Zöld*

Mert találkozik benne a hülyeség az okossággal. A költő a pásztorral, a könyvmoly a füvet rágcsálóval. A vers a grafikával. A férfi a nő hiányával. Az ekloga a Green Peace-szel, a hexameter az e-maillal. Az élet értelme az élet értelmetlenségével.

Futottak még: Bodor Ádám: *Verhovina madarai* (de nem biztos, hogy ő erdélyinek számít), *Állomás, éjszaka* (inkább az ötlet, mint a megvalósulás), Láng Zsolt: *Bestiarium Transylvaniae IV.* (már az imponanciája miatt is), Láng Zsolt: *A jövő emberei* (mert lököttség), Farkas Wellmann Éva: *Az itt az ottal* (mert... mert).

Az év könyvszerkesztője: *Gáll Attila* (Erdélyi Híradó Kiadó) – mert pontosan és szépen, ahogy a csillag megy az égen.

(37. fejezet)

MEGKÉRDEZTÜK... ZSIGMOND ANDREÁT

- MIELŐTT az ismerős kérdést, „Mi teszi Önt boldoggá?”, feltennem, a rovat történetéről meg miértjéről szeretnék kérdezni: kinek az ötlete volt: a tied, az Attiláé, a Transindex teamé?

– Kelemen Attila találta ezt ki, és meggyőzött arról, hogy nem is annyira rózsaszín a kérdés, meg hogy van értelme ezzel foglalkozni. (Bár időről időre lázadozom ez ellen, s más kérdést javasolnék – ilyesmit, hogy „Az ön szakmájában mi a dolgok állása jelenleg?” –, de Attila azzal érvel, hogy a boldogságra kérdés ez ebben a formában újszerű, ezt egyik lap sem csinálja.) Az elképzelés az, hogy a különböző válaszokból ki-kik magának összerakhat majd egy boldogságképet, tetszés szerint stratégiákat kölcsönözhet és próbálhat ki, ha épp rá van szorulva, és semmi ötlete nincs, mitől tudna feldobódni. S ezt persze nem föltétlenül kell véresen komolyan venni.

– *Úgy néz ki, mintha valamilyen amerikai marketing folyóiratból vágátok volna ki egyesesen: „bí hepi!”, vagyis húzódjon mosolyra a szád, akkor majd – mi biztosak vagyunk benne, ám neked erről nem kell tudni – jobb kedvvel járod be nagyobb részét a portálunknak, mint különben tennéd... Nem ez áll mögötte?*

– Ez nem jutott eszünkbe. Sőt, inkább azt feltételezném az olvasóról, hogy pont úgy, mint te, elsöre idegenkedéssel fogadja ezt a rovatot, hogy már megint milyen kommersz hülyeséggel akarják bebetetni. Pedig szerintem akad egy-két érdekes gondolat a válaszok között, s én főleg azt bírom, mennyire eltérőek tudnak lenni ezek annak ellenére, hogy úgy tűnik, erre a banális kérdésre csak egyforma banális válaszokat lehet adni. És legtöbb megkérdezett

díjazza azt, hogy valaki olyan helyzetbe hozta őt, amelyben kicsit elgondolkozhat arról, mit miért csinál. Amit különben időről időre meg akar tenni, csak nem mindig jut rá szabad pillanata.

– *Nem cinikus a választás, amikor mindenki arról panaszkodik, hogy Romániában és egyáltalán Kelet-Európában boldogtalan az ember?*

– Nem hiszem. A boldogságra irányuló kérdés nem kizáró jellegű, abszolút megengedi ellentétes előjelű párját is – hogy mi teszi az embereket boldogtalanná. Bárki feltehetné ezt is. Csakhogy azt hiszem, erre már amúgy is rengeteg válaszlehetőséget tudunk.

– *Mindenki boldog, akit megtisztelsz a kérdéssel, a végcsénitől az egyetemi tanárig, legalábbis azt állítják... Nem gondoltál arra, hogy ezek mind átvernek téged, általad minket?*

– Nem, ezek az emberek nem azt állítják, hogy boldogok. Csupán azokról a pillanatokról, helyzetekről számolnak be, amelyekben ilyesmit éreznek. Mivel hogy erről kérdezték őket. Egyébként én szeretném, ha destruktív választ kapnék a kérdésre; volt is már példa rá, hogy egy megkérdezett mélységes keserűséggel válaszolt, s azt mondta el, mennyire csalódott helyzetének megváltozott s egyre inkább állandósuló körülményeiben. Csak aztán többszöri kérésekre sem engedte, hogy leközljünk.

– *Mikor kérded meg a destruktívokat?*

– Tervbe vettük, hogy egy alkalommal Nietzschétől közlünk egy részletet. Attilát kértem meg, hogy válassza ki a szöveget, ő filozófiát végzettként talán jobb szöveghelyeket talál.

– *Mi a boldogság szerinted?*

– Nem baj, ha nincs kidolgozott válaszom? Bár egyik interjúalanyom véleménye nagyon kedves számomra, abból kibonthatom a sajátomat. B. Angi Gabriella sepsiszentgyörgyi színésznő a jelenlétben, az ottlétben, a megtör-ténés pillanataiban vélte tetten érni a boldogságot. Amikor „egy pillanat

valamiért igaz”, vagyis a mellékkörülmények lehetőség szerinti kiküszöbölésével az történik a pillanatban, aminek történnie kell, mert az interakció alanyai – s ezek nemcsak személyek lehetnek – maximálisan egymásra figyelnek. Ebbe a táncos benne-léte a táncban, a szemlélő odafigyelése az esőcsepp remegésére az ablakon pont úgy belefér, mint a szerelmes vagy az anya maximális odafordulása kedveséhez, illetve gyerekéhez. Eszerint tehát e találkozások időtartama egy valóban megélt pillanattól hosszú éveket átfogó periódusig terjedhet.

– *Milyen érzés annak a kérdésnek a megválaszolása, amit magad másoknak rendszeresen felteszel?*

– Először valóban meghökkentő, ha így nekem szegezik a kérdést. De ha van idő elgondolkodni rajta, jó érzés, hogy kicsit tisztába jöhet magával az ember. Én is szoktam időt hagyni a megkérdezettnek, ha igényli; válaszolhat másnap vagy akár e-mailben, így van ideje arra, hogy a kérdés otthonossá váljék számára.

– *És akkor: „Mi teszi Önt boldoggá, Zsigmond Andrea?”*

– Ha magam és körülményeim állandó változásának tudatában vagyok, és nem ragadok bele adott vagy általam kidolgozott stratégiákba. Ha benne tudok lenni egy pillanatban, ha mindig újra tudom fogalmazni magam (nem baj, ha gyakran ugyanazt a választ kapom), és tisztán felmérni adódó helyzetem. Ha ott tudok lenni az úszásban, és belefeledkezem az árnyékok és az anyagok játékába a tó felszínén. Ha ki tud teljesedni rajtam a vágy, legyen az akár egy szöveg megismerésére, a beleférközésre irányuló vágy, vagy szorosan követni tudom egy szakmai beszélgetés egyre finomodó szálait. Ha van egy másik ember, aki számára én én vagyok, követni tudja mindennemű mocanásiamat, s ugyanakkor ő is kiterjeszti felém énjének határait. Mindezt bizalommal, úgy, hogy egyikünk se sérüljön szabadságában. És egyáltalán: ha a pillanatok nem elmúlnak, hanem megtörténnék.

(38. fejezet)

SZÚNYOGOK, CSEND, CIGARETTA MEZEI KINGA JULIJA KÖRÜL

ÜLA PADON egy lány, illetve két lány, de minket most az egyik, csak a baloldali érdekel. Könnyű kis ruha rajta – következésképp nyár van; napszemüveg az orrán – tehát a szabadban vagyunk; úgy, ülve elszunyókál – hiszen esteledik; mindkét kéz az ölében – talán a konyhán szokott hozzá, így pihen. Eddig a kép, ennyi részletből áll. Ekkor, mint mikor fellobban egy gyufa éjszaka, a képet összerántja valami. Bóbiskolás közben a lány az alsókarját kicsit megvakarja, ott, ahol legfinomabb a bőr. A kis cselédet csípdesik a szúnyogok.

Ettől kel életre a kép. Ekkor jön létre igazán a nyári este kint a ligetben.

Mert amit eddig láttunk, ruha, bóbiskolás, cselédkezek: mind jelzések csupán. Utalás erre-arra, szimbólumok. A díszlettervező, a rendező, az író is kiötölhette őket; a színész ekkor főként hordozó, ügyes vagy ügyetlen. A kar belső felének vakarása is lehetne persze épp ilyen, még ha a színész ötletének tűnik is, miért ne maradhatna szimpla jelzés. Mert történhetne durván, a többi jeltől valójában érintetlenül, ahogy a betűk sorjázna az ábécében, úgy is. De nem így történik. A mozdulatban minden benne van: nyár, alkony, liget és cseléd. És ettől annyi élet szivárog bele, hogy végül minden más is lélegezni kezd. Minden egymáshoz ér, minden egymásnak dől. Dominókockák sora. A vakarászás lassú, tétova – hisz Juli alszik; a feje már a másik leány vállán – hisz barátnék; elbóbiskoltak a ligetben – hiszen nem szoktak fennmaradni éjszaka, s a sok munkától aluszékonyak, na, meg így jobban lehet érzékelni, milyen sokára érkezik Liliom.

A nemlétező szúnyogoktól válna tehát minden létezővé?

Nem is a szúnyogok, hanem inkább a gesztus. A gesztus finomsága, az összehangoltság a környezettel. Az összeszövöttség. Az, hogy amikor a megérkező Liliom az alvó Juli karját megpiszkálja, Juliban tovább él a mozdulat: azt hiszi, újabb szúnyog csiklandozza, s tétován odacsap. Nem durván csap oda, figyeljük meg, nem ugrasztják ki a poént, nem lóg ki ott egy csicsás ezüstsál a szövetből; az egyenletes szövés ennél sokkal fontosabb.

Az összeszövöttség főként a két lány viszonyában látszik (akkor persze, ha Marit Szorcsik Kriszta játssza). Párbeszédekben – leginkább itt, a pados jelenetben – sok-sok életszíkra villózik. Érzik egymás hangnemét, ritmusát, az érzelemhullámok egymás köré csavarodnak. A tájnyelvi hangzók belesimulnak a beszédbe: a színész ekkor sem határolódik el a figurától. A néző is azt szereti, ha Mezei Kinga testét teljességgel Juli tölti ki, Juli élteti. Az azonosulással egyidőben a színész odaadását is érzékeljük, és ez felemelő. Minél többen legyünk egy-embernyi helyen, szöveg, figura, színész, mozgás, néző. Ilyen helyen bizonyosabb, hogy szárba szökken valami kis érzelmes élet.

Juli és Liliom között ritkábban sűrűsödik életnyivé a levegő. Van két kulcsjelenet, azokban néha mégis. Az egyik az, amikor Juli a rendőrök tanácsa ellenére Liliommal marad. A gesztus meghökkenti Liliomot; ekkor engedi be Julit a szívébe. A fordulat jól érzékelhető: az alkotók szándékát felismerjük. De ritkán jutunk túl az *értésen*; kevés előadásban tudjuk felvenni a történések ritmusát, kevésszer sikerül, hogy minden pillanatban velük tartsunk, és épp abban a másodpercben érezzük, hogy ez most holtra facsarja a szívet, amikor Liliom is ezt érzi. (Azaz ezt jelzi felénk.)

A másik ilyen esélyes jelenet az, amelyben a haldokló Liliom tárja ki a szívet Julinak. Legutóbb olyan szintjére jutott el az őszinteségnek, hogy megállt a levegő. A színész egészen belépett az előadásba, és ott, benne élt. Annyira igaznak és hitelesnek tűnt a beszéde, hogy végre meg lehetett szeretni, de igazán. Figurát és színészt. Meg lehetett végre – itt, az előadás végén – érteni, hogy Juli mit keres emellett a gyerekes csavargó mellett, mit látott meg Liliomban, mi élteti ezt a hihetetlen, különös – mert igazi (-nak lefestett) – szerelmet.

Nem véletlen, hogy ez a jelenet máshová került az előadásban, mint ahol a színdarabban volt. Ezúttal hangsúlyos helyen, az előadás végén szerepel. Ezáltal, a kettős vallomás hangsúlyossá tétele folytán reflektorfény vetül a szavakkal élés, a megértetés, a megértés kérdésére.

Ezek a szálak korábban is színesebbek voltak; a beszéd útján vagy más-képp történő kapcsolattartás fonala feltűnhetett a szöveget szemrevételező nézőnek. A *Liliom* szereplői eddig is hol elhallgatták egymás elől, hol ellenkezőleg, átgondolatlan formában zúdították egymásra érzelmeiket. Liliom nem tudta elmondani Julinak, örül, hogy gyerekük lesz, nem tudta azt mondani a mennyországban, hogy igenis, szereti a kis cselédet. Julit mindig félbeszakították, amikor szerelme mélységeibe avatta volna be barátjánőjét; kedvesének, Liliomnak se mondta ki soha a „szeretlek”-et, még ebben az utolsó jelenetben sem tudja megtenni. Kettejük beszéde a csend: talán ezért sem könnyű hozzáférnünk a szívükhöz. Talán ha a csendek közül minél több lenne telt és lüktető... De ezt elérni nehéz. (Főként olyan előadásban, ahol a színészek ilyen sűrűn cserélődnek.)

Egyedül Juli érti Liliom nyelvtelen „beszédét”, csak ő tudja lefordítani – például a pofonokat; márhogy a szeretet üzenetét hordoznák. Mindenki más vele ellentétesen vélekedik. Barátnéja, Mari is (szakítópróba, figyelem!). Hollunderné, Muskátné, a Fogalmazó is ezt a végletet képviseli. Beszéd tekintetében is: mind jót akarnak Liliomnak, csak épp nem értik őt, csak épp ráhangolódás, csend helyett szóözönnel, szidalmakkal árasztják el. Figyelés helyett maguknak követelnek figyelmet.

Hogy a sokféle szó („hát mondd: legyen a Liliomnak igaza”), a hallgatás és ezek hozadéka valóban központi kérdése az előadásnak, abból is kiteszik, hogy az említett jelenetben hirtelen megváltozik a színházi konvenció. A halott Liliom Juli szerelmes szavaira felemeli a fejét, és mosollyal az arcán elindul az ablak felé.

Az egymásra hangoltság, az összeszövöttség egyenletes ritmusban feszül fel Juli és Mari között. Az első jelenetekben két olyan barátnőt látunk, akinek ugyanaz a származása, az életmódja, a férfideálja... akik értik egymást. Akik megnyílnak egymás előtt (bevallják szerelmeiket), akik játszanak

(bakalódnak) és törődnek egymással (megvizsgálják egymást). Abban a jelenetben azonban, amelyben Mari bemutatja Julinak Hugót, a vőlegényét, már szakadék tátong köztük. A lelkendező Mari és a lesújtott Juli között. Mari még törődik Julival: pénzt hoz neki, hogy legyen miből élnie. De már nem érti barátneját: szidja amiatt, hogy kitart Liliom mellett. Elfeledi, hogy Juli első perctől kezdve így rangsorolta az értékeket – hiszen lemondott a keresetéről, és Liliomot választotta. Mari nem tud ráhangolódni Juli gondolataira és érzelmeire. Nem veszi észre, hogy Juli szíve mindjárt meghasad (az imént látta elmenni Liliomot egy jó nagy késsel, Ficsúr oldalán). Nem veszi észre, hogy Juli életében először elszív egy cigarettát.

Juli nem szavakkal kommunikál. Elsírja magát: félreértik a könnyeit. Cigarettára gyújt: nem látják, hogy idegességében teszi. Liliom halálakor vigasztalják, hogy így a jobb; azt mondja: persze. Majd elővesz egy újabb cigarettát.

Abban a cigarettában minden benne van. A meg-nem-értések abban sűrűsödnek: el lehet égetni őket seperc alatt. A vigasztaló társ megint a cigarettára segít Julinak nevelni a kisleányt. Liliom elvesztésének megérezése óta mindig Julival van. Ha valaki Julira kíváncsi, itt kell elkezdenie a megértést. Ő csenddel és akaratlan gesztussal kommunikál. Szavak helyett csak ezt mutatja. Nincs más kiút: oda kell rá figyelni. De Liliom halála óta ez senkinek sem sikerül.

Mezei Kinga mintha nem is játszana. Mintha nem ő látszana, hanem a szúnyogok, Mari könnyeinek felszáradása, a határozott döntések, a krumplis fazék, Muskátné szemtelensége, Liliom lelkiismeretfurdalása, kislánya megszeppenése, az egy lépés hátra a vallomás előtt.

Ezért szeretem Mezei Kingát. Az alakításait és a rendezéseit. Mert ő nem ezüst szál akar lenni a szövetben, hanem az az észrevétlen fehér cérna, amibe a többi szál kapaszkodik. Ami a szövetet összetartja.

Igen.

(39. fejezet)

KISVÁRDAI ANZIX

MI – TI – ŐK

Kisvárdá előtt szorongás. Pedig –
nem tudom, milyen lesz, kevés előadást láttam az idén. Erdélyben.
(Vajdaságban, Kárpátalján, Felvidéken.) Azért megyek. Nézdegelni. Jó az
különben valamire? Nem mindenki gondolja így. Örök bosszúsága a szer-
vezőknek, hogy kevés a kíváncsi szakmabéli. Akik... Úgy vélik, nem lehet
új a nap alatt. Vagy nem itt fog az kihajtani. Hanem? Hét határral odébb?
Bizonyára.

Kisvárdá előtt szorongás. Mert –
sejtem, milyen lesz, bár kevés előadást láttam az idén. A tavalyi fesztivál
emléke viszont él még. A furcsa érzés, hogy lejárattuk magunkat előttük. Így.
Mi, határon túliak, előttük, akikhez odamentünk játszani. (Mégmértetni...
No hiszen.) Gettósdi, így hívjuk különben. Hogy van az Ő fesztiváljuk és
van a mienk. Pécs és Kisvárdá. Ők és mi. Az Ők nálunk fent vannak a polcon,
válogatnak, szakmai beszélgetést vezetnek, írják a fesztivállapot. Zsúríz-
nek. Idén Alföldi meg Eszenyi (Nánay külön fejezet). Majd megmondják
Bocsárdiról, hogy elég jó-e. Elég jó. Bezerédi is elég jó. Ők mint rendezők,
testületileg, azaz társulatilag. Komárom és Sepsiszentgyörgy. Elég jó a zsúri,
hogy így döntött.

Kisvárdá előtt szorongás. Mert –
keszeg kis évad áll mögöttem. Mi lesz veled, színházka? Budapesten

néztem szertesét, és hiába, hogy szívemnek kedves társulatok munkájában, több évad termésében turkáltam. Az évadelső Frankenstein-terv sem tízes nálam. Rokonszenves Mundruczóban, hogy feszegeti a színészi játék határait, a regiszterek gyönyörűen megsokasodnak, csápok nyúlnak a valóság felé, de egyszer csak előlép belőle a filmrendező, és a legvadabb fikcióról elvárja, hogy véres valóságnak higgyük. Színházban a legkritikább esetben hiszem el, hogy valóban megölik, akit megölnek, színésztől-mindenestől.

Gyanús, hogy ennyire nem elég nekem, „határon túlnak” Budapest. Biztosan az idegenség teszi. Ez itt nem az enyém. Különbözően már, suttogva mondom... kezdenek behálózni. Nemcsak az alternatívok, súlyosabb, a kőszínház. A Katonába néha már szívesen megyek. Kiért inkább, Keresztes Tamásért vagy Hajduk Károlyért? A színészi kvalitásuk nyugtáz le, mi más.

Az idegenség, meg a közelség. A színházban vanogatnak. Is. Sokféle-képp. Például, hogy a magadéva akarod tenni. Az előadásé akarsz lenni. Ezek után nyilatkozz objektíven.

Utálsz, ha egyszer valami nem a tiéd. Szereted, ha egyszer valami nem a tiéd. Mert. Azért.

Szereted, ami a tiéd, még ha utálsz is. Utálsz, ami a tiéd, még ha szereted is.

Erre varj gombot. Ezek után nyilatkozz objektíven. A régióról, a konkurens régióról, a még konkurensabb régióról.

Kisvárdán előtt szorongás. Hogy –

meddig tovább. Szusszal, pénztárcával. Odautazgatni, belépőjegy, szállítás... hogy a tizennegyedik előadás talán. Ép ésszel meddig érdemes? Erre lépj, Kisvárdán. Hogy megérje a hányattatást. Akarjunk odamenni.

Kisvárdán előtt szorongás. Szerencsére –

a pesti évadot nálam egy bécsi vendégjáték zárta, Schilling háromszemélyes Hamletje. Kirepült szememből a bágyadtság. Erőm meggyűlt, a lendület elvitt Kisvárdán át egészen Nekrošius Macbethjéig Gyulára. Kisvárdán át egészen... Kisvárdán át egészen...

Szeret –...

Nem úszod meg. Beleszeretsz. Ki mibe. Én Vidnyánszky színházába, és a vajdaságiakba. Nemcsak én. Mindenki.

Milyen lehet viszont az erdélyi színház? Kívülről. Ez az, amit sose fogunk tudni igazán. Pedig szeretik, szeretgetik ezt is, gondolom. Hiszen díjazták, Bocsárdit például mindig. Idén a pályakezdő Harsányi rendezését, a Nő a múltból is zabálták. Hogy miért?

Na, ez az, van, amikor képtelen vagy érezni. Szeretni, úgy értem. Például mert két előadás megy párhuzamosan, és neked kötelezően a vásárhelyin kell ülnöd, mert egy vásárhelyi folyóiratnak referálsz a mindenféle kisvárdai fejleményekről. Holott, és nagyon holott, te a másik előadáson ülnél, jelesül Gál Tamás, a dunaszerdahelyi színész gyerekelőadásán (!), A helység kalapácsán. Mert annyira, de annyira megfőzött három nappal korábban, amikor Jevgenyij Griskovec darabját prezentálta. Úgy maradtál, mint a fogorvosnál, pedig a monodramát úgy különben ki nem állhatod. Szóval a Hogyan ettem kutyát? alatt az iszonyú hőség és az előző mondatban említett elfogultság, valamint az előadás totális eszköztelensége ellenére úgy érzed, hogy szárnysz. Hogy igazi színházban vagy. Egy színházi fesztiválon, végre. Illetve hosszú idő óta, végre. Végre érdekel, ami történik, nagyon; akarod, hogy csinálják, nagyon; megbízol a fazonban, nagyon. Nem azért, amiről beszél, hogy a katonaság alatt mik történtek a szereplővel, kit érdekel. Hanem az árnyaltság miatt, ahogy egy mondatot egy adott helyzetben kimond. A reflektáltság és a valósággal való kokettálás mesteri szintje miatt, hogy megtalálja a bonyolultság és az egyszerűség kívánatos mértékét, a pontosság... Szóval szlovákiai kedvenem is van a kárpátaljai meg vajdasági szerelem mellett.

És hát Erdélyország? Ha már tisztáza vizet öntögetünk mindenféle méretű pohárba. Ha már az elfogultságokról kezd szólni ez az írás. Ám legyen. Van egy itteni szerelem is. Jó ideje. A neve... Olga. Barabás Olga. Miért épp...?

Hát, mert a színház határait feszegeti. Érdeklí, hogyan vannak a dolgok, és hogyan lehetnének még. Izgalmasak a „még”-jei. Még ha nem is működnek. Igazán. Sokszor. A George és Lennie-n például vére mentünk nem egy

asztaltársasággal. A kritikusok nem szeretik. Olgát szeretik, különben, de az előadását nem. Nem elég drámai. Miért, baj, ha lírát látsz a színpadon? Vagy epikát? Ha érvényes. Így én. De ők nem és nem. Zsigorig ható dráma kell nekik. Megátalkodottak. Lehet valami igazuk.

Pedig szép hasonlatokat gyártottam: az előadásban láthatatlan léggömböket eregetnek. Nem látják? A történet csupán csak arra kell Olgának, hogy legyen mihez hozzábogarozni a lufikat. (Őt persze nem kérdeztem. Csodálkozik majd a metaforán.) Szóval vannak ezek a lufik, izgalmasak: érzelmek meg gondolatok, hol összeadódó, hol különváló buborékok lebegnek így. A legfontosabb mégis az összehatás, mert kiadnak egy egészet, olyasmit, ami mellbe vág. – Imádom Olgában, hogy érdeklí a közönsége. A közösség, aki körülveszi. Nem a darabíró és a rendező hókuszpókuszai nyomulnak előtérbe nála, pedig azok is jelen vannak. Hanem az ember. Ember mivoltában. Ez esetben a székegy ember, aki tömegével nyugaton gürizik, egy jobb, értsd, emberhez méltóbb életminőség reményében. Miken szomorgott előre ez a Steinbeck...

Persze, idegesít ez-az az előadásban, például miért a rendezőnek kellett terveznie a díszletet. Ami elemeiben működik, de összehatásában kifejezetten csúnya.

Azt mesélték az egyik asztalnál – ez Kisvárdán alapélmény, így jutsz a szakmailag legértékesebb infókhoz –, hogy Olga önféjű. Ez magyarázat lehet a díszletre. Ott volt Gyarmati Kata is, akit imádok; ha dramaturg miatt megnézek egy előadást, hát miatta (Bárka, Iskola a határon...). Meséltük neki, hogy Olga, bár ő is regényeket, verseket adaptál folyamatosan, dramaturg nélkül dolgozik. Milyen jó páros lennének! Mert nem egyszer a külső szemek kéri számon Olgán. Mezei Kinga jutott még eszünkbe e csokorék ürügyén. Van valami közös ezekben a lányokban. Az érzékenység. A színházi és emberi. Olyan kérdéseket feszegetnek, amik általában elkerülik a férfi rendezők figyelmét, akik nem az ember, hanem az emberiség problémáira fókuszálnak. Ha van ilyen, hogy általában. Meg ember versus emberiség – satöbbi.

Ezért szerethetőek nemcsak a vajdasági lányok – és ja, a színészeket is vegyük be az ölelésbe, legtöbbször a rendezőnek jut az értékelés, ha jó, ha rossz, s ezt nehezen bírják, érthető, nélkülük a rendező bizony meghalna –,

hanem Vidnyánszky is. Ő is efelé tart demokratizmusával, vagyis színpadán a forma, ami megengedi a párhuzamos történeteket, az emberi dimenzió előretörésében segédkezik. Liliomfiában – ha valaki tavasszal azt mondja nekem, hogy egy Liliomfiért leszek oda... – minden szereplő kvázi egyenlő, a színészek zenélnek, a zenészek kommentálják a szereplőket, a szereplők átveszik a színészek eszement ötleteit: egyik pillanatban Chaplint játszanak, a másikban Romeo és Júliát. Egyszerre látjuk a történet és kommentárját, a színészt és a szereplőt, a stílust és a rá való ironikus reflexiót. Mindezt játékosan, a spontaneitás, pezsgés, egymásra figyelés örömteli kavalkádjában.

A Liliomfi mellé Gárdonyi népszínműve, *A bor föltétlen odakívánczok*, két okból is. Egyrészt új társulat költözött általa a szívembe – a komáromiak, mi tagadás, eddig valahogy nem fértek oda. Másrészt, ha már őszinteséget játszunk, egye fene: ritkán győz meg színész arról, hogy rendezni is tudhat, már rendes kis előítélet alakult ki bennem irántuk. Bezerédi Zoltán képes volt tornyomba betörni, még hozzá népszínművel! Megáll az ész.

Megáll az ész, és tapsikolni kezdünk, hogy van ilyen egyenletes társulat. Az idősök erősek, az ifjak tehetségesek, mind alázatos, nem magamutogató. Megáll az ész, és tapsikolni kezdünk, hogy van ilyen egyenletes előadás. Stílusban egységes, a népiestől kissé elemelik. A szövegmondás végig pontos és igaz.

A fenti előadásokban talán az a közös (az összekötés által máris ferdítünk...), hogy nem rendíthetetlen igazságok felé törnek. Nem a hierarchia fontos számukra. Nem a rideg hierarchia.

Asztaltársaság – a Művészetek Háza mellett, éjjel négykor

Végy egy darab udvarhelyi színészt, ültess mellé egy temesvárit és két csíkit, jöjjön két komáromi, majd egy darab Alföldi Róbert, végy továbbá egy nagyváradi irodalmi titkárt, egy békéscsabai főiskolai tanárt, egy kisvárdai színházkedvelő vállalkozót, egy Nórárt, még egyet (hívják őket Tompa Klárinak és Eszenyi Enikőnek), egy vajdasági színésztanoncot, aki, vicces, kiskutyaként követi Alföldit, egy dramaturg szakos hallgatót a párjával, a TÁP Színház szervezőjét, aki a gyergyói Figaróért jött ide, egy gazdasági

aligazgatót, két kritikust, majd ülted őket körbe egy faasztal körül, és dideregjenek.

Várdakeserű

Ittátok már Red bull-lal? Hát sörrel?

... – *nem szeret*

Lassan mindenki tudja, az „anya”-ország karjaiból kipotyogott magyar színházak közül melyek a leggyengébbek. Ebben a sorban Kassa, tudjuk, ott van jó elől. Mégis meglep, hogy ennyire! Utópisztikus félelmem véresen beigazolódni látszik. Az a mániám, hogy a kereskedelmi televízió edződött nézőnek lassan fogalma sincs, mi az, hogy színészi játék. Álljon ki valaki, mondja el ugyanazzal az arccal az összes szövegét, ezer nap egymás után, és kész. Félek a nézőtől.

De hogy a színházról kell! Most képzeljék el, hogy Csáth Géza darabja, A Janika helyén egy brazil szappanopera egyik epizódját látják. Minden köz-helyes és eltúlzott, a gondolatnak egy szikrája sem jelenik meg sehol. Egyik főszereplő mindig ideges, és sír, a másik mindig tördeli a kezét, a szobalány folyton veri a habot, hogy lássuk, ő a cseléd... Elképesztő.

Az erdélyi színházak gyengébbjeire a „diákszínjátszós” jelzõt aggatták rá gyakran. A szakmai beszélgetésen. Ez súlyos. Továbbra is élen jár ebben Nagyvárad, sem Nick Carter, sem a Godspell nem nézhető. Jó elől van a sorban a La Mancha lovagja is, a csíkiak előadásában is minden jelzésszerű, mintha-megoldott, mintha-játék. Felzárkózik hozzájuk egy Tasnádi-darabbal a vásárhelyi Yorick Stúdió, ők is csak jelezni tudják, hogy kábé merre indulnának, ha indulnának valamerre. A szatmáriak azt se látják, hogy zsákcucában vannak, Az ajtójuk totális regresszió.

Meg kell azonban jegyezni, hogy Kisvárdán minden sokkal alacsonyabban repül, mint akárhol otthon. Nemcsak a „szakma” szeretetlen hullószemei miatt, hanem a tér teljes érvénytelensége miatt is. Kisvárdán ugyanis nincs színházterem. A Művészetek Házában nincs sülyesztő, zsinórpadlás, a Rákóczi-teremnek meg, aminek intim stúdiótérnek kéne lennie, iszonyú magas

a plafonja, jó világosak az ablakai, és gyönyörűen visszhangzik. Kolozsvár ezért nem jött el idén – állítólag. Állítólagok vannak még körülötte, de mivel nem volt ott a fesztiválon, e fesztiválírásnak nem is kötelező bibelődnie vele. Főként, hogy eddigi számaiban a Látó tenyerén hordozta-forma. Aki ráér, és pezsegni akar, olvassza azért a vonatkozó vitát; egy június 21-i cikkel kezdődik a Népszabadságban, és néhány következő szombaton még tart az izgalom.

A rossz nyelvek szerint Sepsiszentgyörgy csak így nyer, hogyha ez a másik monstrum nincs jelen a fesztiválon. Na, de nincs jelen, Szentgyörgy viszont igen, méghozzá egy formailag ékkővé csiszolt Yvonne-nal. Végre egy előadás, ami... tökéletes foglalat Pálffy Tibor járásához, ami tánc, és beszédhez, ami ének. Egy hercegi trón.

S ez nem is kevés, a formai bravúr – sok előadás ezen bukik el. A szabadkai Kicsik és polgárok, ahol a realizmus nem tudott összenőni a táncbetétekkel. A gyergyói Világtalanok, ahol a naturalizmus nem tudott összenőni a lírával. A vásárhelyi Nóra, ahol a tér nem tudott összenőni a színészi játékkal.

Nánay (70 éves)

Az úgy történt, kérem, hogy meg akartam ölelni. Az asztaltársaság szurkolt nekem, sőt, csatlakozott volna. De hát egetrengető képtelenség. Őt? Még ha mosolyog is. Legyen inkább megírva.

Hogy miről szolt ölelés? ... Érti azt mindenki, aki sorban állt nála Kisvárdán. Azzal, hogy: tanár úr, mondjon valamit, milyenek voltunk?

Ja, Bérczes Laci megírta ezt az egészet a színhaz.hu-n rendesen. Aki jobbat akar írni nála, az bolond.

Meztelenség

Kiüti nálam a biztosítékot. Mert minden második előadás ezzel az ásszal rukkol elő. Mindenki ennyire kétségbeesett?

Füstölni kezdek, nem látom hát tőle az előadást, vége. A temesvári De mi lett a nővel?-t Magyarai Etelka csupasz hátától például. Álságos. Levetközött vagy sem? Döntse el. Ha már. De nem kell nekem illusztrálni, hogy meztelen nő van a bőgőtokban, el tudom én azt képzelni is.

Az udvarhelyi Elektra Jakab Orsolya segédletével gyönyörű meztele-nül, nem is teljesen értelmetlen a pörösege, végsőkéig feszült, vad párdúc áll a színpadon. De e performansz akkor is leginkább pasit fogni jó. Vetkőzik a Nórában Lindéné, hogy megmutassa, a nyomasztó múltnak annyi. Vetkőzik a Nó a múltból-ban Berekméri Kata, pedig képzeljék, egy szeretkezést is el bírok hinni enélkül. A mellek markolásása a másik „kedvencem” ugyanitt, és ja, Gyergyóban betesznek egy női mellet egy férfiszájba, elég alaposan.

Meg kell mutatni, hogy milyen merészek vagyunk? Mert ennyi látszik ebben. A fantáziátlanságon kívül. Miért van az, hogy Bocsárdi nem vetkőztet?

Ja, hogy értem történik mindez. A rendező, mivel tudja, hogy halálunal-mas lesz az előadása, felöltözteti Gajai Ágit két zsebkendőbe, hogy kedveskedjen nekem.

Előítéleteim kitergetése folyik, igen.

(Na, jó, ha Mátyra Laci veti le ingét az orrom előtt, ahogy alakult a George és Lennie-ben, azt nem bánom.)

De hogy miért baj, hogy Balázs Áronon a Rocky Horror-ban több kiló van, mint amennyit egyes kritikusok szeretnének... A színész ne legyen már szimpla erotikus tárgy, könyörgöm.)

Beszéd

Azt hittem, a változatos „e”, az „á”-tól egész az „é”-ig, a székelyek véd-jege. Hogy mi aztán tudunk valamit. De nem, az „e” szivárványa egyetemes. Beregszászon is mondják valahogyan, nem akárhogy, a Vajdaságban is, sőt, Szabadkán másképp, mint Újvidéken.

Szavak tekintetében legérdekesebb hely az étterem: senki sem úgy beszél, mint otthon. Egy steril nyelvet használunk, ott van lefektetve az étla-pon. A csemegeuborka és a sült krumpli nyelve. (Figyelem, nem lerben sült pityóka! Tessék jól érteni, szalmakrumpli az istenadta.)

Szakmai beszélgetésen is zsákmányolok. Aschertől azt, hogy „ásatag”. „Ásatag naturalizmus”, úgy hiszem. Nánay állítmányai ragaszkodnak egy mód-határozóhoz. Elkezd, s izgulsz, hogy vajon „borzalmasan”, mi? Igen vagy nem? Szeret vagy nem szeret?

Előadásban? Milyen nyelvet használjon a színész? Semmiképp se a másét. De ha muszáj, legalább egyenletesen. Gyergyóban hadd ne tegyék ki a névelőt a tulajdonnév elé (Kiss Csaba!: Világtalanok). Főként ha a részegét játszó Barabás Árpád nagyszerűen megtalálja a székely anyázás dallamát.

Kritizál

„Nincs rosszabb annál, ha egy néző osztja az észet. Főleg, ha hivatásos néző. Istenem, végig kell ülnöm ezt a borzalmas előadást... – rinyál. Kötelezi rá valaki? Ja, jó, ha zsúritag vagy, az más. De ha kritikus? Több alázat kéretik. Vedd a színészt. Az övé a munka, nem a tiéd, hogy ülsz. Mintha a néző sz..ta volna a színházat. Vagy igen?”

A világ(-om) teljessége

Színészek. Az előadásokból beköltöznek szívem bugyraiba, permanens lakók és olyanok is, akik villanásnyi idő alatt tovasuhannak. Ne legyen felsorolás, mert bár elvékonyodik a sor, véget sose ér. Aki ott lakik, tudhatja. Csak szemembe kell néznie a színházbüfében. Ha rá merek pillantani. Mert ez a pillantás, az a pillanat... Csak ha erős volnék, mint egy színész, bírhatnám elviselni.

(40. fejezet)

SZÍNHÁZI SUDOKU

LOHINSZKY

		O			Z		I	
		N	H	Y				K
				N	S	H		Z
L				I	K	Z		
		I				Y		
		H	Y	L				S
I		S	K	O				
K				H	L	O		
	O		I			K		

NAGY DEZSŐ

D				A	S		Z	G
G			Ő	D				S
			Y				A	
								A
A		S	G	Y	Ő	E		Z
N								
	N				Y			
Y				S	A			N
Ő			Z	G				D

(41. fejezet)

A KULTIKUS METAFORÁKRÓL

„Tele vagyok Kolozsvárral! Elmentem megkeresni a régi Nemzeti Színháznak a szent helyét. Már régen lebontották. Elmúlt. Úgy fordultam be a Farkas utcába, mintha templomba mentem volna. Ezekre a köveken jártak még a mi örök csillagaink. Ebből a drága épületből, amely most már csak a képzeletben állt előttem, indult el Budapest felé a régi, magasztosan gyönyörű színészet színe-virága. Nem tudja azt senki, mit jelentett nekünk ifjúkorunkban a kolozsvári Nemzeti Színház! Micsoda megtiszteltetés volt számomra, mikor először hívtak vendégszerepelni! Szent áhítattal léptem át a küszöbét.”

Fedák Sári

„A kultikus szemlélet tudomásulvétele nélkül szinte semmit sem tudnánk mondani a költészet (művészet) tényleges társadalmi beágyazottságáról.”

Margócsy István

A KULTUSZKUTATÁS sajátosan „magyar” tudományág, az utóbbi húsz évben bontakozott ki irodalomtörténészek, illetve más humán tudományokkal foglalkozó kutatók, politikatörténészek, antropológusok körében. A színháztudósok viszont nem haraptak rá – annak ellenére, hogy az első nagy kultusz történeti munka színházi vonatkozású. Az említett kötet Dávidházi Péter 1989-es Shakespeare-könyve: „Isten másodszülöttje”. *A magyar*

Shakespeare-kultusz természetrajza.² Azóta is ezt tekintik a kultusz kutatás alapművének, és Dávidházit „a kultusz kutatás atyjának”. További fontos munkák: monográfiák – Margócsy István Petőfi-monográfiája a költő kultuszát elemző fejezettel,³ Tverdota György József Attila-könyve,⁴ Szilasi László Jókai-könyve,⁵ konferencia-kötetek,⁶ gyűjteményes kötetek,⁷ folyóiratok tematikus számai.⁸

- 2 Dávidházi Péter: „Isten másodszületője”. *A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza*. Gondolat, Budapest, 1989.
- 3 Margócsy István: *Petőfi Sándor. Kísérlet*. Korona, Budapest, 1999.
- 4 Tverdota György: *A komor föltámadás titka. A József Attila-kultusz születése*. Pannonica, Budapest, 1998.
- 5 Szilasi László: *A selyemgubó és a „bonczoló kés”*. Osiris–Pompeji, Budapest, 2000.
- 6 A kultusz történeti konferenciák köteteinek anyagát Kalla Zsuzsa szerkeszti, a könyvek a Petőfi Irodalmi Múzeum sorozatában jelennek meg. L. *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*, 1994, *Kegyelet és irodalom*, 1997, *Az irodalom ünnepei*, 2000, *Kultusz, mű, identitás*, 2005 (ez utóbbi társszerkesztője Takáts József és Tverdota György).
- 7 A legfontosabb e tárgyban a Takáts József által szerkesztett *Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. Kijárat, Budapest, 2003. Továbbá teljes kötetet szánt e tárgynak Margócsy István (*Égi és földi virágzás tükre. Tanulmányok magyar irodalmi kultuszokról*. Holnap, Budapest, 2007). Takáts József és Rákai Orsolya egy-egy kötetének egyharmadát is kultusz történeti írások teszik ki. (Rákai Orsolya: *Utazások a fekete királynővel*. Írások írásról és irodalomról. Kijárat, Budapest, 2006; illetve Takáts József: *Ismerős idegen terep*. Irodalomtörténeti tanulmányok és bírálatok. Kijárat, Budapest, 2007.)
- 8 Dávidházi Péter – Tverdota György: Az ItK különszáma: Az Irodalom és kultusz-képződés című konferencia anyaga. *Irodalomtörténeti Közlemények* 1990. 3. sz. 287–401. (További szerzők, akiknek önálló kötetük vagy szerkesztésük nincs e tárgyban, de folyóirat-közléseikkel gyarapították a kultusz történeti vagy -elméleti irodalmat: Lakner Lajos, Porkoláb Tibor, Pravznovszky Mihály, Takács Ferenc, Korompay H. János, Kerényi Ferenc stb.)

„Shakespeare elismerése... valami neme a kultusznak, ami a kultúrát tanúsítja” – idézi Jókai Mórtól Dávidházi Péter. Bele is kapaszkodik a kijelentésbe, megpróbálja megérteni belőle, mit jelenthet a „kultusz” szó, és miért említi Jókai ilyen közel, illetve hozzátartozónak a „kultúrához”. Azt találja, hogy mindkét szó a lat. *colere* szóból ered, jelentése: művel, gondoz valamit, tisztelettel van valami iránt. Különbségként azt állítja fel köztük, hogy míg a kultusz jellemzője a mértéktelenség, a kultúráé a mérlegelő magatartás.

Dávidházi a kultusz háromféle, egymással összefüggő megnyilvánulásáról beszél Shakespeare-könyvének első oldalain. Megkülönböztet kultikus *beállítódást*, kultikus *szokásrendet*, valamint kultikus *nyelvhasználatot*. (Dávidházi 1989:5–15) Ezek az elnevezések azóta terminusértékkel bírnak.

A kultikus nyelvhasználat alapvető jellemzői között a legtöbb szerző az erőteljesen retorikus, *metaforikus* nyelvezetet, a hiperbolák gyakori jelenlétét említi. Metaforáit a kultikus beszéd gyakran a *vallási* vagy egyéb mitológiai képzetkörökből veszi. Ezzel kapcsolatban is Dávidházi többek között az angol viktoriánus kritika egyik vezéregyéniségének, Matthew Arnoldnak az 1880-as elgondolását idézi, aki szerint „a költészet mindinkább át fogja venni a vallás szerepét az ember életében mint létértelmező, vigasztaló és megtartó erő”. (Dávidházi 1989:146–148)

A kultuszkutatásnak fontos paradigmaalkotó elgondolása ennek megfelelően is az *analogikus szemléletmód*, vagyis a művészethez való viszonyulásnak és használatának a vallási élet jelenségeivel való hasonlósága. De Takáts József figyelmeztet arra, hogy ne használjuk magától értetődő magyarázó instanciaként a vallási analógiát. Többek között azzal is érvel, hogy a művészetről való kultikus beszéd nemcsak a vallási képzetkört, de a természettudomány nyelvét is átveszi. A metaforák gyakran *kozmoszok*: a költőt csillaghoz, meteorhoz hasonlítják – nem függetlenül a romantikus zseni-mítosztól, mely szerint a művészi gesztus a társadalmiság *fölött* működik és funkcionál. (Margócsy 2007:13) A szóképek néha más természeti kincsek köréből származnak: József Attiláról írja Peéry Rezső, hogy „versei kristályok, melyeket csak megilletődéssel és bámulattal járhatunk körül, gyöngyházfényű kagylók, melyekben a lét és végtelenség dala zúg”. (Tverdota in Takáts 2003:170)

Margócsy ennek kapcsán megjegyzi, hogy a kultikus beszédnek „nem az a specifikuma más beszédmódokkal szemben, hogy figurális jellegű, ... hanem az, hogy a figuralitása révén kialakuló koherens diszkurzív paradigma tökéletesen zártnak mutatja magát más beszédmódokkal szemben: tulajdonképpen minden általános vagy elemi szintű rákérdeztől elhatárolja magát, s nem bocsátkozik párbeszédbe”. (Margócsy 2007:23–24)

A vallási képzetkör irodalmi tárgyban való mozgósításának kiemelkedő példája a József Attila alakja köré fonódó kultusz. Tverdota György kimutatja, hogy József Attilát a legtöbb méltatás Krisztushoz hasonlította, és életét passióként írta le. Életrajzát ennek megfelelően tövisekkel telinek, nyomorúságosnak festették le, a környezetében élőket meg érzéketlennek a költő nagysága iránt. (Tverdota in Takáts 2003:159–171) Máshol is megtaláljuk a nagyszerű művész és a kisszerű világ szembeállítását, már-már „kultikus archetípusnak” tekinthető. A művész mindenk fölött áll, fölöttünk is – Dávidházi úgy fogalmaz Shakespeare kapcsán, hogy a művésszel ‘kivételeznek’.

„A magyar irodalomnak ama, nagy hagyományra támaszkodó szemlélete, mely ... az egész magyar irodalmat »szolgáló irodalomként« határozza meg, lényegében ily típusú kultikus meggyőződésre vezethető vissza...: az irodalom legitimációjához az irodalomnál *magasabb rendű közösségi szférák* megléte, illetve az e szféráknak való megfelelés lesz szükséges... E magasabb szférák ... a *nemzet, a nép*, a nemzetet képviselő irodalom *egészének*, a népet megtestesítő népköltészetnek és a mindezeknek alapjául és beteljesüléseként felfogott *magyar nyelvet* kereteiben jelennek meg.” (Margócsy 2007:41, kiem. Zs. A.)

A fenti megállapításokat ellenőrizni tudjuk a következő színházi tárgyú idézeteken.⁹ (Érdemes megfigyelnünk a szövegek időkezelését is – Margócsy István vette észre, hogy a kultikus hangvételű írások a változatlan, teljes, kerek időt, a múlt-jelen-jövő egységét kedvelik.)

9 A következő két idézet meg a mottó a *Vallomások a 215 éves Kolozsvári Színházról!* (sic!) című szövegből származik. 2007-ben állította ezt össze dr. Enyedi Sándor a www.szinészkomvytar.hu számára.

Szentgyörgyi István, színész (1842–1931): „Öreg Farkas utcai ház, ha reád emlékezem, ha melletted visz utam, *szent áhítat tölti be keblemet! Ódon falaid között mennyi magasztos ige* hangzott el, mely kultúránkat szolgálta. *Oltárodon áldozó papjaid és papnőd* mennyi elismerést, mennyi dicsőséget szereztek a magyar színművészetnek. Oltárodhoz járuló *híveid* mennyi *áldozatot* hoztak *egy századon* keresztül, hogy falaid között az *ige* hangozzék.”

Egy kicsit később, némiképp a kommunista éra retorikájába is illeszkedve:

Kovács György, színész (1910–1977): „Bátran valljuk: a történelem sorsdöntő pillanataiban ebben az épületben, erről a színpadról a *humánus* és az *emberiség* jövőjébe vetett hit és bizalom szavai hangzottak el. Igyekeztünk *a szűk esztendőkből is, a bőség idején is, szegénységben és jólétben is* emberi méltósággal és *alázattal szolgálni*, s vigyázni arra, hogy *anyanyelvünket* – Szamos vizében fürösztve, gyalui havasok ide surranó szellőjében megszártva – tisztán adhassuk tovább *azok unokáinak és ükéinek, akitől mi is ajándékba kaptuk valamikor.*”

A színész, a művész nemrég tehát „szolgált” a népet. Ma vajon ezt teszi? **Bocsárdi László**: „Mindig azt gondoltam, hogy akkor *szolgálom* azt a kis közösséget, amelyben élek” – (!), ha védem az anyanyelvét? – „ha sikerül elérnem azt, hogy a sepsiszentgyörgyi közönség mai, érvényes, kortárs színházon nevelkedjen, és ne egy kis vidéki szórakoztatóipart gondoljon színháznak, és ezáltal mentalitásában, nyitottságában messze lemaradjon a kolozsvári, budapesti vagy akár berlini közönségtől. Ez a gondolat ellenkezik azzal a megfogalmazással, hogy nekem *ki kéne szolgálni* a közönséget – szórakoztatni, ahogy mondják, hogy elfelejtsék a napi gondokat. Én ezzel nem tudok egyetérteni. Ez olyan, mintha a barátod nem szeretne fárasztani a nehéz napi munka után, ezért nem arról beszélne, ami neked a legfontosabb, hanem inkább jópofizna egy sör mellett – helyett, hogy lehetővé tenné számodra azt, hogy elmélyülj az igazi problémáidban, és ebben lenne

a partnered. Azt hiszem, hogy én a *barát* szerepét képviselem, és nem a *szórakozópartnerét*."¹⁰

Szolgáló vagy kiszolgáló, pap, barát vagy szórakozópartner (esetleg egyéb) ... Mi kellene nekünk?

Metaforáink vannak, lesznek. De válogatnunk kell közülük.

10 Részlet a *www.origo.hu* 2011. június 15-i interjújából, készítette Kovács Bálint.

(42. fejezet)

L. VAGY LULU

DÁRDAY ISTVÁN–SZALAY GYÖRGYI: AZ EMIGRÁNS

A NÉZŐ anélkül jön ki a moziból, hogy megtudta volna, miről szól a film. Egy „nagy író” gondolatairól? Márai műveiről, illetve a főműnek is tartott *Naplóról*? Arról, mit kevesellt Márai kora magyar társadalmában – s mit tartott nagyra népe irodalmában? Vagy a hétköznapijairól? Emigrációról? Magányról? Idős férfi és idős nő viszonyáról? Szerelemről? Öregedésről? Halálról? Emlékezésről? Vagy arról, hogyan lehet napló-, ill. aforizmaszerű szövegekre filmet komponálni? Hogyan kell archív felvételeket színes, játékfilmes snittekkel elegyíteni? Netán arról, mennyi ideig lehet mutatni egy mézcseppet az asztalon?

Minderről szól és semmiről. Mindenből kapunk egy keveset, de semmiből sem eleget.

Persze, ha nagyon akarjuk, értjük, miről szól a film. Amolyan filmes emlékmű akarna lenni. Egy szobor, filmből.

Kár, hogy nem reflektál arra, hogy mégiscsak filmből van. A kő, a bronz nem tudja elmesélni, hogy akit kivetettek a térre, mivel érdemelte ki, hogy a galambok az ő fejére szórjanak, és ne máséra. A film ezt megtehetné. Ha más-ként nem, hozhatna részleteket Márai-versből, -prózából, -drámából. Hogy lássuk, miért e nekibuzdulás, ki ez a fickó, miért szeretjük. Volna erre hely a filmben: legalább kevesebb ideig történe, hogy nem történik semmi.

A kultikus viszonyulásnak persze nem sajátja, hogy érteni akarna a műve-lője bármit is, egyszerűen csak rajongunk vagy gyűlölünk. Mindegy tehát, hogy száz percen keresztül mi történik: akik szerették Márait, továbbra is szeretni fogják, akik meg nem, azok továbbra sem. Ilyen alapon fölösleges volt elkészíteni a filmet.

Takarodót fújva: persze van itt életmű, folyamatosan megy a *Napló*. De miért épp ezt halljuk? Mert így egy csapásra mindenünk van: irodalom és életrajz? S miért épp az utolsó kötetet (1984–89)? Mert mindig az új a menő? Vagy mert az utolsó szavakból a legtöbb bölcsességet reméljük kisajtolni? Vagy mert az öregség sajnálatot kelt, mert a halál, az öngyilkosság izgalmas?

A legrosszabb a filmben, hogy L., a feleség tízpercekig haldoklik, s ez abszolút hidegen hagy minket. Mert patetikus a színész. Mert a forgatókönyv szerint csak Márainak vannak emberi vonásai: esetlen, talán önző is. L. angyal. Egy angyal nem mutat jól filmen. Merthogy a drámaiatlanság sem. Attól nem lesz drámai a napló szövege, ha széttördelik, s párbeszédnek álcázva, villásreggeli közben előmerengik a színészek. Nincs benne konfliktus, nincsenek helyzetek, nincs dramaturgia. Kínos, hogy amikor Bács-Márai a kórház folyosóján bandukol, mi a statiszta betegeknél vagyunk hálásak, csak mert összesúgnak a háta mögött: végre egy kis akció.

Olyankor jó a film, amikor feladja a drámaiságért folyó vérszegény küzdelmet, és költői lesz úgy, hogy annak értelme is legyen. Ha például – egyes számú kitétel: az emlékezés a filmben végre nem pipepurc. Ha végre nem egy tárgyi elem vagy cselekvés ugratja át az új időt a régihez, a hasonlóság ürügyén. Mert annak semmi értelme. Hanem referenciálisan nehezen azonosítható helyszínre, stilizált hang- és színhatásra csavarodhatunk fel. Igen-igen ritkán. Mitől lenne az jó nekünk, hogy Bács Ferenc hosszan bandukol az erdőben? Kiteheti a lelkét, úgysem hiszem, hogy Márai. A film kettes számú naivsága ez: a közvetlenség vélelme. Bizakodás a hozzáférésben, a hitetésben.

Pedig a *Naplót* olvasni nem olyan, mintha meglesnének valakit. A könyv távolságot tart. Hiszen ez Márai. Van tartása. Ebben áll a szépsége. Sajátos egy naplóírói ars poetica: „»Nem mondhatom el senkinek / hát elmondom mindenkinek?« ... Azt, amit nincs kinek elmondani, leghelyesebb nem mondani el senkinek. »Arról« illik hallgatni: »arról«, tehát magunkról.”

(44. fejezet)

A LEG-! (?)
ÖRKÉNY SZÍNHÁZ, BP.: FINITO

A CÍME

„Elvégeztetett”? Valaminek vége.
A véggel kezdődik.
Nézem a halált, és nem tehetek semmit.
A székből nem.
Az idegen nyelv eltávolít.
Szótári jelentése: kész.
A próbáknak vége, kész az előadás.
De miért épp olaszul?

esetleges

Két szép lány, áriáznak. De miért csinálnak mellette anyyi mindent? Miért ők hozzák párnán Blondinnak a kardot? A pszichiáternek miért asszisztálnak? Kik ők?

történet

Blondin Gáspár élete nem izgalmas történet. Lehetséges.
Ki akar szabadulni belőle.
Beszabadul egyelőre a budiba. Az Tót után még meleg.

díszlet

A budi deszkafala hol áll, hol nem áll. Mikor, miért? Nem áll össze a kép. Nem passzol a deszka a sűrű fotogramsávvá, a magyar táj a görög szoborral.
Csak ha annyira, de annyira akarom.

rím, ritmus

Tasnádi nem azonos Arany Jánossal.

Ebből is látszik:

„Mondd el: nem jó velem most már az ágyban?

Jobban szeretnél szexet bárki mással?”

De akarná, hogy összetévezzék a Mesterrel?

kisrealista

A rím, az valóban, az mássá teszi.

Szembeállnak teljesen, szembebeszélnek velünk. Más.

Tévéműsorokról is szó esik, szép.

De a közeg? A szereplők? A problémák? Az időrend? A dramaturgia?

Földhöz ragadtunk. Drámailag.

A ritmusnak ehhez kicsi a szárnya.

stilizált

Mindenütt kilóg a barokkos lóláb. Kézelő formájában zum Beispiel.

Mi végre? Hogy segítse a rímeket, talán. A szállidosás okán.

Pogány Judit ülótánc, a receptfelmondós. Na, az.

Megáll kezükben a kanál.

Nem áll meg bennem az ütő.

Azt kérded: miért kellene megállnia?

a haj

Széles László frizurája nagyon nem macsós. Miközben figurája az. Tánc, arcjáték, járás, hangsúly okés.

Rocker vonal: Tigris Niki göndör fekete parókájában az operatőr srác csápol.

Újabb szín a palettán.

gyilkosság

Blondinné ennyire motivált volna? Nem láttuk.

A halál kemény. Mint a kiáltozás, a zokogás. Keményen meglátszik rajta, igazi-e a jelenet. Beleharapunk, és lám, hamis. Ilyenkor szokják mondani: EZ volt a szándék... Így lesz vicces... Halálra röhögöm magam.

nézések

A Magyar zombi, a zalaegerszegi változat, unalmas. De amikor nem unalmas, jókat lehet szorongani. Az Örkény-beli Finitón nem lehet. Nuku tragikum. Esetleg alig. Talán Tigris Nikinél, egy röpké perc. Másodszori beüléskor nem ellenkeztem annyira. Ha ilyen, hát ilyen. Nézhetőbbnek is tűnt, sokkal. Az első élmény pregnánsabb maradt.

a költő

Őt ki kellett volna húzni. Vagy valami. Témája belterjes: közönség nemigen érti. Színész sem igen. Dramaturgiailag alacsonyan száll a szál. Hosszú volt a szereplő-sor. Mit feltűnősködik az a motorbicikli? Ráadásul. Üresben jár.

a nők

Blondinné él. Lüktet. Nagyon. Eleinte. Aztán elveszítjük. Rázuhan a dramaturgia. A feminista téma él. Az alkoholista Tigris Niki kezdeményezésére. És tovább. Hajnalka mintha élne. Hatásos beállások. Mindig tenni valamit, és megelni a jelentőség pontos mértékét, lásd néma integetés a nézők mögötti fiktív stábnak. De: túl sok alázat Pál felé. Túlhajlás.

ottlét

Blondin Gáspár nincs. El akar tűnni, de már most sincs sehol. Blondin Gáspár nincs, vagy Csuja Imre nincs?

Debreczeny Csaba sincs. Bár látványos, ahogy ez a nincs van. Mert vanni van, karaté, hiúság, ez-az. Halálfélelem? Khm...
Nincs becsavározva Pál a földbe. Nem üt át rajta az élő ember. Nem az őszintét mondja meg.
Nem üt ki rajtunk a veríték.
Nem attól üt ki rajta a veríték.
A magyarországi színész ritkán van ott, ahol a figura.
Ott van viszont a színpadon. Állandóan ott vannak ezúttal. A szereplők.
Pedig a kutya se törődik velük.
Ők se törődnek egymással, túl sokfelé kellene törniük maguk.
Ezért nem hiányzik a darabbeli Fly, Speed, Megaboy és Coppélia. Hiányoznak az előadásból, de csöppet sem hiányoznak.

Örkény

Ebben a színházban persze...

kortárs magyar

Innen nézve persze...

jelentés

Nincs túl sok jelentősége.

Sokat nézzük a tévét? Nem szeretjük egymást, gyerekek?

Talán ennyi. De –

FAULT
– BAJOR ANDOR: AZ EZERMESTER. A VALDEMÁR-KÓDEX –

AMIKOR elhatározta, hogy végleg beugrik a képernyőbe, utoljára még kezébe vette a könyvet, amit rendszerint munka után – a regenerálódást elősegítendő – olvasott. Mosolygott, pedig nem örült az elválásnak. Vidám könyv volt a kezében. Olyan, ami szépnek mutatja az életet, amikor az kétségbeejtő, és kétségbeejtőnek, amikor az élet ravaszul szépnek mutatkozik.

Az ember furcsamód az utóbbi alkalmakért kedvelte a könyvet. Mert jobban szerette az igazságot, mint az önáltatást. Azokban az időkben, amikor még olvasott.

Akkoriban, ha végre úgy tűnt, nyomára bukkant az igazságnak – amint újra elővette a könyvet, kiderült, hogy a nyomozási eredményre már nagy, szakállas keresztet lehet vetni. A könyv mindennek ismerte a szavatossági idejét. S mindennek jó hamar le is járt. Ez elég kellemetlen tudott lenni.

Tanácsok is voltak a könyvben. Például: minél stabilabban áll valaki a lábán, annál bizonyosabb, hogy el kell botlasztani. Már az illető érdekében is. Egyszer aztán arra lett figyelmes emberünk, hogy ő is elvágódik. De tűrte, hogy a könyv újra és újra kirántsa alóla a szőnyeget.

Egy idő után esési függősége lett. Ha sokáig kellett sorban állnia, széldült. Ha létrát látott, hőemelkedése volt. Volt úgy, hogy elájult, mert túl közel ment egy szoborhoz. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy a vizes járdától be-begyulladt a húgyhólyagja.

Könyveinek oszlopa is mind alacsonyabb lett. Már nézegetni is csak olyasmit bírt, aminek minden oldalára új s új lovat – mindig másfélét – rajzoltak. Ha Darwinnál azt olvasta, kizárt, hogy a levelibékák királyfivá fejlődjenek,

vagy ha a szereplőket ugyanúgy hívták a regény végén, mint az elején, bénulni kezdett a lábujja.

Az a kevés könyv sem maradt ránk, amit az utolsó időkig az asztalláb alatt tartott. Múzeumunk munkatársa már csak az előszobában talált egy-két megrágcsalt szélű lapot. Az egyikken egy székelő bácsis vicc csattanójára ismert, a másikon egy Arisztophanész-darab három replikája volt – fejtette meg az egyik kutató. Találtunk továbbá egy rajzolt karikatúrát, amiről le volt harapdálva a fül, az orr, a gége meg a felirat. Egyetlenegy kötet maradt úgy-ahogy épségben. Itt láthatják az üveg mögött. Bajor Andor két torzóban maradt regényét tartalmazza. Ezt valamiért a legbátrabb egerek sem bántották.

Legbecesebb a hagyatékban az, hogy a Bajor-kötet margóján itt-ott beírást találunk. Néhányuk ma is jól kivehető. Ezekből rekonstruáljuk a múzeum számára, hogy emberünk, míg olvasott, mit értékelt és mit talált pocskónak egy olvasmányban.

Az *ezeremester* első oldalai tetszettek neki. Mert mindegyik bekezdésben talált minimum egy csavart. Ha állítással kezdődött egy mondat, tagadás lett a vége. Ha látta valaminek a színét, a visszáját is megtapogathatta, azután ismét a színe következett, és így tovább.

Jó néven vette emberünk, hogy a női főszereplőt Dalainé Klimkovszky Lámának hívják, ami álnév persze, a hivatalosságok megtévesztésére való. A festőnő rostélyosokból álló váradi kiállítását is jó ötletnek találta, pláne, hogy a negyvenes években ez volt az egyetlen fasizmus elleni művészi megmozdulás. Amellé is plusz jelet tett, hogy a műbíráló a rostélyos-kiállítás transzcendens jellegéről beszélt, majd évek múlva húsz vagy huszonöt önbírálatban ítélte el akkori szónoklatát. Viccesnek tartotta, hogy miután az egyik alkotást a férfi főszereplők uborkával jóízűen elfogyasztják, a befogadás teljességéről értekeznek a halálra vált művésznőnek.

Ami bosszantani kezdte, az Viola idealizálása volt. Nem értette, mi a fenéért van a festőnőnek ibolyaszínű, testhez simuló ruhája, leányos alakja és finoman bronzos haja. Mikor jön a poén? Még ha festékes kezétől csillogna az a haj. De erre nem mutatkozott bizonyíték. Esete ráadásul idillbe fordul:

közte és Manlicher Béla, az ezermester közt gyöngéd szerelem, házasságféle bonyolódik.

Szerencsére iróniával is behinti Violát a szerző. A művésznő a bombázások közepette a valóságot festi: egészen pontosan egy féllábú egeret, igen expresszíven. Cyranónak – így hívja a cincogó lovagot – maga Viola állított csapdát, de mikor a szerkentyű a lábát szakítja le az egernek, ahelyett, hogy megölné, a művésznő mély depresszióba zuhan. Csupán a festményét méltató szavak tudják úgy-ahogy jókedvre deríteni.

Egy másik szereplő hamarabb elnyerte olvasónk szimpátiáját. A narrátor, aki folyton az ezermester körül téblábol, kicsit olyan a könyvben, mint dr. Watson a Sherlock Holmes-okban. Kell, ugye, a mester mellé valaki, aki hüledezik a találmányokon. Na, ezt a narrátort akkor zárta szívébe emberünk, amikor az orosz katonának öltözve karórákat akart rabolni. Hogy Bélán segítsen. Pontosabban amikor ez leszidta, hogy olyasmi, ami nem erkölcsös cselekedet, többé eszébe ne jusson. (Elvégre, ugye, pozitív hős, ha mellékalak is.) Még precízebben azért volt szeretnivaló figura, mert tudott esendő is lenni; hagyta – kénytelen volt –, hogy a véletlen, az ösztönei, a félelme is irányítsák. Nem volt szoborszerű.

Mint Manlicher. Aki szálka volt lapszéli kommentátorunk szemében. Nem a szidás miatt, hanem mert Béla túlontúl jó, túlontúl okos. S ez szituációfüggetlen. Sztálinnal, Berijával parolázik, és közben állig becsületes. Kibírhatatlan egy fickó. Nincs vele semmi személyes baja, olvassuk a margón. Egyszerűen nem áll jól egy könyvnek, ha egyik szereplőjéről az első oldalon megtudjuk, hogy ő a jó csávó, és végig nem derül ki róla semmi egyéb.

Egyszer különben majdnem összejött Manlicher Bélának, hogy ember szabásúbb legyen. Betanított néhány egeret, hogy rágják el a gyújtózinórt, és simán megvolt az esélye, hogy valami bajt okozzon, mert az egerek elszabadultak. El is rágtak mindenféle drótot, de sajnos nem történt semmi borzasztó.

Unalmas is, értekezik a margón emberünk, ha ennyire bebiztosítanak egy pozíciót. Mert melyik olvasó olyan balfék, hogy szegény orosz katona helyébe képzelje magát, olyanéba, aki azt hiszi, Európában az emberek a zongorában végzik a nagydolgukat. Nem, a nagyokos és megingathatatlan Manlicher

bőrbe bújunk, és úgy nyargaljuk végig a könyvet, hogy közben nem változik bennünk semmi. Úgy lépünk ki belőle, ahogy beléptünk. De volt így értelme az olvasásnak? Kérdi emberünk. Ha nem hagyjuk, hogy a téma leverjen a lábunkról, és beleforgasson kicsit a pocsolóába? Már csak a kíváncsiság miatt is, hogy nézünk majd ki hazafele menet. S mi bánt közben.

Olvasónkat láthatóan az zavarja, ha valamit túlságosan bebiztosítanak. A merev tekintet, a szétvetett láb mindig kihozta a sodrából, írja. Hogy milyen gyerekkori traumában gyökerezik ez a fóbiája, még nem sikerült kiderítenünk.

A dolgokat szerinte időnként fel kell borítani, és meg kell birizgálni jól a talpukat. A Bajor-szöveg, mint írja, ebben többnyire szövetségese volt. Mind-egyre elbotlasztotta egyik szószerkezet a másikat. Egyik keret a másikkól mindegyre csúszott ki. „Felülírások garmada” – így fogalmazott kommentátorunk. (Érdekes szót használt.)

Azzal csöppet sem törődött, hogy az epizódok feltűnően lazán kapcsolódnak egymáshoz. Egyrészt mert nem a szerkesztés volt az egyes számú vesszőparipája. Tudta különben, hogy a botlasztások növelik a leállások, az újkezdések számát. S hogy néha megbicsaklik a dramaturgia? Balhész időkben nem lehet szegről végre leírni egy katicabogarat – írja emberünk. Annak is tudatában volt különben, hogy nem véglegesített műről van szó, Bajor ezt kéziratban hagyta. Még ki-tudja-mi is lehetett volna belőle. Etikailag, igaz, kifogásolhatónak találta emberünk, hogy a kiadáshoz nem szereztek be a szerző írásos engedélyét.

A könyvben az előszóra is vonatkozik bejegyzés. Román Károly szövegét olvasónk a tőle megszokott kibillenespárti szemszögből vizslatja. Berzenkedik az ellen, hogy egyetlen stabil valóságvonalhoz, bizonyos politikai rendszerekhez csavarozzuk a két Bajor-szöveget. Azt javasolja, rúgjuk ki alóluk ezt a mankót. Ha kék is a lábszára, *A Valdemár-kódex* lábra tud állni anélkül is. Mert az egész társadalomra érvényes karikatúrát fest. Hatalmi viszonyok ugyanis mindenütt és mindenkor vannak. Ergo olyasmi is, hogy a legfelsőbb helyet arra érdemtelen foglalja el. A hatalommal való visszaélés ugyancsak minden intézmény fotográfiján rajta lehet. Ma nem a sáskajárást söprik a

szőnyeg alá, mint *A Valdemárban*, és nem karóba húzás a büntetés, de a kitöltendő formák ma is ugyanazok – olvassuk a margón.

A kódexet krónikás írja. Hiláriusz váltja Calixtust, aztán Dox, végül Zód Maljom, alias Tacitus következik. A leváltás mellé karóba húzás jár, ezért nem csoda, hogy aki a poszton van, himnuszokat zeng fejedelméről, ha sült bolond is az aktuális II. Valdemár. A legbiztosabb védekezés. (Látjuk, hogy mégsem elég biztos.) Hogy mennyire őszinte a krónikás hangja, azt tehát sosem fogjuk biztosan tudni. Vagy hogy mennyire hitelesek az udvaroncok és a lakosok megnyilvánulásai, amiket szintén a krónika függönyén keresztül látunk. Mindenki érdekember, illetve mindenki meg van félemlítve Valdemarinóban, ezért az lenne igazán meglepő, ha senki nem leplezné el magát. Ez nagyon tetszik emberünknek *A Valdemár-kódex*-ben: hogy látványosan, többrétűen megkreált szöveg kerül eléje, jól el lehet labirintusozni benne (ha zavaró is néhol, hogy nem egységes a régieskedő nyelvezet). Vagyis hogy mi van a szereplők fejében, ahhoz nincs száz százalékosan biztosítva a hozzáférés.

Furcsállja, hogy az előszóíró mégis így látja: a krónikások „jellemük és ostobaságuk folytán alkalmasak arra, hogy a legprimitívebb császári megnyilatkozást is abszolút igazságnak tekintsék, császárukat pedig, ahogy elvárja tőlük, omnipotensnek higgyék és hirdessék”. A hirdetés egy dolog; a hit más lapra is tartozhat. Érdekesnek találja emberünk, hogy Román Károly megkeverte azt a biztos pozíciót, amit elfoglalva épp kívül maradhat a történeten. Kényelmesnek kényelmes ez a megfigyelőállás, de hogy az izgalmak nem csapnak fel oda, az is biztos. Akkor meg minek.

A Valdemár tehát nagyobb ívben kerüli el a didaxis csapdáját, mint *Az ezermester*. Kevésbé szoborszerűek benne az emberek. Rendben, itt is vannak a hatalommal szembeszálló egyének, nem túl rendhagyó módon például egy költő: gazdulai Izsóp „zenger, igric”. De a szajhából itt szűz tud lenni, múzsa és mártír, ha a dolgok menete úgy kívánja. A fordulatok tehát valódibbak, mint *Az ezermesterben*, nem tudjuk már az első oldalon, ki lesz, aki végig szívni fog. Mondjuk *Az ezermesterben* is voltak rendesen szórakoztató részek – nem véletlenül azok, ahol a lazább vonallal megrajzolt mellékszereplők ügködtek. Például tartóztatták le körbe-karikába egymást. Az tetszett még

emberünknek, ha sehogy sem lehetett kibogozni, ki a titkosrendőr, ki az igazi csekista. Mert esetleg az érintettek sem tudták.

A deákok *A Valdemárban* nagyszerűen átírják egymás krónikáit, Rebekából Szent Beretva lesz, minden újabb Valdemárból mindig újra II. Valdemár. Kicsiben is folyamatosan változnak a diskurzusok: korántsem mindegy, ki kinek a jelenlétében beszél. Barnabás ítélmester szívét például a legravaszabb köntörfalazás sem ejti meg. Ő minden gyanús elemnek látni akarja és látni is fogja a pucukáját.

Emberünk kellemesnek találja a regény ingoványos talaját, örül annak, hogy a legtöbb szövegrész dupla- vagy triplafedelű. Külön megfigyeli, hogy (1) a krónikás mindent híven lejegyez, tehát kvázi objektíven megállapíthatjuk valahányadik Valdemár sületlenségét, másrészt (2) a deák jelzői ugyanezeket a cselekedeteket az egekig magasztalják. S még nem beszéltünk arról, hogy közben (3) vajon hány kézzel fogja ugyanaz a deák a fejét.

A margón nincs több megállapítás. Ami még itt-ott látszik, mára túlságosan elmosódott. Van olyan hely, ahol eleve krikszkrakszos volt az írás. Emberünk valószínűleg áthúzta egy-egy régebbi bejegyzését; némelyikre rá is írt. Ebből állapítottuk meg, hogy a könyvbe többször belenézett; az is lehet, hogy mindahányszor végigolvasta. Hihetetlen idők: az elejétől a végéig! Ezért is kérjük kedves látogatóinkat, ne hajoljanak túl közel az üveghez. És ne hangozkodjanak. Kiállításunk egyik legértékesebb darabja előtt állnak.

NEM ÉRDEKELNEK A KÖVETKEZMÉNYEK
BESZÉLGETÉS ZSIGMOND ANDREÁVAL

*Kérdezt: Kelemen Attila Róbert
Kolozsvár, 2050. november*

KAR: RENDHAGYÓ *az ön pályája. Rendhagyóan sok mindennel foglalkozott. Hogyan alakult ez így?*

ZSA: Nem szerencsés így indítani egy interjút. Bocsánat, nem akarom tanítani, csak valóban nem szerencsés. Túl általános ez a megállapítás, a kérdezt nem tud vele mit kezdeni. Inkább valamilyen konkrét kérdéssel kell indítani.

KAR: *Amikor idén tavasszal átvette a Színházkritikusok Díját, az önt laudáló Varga Anikó azt mondta, hogy rendhagyó az ön pályája. Mit gondolt akkor?*

ZSA: Nem tartom rendkívülinek, sem rendhagyónak. És nem is érzem szerteágazónak. Csodálkoztam, hogy ezt mondja Anikó. Kritikus vagyok, ez az alapállásom. De úgy is mondhatnám: tanár vagyok. Mert e kettő: egy. Két alakja ugyanannak a szándéknak. Amikor én a színházról írok, ugyanaz a szándék működteti a mondataimat, mint amikor a politikáról. Ugyanúgy jár az eszem, amikor a filozófus Zuh Deodáttal vitatkozom, vagy az RMDSZ-elnök Borboly Csabával.

KAR: *Ne haragudjon, de talán túl erős a Kommandó elnevezés egy színikritikusi társaság számára.*

ZSA: A tanácskozás helyszínét hívták Kommandónak, innen vettük. De ha a patak nevét kölcsönözzük, akkor Baszka lett volna. Nagy-Baszka, mert az folyik ott.

KAR: *Mi volt a célja a Kommandónak?*

ZSA: Na, látja, ez tetszik, ez konkrét kérdés. Arra jutottunk, hogy közelebb kell vinni az emberekhez a színházat. Miért ne lehetne székelly akcentussal beszélni? Ha a szemet Székelyföldön sokfelé szám-nek olvassák, akkor miért mondja a színész másképp?

KAR: *Számtól számba? Így?*

ZSA: Miért ne? Ez csak most, itt, a kolozsvári romkocsmában hangzik furán. Annak idején a gyergyói színházban senki nem furcsállotta.

KAR: *Mégis kifulladt a dolog. A Kommandó is megszűnt.*

ZSA: Nem baj, de működött.

KAR: *Vajon nem a túlzásba vitt regionalitás fullasztotta ki? Beletemetkeztek saját identitásgödrukbe, az élőhalott pedig nem él soká. Nem ez történt?*

ZSA: Jaj, jaj, élőhalott, neméltovább, várjon, nem tudok ilyen gyorsan haladni! Még ott tartok, hogy a dolog működött. A színház igenis élő művészet, kell neki az élet hangja és visszhangja, szóval a pezsgés. És a székelly színházakba nagyon sokan kezdtek járni. Igazi esemény volt egy-egy előadás.

KAR: *Miért nem lehet ma egyetlen egyet sem az akkor született darabok közül a színpadon látni?*

ZSA: Jaj, maga nagyon gyorsan kérdez. Az édesapja volt ilyen.

KAR: *Ismerte az apámat?*

ZSA: Hogyne. Én szerkesztettem a könyveit.

KAR: *Én sajnos nem ismertem.*

ZSA: Hát az hogy lehet?

KAR: *Apám kései házasságából születtem. Amikor én kétéves voltam, őt átképző lágerbe vitték. Egyedül a légerrádióban hallhattam a hangját. Merthogy kijárta, legyen rádiójuk, megfőzte a láger parancsnokát meg a feletteseit, és hát a rend-a-lelke-mindennek!-felkiáltással országos sugárzást is kaptak. Fél év után már többen hallgatták a légerrádiót, mint a többi szabad adót együttvéve.*

ZSA: Igen, emlékszem.

KAR: *Bocsánatot kérek, ezentúl lassabban kérdezek. A Kommandó milyen kortárs darabokat preferált?*

ZSA: Inkább úgy mondanám, hogy ösztönözte a darabírást. Egy időben elég sokan írtak nekünk. Lövétei Lázár Lászlónak született néhány rémdrámája, de ami igazán meglepett mindenkit, azok a Tamás Dénes színművei voltak. Ő az egyik nagy felfedezettünk. És sikerült néhány nővel is drámát írni, Orbán Réka, Buras Rebeka, Pálfi Szerénke, ami azokban az időkben, a hagyományosan lófő-szemléletű székely társadalomban egészen váratlan volt. De kiderült, hogy a megmerevedett felszín alatt egy élő nőkultusz működött még. A székely társadalom sokkal nőközpontúbb volt, mint ahogy a felhám mutatta.

KAR: *Mit tetszik ez alatt érteni.*

ZSA: Nahát, ez nagyon jó. Látja, ezt így, hogy ez alatt érteni, ezt csak Erdélyben mondják. Mi ez, ha nem a regionalitás győzelme. Én ebből rögtön tudom, hogy bár úgy öltözködik, mint egy pesti bulvárújságíró, maga Erdélyben nőtt fel. És akkor már megkönnyebbülök, mert azt gondolom, jobban megért engem. Ha valaki nem ért, akkor nehezebben nyílunk meg előtte.

KAR: *Soha nem gondoltam volna, hogy a székely társadalom nőközpontú a felszín alatt.*

ZSA: A székelység megőrzött a nép természetközelségéből valamit. És a természethez közeli népeknél a nő a létezés centrumában áll. Nincs olyan természeti nép, ahol másképp volna.

KAR: *Az ön társadalomkritikájának egyik mozgatója a feminizmus, legalábbis politikai ostorának áldozatai ezzel vádolták. Mi is a helyzet?*

ZSA: Látja, már ahogy kérdez, „mi a helyzet?“, az is mélységes férfi-szemléletről árulkodik. Helyzet, helyezés, helyhez kötöttség, helyzetbe hozás, helybenhagyás, hely, helyőrség. A férfilet szavai. Ebből a szemszögből nyilván feministának látszhatok, holott nem vagyok ideologikusan nő. Én sem ideologikusan, sem nőgyógyászatilag nem vagyok nő, amikor gondolkodom. Egyszerűen csak másképp látom a dolgokat, mint a férfiak. Ami nem kíván sem rettenetes erőfeszítést, sem különlegesen megalapozott koncepciót.

KAR: *Én ezekre a másféle gondolatokra vagyok kíváncsi. És azt hiszem, ezzel nem vagyok egyedül.*

ZSA: Ez is férfigesztus: a megkönyékezés, a csábítás, a mézesmazdag-húzogatás. Meghódítani, hogy birtokolhassam, hogy betegyem a gyűjteményembe.

KAR: *Jó, akkor hogyan kérdezzem? Megpróbálok másképp. Mi a következménye annak a jelenségnek, hogy a székelység a felszín alatt erősen nőközpontú társadalom?*

ZSA: Nem érdekelnek a következmények, ha számbavételükhöz a jövőt kell kitalálnom. A jövő nem érdekel. A jelen foglalkoztat. És hát minden jelenné válik, a múlt is, ha elkezdem vizsgálgatni. A figyelmem teszi jelenné. És látja, ebben van köztünk különbség. Maga nem rám figyel, hanem a helyzetemre, én nem a helyzetére figyelek, hanem magára. Nem érdekel, mihez képest ül itt velem szemben. Nem érdekel a pozíciója, az érdekel, amit kérdez, és hogyan kérdez. Látom például, hogy merre indul most az agya. Látom, ahogy kinyújtja a lábát, kissé ingerült, de nem akar indulatoskodni, mert félti a helyzetét, hogy akkor nem készül el az interjú...

KAR: *Nem vagyok indulatos fajta, és azt hiszem, én nem tartozom sem a tárgyhoz, sem a témához.*

ZSA: Egyik félmondatával megcáfolja a másikat... De oké, térjünk vissza a szigorúan vett kérdéséhez. A nőközpontúság azt jelenti, hogy a székely társadalom kevésbé manipulálható. Mert a természet alapmozgásaihoz jobban idomul, a világmindenség ritmusát követi, nem pedig a gazdasági, politikai vagy más jellegű érdekeket.

KAR: *Kívülről ma is az látszik, hogy a székelyföldi nők mélyebben a férfiak alárendeltjei, mint másutt. Hogy keményebben kiszolgáltatottak. Kevésbé emancipáltak.*

ZSA: Ez a látszat. A székely nők igyekeznek belesimulni a környezetükbe, mert mélyebben élnek. Na, ez túl patetikus, húzza ki. Olvasta Veréb Mikolt – t-vel a végén, nem d-vel – regényét? Abban minden benne van erről.

KAR: *Nem, sajnos nem olvastam. Nekem a Kendeffy Kata Szidónia nőregénye...*

ZSA: Borzalmas, ne is emlegesse. Volt egy időszak, amikor sorra jelentek meg az ilyen erdélyi regények. Ugye, volt Wass Albert, de az ő regényeinek száma véges, jóllehet sokkal több a megengedettnél, és akkor kialakult ezen a nyomon egy másik kultusz, az erdélyi arisztokrata-csemeték csemetéinek, unokáinak és ükunokáinak, főképp nőknek a velejéig giccses irodalma, a szupergiccses Tisza Kata vagy Apor Hajnalka, Teleki Panna stb. végtelenített bárgyúsággal összefércelt kifestőkönyvei, a múltba révedés üres, poszttrianoni, nefelejcses, zergetollas bődülései, női hangra hangszerelve. És aztán ezt felvitték a színpadokra is. Az volt a giccs G-pontja.

KAR: *Miért történetített?*

ZSA: Itt a 20-as évek elején szinte felszámolták az iskolákat. Holott inkább a templomokat kellett volna. Hihetetlen, hogy még ma is, a huszonegyedik század közepén több a templom, mint az iskola. Röhej.

KAR: *Igaz-e, hogy önt egyszer Ferenczes István felpofozta, mert azt mondta neki a bemutatóján, hogy a darabja megfordítja a színház idejét, s az az irány a temetőbe vezet?*

ZSA: Nem volt ilyesmi. Ferenczes különben is úriember volt, soha nem tett volna ilyet. Ez a feltételezés is mennyire jellemző a hatalmi gondolkozásra. Amit tőlem idéz, azt egy Nyíró-darabból rendezett előadásra mondtam. Mert miközben szerettem volna egy autentikus székely színházat, irritált az avíttság. De a színházak elzülléséhez sem a székely színházaknak, sem Nyíró s a hasonló darabjainak nem volt közük.

KAR: *Hanem?*

ZSA: Kérdés nélkül is mondanám.

KAR: *Bocsánat!*

ZSA: Sajnos a kolozsvári színház indította el a lavinát. Konkrét dolog volt. Amikor Kertész Imre, a Nobel-díjas magyar író könyvéből írt darabot, mert jogi akadályok merültek fel, kicserélték egy másik szövegre. Ugyanaz a játék ment a színpadon, a megszólalásig ugyanaz, viszont más lett a szövege. Akkor kevesen vették észre, noha ez az ügy teljesen aláásta a színház mint művészet állapotát. Ez a csere művészileg mindent tagadott, amit addig a színház állítani látszott. A rendező, a színészek, a szöveg, az alkotás szerepét. A színházak néhány év alatt ügyeskedő bizsnicárok kezére jutottak. Tudja, mi az a bizsnicár?

KAR: *Azt hiszem, értem.*

ZSA: Más hol is voltak hasonlók. Már az is tönkretesz mindent, ha egyik este eljátszom az Állítsátok meg Arturo Uit! című Bertolt Brecht-darabot Selyem Zsuzsa átírásában, majd következő este operett-kavalkádót adok elő, ugyanott, ugyanazokkal a színészekkel. Annak idején Richard Wagner azért építtette fel a saját operaházát Bayreuthban, mert nem tudta elviselni, hogy ugyanazon a színpadon játsszák a Trisztán és Izoldát a Libacombba haraptam

az este olasz – ne nevéssen, mert van ilyen – vígoperával. Ha operettet játszik egy színház, az semmiképp sem tesz jót neki. Mint ahogy újságírók sem fognak soha jó regényt írni, mert az újságírásban kicsorbul a mondatszerkezetük. Ez így van. Remélem, ön nem akar regény írni. Bár semmit nem tudok önről. Visszatérve a kérdésre, a színház link lehet a hétköznapi élet dolgaiban, de halálosnak kell lennie a művészetben.

KAR: *Ön azt mondja, hogy a színház link dolog...?*

ZSA: Bocsnát, folytatnám a válaszomat. A művészetbe nem lehet bevinni a hatalmi helyzetet. Ha engem Ferenczes úr vagy a sírból visszatért Nyíró József megpofozott volna, az a hatalmi helyzet érvényesítésén alapult volna, nem a művészi igazságosságon. A hatalmi kényszerhelyzeteket egyedül a művészet tudta volna megállítani, majd felszámolni. De a művészetet a hatalmi helyzetek szokásjoga uralta. Tanúja voltam számtalanszor, hogyan aláznak meg nőket, csak azért, mert nők. A rendezők pusztá helyzetükből adódóan mindenre rávették a színésznőket. Ismertem jól. Hogyan vállalnak önkéntesen orális szexet színésznők egy-egy szerepajánlat reményében... Hogyan mímelnek rajongást megkopott, östehetségtelen rendezők iránt...

KAR: *Ön tíz évig külföldön tanított. A csalódottság űzte el?*

ZSA: Már megint nagyon pergeti. Inkább úgy mondanám: rendezők irányába. Az iránt helyett. Esetleg felé. Vagy alá... Jaj... majd írjon be valamit. Ha egyáltalán lesz kedve hozzá. Na, hol tartunk? Egyrészt lehetőségem volt rá, mert meghívtak, másrészt a 20-as évek közepétől kezdődően már végképp nem lehetett elviselni, ami itt folyt.

KAR: *Boros Kinga azt írta önről, hogy egész életében menekült saját bátorsága elől. Ezt hogy kell érteni?*

ZSA: Ez megint egy nagyon gyors kérdés. És nem értem, hova akar kilyukadni.

KAR: *Nincs benne semmi rejtett szándék.*

ZSA: Én nem tartottam magam bátornak. Nem volt, mi elől menekülöm. Kinga sokkal bátrabb volt, mint én. Ha csak azt veszem, hogy négy gyereket nevelt fel, én meg egyet sem vállaltam. Egyszer találtam egy Fodor Ilona-könyvet. Utánanézttem, ki volt. Látja, ő igazán bátor nő volt. 1978-ban megírta Illyés Gyula valódi életrajzát. Utána aztán menekülnie kellett, de csak azért, mert féltette a gyerekeit. Akiket viszont nem vihetett magával. Na, jó. Erről ennyit.

KAR: *Ön a székelységet az irodalomba is be akarta vinni. Monográfiát írt Sántha Attiláról.*

ZSA: Nem Sántháról, hanem György Attiláról. De zsákutca volt, ideologikus lépés, később beláttam. Sokkal kevesebb realitása volt, mint a székely színháznak.

KAR: *Mindenképpen bátorságra vall, és persze elhivatottságra, hogy hazajött.*

ZSA: Én nem hagytam ott semmiféle katedrát, hiszen csak vendég-előadó voltam, és nem éreztem túl jól magam. Sokkal bátrabb volt Dánél Móna, aki otthagya egyetemi katedráját Pesten, és hazajött Csíkszeredába. Hasonlóképp Hajdú Farkas-Zoltán, aki a jól menő vállalkozását zárta be Heidelbergben, és aztán hazatérése után megalapította a Székelyföld Átírása nevű iskolát, ahová egybegyűjtötte a zavaros pocsétákban szanaszét gázoló fiatalokat. Dacolva a hatalom hol anya-, hol dadaország felől érkező gyakori gáncsoskodásaival.

KAR: *Van, amitől nagyon fél?*

ZSA: Hároméves korom óta nincs bennem félelem.

KAR: *Mi az a hiba, amit nem tud megbocsátani?*

ZSA: Ha egy riporter a Proust-kérdőívet kotorja elő.

KAR: *Mi az a hiba, amivel elnéző tud lenni?*

ZSA: A makacsság.

KAR: *Amikor ön átvette a díjat, azt mondta, hogy ez a díj nem csak az öné, ez az erdélyi színjátszásé is, mert az újjáéledő erdélyi színjátszás nélkül nem kapta volna meg ezt a díjat.*

ZSA: És ebben a megújulásban megint a Kolozsvári Magyar Színházat kell említenem. Amikor Tompa Gábort megválasztották az Európai Filmakadémia elnökének, és a színház igazgatója Visky András lett, akkor ő a színészekkel való konzultáció nyomán hozott egy hihetetlenül bátor döntést: befogadta az Utcaszínházat. Az Utcaszínház akkoriban már három éve működött: lényegében amatőrökből alakult, de persze tele voltak gondolatokkal, elképzelésekkel, sokan megjárták már a nagyvilágot, frissek voltak, igazi művészetet akartak, és tartozott hozzájuk négy-öt nagyon tehetséges rendező is, no meg írók, zenészek, képzőművészek. Amikor bekerültek a kőszínházba, nem hogy elbátortalanodtak volna, ellenkezőleg, sziporkáztak, mint a csillagszóró. És Visky azt is megcsinálta, hogy a kormánykereket is átadta nekik, pontosabban a kapitányságot, mert az igazgatóságról is lemondott, és Bogdán K. Tamást, az Utcaszínház vezetőjét ültette a maga helyére. És ezt nem azért tette, mert már belefáradt, megöregedett, elege lett, hiszen maradt, és haláláig együtt dolgozott az ifjabbakkal, tanította, ösztönözte, inspirálta őket. És az eltelt sok-sok év bebizonyította, hogy milyen távolra vezető lépés volt.

KAR: *Hasonló dolog történt pár évvel ezelőtt a sepsiszentgyörgyi színházban is.*

ZSA: A színház igazi művészetté kezd válni ismét. Már-már oda jutotunk, hogy peepshow-ként működtek a társulatok. Hol kábszerként, hol trágyaként mutogatták a testet. Múhab és originál trash, már-már fetisizált szemét. A mai színház végre leszámolt az anyag fetisisével. A mai színház tiszteli az anyagot. Szereti anyagát, az embert. De a díszletek, a jelmezek anyagát is, a fény anyagát is. És ez a szemlélet átterjedt a színházon kívülre is. Kezdjük megérteni az anyagot. A szerkezetét. A textúráját. Az anyag gondolatait és hitét. Nagyon jól áll ez a kék ing magának... Tudja, mire tanít minket az

anyag? Hogy a világ alapszerkezete a dráma. A rezgő korpuzkulák közötti kölcsönhatás. Nincs benne semmi történetiség, pláne linearitás. A jövő mint olyan nem létezik. Egyetlen drámai jelen van.

KAR: *Nagyon szépen köszönöm ezt a szép beszélgetést.*

ZSA: Nagyon vigyázzon, hogyan tördeli a szöveget. Szeretném, ha sok lenne benne a kurziválás. Lehetséges?

KAR: *Minden lehetséges.*

(Láng Zsolt)

(47. fejezet)

„NEKEM AZ A RÉSZ TETSZETT, AMIKOR...” (10–13 ÉVES GYEREKEK VÁLASZAI)

KEDVENC könyvem *Ábel a rengetegben*. Mert egyedül elmegy a Hargitára és ott marad egy hónapig és nem fél.

Erich Kästner nekem nagyon tetszik, mert például csak gyerekekről ír könyvet (vagyis amit én hallottam). *Emil és a detektívek*: azért szeretem, mert jó sok szereplő van benne meg jó sok helyszín. Az tetszik, amikor elfogják a fekete kalapos rablót, és megjutalmazzák Emilt és az anyukáját, és Emil végre visszakapja a pénzét.

Kedvenc rajzfilmem *Csipkerózsika*, mert nagyon jó volt a keresztelője és nagyon tetszett az éneke is.

Kedvenc regényem a *Légy jó Mindhalálig*, a szerzője Morincz Zsigmond. Szerintem azért gyönyörű, mert mikor az író meséli, akkor az olyan lehet, mintha Meseországban játszódna le. Kedvenc részletem: mikor Misi elment Orciékhoz, Orcinak az anyukája adott neki egy kis csomagot. (Aki kíváncsi rá, hogy mi van a csomagban, az olvassa el.) / A főszereplő jelleme és szerénysége miatt tetszik. / Mert megmutatja, hogyan zajlik egy fiú élete és hogy milyen kell lenni az édesanyához. Azért szeretem, mert sok jó tanulság van benne, és megtanít az illemre.

A kedvenc regényem Jókai Mórtól *A Pál utcai fiúk*. / Az tetszett, hogy a fiúk úgy küzdöttek, mint a katonák. / Mert nagyon izgalmas és rejtelmes,

véletlenszerűen jönnek az eseménysorok. / Az tetszett, hogy Boka sokat törődött a barátaival. / Az, hogy a kisebbek elfogták és legyőzték a nagyobakat. / A vége tragédiába fejeződik, de ez teszi a regényt még izgalmasabbá. / Mert a szövege érthető. / A legjobban az tetszett, hogy mennyire elhatárolóztak. / Az a rész tetszett a legjobban, amikor Nemecek belesett a vízbe. A szomorúsága miatt tetszett. / Mert a fiúk a bunkerben játszanak és harcolnak. / Az tetszett, hogy összetartottak, az egész egy nagy csapat volt. / Nekem inkább Nemecek, Ács Feri és Boka nyerte el a tetszésemet. / Mert a szereplők kitartóak, önfeláldozóak, bátrak, és úgy védik a grundot, mintha a szülőföldjüket óvnák meg minden veszedelemtől. / Amikor Nemecek kihallgatja az ellenséget. / Az tetszett, hogy sok a veszekedés és a bonyodalom. / Kedvenc részem: a Pál utcai fiúk bementek a vörösingésekhez, a háború előtt nem sokkal. Lassan lopakodtak, de valaki észrevette őket, és elkezdték kergetni. A Pál utcaiak elbújtak az üvegházban. A vörösingések nem kapták meg őket és továbbmentek. / Nemecek Ernő a legszorgalmasabb gyerek volt. Leginkább azt szerettem volt benne, amikor Nemecek meghalt volt, jó volt, szomorú vége volt.

Kedvenc filmem a *Blood Diamond* – Véres gyémánt. Azért tetszik, mert a családot szétszedik és a végén összekerülnek, és bemutatja az Afrikában előforduló gyermek harcosokat.

Kedvencem a *Kísértetvadászok jeges nyomon*. A kedvenc részletem az, amikor Tomit az anyukája leküldte a pincébe. Tomi amikor lement, szétpukkadt a vilánykörte, és jeges ujjak szorították a nyakát. Meglátta a kísértetet, aminek két méregzöld szeme volt.

Vuk – mert állatok vannak benne és jó a rajzfilmváltozata is. / Mert jó a szerepe. / A kedves figurák, az érdekes szöveg és a vicces cselekedetek. / Nekem az tetszett a legjobban, amikor Vuk elkezdett sírni, és így szólt: Egyedül vagyok... kicsi vagyok... éhes vagyok. / Az a rész tetszett, amikor a kis Vuk tanulta a vadászatot Karak segítségével, mert butaságokat és

csínytalanságokat csinált. / Az a rész, mikor az ember a rókafogóra sonkákat rakott, de Vuk egy pálcát rágörgetett, és a rókafogó összecsapódott, a sonka-szelet kiesett, elvitte Vuk.

Ezer esztendő Milleniumi olvasókönyv. Mert sok érdekesség van benne. A versek tetszettek benne.

Nekem a *Patatanya* című rajzfilm tetszik, mert néhány részlet vicces. A kedvenc részletem az, amikor a gazda elment a tanyáról, az állatok két lábra álltak, és megindult az élet. Mindenki elkezdett beszélgetni.

A *Jégkorszak* című rajzfilm, mert sokat lehet kacagni ragta. Az tetszett, amikor Diego, Mani és Sid csúszkáltak a jégen. / Az, hogy a szereplők milyen viccesek, ugyanakkor segítőkészek és bátrak. / Az, hogy a mókus a mogyoróért annyit küszködött.

Nekem van 1 meséskönyvem: *Mátyás király*. Sok vicces történet van elmesélve benne. Tetszik, hogy a király hogy bünteti meg a kapzsi embereket. / Amikor a favágó megvereti Mátyást. / *Mátyás király és az igazmondó juhász* – szeretem a szereplőket, mert sok minden trükköt tudnak.

A *kis herceg*, mert érdekes volt, és a kis herceg viselkedése tetszett nagyon. / Az tetszett benne, hogy utazott a bolygókra, és még az, hogy nagyon kedves volt mindenkivel.

A *Némo nyomában* azért tetszett, mert szépek voltak a rajzfilmfigurák és a vége is tetszett.

Kedvenc olvasmányom az *Egri csillagok*, Gárdonyi Géza írta. Minden benne van, ami egy regényhez kell. Sok az izgalom, eseménydús, egy kicsit drámai és van benne egy kis történelem is. Kedvenc részlet: amikor a török elrabolja a két gyermeket, és ott a táborban találkoznak mindenféle emberekkel és

nagyon sok katonával. / Sajnos még nem olvastam el teljesen. Ameddig elolvastam, nagyon vagány, sok benne a bonyodalom. Én mindenkinek ajánlom. / Hogy a két fiatal összekerül. Tetszett még a háborúban a technikájuk.

A *Matematika* a legkedvencebb könyvem, azért, mert a szöveges feladatokat írjuk.

Túl a sötétben. DVD-n szoktam megnézni. Ott tetszett, ahol élelmet szereztek. És Stikli nagyon finom ételeket szerzett össze, csipszet, csokoládét stb. Még volt benne egy teknős, és az nagyon jópofa volt.

A kedvenc filmsorozatom a *Te vagy az életem*, más néven *Sos mi vida*. Az a kedvenc részletem, amikor a két főszereplő találkozik, és még amikor a Monita névvel szereplő nő megtanul németül.

Nekem a *Csipike* című regény azért tetszik, mert a természetben zajlik le, és még főképpen az állatok is nagyon tetszenek. / Mert Csipike nagyon szorgos. Az tetszik benne, hogy mindig mindent ellenőriz. / Amikor olvastam, akkor kíváncsi voltam, hogy mi fog azután történni Csipikével és a barátaival. / Mert megismerjük Csipikének a gonosz és a jó oldalát. / Az tetszett, hogy olyan nagy lett. / Kedvenc részletem, amikor Csipike rémületben kezdte tartani az egész erdőt. Itt már kezd izgalmasabbá válni a regény, mert amikor Csipike jó, akkor minden megy a maga dolgára, és nem történik semmi érdekes. / Az tetszett, amikor Csipike találkozik Típetupával, és még amikor Típetupa elmegy a vőlegényével (a Széllal), akkor elválnak és visszatér Csipikéhez. / Az tetszett, amikor Csipike mérgelődött, hogy nem nő. / Az, hogy az állatok összetartottak, segítettek egymásnak. / Az tetszett benne, hogy Csipike megövezte a világot.

Harry Potter. Mert nagyon stílusos és szórakoztató. / Az tetszett benne, amikor Harry varázsol. / A tréfa, az izgatott nyomozások. / Mert Harryt mindenki csodálja. Van két barátja, akik mindenben támogatják, Hermione és

Ron. Az tetszett, amikor megkezdték a varázslóiskolát. / Izgalmas részekben úgy érzem, hogy én is ott vagyok. / Amikor összetalálkozik Sirius Blackkel, és kiderül, hogy ölte meg igazából a szüleit.

Kedvenc olvasmányom Siklós Józseftől a *Tizenévesek leveleznek*. Mert velem egyidősök problémáiról szól, és megtetszett egy szereplő.

János vitéz. Tetszik János vitéz kalandozása és az ereje, és hogy mikkel fog megküzdeni. / Mert kitarató, okos, erős. Hűségesen szerette Iluskáját, még a halálba is utána ment. Kedvenc részem, amikor az óriásokat legyőzi és a boszorkákat megöli. / Egy kicsi romantika is van benne. Nekem az tetszett, amikor Tündérországba érkezik, és ott megválasztják tündérlánynak és a kedvesét tündérlánynőnek. / Mert verses formában van megírva. / Tetszik, hogy amikor Iluskája meghalt, nem hagyta el magát nagyon. / Amikor felgyújtja a rablók kunyhóját.

Kedvenc rajzfilmem *Pingu*, mert vicces és aranyos figuráról szól.

Kedvenc olvasmányom *A dinoszauruszok képes atlasza*. Mert sok szép dinó van benne, és sok érdekességet ír le róluk.

Kedvenc filmem = a dinós film. Kedvenc részem, amikor Aladár, így hívták a főszereplőt, növényevő volt. Mikor megküzdött egy hatalmas Karnasaurussal (húsevő). Úgy győzte le, hogy megcsapta a farkával és az beleesett egy szakadékba. Magával akarta rántani, és el is kapta a fogával, de Aladár felhúzta magát a szakadékból.

Kedvenc rajzfilmem a *Bibi Blocksberg*, mert lehetetlen dolgok történnek benne. Élvezem, hogy Bibi mindig bajba keveredik. / Az tetszett, amikor egy dinoszaurusztojást kaptak Tónival, és amikor órára jártak Mánia nénihez. / Bírom, hogy mindig akkor varázsol, amikor nem kéne, és bemegy az anyja laboratóriumába, pedig nem kéne.

Lecsó: Amikor a patkány a fiút a hajánál fogva irányította, hogy mit tegyen, és mit ne.

Hajnalcsillag: az tetszett, hogy a tündérnek a szárnyát ellopták.

Nekem a kedvenc rajzfilmem a *Magyar népmesék*, melyek Benedek Elek változtatott meséiből vannak. / Mert mindig igazságra végződik. / Mert nagyon szépen elmesélik. / Mert megmutatja a régi magyar életet. / Az tetszett, amikor egy ember a mezőn kapott egy tojást, és azt hitte, hogy csikótojás, és elvitte a bírókhoz. Ott ki akarták költeni. Majd legurították egy dombrol, és begurult egy bokorba, és onnan egy nyúl ugrott ki. / A magyar ember állítólagos életét mutatja meg néhány furfangságot és valótlanságot kivéve. / Sok régi, vicces történetet mond el. / A kedvenc részem *Az okos leány*, mert amit a király mond, hogy csinálja meg, arra furfangosan visszafelel. / *A három királylány* – mert tetszett a legkisebbik, és szépen volt lejátszodva. Az tetszett benne, hogy a királylány férjhez ment a királyfihoz és a királylány macskája és a tartalmazása. / Mert mindig valami tanúsággal fejeződik be, mindig megneveltet, és régi szokásokat mutat be.

Kedvenc filmem a *Kayl, a rejtélyes idegen*. Kaylnak tanárnőt fogadtak, hogy tanuljon meg úszni, és másnap úgy tudott, hogy még senki se tudott. Majd még sokszor mentek el a strandra, és abba a tanárnőbe szerelmes lett.

Pöttös Panni – mert van egy pont olyan babája, mint ő.

Kedvenc rajzfilm: *Mindenbó*. A kedvenc részletem az, amikor a telefont kivetí az ablakon, az autó rámegy, és még mindig cseng, és még az is, amikor az ember a vízen megy.

Benedek Elek: *Utazás nagyapóékhoz*. Azért, mert egy kis falusi házban játszódik az esemény, szegényes, és jó hangulatú. Kedvenc részlet: édesapa egyik vacsora estén kijött, kezében egy levéllel. Felbontotta, és nagyapáék üzenték,

hogy nyáron majd menjünk el hozzuk. Édesapáék szomorúak voltak, mert nem volt nagyon sok pénzünk, de azért elmentünk. Nagyon boldogok voltunk a testvéreimmel.

A *Gladiátor* című film nagyon tetszik, mert sokat harcolnak benne a Colosseumban és Egyiptomban. Az én kedvenc részletem az, amikor az elején egy nagy csata van az erdőben, és végül a rómaiak győznek. És még amikor a tigrisek ellen harcolnak, és amikor legyőzi a római császárt.

Az én kedvenc filmem a *300*, mert ez a film a történelmet tanítja. A kedvenc részletem az, amikor a Spártai csapat, mely 300 katonából áll, elindul, hogy megvédje hazáját a Perzsák ellen. / Itt a spárta király, Leonidas védekezik az óriási perzsa hadsereg ellen, amelyet Xerxsész irányít. A spártaiak nem győztek, de nagyon jól feltartották a perzsákat. Nagyon sok tudományos dolgot tanulhatok belőle. A kedvenc részem az, mikor a perzsák nyílesőt zúdítottak a spártakra, és a spárták mint egy teknős, és nem halt meg egy spártai sem.

A történelmi könyvem azért tetszik, mert szeretem, kik voltak az őseink.

Kedvenc rajzfilmem *Simmsala Grimm*. Két apró lény felfedező útra szokott menni. Egy könyvvel szoktak elindulni és hazamenni is. Egyszer, mikor leszál-láshoz készülődtek, beleestek egy nagy üveg lekvárba. Valaki akart lopni lekvárt fentről az ablakból, az mentette meg őket. / Az tetszik, hogy amikor hívják a könyvet, mindig odamegy. / A Grimm-mesék. Mert a két figura utazik a könyvvel, és mindenkinek segítenek. / Hamupipőke tetszett benne és még mások. / Mert Yoyo és Kroki-Doki mindent elér, amit akar. / Mert érdekes és kalandos, mintha kalandfilmet néznél. / Mert Jojó örökkétig bemutatkozik, és nem engedi doktor Krokit, hogy bemutatkozzon.

A *Vikingek kalandjai*. Az tetszett benne, hogy az apa kiveti a fiát, és végül a fia menti meg.

Kedvenc olvasmányom Rejtő Jenőtől a *Piszkos Fred és barátai*. Ezt a könyvet apukám olvasta, és nekem is megjött a kedvem, hogy olvassam. Énszerintem nagyon izgalmas és nagyon vicces. Az a rész tetszik a legjobban, mikor a hajón a kapitány azt hitte, hogy az utasokat megcsípte a cecelény. Odament az orvos Fülíg Jimmyhez és mondja neki: „Fáj a feje? – Tessék? – A feje fáj? – Igen. – Dohányzik? – Nem, inkább innék valamit. – Ne tréfáljon, jóember! Szülei élnek? – Az anyám. – Az apja mibe halt meg? – Lövöldözés meg minden ilyesmi. – Iszik? – Hát, most hogy meghalt, nem hiszem.” Ezen én olyan sokat nevettem, hogy a reggelire is csak öt perc késéssel tudtam kimenni.

A *Csodállatos állatvilág* a kedvenc olvasmányom, mert sok dolgot ír benne az állatokról.

Kedvenc olvasmányom a *Természet* című könyv, amiben a természet dolgait írja le. Az tetszik ebben, hogy olyan ismeretek tárulnak fel előttem, amit még egész életemben nem is hallottam. A legkedvesebb részem az oroszlanokról és az egész macskafajról szól. / Sok különleges állat és növény van benne. Az emberekről is vannak dolgok. / Az a fejezet tetszik, amikor az állatok veszélyességéről ír.

A *Tudás enciklopédiája*. Mert szeretek az állatokról, a tudományos dolgokról, a természetről olvasni.

Dexter laboratórium: mert tudományos rajzfilm és én szeretem a tudományt.

A *Madagaszkár* című rajzfilmben az tetszik, amikor a majmok táncolnak.

Kedvenc filmem *VIP – több mint testőr*. Kedvenc részletem az, amikor Pamela Anderson a gonosz ellen küzd.

A *Horsland lovasklub* azért a kedvenc rajzfilmem, mert tele van lovakkal, és az egyik kedvenc állatom az a ló. A kedvenc részem, amikor egy ló elbolondult,

és találkozott egy szellemlóval. / Versenyre készülnek, és a legjobb ugratólány nem gyakorol, csak olvasgat. A pályát átrendezték, és mindezt pár perccel a verseny előtt tudta meg. A versenyen nagyon rosszul teljesített. (Az egyik bírának nagyon meg akart felelni.) Rájött: önmagához képest törekedjen a legjobbra, és ne másokat próbáljon legyőzni, és hogy ne bízta el magát.

Kedvenc könyvem címe: *Lódobogás*. Mert egy kislányról szól és egy lóról. A lánynak a szülei meg voltak halva, és örökbefogadta egy család, akik nagyon rosszul bántak vele. Egy napon odavitt egy nagyon vad lovat a gazda, és Katie vele barátkozott össze. Hát ezért.

Szilaj. Egy lóról szól, és van sok barátja. Olyan, mintha igazi mese volna, de ez is rajzfilm. Az tetszett, hogy mikor megkínózták, akkor ő is nekik fájdalmaat okozott.

Kedvenc olvasmányom Móra Ferenc: *Kincskereső kisködmön*. Mert a regény az igazságról és a becsületességről szól; mert megtörtént, amit az író leírt; mert tanulságos dolgokról van szó; és bemutatja a szegény életmódot, amiben élt. / Mert egy ugyanolyan kislányról szól, amilyenek mi vagyunk. / Mikor elkészítik a kisködmönt az apukájával. / Azért tetszett ez a könyv, mert a fiú nagyon megváltozik a testvére halála után, és ezután még sok kalandban részesült.

Kedvenc rajzfilmem a *Tsubasa kapitány*. Mert nagyon szeretem a fociról szóló rajzfilmeket, és ez egy olyan. Vannak benne valódi, megvalósítható jelenetek, és én ezeket nagyon sokszor meg is próbálom valósítani. Nagyon jó a zenéje és nagyon sok az edzés és a kitartás ezekben a szereplőkben. / Amikor Tsubasa elindul a másik kapuja felé, és gólt lő.

Kedvenc olvasmányom a *Sztár Sport* folyóirat, mert futballisták vannak benne. Mert lehet tudni a focistáktól híreket.

A *Cimbora* folyóirat. Az, ahogy le van írva, sok érdekesség van, meg a rejtvények is tetszenek.

A. Milnertől a *Micimackó*. Nagyon kalandos és érdekes, mivel állatok a főbb szereplők. / Nekem a kedvenc részem, mikor Füles elvesztette a farkát, és Bagolynál csüngött a csengőzsinór helyett. Róbert Gida kellett visszazegezze a helyére. / Kivált azt a részt szeretem, mikor mennek Füleshez születésnapolni, és Micimackó mézet visz, de útközben megeszi. / Mikor Micimackó elmegy vendégségbe Nyuszihoz, és annyit eszik, hogy az ajtón nem fér ki. / Mikor Malackával lányomokat keresnek, és a végén kitudódik, hogy a saját lányomaikat találták. / Amikor Tigris barátai beöltöztek a családjának, mert Tigris a családját kereste.

Kedvenc rajzfilmem a *Verdák*. Kedvenc részem az, amikor kamion Mack viszi Villám McQueen, a versenyautót, és a kamion már nagyon álmos volt, és jöttek a konkurens versenyautók, és az egyik autó betett egy altató dalt. A kamion még jobban elaludt. A hátsó fele kinyílt, és Villám McQueen hátul kijött a kamionból. A kamion odaért Californiába, ahol a verseny volt. Ott vették észre, hogy nincs meg McQueen... / Villámmekvin egy rozoga autóval elmennek este a mezőre a traktorokhoz (a traktorok a tehenek és a pásztor egy kombájn, a neve Pistabá). Felköltik a traktorokat és jó Pistabá, a kombájn és elkergeti Villámmekvint és a rozoga autót.

A *Sharon naplója* azért a kedvenc rajzfilmem, mert a szereplő mindig jót akar, ellenben rossz sül ki belőle. Az tetszett a legjobban, amikor irigykedett egy lányra, aki csúfolódott vele. / Mert tinédzseres dolgok vannak benne. A barátság és az ellenszenveskedés tetszik benne.

Mackótestvér DVD. Azért, mert vicces és gondolkodtató. Az a rész tetszett, amikor Kenai átváltozik medvévé. / Mert nagyon könnyen megértettem a tartalmát és a szövegét. Az tetszett nekem, amikor a legnagyobb fiútestvér megmentette a két öccsét. Az őszinteség, a szeretet és a bátorság is. / Azért,

mert a mackó azzal lett barát, aki megölte az édesanyját. Nagyon megható rajzfilm!

Nekem nincs kedvenc könyvem.

Sofie világa. Írta: Jostein Gaarden. Ez egy regény a filozófia történetéről. Azért tetszik, mert nem mesésen adja elő az író a regényt, és sok fontos dolgot megtudok a múlttól, a jelenről és a jövőről.

Kedvenc rajzfilmem a *Hamupipőke*, mert milyen rossz családban volt ő, és aztán hercegnő lesz belőle. Kedvenc részletem, amikor Hamupipőke bement a hatalmas palotába, és csak ámult-bámult. / Amikor Hamupipőke ott van a bálban, és táncol a herceggel. De aztán a helyzet rosszra fordul, mert Hamupipőke haza kell menjen, és a cipője a padlóhoz ragad. / Amikor a cipőt a lábára húzza a herceg. / Kisbaba koromtól szeretem.

Lázár Ervin: *A négyszögletű kerek erdő.* Azért tetszik, mert vicces, és sok igaz dolog van benne. Az a rész a legjobb, amikor szavalóversenyt rendeznek, és Dömdödöm nyeri meg, mert egyedül ő volt, aki önmagát adta.

Kedvenc rajzfilmem nincs, mert nem vagyok kicsi, hogy rajzfilmezzek!

Harriet Beecher Stowe: *Tamás bátya kunyhója.* Nagyon megható. Tetszik, hogy mindenkit szeret, még azt is, aki kínozza. Még a legszomorúbb pillanatokban is fohászkodik Istenhez, és soha nem szűnik meg a hite.

Kedvenc olvasmányom *A két delfinek szigete.* Az a jelenet tetszett, hogy az indián lány talált egy kutyát, aki meg volt sebesülve, és második éjjel megszőkött, de amíg a lány meg nem kapta, nem lehetett tudni, hogy mi történt vele, így izgalmas volt.

Scooby Doo – Mert a rajzfilmben szörnyekre vadászik Szkubidu és barátai. Tetszik, mert földrajzi helyeket is mutat. / Az tetszik, hogy mindent megtesznek, ha ételt kaphatnak. / Mert sok benne az üldözés és a rohángálás. / Azért tetszik, mert Scooby Doo és Bozont oldja meg örökké a rejtvényt. / Amikor Szkubidu és barátja bementek egy olyan helyre, ahol sok volt a tükör, és sehogy se tudtak kijönni. / Mert akció-rajzfilm és rövid.

A *Garfield*, mert nagyon tetszik a két állat közötti kapcsolat.

Az én kedvenc regényem a *Toldi Miklós*. / Mert sok esemény van benne. / Mert szeretem a régi emberekről, mondásokból eredő regényt. Az tetszett, mikor Toldi szolgálja odaadja a szalonnát, a kenyeret és a csillagos bicskáját, és azt mondja: „Egyél”. / Amikor Toldi eldobja a malomkövet. / Nagyon izgalmas és megható. Az tetszett benne, hogy rímelő költemény, és még tetszett Toldi természetfölötti ereje.

Kedvenc olvasmányom Thomas Brezinától a *Fiúk kizárva: Nyeregbe, boszorkányok*. Mert a lovak a kedvenc állataim, és a boszris könyveket nagyon szeretem. Tetszik, hogy Lizi, az egyik főszereplő megtanul lovagolni egy varázslat segítségével. Ezenkívül nagyon szeretem a tini-regényeket: *Szerelmi leckék* vagy *Szerelmes lányok*.

Thomas Brezina: *Hé, apu, kevés a zsebpénz*. A kedvenc részletem az, amikor Tinka és Lizi, a két boszorkánypalánta elmegy és megtréfálja Berta két rosszcsont fiútestvérét, akik nagyon sokat gyötörték szegény Bertát, mint például hogy pókot raktak Berta blúzába.

Tom és Jerry – mert élvezetes, hogy mennyiféle módon becsapják a másikat. / Mert folyton kergetik egymást. / Mert szeretem a macskákat és minden állatot. / Mert nem szuperszónikus fegyverekről szól.

Nekem rajzfilmem a *Winx Club*. Kedvenc részletem az, mikor a boszorkányok hatalmas sereggel, szörnyekkel indultak a tündérek ellen. A tündérek várát majdnem sikerült lerombolniuk, de végül a tündérek győztek. / Azért, mert lányok a főszereplők, izgalmas, és rám és a barátaimra jellemző a tartalma. Nagyon tetszik a divatos hajuk és ruhájuk.

Az én kedvenc könyvem Sven Hasseltól van, a címe: *Lánctalpak*. A második világháborúról szól. Az tetszett a legjobban, amikor egy embert (élő) egy tank a földön szétspriccelt. És egy másik, amikor egy ágyú simán levitte az ember fejét.

Az *Oroszlánkirály*. Mert tetszett a zenéje, amivel kezdődik. Az is még, hogy nem hiányzott semmi belőle, az öröm, a vidámság, de még a szomorúság, a bánat sem. / Azért a kedvencem, mert jó harcos minden. / Mert Szimba és mindenki nagyon bátran és jószívűen szerepelt. / Az tetszett, hogy rosszkodtak a kisoroszlánok.

Nekem a kedvenc filmem a *High School Musical*. Azért tetszik, mert nagyon megható és ifjúsági film.

Petőfi versei, például a *Reszket a bokor, mert...* Azért tetszik, mert jól rímel. / Imádom a gyönyörű verseit. Pl. a *Füstbe ment terv*.

Shrek. Ez egy vicces és kissé gusztustalan történet, amely egy ogerről szól. 3 része van, nagyon jó. / Az tetszett, hogy hogyan éli le a mindennapjait. / Az, mikor Shrek beleszeretett Fionába. / Mert viccesen beszélnek benne. / Amikor Shrek és Fiona emberré változnak. / Mert az emberevő ogre nem használja ki az erejét, nem bántja az embereket. / Amikor egy kaláccsal megakadályozza az esküvőt. / Tudom ajánlani felnőtteknek is.

A *Spongyabob Kockanadrág* vicces rajzfilm. Egy jószívű, szorgos és naiv szivacsról szól, aki mélyen a víz alatt él barátaival.

Kőműves Kelemen – amikor a tanakodás után Kőműves Kelemen megpillantotta a tetőről az ő feleségét, akkor mondta, hogy törjön ki mind a négy kerék, törjön ki mind a négy pej lovának a lába, essen belé a ménykű. De semmi nem történik. / Nekem az tetszik, hogy gyöngéden beledobták a tűzbe Kőműves Kelemennét.

Budai Ilona – nagyon szomorú történet. Amikor otthagyja a kislányát és a kisfiát az erdőben, és mire visszament hozzájuk, akkor még szomorúbb lett, mert a kislánya és a fia megmondták neki, hogy nem mennek vissza hozzá, mert nem volt anya, mert ha az lett volna, a gyerekeit ott nem hagyta volna.

Nagy Bihal Albertné – mert tetszett, mikor rájön arra, hogy az anyja öltözött be koldusnak, és mikor az anyja megmondja a magáét. Nagyon jó szerintem.

Kedvenc filmem *A Fekete lovag*. Jamal (Martin Lawrence), egy vidámpark lusta dolgozója valami csoda folytán visszakerül a középkorba, az 1700-as évekbe. Itt megtanul dolgozni, és megtanulja, hogy nem szabad feladni semmit, és hogy harcolni kell mindenért.

Kedvenc könyvem Karl Maytól a *Winnetou*. Szeretem, mert kalandos. Sok indián van benne és sok fehér. Amerikában zajlódik, a Sziklás hegység közepében, a pusztá prérin. Arról szól, hogy Old Shatterhand, a fehér harcos és Winnetou, az apacsok főnöke összebarátkozik. / Az tetszett, hogy hogyan harcoltak, milyen kalandjaik voltak.

James Fenimore Cooper: *Vadölő*. Mert én nagyon szeretem az indián- és a kalandregényeket. Amikor először olvasni kezdtem, nem is tudtam letenni a könyvet, olyan izgalmas volt. Amikor meg letettem, alig vártam, hogy olvassak belőle.

Benedek Elek: *Bolond Mihók*. Mert nagyon vicces, és ahogy olvastam, óriási jókedvem támadt.

A *Mentőosztag* című rajzfilm. Mert okosak a szereplők. Minden rész végén egy fontos dolgot mondanak el, amit minden embernek tudni kell a veszélyek elkerülése miatt.

Kedvenc filmem *A texasi láncfűrész*. Mert szeretem az erőszakot.

Lyukak az osztálykönyvben. Azt szeretem benne, hogy a lányt majdnem minden hazatértekor megszidják, hisz sokszor késett el.

Az én kedvenc olvasmányom az *Oz, a nagy varázsló*. Bemutatom a kedvenc jelenetemet: Ozt leleplezték, és kiderült, hogy csak egy egyszerű ember, aki hasbeszélő, és légbalonnal érkezett, így varázslónak vélték az emberek. Más-más alakban jelent meg, vagyis csak bábuk voltak, mert Oz egy fal mögött úgy beszélt, mintha a bábu beszélt volna. Ekkor Dorka kutyája felborította a falat, és így derült ki, hogy Oz, a varázsló egy ember.

Fehér Agyar, Jack London. Mert egy félig kutyáról, félig farkasról szól, aki veszélyes kalandokon ment át. Én nagyon szeretem a kutyákat.

Hupikék törpikék – mert sok varázslás és természetfölötti erő jelenik meg. Mert a kis törpök mindig legyőzik a gonosz varázslót, tetszik a törpék külső és belső tulajdonságuk.

Kedvenc filmem a *Taxi 3*. Az a rész tetszett, amikor a taxi radarba fut, mert 300 km/h-val ment. A rendőrök követni kezdték, de elkerülte a kínai vonat is. Az tetszett a legjobban benne, hogy nitrója volt, és a számtáblája meg tudott fordulni.

(48. fejezet)

FOLYÓIRAT MENNI INTERNET

MOZGÓ könyv? Mozognak a lapjai... Röpködnek. Fújja őket a szél. Fekszik a könyv a fűben, a végtelen mezőben, és röpteti a lapjait a szél.

Dehogysis! Lapozás van. Mozognak a lapok, mert van egy lapozó. Emberféle. Könyvet megfog, lapoz. Animál. Ha gyorsan lapoz, ha pörget, animáció. Ha képes a könyv. Ha képes rá, és pörgeti.

Képes rá, és pörgeti. Úgy lapoz, hogy pörgeti. Page Downra Page Down jön és megint. Újjal lapoz, ujjá a billentyűn, az egéren. Újra lapoz: ujjá a képernyőn. Szöveg felszalad, ki a képből, mint végefőcím a moziban. Kép felszalad, vagy benmarad a szöveg és olvasom.

Vagy olvasom vagy nem, vagy félig vagy meddig, kattintani mindenestre kattintok. Lapozok. Előre-hátra-jobbra-balra. Pörgetem, akár egy mozigépész, föl-le a szöveges képet. Az egyre képesebb szöveget. Az egyre mozgalmasabb képet a szöveggel. Az interjúkat már nem olvasom, hanem nézem. Az interjúalanyt, ahogy beszél. Nézek, mint a moziban. A beharangozót, egy előadás sajtóhirdetését már nem olvasom, hanem nézem – a produkció trailerét. Mintha a moziban.

Összenézek, összeolvasok mindent. Összeszerkesztek, összevágok bármely témában egy kisebb kötetet vagy folyóiratot. Virtuálisan. Nem is: egyszeri módon. Másnap már másikat rakok össze, egy épp aktuális témában – vagyis amerre épp kutakodom. Antológiát, lapszámot pásztázni össze, miért ne. A függelékben előadások nevei, képek, avagy a tartalomban minden elégyítve, jöhet. Mehet is, hamar. A föld forog, a könyv mozog. Mozog az egész világ, és mozog benne minden könyv és olvasó.

Úgy mozgok, hogy belemozgok a könyvbe. Nemcsak összeterem, de bele is írok. Beleolvasok, beleírok, beleolvadok. Elterelem mások figyelmét. A széljegyzeteimet kommentnek hívom, és nem radírozom ki, amikor a könyvet visszaviszem a könyvtárba. Mit visszaviszem, ki sem veszem, ott írok bele. Mindenki szeme láttára. Jól megmondom a szerzőnek. Akárki megmondhatja. S ha szépen mondja, lájkolják.

Olvasó, szerkesztő, író, kritikus – mik vagyunk? Isa mindegyik vagyunk. Szétlapozhatatlanul. Szét vagy össze? Vessük össze. Vessünk számot vele. Vegyük számításba. Számoljunk azzal, hogy minden mozog. Inog, billeg, folyik. Szétfolynak a verseskönyvek határai, a feltöltési idők és helyek a keresőben egybeterelődnek, s már nem tudni, ki mondja meg és mennyire, és annak mi az érvénye.

Ezt ki mondja meg.

Megmondják az irodalomtudósok is, hogy van az érvény, a jelentés meg az igazság, amik nincsenek, azazhogy többen vannak, attól függ, ki kérdi, ki mondja. A szaktekintély, A pozíció, A kritikusi már nem Az igazi. Többen vagyunk, tolongunk egymás mellett, és jó, ha rá-ránézünk egymásra. Hogy ki az, aki rád tapos. Mert szeretet vagy mert nem szeretet. Mert észrevesz vagy mert azért se.

Ha körülnézünk, ilyeneket látunk, hogy... de hol nézünk körül? Leme gyünk a standra, s ott lapozunk? Nézegetjük, hogy már megint mi az, ami nincs ott, de lehetne? Nem. Mert a tér-idő – s a pénz kontinuum... Persze, hogy kattintunk! A mostanit, a máskorit, az ittenit, az ottanit, a drágát, az olcsót egyszerre terítjük magunk elé. Itt, most, ingyen.

Ezt tudja jól a kulturális sajtó és számol vele. Számol velem? Hogyan? A lapok észreveszik, hogy van az internet? Hát valamennyire mindegyik. De mennyire? Már amelyik.

Az erdélyi nyomtatott folyóiratokat mind felleljük a neten. A Váradból, igaz, legfrissebbként a 2010/5-ös számot találni. A helikon.ro egyszerű formája átlátható, az aktuális szám tartalomjegyzékén kívül műfajonként is összerendezi a régi-új írásokat. A Korunk mostanában a nyomtatott verzió pdf-jét tölti fel – ez biztos képet fest a lapról, de nem csoportosíthatók,

kereshetők a cikkek máshogyan, mint lapszámok szerint. Szemnek kellemesebb a külön netes felülethasználat, ami a többiekre jellemző. A Látó veszi legkomolyabban az internetet, egyik szerkesztője csak ezért felel. A Székelyföld netes arca elég igénytelen, ők még mindig a nyomtatott folyóiratban hisznek, márpedig...

Mindegyikükre jellemző, kisebb-nagyobb mértékben, hogy elsődleges hordozónak a papírformát (sic!) tekinti. A netes tartalmak késleltetve jelennek meg, vagy előbb kóstolót kapunk belőlük, hátha (meg)vesszük a lapot. Vagy hiátusok vannak a neten, hogy hátha a nyomtatottal akarjuk azt kitölteni. A netes oldalon kevés a papíroldalakon kívüli, plusz tartalom, esetleg a lap hírei, max. képek. De nincs benne az olvasó. Az inter-aktivitás, ami az internet sajátja, nem sajátjuk. No komment, no lájk.

Ez tágabb körben is így van, meg lehet nézni a Jelenkor vagy a Holmi honlapját, le vannak maradva. Az ellenkezőjére is van tendencia, a Bárka oldala virágzik. A havilapoknál egy fokkal jobban veszik a net-kanyart a hetilapok, azon belül is a románok. A Mancs meg az És tudja, hogy van facebook, és belecsatornáztta magát a lájkon át. Az Observatorul Cultural-nál vagy a Dilema Veche-nél a cikkek többféle rendezése, folyamatos hírfolyam, mozgóképes anyagok netesítik a palettát. Bár ez nagyon színes, már-már kaotikus.

Színházi lapoknál dettó a helyzet. De fennebb már volt szó színházi oldalakról, hiszen a felsorolt lapok, rendszeresség ide vagy oda, mind közölnék színházi anyagot. Ez nagy szerencse ám, mert így ha olvas színikritikát valaki. Nehogy már megvegyen ezért egy egész lapot. Vagy beírja a keresőbe a színházi orgánum nevét. Hisz a színházi lap, a kulturális hetilapokkal ellentétben, sose figyelt az olvasóra. Míg a filmkritika mindig is olvasható akart lenni, az irodalomkritika meg tudományos, a havilapok színikritikája korcs, sem ez, sem az. A kritikus csak megmondóember, na, meg tájékozott. Az előbbi ma már nem kell senkinek. Főleg az attitűd. A facebook-generációnak?! Ne már.

A színháznak ráadásul jó partnere a net. Az időbeliségben fognak kezten. A Gutenberg-korban egy bemutatóra több hónap múlva jött csak visszajelzés, s a színházi szaklapoknál ez az úzus ma is, más nem is lehet. Jó, hogy

addigra az előadást lassan temetik... De rendben volt ez így, mert volt kibúvó, a fránya papír. Ám most? A szaklap be kell bizonyítsa, hogy e mozgó tájban ő sem halott. Ma már feltűnő volna, ugyebár.

Így egy színházi lapnál ma sok a pusztán online tartalom. Már ha bírja, pénzzel. A Criticai Lapok nem annyira, tőle az is szép teljesítmény, hogy egyáltalán netre ment, mert formailag nehezen mozog. A Színház viszont ontja a blogos tartalmakat. Az Ellenfény is, csalogató gyanánt. Mert a legsúlyosabb tartalmai papírba vannak csomagolva, s azt nem adja nyomban. De így is jobb a helyzet náluk, mint román társaiknál – a Teatrul Azi vagy a Scena.ro internettudatos, de rettenetes. Csak csalik vannak a honlapon. Pénztelenségük káoszba fojtják. Nem egyszerűségbe, mint a magyarok.

A színházi lapnak van egy válfaja: a fesztiválúság. Ami pár napig él. Amíg a fesztivál. De akkor nagyon. 7-10 lapszáma van, ha napilap, de sűrűbben vagy ritkábban is megjelenhet. Ha több hetes a fesztivál, mint Kolozsváron volt a Színházi Unióé, akkor nagy formátumú lap jön ki, hetente – a neten csupán pdf. A következő fesztiválon már fordult a kocka. Előbb volt a net, csak utána a nyomtatás! Minél sűrűbb a fesztivál, annál gyorsabban felmegy a netre. Nincs pénz és idő tördelőre, a szöveg folyik, mint blogon, ki a nyomtatóból. Cikkenként, azonnal. Nincs összerendezés, majd az olvasó.

Majd az olvasó, a néző: mert a fesztivállal sok esetben őket is ismeri. Megkérdezi, beleírja őket magába. Többszólamú, kommentbarát. Dehierarchizál. Mikrofonvégre kapja az ültetőt is, lencsevégre a műszakot. Nem csak a kritikus kritizálhat, a színész is, őt. Sőt, műfajok között sem válogat. Mit „objektív” kritika, jegyzet: van helyettük fesztiválnapló. Mail-formátum, iwiw-profil a Kisvárdai Lapokban jöhet. Színházi találós kérdés vagy kvíz: maximálisan informatív, s miért baj, ha szórakoztató? Van az öröm is, nem csak a tudás. A kettő miért ne találkozhatna a fesztiválban?

A kettő az online sajtóban is találkozik. Abban, ami direkt a netre találja ki magát. Mint a revizoronline.hu, ami egy kritikához több másikat linkel, kívülről. Vagy a hamlet.ro, ami visszafogott, mert nem fog a szekerébe erős lovakat. Vagy a legújabb, a 7ora7.hu, ami a kritikát a facebookkal házasítja! Háziasított kritika, ahol nemcsak lájkolsz, de pontozol is, megmondod,

hogy mi mennyit ér. Fej fej mellett, olvasó s kritikus. Mi lesz ebből?!
„Demokrácia”?!...

A színház (előadás, kritika) a máát célozza meg. S a mára céloz szintén:
internet és dizájn. A mában érnek utol, a mában érnek össze.

Ki nem szeret a mában élni? Hiszen ma élünk. Nemdebár.

(49. fejezet)

FACEBOOK AJÁNLÁS

AndrEa ZsigmoNd

nézzetek HeddaGablert Kolozsváron

Like • Comment • Share • January 17 at 12:31 pm

Lilla Borsos, Bíborka Réka Vékony, Panna Adorjáni and 2 others like this.

Jakob-Benke Nándor ha lehetne jegyet kapni

January 17 at 12:38 pm • Like • 1

Jászay Tamás jó.

January 17 at 12:54 pm • Like

Panna Adorjáni kell állingálni főpróba előtt, ma is bejutottak olyanok, akik már nem tudtak helyet foglalni.

January 17 at 11:44 pm • Like

(50. fejezet)

EGY KIS IRODALOM

From: Denes Tamas <tamasden@yahoo.com>
To: zsandrejka@yahoo.com
Sent: Mon, January 10, 2011 3:24:51 AM
Subject: egy kis irodalom
Melléklet: A hegy és a leányka (novella)

En mar csak ilyen vagyok. Amit megírok, azt barataimra tukmalom.
Na de te mar sokat tudsz a hegyrol. Nem beszélve a szovegrol.

En ezt tudom.

puszik
Denes

From: Andrea Zsigmond <zsandrejka@yahoo.com>
To: Denes Tamas <tamasden@yahoo.com>
Sent: Mon, January 10, 2011 11:23:44 AM
Subject: Re: egy kis irodalom

nagyon szep, nagyon tetszik, a tiszta bekezdések, a rovid tagmondatok,
de foleg a reszletekre figyeles, a koherencia, klassz szoveg. nem kuldod el
valahova? Lettre-nek szanod? szivesen latnam a Szekelyfoldben, es biztos
vagyok benne, hogy LangZsoltnak is tetszene!
olyan jo az elidozese, a figyelme... :)

From: Denes Tamas <tamasden@yahoo.com>
To: Andrea Zsigmond <zsandrejka@yahoo.com>
Sent: Mon, January 10, 2011 11:34:45 AM
Subject: ui.

Mar sokadszorra dicsersz meg a rovid tagmondatokert.
Ugy latom, ez nalad nagy ertek :)
De mi van egy Nadassal, egy Krasznahorkaival? :)

D.

Re: ui.
Monday, January 10, 2011 4:11 PM
From:
"Andrea Zsigmond" <zsandrejka@yahoo.com> View contact details
To: "Denes Tamas" <tamasden@yahoo.com>

szivesen eljuttatom a Latohoz!! most kuldom.
azert dicserem a rovid mondataidat, mert nalad ez ereny, regebben sokkal jobban osszekuszalodtak a mondataid "tagjai", zavarosak voltak, nyelvileg, a kapcsolodasaid – Nadasnak ezzel valszinleg nincs problemaja... :))
szoval nalad abszolot fejlodesnek erzem, kitisztulasnak, hogy a gondolatok tisztasaganak most mar szinte tokeletesen tiszta lenyomatot tudsz adni....
:P

címzett: Denes

szia, Denes, a keszulo konyvecskemben az a celom, hogy mindenfele nemhagyomanyos kritikai format beletegyek, peldaul emailt, emailben kritizalast... :D nezd meg a fentit, ezt valasztottam ki, mitszolna ha beletennem igy? vagy esetleg ha akarsz változtatni valamit... meredek egy kicsit, tudom, de na, gondold at ketszer is. facebookos kommentek is lesznek a konyvben meg mindenfele marhasag,

persze esszek is, rendesebbek.
na...?:D :D

2012. március 12. 14:54

Denes Tamas írta, <tamasden@yahoo.com>:

címzett: saját magam

Tetszenek a merész ötleteid...

Én minden leírt és le nem írt soromat vállalom, így ez is mehet...

a tegnap hivatalak volt telefonon, de nem csengett ki...

pa

Denes

Andrea Zsigmond

18:32 (19 órája)

címzett: Denes

szia, nagyon köszi

csörr: igen, mert Debrecenben vagyok, egy fesztiválon

ráér mire visszaérek Kolozsvárra? csüt.

aztán megyek Szentgyörgyre is...

:) ari vagy!!!

(51. fejezet)

A LÉPCSŐN

Temesvári fesztiválnapló 1.

PILLANATKÉPEK az Eurorégiós Színházi Fesztiválról. Szerzőnk igazoltan, de sóvárogva hiányzik az esti kötetlen programról...

Nem úgy vagyok ezzel a fesztivállal, mint Réka a *brassóival*. Ő hazament, én először járok *itt* – de mintha hazajöttem volna. Tíz perce, amikor lejöttem a büféből, az igazgató kísért az ilyenkor éjjel már kulcsra zárt bejárati ajtóig, hogy kinyissa nekem. Nem ismer különben. A büfés bácsi – nem ismer különben –, amikor látta, hogy vidám sörivő időben dupla adag papírsebkendőt kérek a dupla adag forró teához, nekem akarta adni a nála levő aszpirint, és arra kért, maradjak holnap ágyban, különben ahogy elnézi, rosszabbodni fog az állapotom. Nem akartam azzal bosszantani, hogy á, ez rózsás állapot, ahhoz képest, ahogy az elmúlt napokban kinéztem. Ma már az írással is megpróbálkozom.

Eddig jobbára csak előadásnézésre futotta az erőmből. A randa vírus miatt kimaradtam az esti lazítózásból, amit így jobb híján mozaikokból rakok össze: a szomszéd szobába éjszaka hazatérő lányok danolászásából, másnapi beszámolóiból az újdíkiek bulizásáról, előhalászott kisvárdai emlékekből, amik már-már helyettesíteni tudják az élményt.

Ezt-azt azért elcsíptem. Kedvenc helyem a lépcső. Egyik kép: Balázs Attila, a jelenlegi színész-igazgató a másfél éves kisfiával lépked fel-alá rajta, játszanak. Másik kép: Taub János, egykori rendező-igazgató egy bot és egy hölgy társaságában próbál megküzdeni a színpadok és a büfé közötti

emelettel. Harmadik kép: fiatal színészek ülnek a lépcsőn, szemben velük a tele büfé. Negyedik kép: a szélén csomagok árválkodnak, gazdájuk barátokzik valahol.

A lépcsővel szembeni falon kivetített plakátok váltakoznak, a laptopok előadások zenéit keverik. Illetve Pecka, az egyik színész keveri a zenéket, aki ezúttal dj is. A többi színész is lelkes futkosó-szervező, beosztás szerint. Egyikük az állomásra ugrik el, másikuk a diákok színháztörténeti vetélkedőjén cipeli a jelmezekkel teli állványt. Hihetetlen: hová lett belőlük a művészi „öntudat”?

De, van bennük művészi öntudat. Az mondatja velük: remélik, most már jó színház lesz Temesváron. Ez a mostani fesztivál a garancia rá, hát nem? Mutatja, hogy milyen az új vezetőség ízlése.

Öndicséret? Alázat

A vezetőség ízlése az olyan, kérem, hogy abba jó sok kortársiasság belefér. Kortárs szerzők, Egressy Zoltán, Tasnádi István, Alina Nelega, Nikolaj Koljada ... Végző soron Ödön von Horváth és Pilinszky sem az a kimonodottan kőkorszaki legény. Kortárs szemléletű rendezők, Urbán András a furcsaságaival – meghívott Urbi et orbi-ja kifejezetten emészthető –, Török Viola a nálunk csak Bocsárdi óta ismert ritualisztikus, táncos kórusbetétekkel...

De ez az irányultság még csak-csak érthető. Elvégre a *POSZT*-on is kortárs szerzők dömpingje van idén. Úgy látszik, ennek is feljött végre a csilaga. Itt, Temesváron ráadásul mintha még az idősebb hölgyek is jobban bírnák a gyűródést: nemigen találni a fesztiválon olyan előadást, amiben ne volna hányás meg egyéb trágárság, ők ettől eltekintve a mosdóban a züllött asszonyt megformáló színészt dicsérik, sőt, van, hogy felállva tapsolnak az előadás végén. Talán mert ez tényleg Euro-régió? A magyar színház jegyárús nénije románul írja a jegyre, hánytól van az előadás, szerb báros szolgál ki a büfében, a vendég angolul kéri az étlapot... Ja, és állítólag nincs sovinizmus. Dől a román közönség a Csiky Gergely Színház előadásaira, s a román sajtó többet cikkezik róluk, mint a magyar.

Lehet, hogy van itt valami tolerancia-vírus a levegőben? Ennek tulajdonítható vajon e színház másik feltűnő vonása: hogy nem fényezi túl magát? Ha másokat is elfogadunk, ha nem legyűrni akarjuk őket, talán nincs szükségünk arra, hogy magunkat bármi áron jó színben tüntessük fel. Hogy szoborrá avassuk magunkat.

Az igazgató úr leül például zsűrizni a középiskolás diákok számára szervezett színházi vetélkedőn. A folyosókon s a lépcsőházban körbefutó plakátkiállítás megnyitóján ugyanő tolmácsszerepet vállal a kiállítás rendezője, Szekernyés Irén irodalmi titkár mellett. A színház elmúlt 55 évének plakátjait, okleveleit, évfordulós füzeteket bemutató kiállításon elhangzik az is, hogy bizony vannak hiányosságok: az 50-es, 60-as és 80-as évekből kevés dokumentáció maradt fenn. Felvállalják tehát a hiányokat. Nem elkendőzik.

Az újdonsült igazgató attól sem fél, ha másoknak is vannak érdemei. Szót ad Szekernyés Jánosnak, majd egy másik, a színház történetében fontos szerepet játszó volt igazgatónak, Taub Jánosnak, aki aztán egyperces néma csendet kér az 55 év előtti első igazgató, Josan Emil emlékének.

A *honlap* hasonló mentalitást tükröz. Örömmel szellőzteti a színház történetének dicsőbb korszakait, de problémásabb időszakokról is szót ejt. A 70-es, 80-as évekről írja: „Miután a hatalom az öffenntartás és a nyereségtermelés terhével sújtotta a színházat, közönségcsalogató nótacsokrok, operettegyvelegek uralták a repertoárt, s aránytalanul nagy volt a bemutatott vígjátékok száma”, később: 2004-ben, „Matei Vişniec A kommunizmus története elmebetegeknek előadásával azonban lezárul a Csiky Gergely Színház máig vitatott, ellentmondásos Frunză–Grand korszaka”.

Érdemes olvasgatni a honlapon a *Múlt* link mögött rejlő szöveget – nekünk itt nem tisztünk, hogy részletezzük a temesvári színház történetét. Csupán egy mozzanataira fontos utalnunk: 55 évvel ezelőtt történt, hogy a néhány éve már létező román társulat mellé államilag szubvencionált magyar és német tagozatot létesítettek. Ennek az ünneplése folyik most. (Aki rákattint a linkre, bónuszként arról is képet kap, hogy nézett ki az eredeti Fellner és Helmer-féle színházépület, milyen lett egy szükségszerű átépítés után, és melyik az az oldalajtó, amely mögött a magyar és német tagozat

lakozik – mert szemből román színháznak meg operának néz ki az épület, hatalmas transzparenssekkel, melyeknek a kis fesztiválplakát jobboldalt vizet se vihet. Miért gondoltam, hogy ez a kis fesztivál egy operaműsornál fontosabb esemény?)

Ha magunkról beszélünk, nehéz elkerülnünk az önáltatást. Főként, ha ünnepi hangulat is kerül. A temesvári színház mintha meg tudná tartani az egyensúlyt. Őszinte maradt, önkritikus, kíváncsi. Igaz, hogy optimista is. De ennyi idealizmus kell. Az élethez.

(52. fejezet)

TESZT-TESZT 1. KÖRNYEZETI HATÁSFOK

EBBEN a részben csak körözünk a fesztivál fölött. Nem beszélünk a lényegről (feszt), ellenben a dolgok közéjébe vágunk.

A helyzet az, hogy vidám *itt* a helyzet.

(Még ha szomorú is helyzetenként.)

Na, most ezt a kettőt mind egy szálíg kifejtem.

(Alapokig hatoló felfejtésre de ne várjatok. Úgy tudjátok ti is, ugye, hogy egy fesztivál nem alkalmas mélyenszántásra – nem mélyenszántásra alkalmas.)

Ott tartottunk tehát, hogy jókedv-förgeteg (mely ma, a szabadkai előadások hatására csitult) söpri át nap nap után a TESZTet. Mert(-ek):

Távolról: a város

Szép. Az is szereti, aki először látja, az is, aki viszont-. Tágasság, Európa. (Igaz, hogy csak ötven méteres körben járkalunk, mert a szervezők túl jól teljesítettek, színház-szállás-étkezés majdnem egy helyen.) De: uó.-k terveznek a holnapi szellősebb TESZT-napra egy Temesvár-tour-t, a fesztiváltouristáknak. Felteszem: akkor is szépnek látszik majd a város. Miből gondolom? Kedden, a Mady-baby előadás alatt körbebuszoztuk. Fél szemmel a színésznőt figyeltük, féllel, negyeddal, nyolcaddal a várost.

A város is szereti látogatóit. Például a galambok: iszonyat barátságosak. (Oké, olyan is előfordul, hogy a központban napokig nem fordul elő melegvíz, de a szervezők találékonyságának és a mi rugalmasságunknak nincs határa.)

Vajon állandó lakóit is szereti Temesvár? Igen – válaszolják a kolozsvári zaklatott-füstös-zajos normalitáshoz képest üdítően nyugalmas utcák. Igen – válaszolja egyrészt a polgármesteri hivatal, aki bár itt-a-piros-hol-a-piros-ozott a fesztiválpénzzel, végül megadta a TESZTnek, ami az övé. Nem – és itt most zárójelt nyitunk, mert jelen szövegben a hullámvölgyeket zárójelbe-zárjuk. (Nem – nem lehet örülni annak, hogy a városban a három magyar oktatást is nyújtó iskolából kettőben megszűnik ösztől a magyar tagozat. Egyetlen magyar iskola marad a 300 000-es városban! Egy csapásra. Alacsony gyereklétszám, új oktatási törvény – és slussz-passz, magyarórák most, magyar olvasó- és nézőközönség jövőre, volt-nincs. A német sulí ugyanilyen helyzetben van, de nem szűnik meg. Értem, csak nem akarom érteni.

Éz volna szomorgásom főoka – vö. első zárójel –, s ez nem is kevés. Nem tudom, mi a megoldás, de valaki illetékes hátha tudja. Tudja!! Én szoltam. Nem szoltam?!

Idevágó részlet, hogy a közvilágítás európai ősbemutatójára emlékeztető óriási utcai üveglámpa sok nyelven közli a diadalmas tényt Temesvárról – magyarul nem. Lefotóztam volna, de Hegyi szerkesztő asszony csapnivaló debreceni fotóim hatására letiltott erről a tevékenységről. Így hát Nagy Jócó fényképei állnak itt, szövegembe ékelve.)

A többi: lármás vígság

Haverok, Timişoreana, rock-and-roll. A szervezés gördülékeny, vendégfogadóink könnyed-vidámak – hogy mi áron, azt ők tudják. Mondjuk1, ilyen társulattal könnyű: a színművészek önkéntesen (...) vállalnak a fesztiválon napi robotot. Mondjuk2, ilyen „nagy”-teremmel könnyű: csak 120 nézőt kell fel(-be-)hajtani. (Első napokban zöld teremnek hívtuk, de Gáló – úgy is, mint Gálovits Zoltán, megfáradt ember – felvilágosított, hogy kék, kék, kék. A valamikori Fellner és Helmer-épületben ez a rész, ez a jobboldali rész, ez a mostani német-és-magyar-színház rész szálló volt, benne e bálteremmel, ami akkor is vidáman kékelte. Most belekékel a Rosencrantzba, A tengeren nincsen sárba stb. Hát, nem tudom. Ők tudják...)

Traian, a szerb büfés továbbra is hozza a formáját – vö. két évvel ezelőtti fesztiválbeszámolómmal, link lent. Azóta a románul mellett magyarul is beszél-get. Ex-djMarcel, jelenleg műszakos, Pecka, Ágota, Emília stb., jelenleg színész – néha Lopahin, Gertrúd-Ranyevszkaja, ill. mady-baby – esténként bulizható zenét tesznek, s a társaság veszi a lapot. Kihallszik az utcára a lágy és nem túl lágy muzsikaszó. Macsi szerint – szintén színész – ez náluk mindennapos (az, hogy kijöjjön a csendőrség, szerencsére csak néhanap van), az úvidékiekkel majdhogynem vetekednek. Mármint az mindennapos, hogy előadás után buliznak egy jóízút. A szűk, ezért a márvány adta lehetőségekhez képest barátságos, ritmikus térben. – Értsd: lépcsős. Lásd: Craig. Lásd: színháztörténet, 20. sz. eleje.

A lépcső – vö. lent – idén két szélén gyertyákat visel. Esténként. Ezek hamuzók is, szükségállapotban. Az előcsarnokot vidám festmények és zenék dobják fel, de ez a mondat már a következő epizód, a TESZT-teszt 2. előzetese.

Ha a barátságosság mindenféle formáját elképzeltük – türelem, rózsza a teremben stb. –, s még azt is hozzápletykálom, hogy midőn először jártam itt, az igazgató, Balázs Attila első gyerekével találkoztam a lépcsőn, most, másodjára már a másodikkal, anyukája pocakjában, a rózsaszínű képre következések egy fordulat, s vele szomorúság. Záratlaként, zárójellel.

(A barátság nem minden. Hja. Még egy színházi találkozón se. Jön még bulira ború, illetve buli előtt búfelejtés. Mert egyes előadásokra inni kell, oké. Más előadásoknak viszont a hatására kell inni. Nem rájuk, ellenük. De miért? Miért nincs úgy kitalálva az egész, hogy ne kelljen? Miért, de tényleg, mi lenne, ha a találkozón csupa jó előadás menne? Jó, rendben, közepestől felfelé. Barátok mérközése, de válogatottaké. Nem lenne jobb? Őszintén. Nem jobb lenne? Mindenkinek... Őszintén!

Jót s jól – mondta egyszer valaki, akárki. Nem volt igaza?)

(53. fejezet)

TESZT-TESZT 2. VIZUÁLIS ÉS ORÁL IS

AZ ELŐZŐ TESZT-epizódban említés történt a temesvári büfé-dizájnról, azaz arról, hogy a rideg márványlépcső szélén estelente pislá mécsesek vidámkodtak. Ők és társaik kapnak dicséretet a továbbiakban.

Látvány és hallvány

A képekből az is látszik, hogy a tér kicsi, de hümm; mondhatni izgalmas. Fontos ez? Ha engem kérdeztek: igen. Egy intézménynek legyenek hangulatos „találka”-helyei. Egy színházi találkozónak (!) pláne. A büfé adjon vidám teret a spontaneitásnak – táncnak, lépcsőn ücsörgésnek –, az előcsarnokban legyen vidám tere az ácsorgásnak. Ne kongó hodály legyen. Max. félhodály – ha a kolozsvárihoz viszonyítjuk. (A temesvári előcsarnok magaslatibb is, azaz nem első emeleti, hanem második: aki eddig azt hitte volna, egy előcsarnok – a hozzá tartozó nézőtérrel – per def. földszinten van, bírálja fölül önmagát.)

Mitől lesz vidám egy előcsarnok? Hát attól, hogy falain a barna szocreal unalmat tekintélyes színkavalkád váltja fel (le). Fialat képzőművészek méreteres (méteres) munkái formájában. A „falburkolat” így előadások tematikáját villantja fel, többszörösen. Az is barátságos, hogy a kövér oszlopot a német társulat fotói lepik be, laza kommentárokkal. Vagy hogy a két oszlop különböző formájú és méretű; domború vagy homorú. Az évek óta létező fesztiválszekerény a találkozó végére közöttük találta meg a helyét – két évvel ezelőtt az utcán ismerkedtem össze vele. Tetszik, hogy vándorol: rugalmas természete van.

Rugalmasan mozgott a fesztiválon egy emberméretű bábu is. Mindenki agyonszerette. Kihívásnak találtuk, hogy bármit tehetünk vele (fenék fogdosása, táncba hívás), ill. bármit a fejébe-szívébe képzelhetünk (bombát is – ez esetben egy konkrét bombariadó, egy slágerszöveg és a fesztiválózó interaktivitása talált benne partnerre.) Ha úgy adódott, megfedelkeztünk róla (letettük aludni, vagy kikerültük), máskor előrángattuk, és mindenféle hiányérzetünk megszüntetéséhez partnerre leltünk benne. (A színházi báb mint tömény boldogságforrás, no lám.)

A bábu egy alkalmi kiállítás része volt a TESZTen. A fiatal helyi képzőművészek installációihoz a következő kulcsszavak adtak fogódzót: kortárs, színház, újrahasznosítás. Az alkotások nagyon értékesek talán nem voltak, de játékosak és elgondolkodtatók talán igen. Egyáltalán az ötlet, hogy egy színházi találkozóznak képzőművészeti nyúlványa legyen, ami által új tereket lakhat be, roppant szimpatikus.

Ráadásul: az előcsarnokot némely előadás előtt zenészek foglalták el, és csöppet sem érdekelt, hogy 18 év alattiak vagy fölöttiek. Mert profi hegedűsök voltak. Mert jól gitároztak. Fontos adalék: a szervezők nem várták el, hogy a néző fegyelmezetten asszisztáljon a koncerthez. Járhattunk fel-alá, büfézhettünk, mert a fuvolás az üres előcsarnoknak is fuvolázott, akárha folyosói utcazenész. Előcsarnokzenész. (Hogy érezte magát? Nem tudom. Mi jól. A formalitás hiánya roppant felszabadító – ez olyan fesztivál, ahol a vendéget nem stresszelik. Hagyják, hogy jól érezze magát – max. segítenek ebben.)

Az előcsarnokban ott leledzik egy puha kockákból álló heverő – esetenként fotel –: az Odüsszeusz-előadás ürügyén készült. Azzal, hogy alakítható, és hogy színészek portréit (karikatúráit) érinthetjük általa ülepünkkel, megint csak felszabadító. Bulik alatt sötét sarokba vonul: elvonulási helyszínt kínál. Bulik, tényleg: kiderül, hogy egy zenészámot huszonhétszer is meg lehet hallgatni; egy kritikus táncolhat legalább olyan jól, ahogy ír; ha a koreográfus nem akar sztriptízelni, a széket is rajta hagyják; illetve létezik olyan, hogy egy színész megy oda egy kolozsvári diákhoz barátkozni.

Közben meg a lazaságnak is van határa: ha hozzánk nem is, magukhoz szigorúak a szervezők. Betartják az ígéreteiket: mindig klappol időpont,

helyszín, esemény – szokatlan szokás mifelénk. Max. feljavítják a programot: plusz események helyek-közzel beleszüremkednek – a vendégnek csak habzsolnia kell. Ha mégis kifogásolnivalót talál: a probléma, meglehet, benne magában rejtezik.

Szó, szó, szó

Ha valaki bosszankodik amiatt, hogy a találkozóznak eddig semmiféle szakmai aspektusát nem érintettük, jelezni szeretném, hogy véleményem szerint eddig is fesztivál-szakmai kérdésekről volt szó... De engedek a nyomásnak, és pár bekezdésben megpróbálunk a találkozó „szakmai” beszélgetéseiről beszélni.

Azzal kezdeném, ritka dolog, hogy magyar színháznak román anyanyelvű PR-osa is legyen (ahogy belső alkalmazottjuk a dizájnér is, aki megkísérléi egy-egyesíteni a vizuális megjelenéseket) – de nagyszerű dolog mindkettő. Ez a most felvezetett román hölgy főszervezte a színházi előadásokat megelőző „konferenciákat”, értsd: egyetemi előadáshoz hasonló eszme-futtatásokat. Ebben az a klassz, hogy mivel román egyetemi tanárok beszéltek Mrozekről, Csehov humoráról, Odüsszeuszról és társairól, és pár diákjuk is hűségesen követte őket, a város megint csak belenyúlt a fesztiválba, illetve a fesztivál a városba. Ugyanígy írható le a zenészek és képzőművészek és baráti körük jelenléte, azaz beszüremkedése a találkozóba. A fenti sorba magyar szakemberek, úgymint Upor László fordító, dramaturg és Bérczes László író, rendező is beilleszkedtek, ráadásul a tolmácsolás is végig zökkenőmentes, szinte észrevétlen volt – a temesváriak megint tudnak valamit.

A szakemberek előadásain nagyon látszott az igyekezet – enciklopédikus tudásözöntől viccmondásig, kézfelemeléses szavazástól pénzfeldobásig mindent bevetettek, hogy a hallgatóság figyelmét ébren tartsák. Nem mindig sikerült. Azért volt mégis szimpatikus az előadássorozat, mert bebizonyosodott: nemcsak színházat csinálni, de tudománynpszerűsítő előadást tartani sem könnyű, de alázattal törekedni kell és lehet rá.

Leginkább Adriana Babeți Odüsszeuszról szóló előadása tetszett. Tájékozottsága könnyedséggel és nyitottsággal párosult (hármassal). A mi

tapasztalatainkhoz kapcsolta a mitológiai szereplők magánéleti problémáit, aktualizált: a küldönc Hermészt az istenek e-mail-jének nevezte pl. Megcsillogtatta a téma nagyszerűségét, és kedvet csinált ahhoz, hogy belevessük magunk. Az élményt, amit abban az egy órában nyújtott, bármelyik színházi előadás megirigyelhetné.

Másféle beszéd folyt előadások után. A szakmai beszélgetést vezetni, abban részt venni megint kihívás: ritka a mindenkit érdeklő izgalmas kérdésfelvetés, ami vezetne valahová. Mert kit mi érdekel? Mindenkit más. (Nem a másik, hohó.) Az ibusáros tetszett, amiből Horváth Karcsi bábszínházfoglalásáról informálódtunk, és az odüsszeuszosból az a rész, amikor a rendező színházfelfogását próbáltuk átsajátítani.

Fontos beszélni a színházról: talán jutunk valamire. Jutottak valamire a fesztivál blogírói is, kolozsvári színház szakos diákok mindahányan. Hogy mire? Sok ága van – <http://www.tm-t.ro/hu/?page=listpage&pid=1>.

(54. fejezet)

LÁNC.KÉRD 1.

LENDVAI ZOLTÁN > Elor Emina:

Jössz jövőre?

Igen. Gondolom. Szerintem. Valószínűleg. Nagy bizonnyal. Remélem.

Elor Emina > Szűcs Katalin:

Mi volt a legnagyobb meglepetés a fesztiválon?

Most hallottam, hogy a műsorfüzet bevezetőjében elírtam, hol rendezte Keresztes a Három nővért. Temesvárra helyeztem a történetet, holott Szatmár. Ez nagyon nagy, de kellemetlen meglepetés. De amúgy is megoldt az egész bevezető, azóta nem is nagyon foglalkozom vele. Ezt is, gondolom, csak Keresztes vette észre, bár ez érthető.

Szűcs Katalin > Kőmíves Csongor:

Hogyan egyezteted össze a munkát és az egyetemem?

A munka enyhén a mesterim kárára megy, de nem bánom. Lévéen, hogy a gyermói Figuránál dolgozom, keveset látogathatom a kolozsvári egyetemem... Szerencsére a tanárok megértőek velem, mivel szakmában dolgozom.

Kőmíves Csongor > Upor László:

Szereted az ír whiskey-t?

Azt hittem, hogy nem szeretem a whiskey-t, amíg egy ír drámaíró barátom nem mondta és mutatta meg nekem, hogy „bocsánat, amit eddig ittál, az nem ír whiskey”, és elélt tett az asztalra egy üveggel. Azóta tudom, hogy szeretem.

Upor László > Gálovits Zoltán:

Lesz idén nyár?

Kosztolányi szerint háromszorosan is: Nyár, nyár, nyár. (...)

Gálovits Zoltán > demKata:

Mi a véleményed a színházi sajtóról?

Kényes műfaj. Sosem tud igazán őszinte vagy érvényes lenni. Lehet, hogy fölösleges is.

LÁNC.KÉRD 2.

Nóra kérdi **Molnár Orsi**:

Mi a jó a gyergyói kollokviumokban?

Molnár Orsi: Mivel Gyergyó egy világváros, ezért nagyon jó emberek járnak ide, jó a hangulat, jó a társaság. Attól függetlenül, hogy egy aránylag kicsi fesztivál, jó szervezésnek örvend és... Még nincs hideg!!

Orsi kérdi **Dénes Emőké**:

Melyik erdélyi magyar színésznek van a legjobb hátsója?

Emőke: Hát... Ferónak. Sinkó Ferónak.

Emőke kérdi **Lolát**:

Szerinted sok-e a három, vagy lehetne több előadás is egy nap?

Lola: Elég kettő, annyi kell is, a három az már sok. Nekem viszont kicsit korai az 5 órás kezdés...

Lola kérdi **Dimény Leventét**:

Hogy érzed magad a kollokviumon immár igazgatói szerepben? Többet kell-e itt szerepelni és megfelelni, mióta a váradi színház igazgatója vagy?

Dimény Levente: Ugyanúgy érzem magam, tulajdonképp most is színész vagyok. Csak annak kell megfelelni, hogy jelen légy és élvezd a fesztivált.

Dimény Levente kérdi **Béreslacit:**

Minden előadást meg fogsz nézni?

Béreslaci: Ha a szervezői problémák meg nem akadályoznak, akkor igen.

Béreslaci kérdi **Varga Gyöngyit:**

Együtt ünnepeljük az 50. évfordulót is?

Varga Gyöngyi: Adná Isten. Egy ugyanilyen színvonalas rendezvénysorozattal lenne jó megünnepelni, mint ez a kollokvium. Ez is azt bizonyítja, hogy tényleg életképes a Figura.

Varga Gyöngyi kérdi **egy tanár kolléganőjét:**

Eddig melyik előadás tetszett a legjobban?

Kolléganő: Az Árva élet nagyon tetszett. Én is ismerek ilyen embereket, ezért közel állt hozzám ez az előadás. A Nagykutyákon is jól szórakoztam. Főleg azért, mert napjainkban is aktuálisak ezek a helyzetek.

Kolléganő kérdi **Gabikától:**

Sikerült-e a kollokviumnak megszerettetnie veled a színházat?

Gabika: Ez fordítva történt, mindig is szerettem a színházat, és ezért jöttem a kollokviumra.

(nóra & co.)

(55. fejezet)

KOLLI-SZÓTÁR

**rövidítések jegyzéke alatt*

30 PERCES szabály – Az az időtartam, ameddig a néző még reménykedik, hogy jobb lesz a rossz előadás. Ugyanakkor jelenti a rossz előadások ideális hosszát.

a kolli-baci színe – Nem mindig más, csak minden napra más. Vagyis azt is dokumentálja, hogy egy naphoz hány előadás tartozott. A színt a pozitív diszkrimináció jegyében a srácok döntik el. Döntő faktor, hogy Zsombi a hét azon napját milyen színűnek látja, illetve hogy Gábornak mi tetszik.

a kolli-tűz csiholója – Fanni. Következetesen zsebre vágja mások gyújtóját. Spontán tábortüzezés vagy cigigyújtás esetén keressétek a szerkesztőségben.

ÁrusKati – Ősfigurás, fő szervező. De leginkább „a színház szíve”. (Gábor közlése, amivel mindenki egyetért.) (lábj.: a mondatban benne van a két legszebb magyar szó: a színház és a szív – Gábor közlése, amivel mindenki egyetért)

Bagossy Brothers – *aka* 1. Lacika és Lacika testvére 2. „Két gyönyörű, nagyon szép, nagyon csodás legény nagyon szép és nagyon csodás hanggal” 3. okt. 1. 10:52-kor (koncertjük előtt 7 perccel) még szinglik

Béreslaci – *aka* Béres László, *elh.* Figura Stúdió Színház, Gyergyószentmiklós 1. olyan kollokviumi fogalom, amelyet mindenki ismer, de senki sem ért 2. Béreslaci kitűzőjének őrzője

Bicskei István *aka* Bütyök – 1. a kollokviumzsúri tagja 2. színész, mozgásművész, rendező, egy ideje állandó fesztiválzsűritag vagy válogató

Bocsárdi Angi Gabriella – A Figura Stúdió Színház alapító tagja, a társulat névadója. Ő volt a társulat szíve. (L. még ÁrusKati szócikk)

Bocsárdi Angi Gabriella stúdióterem – *elh.* lépj be a színházba, menj előre 8 lépést, majd fordulj balra. Attól függően, hogy a jobb vagy a bal oldali ajtón jöttél be, lépj előre 11 vagy 6 lépést. Menj fel a 3 lépcsőfokon, és haladj előre 6 lépést. Ha nyitva az ajtó, be tudsz menni, ha nincs, akkor ne várokozz türelmesen, hogy majd csak lesz valami, hanem osonj le jobbra a Livingbe.

Clark Kent (Superman), **Michael Billington** (majdnem James Bond), **Per Gassle** (Roxette) – szex-szimbólumok, a temesvári német színészek szerint

derékig érő ruhadarab – olyasvalami, aminek Gyergyóban semmi értelme

Dézi Szilárd – A másik kedvenc ültetőnk (l. Kari). Amúgy rendező, a Figura művészeti vezetője.

előadásszag – 1. Az a színházi jelenség, amikor adott színpadi cselekvés(ek) folytán valamilyen szag(ok) kering(enek) az előadás terében. 2. Amikor az előadás még mindig tart, de már annyira véget ért, hogy annak már szaga van.

END-IBO – *aka* A kolli-baci írásainak létrehozásában közreműködő csoki, Endre és Ibolya produktuma. A legkisebb 1 RON, de abból amúgy is legalább kettőt kell venni, és csak akkor, ha már semmi sincs nyitva a fehér bódén kívül.

éjszakai alvás – öööööö... kérdezz egy hét múlva

esti buli – ritka, mint a fekete holló

fáj a leányhasam – így mondják Gyergyóban annak, amiben a szerkesztők többsége a feszt alatt szenvedett

fehér bódé – *bp., elh.* a színház előtt 1. A város meghalna e nonstop büfé nélkül. 2. Minden megtalálható benne – cigi, kávé, sör stb. Ja, kenyér, szalámi stb. nem.

félszázaz vörös – *elh.* a büfé, palackos, illetve poharas kiszereelésben. De találkozhatasz vele éjjél után a szerk.be belibegő, vöröskörmű Enci kezében is, a gondolati gubancoldás hatékony eszközeként betvetve.

Figura Stúdió Színház – *elh.* Gyergyószentmiklós (koordináták: é. sz. 46° 43' 17", k. h. 25° 36' 0", románul Gheorgheni – a mersultrenurilor. ro szerint Gheorghieni, németül Niklasmarkt), Testvériség sugárút 9., Hargita megye, Románia, irányítószám: 535500. *aka.* 1. a kollokvium otthona 2. a legbarátságosabb erdélyi színház: kedves belső udvarral és hangulatos Livinggel nyit a közönség felé 3. még a szervezők közül is mindenki jókedvű és közvetlen

fölcsupaszodik – olyan szó nincs is (egy ír szereplő szerint. vagy VarróDani szerint)

hideg – 1. erről inkább ne 2. mert még lehavazik

Hivatásváltás – A temesvári színi egyetem másodéves német tagozatosainak előadása. Olyan produkció, amely a műsorfüzetben negyvenöt percet, a valóságban huszonötöt tart (láj), bemelegítéssel és improvizációval kezdődik, van benne két jelenet és egy meghajlás. Néha megszólalnak magyarul, és ki tudják mondani a magyar A hangot. És még biztos sokat fognak fejlődni.

holt idő – valamikor reggel 5 és 7 között, amikor Leo már bezárta a Livinget, a portás már bezárta a színházat, a takarítónők még nem jöttek, s a színházban kattogós csend honol. (kattogás: zS.a. ütőhangszerének, azaz billentyűzetének hangja)

illetékesség – jobb szó, mint a felcsupaszodik (egy másik ír szereplő szerint. VarróDani keze ebben is benne van)

Karanci Sándor – Képzőművész. Szül. 1932. ápr. 2-án, Nagyszalontán. Főleg ex libris lapokat készített.

Karanci Sándor-terem – *aka* 40-es terem, *elh.* a színház első emeletének teraszáról közelíthető meg 1. szakmai beszélgetések helyszíne 2a. a késők magukra vessenek, nincs besurranás, 2b. a probléma megoldás alatt áll (Csuszner „mellékprogram-felelős” Ferenc) 2c. felejtjük el

Kari – a kedvenc ültetőnk

káv a **Rubinban** – nem ébreszt fel, nem viszi fel a vérnyomásod, igyál inkább a Livingben, van szép piros csészéjük

kisebbségi multikulti – Mi történik, ha a kisebbség a többség? Például az, ami a fesztivál megnyitóján történt. Habár a gyergyói fesztivál a nemzetiségi színházak kollokviumaként határozza meg önmagát, azért az elgondolkodtató, hogy senkinek nem jutott eszébe a német és zsidó társulatokat egy *Wilkommen!* és egy *Wilkom!* köszöntéssel üdvözölni, ha már háromnyelvű megnyitó szöveg nem is volt. Tudjuk, mindig a gesztus a legfontosabb.

kismalac, kismalac, engedj be, nem engedlek, ... – figurás rituálé, előadások előtt mondják el közösen, mint koncentrációs gyakorlat, puszikkal, bokarúgásokkal társítva (emlék a Freddy-korszakból)

kollokvium – 1. latin eredetű szó, körülbelüli jelentése „beszélgetés”. 2. Átvitt értelemben a mai egyetemeken a vizsgát jelenti (főnév: kollokvium, ige: kollokvál). 3. Középkori gyökerekre nyúlik vissza, amikor az egyetemeken még kerengők voltak. A kerengő valójában a szerzetesi imádság színhelye volt, ahol a szerzetesek lassan, megfontolt léptekkel imádkoztak „egy kört”. Ezt a rendszert vette át az egyetem is, ahol a tanár a hallgatóval közösen tett a kerengőn egy kört, s közben nyugodtan beszélgettek a témáról. 4. Lásd még a Nemzetiségi Színházi Kollokvium szócikket. 5. Az a fesztivál, ahol bármikor futsz össze a folyosón a szervezőkkel (ÁrusKati, Kari, Györgyi, Gabika), mindig mosolyognak.

kóli baktérium – A különböző törzsekből álló kóli baktérium (*Escherichia coli*) az egészséges bélflorában is megtalálható. Több törzs is rendelkezik ún. virulencia faktoral, vagyis olyan anyagot termelnek, amelyek serkentik a patogén szaporodását, gyengítik a szervezet ellenálló képességét. E törzsek elsősorban hasmenést okoznak, bélnyálkahártya-gyulladást okozva, ami vizes, esetleg véres hasmenést, hányást, hasi görcsöt okoz. 1885-ben fedezte fel Theodor Escherich német gyermekorvos és mikrobiológus.

Kolli-baktérium – A legvalószínűsíthetőbb oka (a hideg mellett) a széles körben terjedő torokfájásos hüléshullámnak. Gazdája rossznyelvek szerint K. B. Gábor

Kovács Levente – 1. a szakmai beszélgetések egyik vezetője 2. rendező, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem konzulens professzora

könyvvásár – olyan kezdeményezés, amely nem kapott elég figyelmet. Ilyenkor kellene egy olyan ember, aki ért a reklámhoz, és stílusosan zsebeli ki az embert. Négy kiadó (Polis, Bookart, Korunk és a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem kiadója) főként színházi könyveit lehetett megvásárolni minden nap délután 4 és 10 óra között az előcsarnokban. De most már hiába kapkodjátok a fejeteket, késő! Máskor legyetek résen, gyerekek, és valahonnan lopjatok pénzt könyvekre is!

kötekedő-szék – *elh.* a Livingben, szerda este Székely Csaba mellett arra kellett ülni, ha bele akartál kötni a darabjába, vagy Rilket akartál idézni neki

Kötő József – 1. a kollokviumzsűri elnöke 2. a Tanár úr talán az egyetlen színháztörténész parlamenti képviselő

közhely-fotel – a Rubin Hotelnek az a fotelje, amire ha ráülsz, közhelyek kezdenek ömleni belőled

közönségzsűri – Hol vagytok? Nehéz megtalálni őket, de most nem menekülnek! 1. Nagy Réka: ifi-tékás, aki „kapott egyik nap egy telefont”, és elvállalta a közönségzsűriséget. 2. Czaka Zoltán László: ex-pincér, ex-éjjeliőr, bölcsész. A nézői szem. 3. Olaru Bogdan Cristian: román szülők gyermekeként Gyergyó mellett nevelkedett, szinte tökéletesen beszél magyarul. A Szin-kron csoport tagja, ex-X-faktoros. Bővebb információért kérdezzétek Zsófit. 4. Árus Zsolt: ősfígyurás informatikus. Bevállalta ezt a feladatot, hogy láthassa néha a feleségét (l. ÁrusKati szócikk). 5. Pál Judit: angoltanár, Pál Árpád képviselő lánya

Leo&Gabika – A legfáradhatatlanabb kollokvium-tagok. Korán reggel kávé, piros csészében, délután narancsos keppit, hülés esetén (l. kolli baktérium) csésze forró vizet, éjjelente Transzit, Dorombort adnak, s a színház kulcsát is tőlük kaphatjuk. Rejtély, hogy mikor alszanak.

Nemzetiségi Színházi Kollokvium – Erdély multikulturális színházi fesztiválja. Az első három kiadásra Sepsiszentgyörgyön került sor (1978, 1980, 1982). Tíz év kihagyás után az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának indítványozására 2001-ben megszületik a negyedik kiadás. Mivel egyik erdélyi színház sem karolja fel a kezdeményezést, a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház rendezi meg a kollokviumot, ami azóta rendszeresen itt kerül megrendezésre. 2005 óta a fesztivál meghívottai között főiskolás előadások is szerepelnek, 2007 óta van fesztiválújság, sor kerül szemináriumokra, workshopokra is, és külön programként szerepel a színházigazgatók találkozója is.

Nóra – Nem, nem, ő nem az Ibsen-féle, nem fog minket itt hagyni szó nélkül, meg amúgy is rádiós. Ex kolli-bacis (de még mindig besegít), 175 cm magas, göndör hajjú, szemüveges, a mellbőségét nem hajlandó elárulni.

Magma Video Night – az az est, amire nem sokan, ellenben kevesen ültek be, pedig! (Ancsa ott volt, mesélhet.) A sepsiszentgyörgyi Magma Kortárs Művészeti Kiállítóter filmjeit vetítették. Sztem verik Pixart.

palacsinta tévé – aka plazma tévé, lapos tévé, vékony tévé. (Viola Gábor hiszi, hogy palacsintának hívják.)

plakátregény-verseny – a fesztivál plakátregényírot keres, aki a kollokvium plakátján megjelenő nő történetét veti papírra, vagy gépeli be (inkább ez utóbbi). A lényeg, hogy max. tíz sorban kell megfogalmazni a sztorit és további infókat a www.mobila.salviaforyou.ro címen lehet kutatni, illetve oda kell kommentként bejegyezni az írást. Igazából most jön a lényeg: díjakat lehet nyerni!

polár pulóver – az a ruhadarab, aminek itt szeptembertől augusztusig funkciója van

Radu Macrinici – 1. a kollokviumzsűri tagja 2. nemzetközileg ismert román drámaíró, a nagybányai színház művészeti igazgatója. 3. Az egyetlen román zsűritag. A zsűri általában (mindig) magyarul beszél meg az előadásokat, ezért egy már híressé vált kijelentése a fesztivál alatt: „Most már érzem, milyen nektek!”

Romániai Magyar Színházi Szövetség – 2011. október 5-én a fesztivál keretén belül az erdélyi magyar színházak képviselői és a magyarországi szakma néhány személyisége aláírták a szándéknyilatkozatot, amelynek célja az erdélyi színházművészet érdekképviselése. A szakmai szervezet megfogalmazása szerint az erdélyi színjátszás úgy Bukarestnek, mint Budapestnek egyenrangú partnerévé szeretne válni.

Rubin Hotel & Restaurant – *ah., bp., elh.* Gábor Áron 1. szám alatt 1. ~ recepcióján közvetve korlátozták este 10 óra után a szaunázási lehetőségeket: „azok a színészek-e?!” 2. vacsora közben – szept. 30. – reveláció által Miholcsa bizonyította Isten létezését: „olyan isten nincs, hogy itt hagyjak ingyen kaját... Itt hagytam egy húst. Van Isten!” 3. képeslapküldési lehetőség 4. a pultnál található hajszárító 5. a tusolója zenél

ruhatár – *elh.* a színház főbejáratától jobbra; mindig ingyenes

Salo – az a film, amit nem kell megnézni, ha megnéztük az aradiak Kwartettjét

Sebestyén Rita – 1. a kollokviumzsűri tagja 2. a görög színház szakértője 3. író, dramaturg – régebben Bocsárdival közösen alkotott, mostanában képzőművészekkel alkot közösen

szaunni – a szaunázás olyan formája, amelyet csak a Rubin Hotelben lehet megérteni és megtapasztalni.

szomorú szoba – a kolli-baci szerkesztősége

Szűcs Katalin Ágnes – 1. a szakmai beszélgetések egyik vezetője 2. színházkritikus, a Criticai Lapok főszerkesztője 3. a határon túli magyar színházak egyik legavatottabb magyarországi ismerője, mert hosszú éveken keresztül ő volt a kisvárdai fesztiválok állandó válogatója

titánok sziesztája – olyan fotók kapják ezt a nevet, amelyen a kollokvium-torta tejszínhabjának cseresznyéi ülnek, vagy állnak, akik a pontok az i-n, végek a végtelenben, fények a börtön ablakában (lásd: zsűri, Béreslaci stb.)

YourLivingRoom – *aka* Figura gödör, *ah., bp., elh.* a színházban, 1. Ezt meg kell élni. 2. Jó tanács: vagy tánc, vagy dzseki!

Veszedelmes viszonyok – az a könyv, amit el kell olvasni, ha meg akarjuk érteni az aradiak Kwartettjét

Zsehránszky István *aka* Zseka – 1. a kollokviumzsúri tagja 2. újságíró, szerkesztő, a kollokvium újraálmodója és mindenkori zsúritagja
zsúri – 1. a kollokviumon valójában nekik játszanak, nem a közönségnek (ezt onnan lehet megállapítani, hogy ha a néző késik, nélküle is elkezdik az előadást, ám ha a zsúri késik, akkor nem) 2. tagjai: Kötő József (elnök), Sebestyén Rita, Zsehránszky István, Bicskei István, Radu Macrinici

Rövidítések jegyzéke:

elh. – elhelyezkedés

bp. – bárpult

alv. – alvóhely

aka – also known as

(56. fejezet)

SZÍNHÁZI IMÁK IMA A KOLLOKVIUMHOZ

IMA A KOLLOKVIUMHOZ

Mi Lacink,
ki vagy az igazgatói székből,
fára plakettoltassék a te neved,
jőjjön el a te kollokviumod,
amint a kisteremben,
úgy a nagyteremben is.
A mi mindennapi kajabonjainkat
add meg nekünk ma,
és bocsásd meg nekünk,
hogy nem megyünk workshopra,
miképpen mi is megbocsátjuk,
hogy ilyen workshopot szerveztél.
Ne vigy minket Ködszurkálóra
és szabadíts meg a Phaedrától,
mert tied a színház, a kollokvium
s tied az elismerés.
Mindörökké Figura.

– *dagadt mandulák* –
(Zency, Csaby, Norby)

SZÍNHÁZI HISZEKEGY

Hiszek egy színházban,
mindenható rendezőjében,
térnek és koncepciónak kitalálójában.
A mi színházunkban,
a Figura Stúdióiban,
mi alapították Bocskárditól,
keresztelteték Angi Gabi által,
kínzaték Papp Jóska alatt. (...)
Hiszek a művészsínházban,
egy katartikus rendezői vízióban,
szöveg, mozgás és látvány egységében.
Vallom a figurás szellemiséget,
a színészek alázatát
és az eljövendő örök mecenatúrát.
Figura.

„Mert megígértem...”
(Béreslaci a *dagadt manduláknak*)

(57. fejezet)

MIT CSINÁLTAK A SZÍNHÁZIGAZGATÓK A KEREKASZTALON:

- Sokat veszekedtek, hogy melyik igazgató a kerek asztal melyik sarkához üljön.
- Felvetették a Lenni vagy nem lenni kérdését. És meg is válaszolták.
- Eldöntötték, hogy szobrot állítanak Ibsennek, de csak ha találnak róla egy olyan képet, amin meg van borotválkozva.
- Az itteniek nem szerették, hogy a magyarországi igazgatók törték a nyelvüket.
- Cipőt cseréltek, és végre eldölt, hogy melyik igazgatónak nagyobb a lába.
- Hosszasan gondolkodtak azon, hogy a színészeik egységesen kellene-e depilálják a hónaljszőrüket.
- Unatkoztak.
- Próbálták kitalálni, hogy még milyen szakról vehetnek fel embereket, csak hogy teatrológusokat ne kelljen.
- Összeállították a vonat-menetrendet, amivel meghódítják majd a szóránnytelepülések közönségét.
- A kérdést, hogy merre forduljanak az erdélyi színházak, Budapest vagy Bukarest irányába, egységesen megszavazták.
- A kérdést, hogy merre forduljanak az erdélyi színházak, a Magyar Teátrumi Társaság vagy a Magyar Színházi Társaság irányába, egységesen megszavazták.
- Az Exkalibur Gáspárik Attila húzta ki, Béres Laci segítségével.
- Az Exkaliburral leszúrták a függöny mögött hallgatózó Tompát.
- Aktivitiztek, és kiderült, hogy Béres Laci a kollokvium szót nehezen tudja lerajzolni.

**AZ ALBUM CÍME: KISVÁRDA,
AVAGY FOTÓBLOG FOTÓK NÉLKÜL**

1. A „HATÁRON túli magyarok” fesztiválját úgy hívom magamban: a „határon inneni magyarok” fesztiválja. mert hát akik beszélünk róla – mások alig teszik, s finoman fogalmaztam – innen vagyunk rajta.

a szervezők csőrét is évek óta bizgati a név. most, a huszonegyedik alkalomra azt az okosat találták ki, érzékenységünket simogatandó, hogyaszongya: „magyar színházak” kisvárdai fesztiválja. íme az új logó, szép nemzetiszínű, alig bírtuk hová elrejtetni a kilenc címlapon.

2. nézzétek ezeket a csinos női lábakat, ezt a rafinált csipkebugyit!! ismét nagyban folyik, itt is, a női test kiárusítása. hinnétek, hogy a kép a fesztivált záró „gálaműsoron” készült?? ahol vidám, de nívós „határon inneni” előadásnak kéne fesztivált koronáznia? de mi vagyunk a hibásak, ha a DÍVÁKAT „használgák” helyettünk, mer nem vagyunk elég meztelenek zenére. oda kellene figyelnünk.

a mellékelt ábra szerinti kánkán az első percekben folyt, azután elborultam és elvonultam, nem először, és nemcsak én. nem hiába szorong „a magyar színházi szakma” – csúnya szó, de ez van –, hogy Kisvárdából (röv.) a szórákoztatás és a „határok nélküliség” jegyében bővli-fesztivál lesz. vagy van.

3. ennyi látszik belőlünk a számítógépektől a [kisvárdai.lapok] szerkesztőségében. soha ilyen fárasztó hetet!! szerencsére a munkatársak lavlik (beleértve a képen jelen nem lévő fotósok gyöngyét, Szkárossy Zsuzsát, tördelőök gyöngyét, Jurás Lacit és szervezőök gyöngyét, Böxit!!)

4. a zsűrit jól tartották (Szkárossy le fog nyakazni, hogy ezt a csirkecombos képet publikussá teszsem. lehet különben, h a többiért is :D)
most jön az igazi komment:
nem láccik a képen, de ahol Lendvai Zoli rendező tartózkodott, ott mindig sütött a nap! :p
szóval nem viselkedett rendes zsűritagként. (különben tavaly Alföldi és Eszenyi sem.)
nem értem, honnan van ennyi tartaléka derűből?!
rákérdeztem, de nem mondta meg.

5. ha jó egy színész, az ember megszereti. ez a dolog v hogy így van kitalálva. namármost ezt lehet kezelni, ha számára „veszélytelen” nemű az illető, mint pl. régi kedvencem, D. Albu Annamária régi kedvencemben, *A csodában*, íme. de ha másképpen is szerethető nemű a színész... necces helyzet.
(nem is merek rá fotós példákat hozni. :p)
nemtom, ki hogy áll ezzel a témával... :) kommenteljete! ☺

6. ja, a rendezőket is megszereti az ember. Czajlik Józsefet hogy is hívják és írják becsületesen? Caca? Czacza? Czaca? (mindz hülyén néz ki.) mindegy, a jobboldali csávó. szlovákiai magyar produkciókban utazik többnyire, nézzétek az előadásait! :)

7. ők voltak a közönségzsűri. volt köztük nőgyógyász és sorsjegyáros. ☺
sztem rendben van, hogy a kassai *Cyranót* szavazták meg legjobb előadásnak –
üzenetértéke van. ez kell ma a népnek, a színháznak álcázott televízió!

8. Urbán Andrást meg a szabadkai Kosztolányi színházat vagy nagyon nem szeretik, vagy nagyon igen. én eléggé igen.
(a kritikusokat mér nem szereti senki....?!.. :)
különben mindhármukat beállítottuk ebbe a szögbe és azt mondtuk, tegyenek úgy, mintha a lapunkat olvasnák.

9. iszonyúan irigylem a színészeket, mikor így tágra nyílnak a gyerekszemek és -szájak. (máskor nem :) és mindig tágra nyílnak. segítsetek, kollégák, milyen az élmény, lehet a civileknek ilyenjük? ☺

10. a kisvárdai polgármester és Győrffy András vásárhelyi színész a szakmai beszélgetésen félhangosan a borokról beszélget. nem érdekelt annyira, hogy megjegyezzem, mit isznak. kivételesen nem borultam ki rájuk, de Sőregi Meli kolléganőm többx rájuk pissegett elborultan, hihi

11. habár nem látszik a képen, de életemben nem voltam ennyire másnapos (a rókázási időszak tartamából elég jól meg bírom állapítani). az ember napokig hajnalozik, mert akkor megy a nyolcoldalas lap nyomdába, s a szervezete annyira kimerül, hogy ha egyetlen (!) reggel megenged magának két pohár bort a maradék kocsmázókkal, azonnal mint a tavaszi légy.

12. ezen a képen a vásárhelyi egyetem diáklapját nézegetem, Gáspárik rektor úr szívélyes ajándéka. figyelek azért a szakmai beszélgetésre is. az első napok valamelyikénél tarthatunk, mert a fesztivál vége fele előfordult, hajnaltól kora délutánig az ágyban regenerálódtam.

13. a temesvári *Amor omniá*ból ezt a gumilepedőben birkózó házaspárt, ill. kék-piros fotóit jobban szerettem, mint ami a címlapra került. de ha időnként a főszerkesztő kínlódva bár, de demokratikusnak akar tűnni... a címlap kék lesz, és a fából deréktól kihajló nőt ábrázol. tanulság nincs. :)

14. nem tudtam dönteni, h az *Amor omniá*ból ezt a fotót mellékeljem vagy az előbbit. a jogok még mindig Szkárossynál vannak! :)

15. a legjobb képek a szabadkai kosztolányis *Terápiáról* készültek. amit nem láttam sajnós. de mindenki nagyon elégedett volt vele nagy elégedettségemre. ja, ez a fiú Mészáros Gábor, és nem tesója a szintén kosztolányis Mészáros Árpádnak. ahogy egy darabig hittem.

és a váradi Dimény Levente sem tesója a kolozsvári Dimény Áronnak. ahogy egy darabig hittem. :D

16. a váradi Kasimir (Pál Hunor) megosztotta a közönséget. én a bemutatón úgy láttam, érzékeny, őszinte, amit csinál. ellenben amit Karoline, vagyis Gajai Ági...

akik Kisvárdán látták Hunort, haloványnak látták. Gajai Ágit ellenben... abban viszont mindenki megegyezik, hogy a kettősük nem működik.

17. azért teszek fel két képet a *Kasimir*ról, mert még bemutatókor megígértem a váradiaknak, h írok az előadásukról. nem jött össze persze. ja és miért ne reklámozzam Hunort. itt megtehetem :p aztán: a képen levő másik színészt, Kovács Leventét még sosem láttam ennyire nézhetőnek.

18. emberfia meg nem fogja tudni magyarázni nekem, miért kellett a vásárhelyi *Stop the Tempo* szereplőit ilyen horrorisztikusan világitani. szerintetek hány évesek a Yorick-ban színészek? na, osszátok el kettővel.

19. lám, nemcsak a POSZTon fotóztak le Nánay mesterrel. Kisvárdán megértőbb volt velünk, a lapot virgonckodva összeférelő tanítványaival, mint ever elképzelhető. háttérben Csíki Játékszín (Bobby, Pap Tibi Gulácsi Zsuzsival, s a póló színéből ítélve Budaházi :)

20. valami azt súgja, a pantomimet az erdélyi színiken nem tanítják. Márton Rékának az udvarhelyi *Mesél a bécsi erdőből* tehát ezért is gratula.

21. érdekes volt a szlovákai magyar kollégákat székely harisnyában látni és székelyes nyelvjárásban hallani :). (a képen az a nagy kerek fehérség a hold, és az előtte összefonódó pár Magdó és Móka. mindenki rájött? © Tamási, *Énekes madár*)

ja, volt a komáromiak közt egy erdélyi származású színész is, Manaszes István, aki a pap kicsinyke szerepét játszotta egész jól. (lásd még egy későbbi ernyős képen)

ja és a rendező kárpátjai :) (Vidnyánszky)

22. az újvidéki végzősök a *Tavaszbán*. Táborosi Margarétára mint rendezőre asszem oda fogok figyelni. lírai és epikus, népies és modern, játékos és személyes, nem sok és nem kevés. leginkább színházi.

23. nem volt szép tőlünk, hogy a lapban nem közöltünk fotót a gyergyói *Leonce és Léna* főszereplőiről. Ancsa-Léna mindenképp megérdemelte volna.

24. Budaházi a Túró Rudihoz öltözött :P
ezt szeretjük benne! (ezt is)

25. a színi főiskolások általában az utolsó napokra maradnak (miért hívjuk őket főiskolásoknak, amikor bolognás egyetemisták??). olyankor már alig lézeng valaki a fesztiválon.

a vásárhelyieknek szerencséjük volt – róluk legalább készült fotó... a kolozsvári *Fizikusokról* sztem már az sem. különben jó visszhangjuk volt, mármint a kolozsváriaknak, ahogy a büféasztal mellett később vételezni lehetett.
de ad nekik munkát valaki???!...!

26. Bérczesben imádom, h jólmegaszongya mindenkinek. nekünk is jólmegaszonta a lapban. :) jól tette, minek firtatjuk a határontúlíságot mint olyant.

27. normál esetben ilyen érdeklődőnek vagy unottnak álcázott arccal ülnek az alkotók a szakmai beszélgetésen. de tudjuk, hogy gyomoridegük van... ☹

28. nagyon klassz dolog, amit ezek az M Stúdiósok csinálnak.

egyet nem értek: ha már stilizálunk (a tánc ugye azt teszi), a *Romeo és Júliában* a csókot mért csókként ábrázolják!?

29. ez a kép Jakab Orsiért van itt, aki mindig ragyog a színpadon, de asszem idén nem kapott díjat. a jobboldali László Réka is jó színész. nincs jelen a képen, de az udvarhelyi lányok közül Mezei Gabi mindenképp hozzájuk sorolandó.

30. Balázs Áront még mindig sokan nem ismerik... most a grimaszáért került ide, de hozzáfűzném, h úgy szoktuk bemutatni a fiataloknak, h kb. az Balázs Áron a Délvidéken, aki Bogdán Zsolt Erdélyben és Trill Zsolt Kárpátalján. (nem túl szakszerű, de ez van.)

31. ja, Bogdán Zsoltról azért nincs kép, mert a kolozsváriak az alkalmatlan színpadokra hivatkozva – és igazuk van – évek óta nem járnak Kisvárdára. helyette álljon itt Pálffy Tibor „tornázva-vagánykodós” jelenete *A csodából*, aminek kedvéért jusztt is, n-edszer is beültem a második felvonásra.

32. sehogy sem vitt rá a lélek, hogy a Firkin együttesről „konkrétan” képet tegyünk be a [*kisvardai.lapok*]-ba, pedig a fesztiváligazgató, Nyakó Béla igazán kedvesen kért rá. most pótolva. igaz, azt a kommentet hivatottak illusztrálni, miszerint iszonyat nyekergések korbácsolták fel délutánonként a kedélyeket a MűvHáz körül (nem ők voltak a környálók, de csak róluk van fotónk... így jártak :)

33. sokat tettük-vettük ezt a „gyerekeknek grimaszoló Pályi”-fotót, de mivel életlen... azért is teszem közzé, mert állítólag Pályi Jánosnak nincs humorérzéke. és ezt nem szívesen hinném el.

34. fura, hogy ilyen irtóztató halálfejes figurákat látni fajsúlyos gyerekelőadásban. tudva tudjuk, hogy ezek a *Vitéz Lászlók* anno felnőtteknek szánt vásári előadások voltak, de mégis. valaki erről valamit?

35. nagy tartozása a [kisvardai.lapok]-nak, hogy semmit nem közölt a vajdasági Tanyaszínház *Hegedűséről*. egy fotócskát leszámítva. íme egy másik, ezen mindenki láccik. ☺

36. az 1ik reveláció a szabadkai *Gézagyerek* kapcsán, hogy Visky Andrásnak mégiscsak igaza van, talán ez a legjobb Háý-darab.

a 2dik reveláció: amikor a darabot olvastam, meg voltam róla győződve és idegesített, hogy Banda Lajos és Herda Pityu rosszindulatból vagy/és botorságból teszik azt Gézával, amit. Bérczes olvasatában ezek az emberek iszonyat nagy szeretettel viseltetnek a fiú iránt, és ez nagyon szép. (meg Szabadkához illő, ha szabad ilyen alátámasztatlanságot mondani)

3dik észrevétel: a Herda Pityu és Banda Lajos bácsi nevek a novellában talán működnek, de hiába a jóhangzás, a darabban nehezen követhető, ki a Lajos, ki a Pityu. kés után kiált.

4dik: háttérben Szakonyi Károly drámaíró és felesége (– őt sajnos nem tom, hogy hívják, de talán nem is fontos mindent kikürtölni. :D)

37. képzeljétek, vki azt mondta, h ez a délvidéki barna fiú nem igazán szép. mivé lesz a világ.

38. néha elfog a gyöngédség a backstage dolgozók iránt. :D ezért kerül ide ez a két kép. Az elsőhöz hozzáfűzöm, idegesített, h sose tudtuk, milyen életképeket ragasztanak ki (a mellékelt ábra szerint e különben kedves hölgy segédletével ☺) a MűvHáz folyosóin levő panókra, így sokszor ugyanazt hoztuk le a lapban is, pedig rühellem, ha „elkopik” egy kép

39. ezt a takarítónős fotót is szeretem.

kell bizony a tisztába tevés a dunaszerdahelyi *Orál morál* után... így fizikailag is, ha már színházszakmailag alaposan és idegkorbácsolóan megvolt.

40. hm, két ilyen kaliberű nővel ücsörögni, átkarolva, kigombolt ingben, hogy hadd ne legyek pasztikusabb...

(aki nem ismerné őket: Gajzágó Zsuzsa szentgyörgyi színész – a kedves –, Vándor Éva budapesti színész – a zsűritag, aki sokkal fiatalabb a koránál –, aki pedig a társaságot élvezzi: Bocsárdi László – a rendező)

41. tessék elképzelni, ilyeneket nyilatkozik Bözse művésznő (milyen jól áll neki szőkesége :) a bukaresti Új Magyar Szóban:

„Például Szűcs Kati jelenléte fontos a szakmai zsűriben. Ő a POSZT-on (Pécsi Országos Színházi Találkozó) is zsűritagként működik” – ezt rosszul tudja, – „jó nevű kritikus Sőregi Melinda, Zsigmond Andrea, Urbán Balázs” – sztem ezt is rosszul ☺. „Ezek jó szemek, és jó, ha ott vannak, látnak bennünket és visszajeleznek.” online lapban tette, tehát még ki lehet javítani...

42. ugye, hogy a szabadkai *Terápián* készültek a legjobb fotók? ő Ralbovzski Csaba, ha nem látnátok a fején levő piros bugyitól. először játszik a Kosztolányinál, de így legalább kiderült a műsorfüzetből, hogy nincs állandó barátnöje. azt a képet, amin a kotont fújja fel, már közölte a nagyreményű „Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza” honlapja. ☺

43. ezt a fotót az édi csipkés ernyő miatt mindenképp közölni akartuk a lapban. de nincs rajta a főszereplő, így nem volt számára hely. azt a szorongásom tenném hozzá, hogy fesztiválon értelemszerűen elsikkadnak a nem-versenyelőadások, mint ez a komáromi *Szomorú vasárnap* is, lám, nem írtunk róla rendes kritikát, „csak” a mezei közönséget beszéltettük. nem tudom, hogyan kell ehhez a problémához rendszeren viszonyulni.

sem

A RUINS TRUE végén volt egy mozzanat. Az előadás zárt (Tompá Gábor talán így nevezné). Három szereplő kering egy kilátástalan, szürke térben, vissza-visszatérő mozdulataik merev renddé állnak össze. De a vége után támad egy élő helyzet. Az oldalt álló gyerek-szereplő, aki csak pár perce lépett az előadás terébe, bizonytalan: a meghajló színésznő nem nyújtja felé a kezét. Mit tegyen, hogy állhatna be ő is a hajlongók sorába? Természetes zavara üdítően hat a formalizált előadás után.

Egy másik előadásban, a Mothersben élénk járuló nők nem kitalált szerepet, hanem önmagukat viselik magukon. Saját életükből, barátnőik történeteiből mesélnek el néhány esetet. Természetesek, civilek. Énekelnek, táncolnak, főznek nekünk. Ránk mosolyognak, letörlik egymás könnyeit. Spontán pezsgésük után, a tapsrendnél beérkezik viszont bemutatóink örökös kelléke, a virágkosár! Furcsán formális mozzanat ebben a laza térben és időben – ahol azt se tudni, mikor ér véget az „előadás”; a virágkosár utáni vacsora, a közös tánc is hozzátartozik, meglehet.

A formális és a spontán. Ez a kettő uralja viszonyainkat. Az előadások utáni rítusokat is.

A meghajlás rendjében nem a szabályszerű hajlongás az érdekes, hanem hogy szerep-maszkjukat levedlő emberi arcokat látunk. Sokfélék: lelkeset, fáradtat, hamiskásat, fénylőt. A néző tapsában szintén a rend mögül kitörő természetes viszonyulás az érdekes. A mi tapsunkat, erdélyi magyarokét viszont túlzottan kordában tartja, sorokra bontja egy ránk rakott fegyelem. Azért nevetnek ki bennünket. A vendégtársulatok mindig kinevetnek. Nem értik ezt a rendet.

A néző a tapsával prezentálja magát. Ő így ad elő. Az erdélyi néző előadása merev. A forma erősebb, mint mi vagyunk? Mi egyenként nem vagyunk?

A forma erősebb, mint mi vagyunk? Amikor előadunk? Amikor készítünk egy előadást? Magunkra húzunk egy formát, és az eltakar minket? Meglehet. Betesszük a lelkünket az előadásba, és eltakarja. Alkalomadtán azt is eltakarja, hogy bele se tettük.

A fesztiválon sok formai előadást láttunk. Jellemzően a mieink azok. A Tompáé, a Keresztesé, a Bocsárdié. Sok formátlannal is találkoztunk, ilyen a holland Mothers, a horvát Process_In_Progress. Formásan formátlan a Képzeletbeli operett, a Woyzeck, a Vacation from History, az Ugyanaz a tenger, a Mértéket mértékkel, formátlanul formás a Verespatak, a Lüsizstraté, a Pyramus és Thisbe. Formásan formás A másik világ, avagy a Hold államai és birodalmai, az Ex-Position, és itt feltehető a kérdés, hogy mi ez a bekezdés?

Azt hiszem, eluralkodott szövegemen a forma. Elég hülyén. Önjáró lett, és elveszített engem. De felfeslett a szövedéke, és kifolyik rajta a személyes. Ami épp annyira gáz.

Mert dobjuk el a formát, legyünk önmagunk? Csakhogy...

Amikor a Mothersben vagy az Ugyanaz a tengerben nagyon direktben egy igazi ember igazi anyja elvesztéséről beszélnek, folyik arcomon a könny. De elfordítom szemem a beszélőről, védekezően vagy dühösen. Megszakítom vele a kontaktust. Kim ő nekem, hogy...? Kije vagyok, hogy...? Maradjon magának. Maradok magamnak. Sírjon, ha akar, sírok én is, ha kell, de ez az én dolgom. Mitől lenne kettőnk között kapocs?

Az élő, érző ember az utcán járkál, mellém ül a padon, panaszkodik. Ha ismerem, akkor „érdekel” a sorsa, megvigasztalom. Ha nem, adok neki egy lejt és tovalibbenek.

Aki a színpadon áll, azt nem ismerem. Ne akarjon idebújni hozzám. Ne legyen meztelen. Öltönsz magára egy ruhát, úgy talán beszélgethetünk.

A Dabija-előadás mesterember-jelenete, az Odeon díszítőivel, attól volt szép, hogy láttuk benne a küzdelmet. Láttuk az egyszerű emberek tiszta létezésébe türemkedni a formát és dolgozni rajtuk. Ki-ki más formát keresett játékának, de egy se volt „mentes” közülük.

A Mothersből az a lány, aki teljesen felszabadult volt, azonnal a „barátnőm” lett. Szemkontaktus, mosoly, és kidobta a színpad, közénk. Nem kötötte gúzsba semmi, ezért gyorsan meg is szűnt előadónak lenni. A fehér nő viszont, aki nyolcuk közül a legkevésbé találta fel magát, izgalmas volt. A természetesség akarása küzdött benne a színpad mint helyzet rátukmálta merevséggel. Küzdött a formával. Alulmaradt, de hálás vagyok neki. Színre vitte a zavart.

Színre vinni a zavart. Ha a rendből indulunk ki, megkeresni, hol feslik fel a szövedéke. Felhasítani, vagy megengedni, hogy felhasadjon. Ha a természetből indulunk ki, megtalálni, milyen keretbe illeszkedik, milyen törvény van kiszabva rá.

Előadás vége, taps. Beáll a rend. A taps rendje. Én nem akarom ezt a rendet. A vendégtársulat kinevet. Zavarban vagyok, de nincs kiút. A tapsolók közt a helyem.

(Legfennebb színre vihetem ezt a zavart.)

(60. fejezet)

SÁRKÁNYEREGETŐ – SZÁSZ DÁNIEL: FÜGGŐ –

A MOCORGÁSNAK mindjárt annyi. Már úton van a csönd. Figyelmelek lopóznak egymás felé, kezet ráznak egymással. A rázásból összebogzódás lesz, szép nagy csomó. Jöjj, Gordiusz.

A földön fekszik, bal elől.
Hever a földön, jobb hátul egy nem túl nagy pecsétnyomó.
(Lesz testpecsét? Az nyomi lesz.)

Mind tágasabb lesz a sötét.
Fülel a csönd, és egyet üt.

a föld. Mi az? a föld az mostoha. Mi mostoha? Mi mostoha? Miért az,
minden az?

el innen. el. fel innen. fel. kifognak-e az álmos csillagok?

Naná. Majd pont téged.

a lélek kész a test erőtl – egymás ellen fogad karom s a láb
csupán a szív mi állít s nem tagad

Ismerjük már. Erőltetett. Megvolt. Uncsi.

felkúszni ím a hegyre nagy dolog
csak ne huppanék mindig oly nagyot

a tér, a fent s a lent, a jobb s a bal mind én vagyok, ha ott vagyok.
vagy árnyékom csupán, s vetítve van

Figyü, minek? Ez a röpdösés. Ez a mindenáron tollpíhész zagyvaság.
Hogy a felhők közé. Ez a leng–ling, ez a bing–bang. Mért nem jó neked itt
velünk. A talaj. Érinteni. Legalább egy lábbal. Egy láb meg egy kéz. De leg-
jobb, ha fekszik. Hogy el ne ess. A böcsületes próza. Minek ez az ide–oda. Ott
se jobb. Sehol. Itt legalább

engedd el a lábam!

Az a szép, az a szép, hogyha minden utolér_hető / mér_hető / ért_hető
/ kikér_hető magunknak. Ahogy szeretik, ahogy szeretjük. Merthogy

ha nem, hát nem

Fehér és fekete. de nem az a fehér és nem az a fekete

Eső szárán felcsimpaszkod – – – ni nem lehet.

A napkoronggal futballoz – – – ni nem lehet.

Jeges felhőkön csicsonkáz – – (ráadásul fejjel lefelé, negyvenöt fokos
szög, has be, mell ki, beláthatod) – ni nem lehet.

de mért nem?

Diszkurzív. Geg. Identifikáció. Irónia. Kompakt. Komplex. Kreatív. Line-
áris. Metafizikus. Narratív. Pantomim. Populáris. Racionális. Reláció. Reláció.
Reláció. Szubverzív (non). Triviális. Verbum. dzsóker

Az van, amit előre sejtek?

Is-is, sem-sem.

Épp akkor, épp úgy, épp nagyon. De néha

Ez már sok /-/ aha, ha-hha, hát ezért akarta így. Ez is sok /-/ aha, hát ezért akarta így.

Ha-hha.

Cipődből láttuk lazán tudsz kiszállni
lerázol lassan mindent ugyanígy
s repülni fogsz
az fix.

nemcsak, hanem

Madár bújt ki nyitott melléből
a Lába benn szorult, verdes vele
a szív tapicskol így
nem tudni, kiszabadul-e

(KEZET RÁZÁS, BÚCSÚZÁSKÉPP)

(Akkor sziasztok. Hogy ki voltam? Ja... Voltam gimnáziumi tanár Csíkszeredában, szerkesztő a Székelyföld kulturális havilapnál, és újabban szívesen főszerkesztem színházi fesztiválok lapjait. Három „kötetem” van, az egyik teljesen fordítás (Aktus és utánzás. Mihai Măniutiu színházi esszéi, 2006), a másik majdnem saját (Színhálatások. Esszék a színházról és környezetéről, 2009), a harmadik szerkesztés/adaptáció (Címke-függöny. Tompa Gábor színházi magánszótára, 2010).

Állandó munkaként egyetemi tanársegédkedem – a kolozsvári BBTE színház-tudomány szakos diákjait nyaggatom hol elméleti, hol a média felől közelítő, hol a történeti biztonságot vagy a színházat kikezdő nézeteimmel.

A szabályos kritika műfajával nem vagyok túlságosan jóban. Szenvedélyesen érdekel viszont, hogyan lehetne úgy értekezni a színházról, hogy az mind a színházi alkotóhoz, mind a nézőhöz/olvasóhoz, mind – előfeltevéseiben – a tudományos felismerésekhez közelebb álljon. Ráadásul a cikk szerzője is szeresse.

Jelen kötet írásait magam írtam, esetleg fordítottam, vagy szerkesztőként bábáskodtam fölöttük – téma kijelölése, gyűjtögetés, összeszerkesztés... Első megjelenésük folyóiratban (Korunk, Látó, Irodalmi Jelen, Helikon, Székelyföld, Filmtett, Kritika), internetes oldalon (www.hamlet.ro, www.transindex.ro, www.litera.hu, www.szaszsz.hu) vagy fesztivállapban volt (Kisvárdai Lapok, www.kolli-baci.blogspot.com, www.hamyora.blogspot.com), 2002 és 2012 között.

Viszlát!

Komp-Press Kiadó – Korunk, Kolozsvár
Felelős kiadó: Balázs Imre József

Könyvterv és tördelés: Sipos Géza

A borítón Láng Orsolya rajza

Készítette az Alutus nyomda Csíkszeredában

Felelős vezető: Hajdú Áron igazgató

ISBN 978 973 1960 38 8